HORATII TVRSELLINI ROMANI

E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBRI QVINQVE.

AD ILLVSTRISS. D.

PETRVM ALDOBRANDINVM S.R.E. CARD.

MOGVNTIÆ.

Apud Balthaſarum Lippium, Sumptibus Arnoldi Mylij.

Cum Priuilegio Sac. Cæſareæ Maieſtatis.

ANNO, cIↄ. Iↄ. C.

ILL.^mo AC REVER.^mo D.
PETRO ALDOBRANDINO S. R. E. CARDIN.

Horatius Tursellinus felicitatem.

CVM *plurimis maximisq́; in rebus diuina prouidentia elucet, Card. Ampliss. tum verò præcipuè in eo, quod parentem suam Deus hominum patronam parentemq́; constituit. Nam cum humanam imbecillitatem innumerabilibus expositam casibus cerneret, talem ei custodem ac præsidem iam inde ab initio destinauit, quæ salutem vndique cinctam periculis expedire, vitam veris salutaribusq́; bonis cumulare vna ex omnibus maximè & vellet, & posset. Matrem quippe suam præpotens ille Deus diuinæ maiestatis, potestatisq́; sociam, quatenus licuit, adsciuit. Huic olim cælestium, mortaliumq́; principatum detulit: ad huius arbitrium (quoad hominum tutela postulat) terras, maria, cælum, naturamq́; moderatur: hâc annuente, & per hanc diuinos thesauros mortalibus, & cælestia dona largitur. Vt omnes intelligant, quicquid ab æterno illo, augustoq́; bono-*

rum fonte in terras profluat, fluere per MARIAM. *Ergo, quæ regio, quæ gens, quæ natio est, vbi non illustratum miraculis, consecratum ædibus, titulis insignitum B.* MARIÆ *patrocinium existat? Verum inter omnes B. Virgini sacras ædes in omni genere vna eminet Lauretana: quæ & fama nominis sui orbem omnium terrarum impleuit; & per tot iam sæcula in dies magis omnium gentium ac nationum concursu, frequentiaq; celebratur: vt cætera B.* MARIÆ *templa singularum ferme ciuitatum ac regionum, hoc vero omnium gẽtium ac populorum commune perfugium esse videatur. Huius igitur siue Aedis, siue Domus historiam tibi,* PETRE ALDOBRANDINE *potissimum dedico, tum communi Societatis nostræ, quam singulari beneuolentia complexus es, nomine; tum meo, qui eandem ob causam, plus quàm pro virili parte egregiæ humanitati tuæ debere me fateor. Nec vero quisquam mirari debet, hanc à nobis historiam Latinis litteris esse mandatam. Errant enim (nonnullorum pace dixerim) & rem patriæ linguæ studio magis, quàm veritate ipsa metiuntur, si qui existimant, maiorem historiæ fructum ex nostratibus hisce litteris recentibus atque Etruscis percipi, quàm ex veteribus illis ac Latinis. Etenim Etrusca lingua Italiæ ferè terminis circũscribitur, quibus ipsis deinde interpres huius historiæ satisfaciet: at Latina per omnes propemodùm gentes ac nationes*

longè

longè lateq́; vagatur: vt Romanus ille ſermo etiam amplioribus, quàm Romanum olim imperium, finibus terminetur. Quod ſi Lauretanæ Virginis tutela orbis terræ regionibus definitur; certè optare debemus, vt eius gloria ac fama perueniat, quòcunque Christiana religio cultusq́; penetrauit. Quare Card. Ampliſſ. eadem benignitate, quâ noſtros homines ſoles, hoc qualecunq; noſtri Ordinis munus accipies: & clariſſimum PETRI ALDOBRANDINI *nomen ſimul cum Lauretana hiſtoria diſiunctiſſimas quoque terras, ac regiones peragrare patieris: vt idem ſit ſingularis tuæ erga Lauretanam Virginem religionis monumentum, & pignus noſtræ erga tuum nomen gratæ ac propenſæ voluntatis; Vale.*

CLEMENS
PAPA VIII.
Ad futuram rei memoriam.

CVM sicut accepimus dilectus filius Horatius Tursellinus Religiosus Societatis IESV, Historiam sacræ Domus Lauretanæ, magno studio & diligentia conscripserit, & in lucem proferre ad piorum fidelium spiritualem consolationem intendat, dubitetque, ne si omnibus huiusmodi Historiam imprimere liceat, illa mendis & erroribus repleatur. Propterea nobis humiliter supplicari fecit, vt in præmissis opportunè prouidere, de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur eundem Horatium specialibus fauoribus, & gratiis prosequi volentes, & à quibusuis excommunicationis, suspensionis & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris & pœnis à iure, vel ab homine quauis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium duntaxat consequendum, harum serie absoluentes, & absolutum fore censentes, huiusmodi supplicationibus inclinati eidem Horatio, vt ad decennium proximũ, à primæua dictæ Historiæ impressione computãdum, nemo tam in vrbe, quàm alibi, in toto statu nostro Ecclesiastico nobis, & S.R.E. mediatè, vel immediatè subiecto, Historiam prædictam, tam Latino, quàm vulgari Italico idiomate, ac tam in paruo, quàm in ma-

in magno folio imprimere, aut impressam vendere, seu venalem habere, sine speciali dicti Horatij, aut ab eo causam habétium licentia, possit, authoritate Apostolicà, tenore præsentium concedimus, & indulgemus. Ac propterea vniuersis, & singulis vtriusque sexus Christi fidelibus præsertim librorum Impressoribus, & Bibliopolis, ne dicto decennio durante, in Vrbe, aut alibi, in dicto Ecclesiastico statu, mediatè, vel immediatè subiecto, Historiam prædictam in quocunque idiomate, sine speciali dicti Horatij, aut ab eo causam habentiũ licentia imprimere, aut impressam vendere, seu venalem habere, vel proponere audeant, seu præsumant, sub quingentorum ducatorum auri de Camera, pro vna Cameræ Apostolicæ, ac pro alia dicto Horatio, seu ab eo causam habentibus, ac pro reliqua tertiis partibus accusatori, & Iudici exsequenti; nec nõ amissionis, & librorum & Typorum omnium prędicto Horatio, seu suis prędfatis pariter applicandorum pœnis, eo ipso incurrendis inhibemus; ac dilectis filiis nostris S.R.E. Camerario, ac Sedis Apostolicę Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, & aliis Iustitiæ ministris, cæterisque, ad quos spectat, vt eidem Horatio, & causam ab eo habentibus suprà scriptis in præmissis efficacis defensionis præsidio assistendum, pœnas prædictas contra quoscunq; contradictores irremissibiliter exequantur, mandamus. Non obstantibus quibusuis Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, statutis quoque, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, ac priuilegiis, indultis, & litteris Apostolicis

in contrarium præmissorum, quomodolibet concessis, confirmatis, & approbatis. Quibus omnibus & singulis eorum tenores præsentibus pro expressis habentes, hac vice dumtaxat specialiter, & expresse derogamus: cæterisque contrariis quibuscunque. Volumus autem, vt præsentium transumptis, etiam in ipsa Historia impressis, manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem fides, quæ præsentibus ipsis adhiberetur, adhiberi debeat. Datum Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die V. Ianuarij, M. D. XCVIII. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

M. Vestrius Barbianus.

INDEX

INDEX CAPITVM
HISTORIÆ LAVRETANÆ
LIBRI PRIMI.

Tres

S. Domus

LIBRI QVINTI.

Finis Indicis Capitum.

AVTHO-

AVTHORES QVI IN HAC HISTORIA CITANTVR.

F Albertus Leander.
Ambrosius Nouidius.
Annales Flumenses, apud Hieronymum Angelitam.
Annales Recinetenses apud eundem.
Annales Lauretani Raphaëlis Rieræ manuscripti.
S. Antoninus Archiep. Flor.
Baptista Mantuanus.
V. Beda.
S. Bernardus Abbas Clar.
Bernardinus Cyrillus.
Blondus.
Benedicti XII.
Bonifacij IX.
Martini V.
Nicolai V.
Xysti IV.
Pauli II.
Bullæ Iulij II.
Leonis X.
Clementis VII.
Pauli III.
Iulij III.
Gregorij XIII.
Clementis VIII.

Codices Lauretani Donorum.
Chronica S. Francisci.
Diarium Iulij II.
Franciscus Vicciardinus.
Gulielmus Tyrius.
S. Hieronymus.
Hieronymus Angelita.
Iacobus Victriacus.
Ioannes Villanus.
Iodocus Clitouæus.
Nicephorus Callistus.
Onuphrius Panuinus.
Paulus Æmilius.
Platina.
Præpositus Teremanus.
Sabellicus.
Victorius Brigantius.

NOs *Ant. Maria, miseratione diuina tit. S. Agnetis in Agone S.R.E. Presb. Card. Gallus nuncupatus, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Auximanus, Almæ Domus & Ciuitatis Lauretanæ Protector & Guber. perpetuus.*

Vidimus & probauimus Historiam Lauretanam R. P. Horatij Tursellini è Societate IESV, *in quinque libros distinctam: consentit enim in omnibus cum antiquis traditionibus & scripturis Almæ Domus Lauretanæ. In cuius rei fidem hoc ei testimonium dedimus. Auximi in nostris ædibus Episcopalibus, Die XIV. Maij, Anno M. D. XCVII.*

Ant. Mar. Car. Gallus. Lauret. Prot. & Guber. perp.

EGo *Claudius Aquauiua Societatis* IESV *Præpositus Generalis, Lauretanæ Historiæ libros quinque à P. Horatio Tursellino compositos, per tres alios Theologos nostræ Societatis, recognosci mandaui: quos cum illi approbauerint, probo etiam, vt possint imprimi, si ita placuerit Reuerendiss. D. Viceregenti, ac Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij. Datum Romæ die VIII Octobris, Anno Domini M. D. XCVII.*

Claudius Aquauiua.

Imprimatur.

Alex. Prouicesg.

Imprimatur.

F. Paulus Picus Reuerendiss. Mag. Sac. Palatij socius.

Ecce Tabernaculum Dei cum hominibus

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER PRIMVS.

PRÆFATIO.

AEDIS Lauretanæ hiſtoriam, rem à multis inchoatam magis, quàm perfectam, à pleriſq; auidè expetitam, iam diu molior ad noſtram ætatem à primordio euoluere. Vtinam, vt ſpiſſum opus, & operoſum fuit, ita operæpretium fecerim. Quippe omnia fermè, quæ ſiue Laureti, ſiue Recineti, ſeu Romæ, alibiue extant eius rei monumenta magno labore conquiſita oportuit. Ex his quæcunq; ad rem pertinere videbantur, ita decerpſi, digeſſiq;, vt iuſtum corpus efficerent. Et ſuſcepti operis curam grauiorem fecit cura ſucceſſus. Namq; rem aggredienti nec paruæ, nec paucæ dictu res occurrebant, quæ animum ſolicitarent, & à propoſito deterrerent meum. Primùm, auguſtiſſimi huius ſacelli origines adeò mirabiles, inuſitatæque ſunt; vt penè incredibiles videri poſſint, ſi

humanis rationibus consilia diuina pensentur. Deinde, maiorum nostrorum in talibus rebus memoriæ prodendis incuria bonam subtrahebat materiæ partem. Arrogantiæ porrò esse videbatur, in re à pluribus non contemnendis scriptoribus parùm fœliciter tentata, euentum sperare meliorem. Postremò, meę tenuitatis conscius verebar, ne tãti operis molem maiore animo, quàm consilio suscepisse existimarer. Præsertim cùm ea narrare aggrederer, quæ, quia fidẽ propemodùm excederent, differendo fierent minora vero. Itaque timendum videbatur, ne summæ sanctissimi templi famæ detraherem aliquid potiùs, quàm adderem, & superuacaneo labore nihil aliud, nisi reprehẽsionem prudentium quærerem. Cæterùm, vt me collegi; creuerũt animi, difficultatesque cesserunt. Res enim quamuis admirabilis, & anteà inaudita; vsquè eò tamen certa iam, explorataque habetur; vt de ea ambigere, ac dubitare sit nefas. Quippe summa cum fide à maioribus, velut per manus accepta deinceps traditur posteris. Nec Illyricis, Recinetensibusq; monumentis solùm; sed historicorum quoque Romanorumq; Pontificum authoritate nixa est. Ad hæc vetustam fidem constans tot ætatum consensus, concursusq; omnium gentium adfirmauit. Porrò loci religionem incredi-

bilis tum votorum copia, tum donorum opulentia insignem facit. Nec vetera magis, quàm noua quotidie illustrant miracula: Vt de tam testata, explorataque re addubitare non possit, nisi qui, aut de diuina vi, ac prouidentia dubitare velit; aut eximere ex hominum genere humanam fidem. Enimuerò, si templi Deiparæ incunabulis, Deique conceptu inclyti primordia longè augustiora cæteris enarremus; haud minùs propenso animo cunctæ gentes præcipuum eius decus probare debent, quàm præcipuum auxilium probant. Etsi autem maiorum indiligentia multarum nobis rerum adimit copiam; non tamen summæ rerum adimit facultatem. Namque illi minorum incuriosi, sedulos se in maioribus præbuêre. Itaque si meum hoc qualecunq; munus B. Mariæ cordi fuerit, vt spero; haud sanè diffido, cętera mihi in procliui, atque in expedito fore. Maria fauente, nihil non prosperè cedit. Quod si fortè, aut rei magnitudini penè incredibili, aut expectationi doctorum hominum noster hic minùs responderit labor; me certè iuuabit memoriæ tam insignis miraculi, Deiparę Virginis glorię, humani generis tutelę, denique accensis piorum studiis consultũ pro mea virili parte voluisse. Cęterùm nisi me suscepti operis amor fallit, non facilè alia historia est, aut

miraculis clarior, aut exemplis ditior, aut vſu frequentior, aut iucundior fructu: Hîc quippe varium, ac multiplex Virginis Lauretanæ præſidium: hîc præſentem eius in periculis cuiuſque generis opem: hîc omnium fermè exemplorum documenta in illuſtri monumẽto propoſita intueri licet. Vnde tibi, familiæ, ciuitati tuæ, pro varietate temporum, quod ex vſu futurum ſit, petas. Ac mihi quidem ingens diuinę beneuolentiæ pignus habere videtur Italia, cui tale, tantumq; donum inde vſque à Galilæa diuinitùs eſt tranſmiſſum: vt dubiis in rebus confidat, nunquam ſibi eius tutelam defuturam, cuius prædem, vademque à Deo habeat natalem domum. Super hæc tantam Deus mortalium animis inſpirauit huius loci religionem; vt quicunque ad Lauretanam ædem accedunt, non tàm ad ædem Virginis, quàm ad ipſam Virginem adire ſibi videantur. Et ſanè hîc Deus Deique mater miro quodam modo præſentiam ſuam declarant. Hinc diuinus ille omnium pectoribus incutitur horror ad ſacroſanctæ domus ingreſſum: hinc illud abeuntibus iniicitur eius reuiſendæ deſiderium: hinc nobilis illa perditarum profligatarumque mentium in diuerſa mutatio. Quæ quidem perpetua ædis Lauretanæ miracula ita euidentia ſunt; vt etiamſi deeſſent alia, quibus abun-

abundat, cuiuis facerent diuinæ præſentiæ fidem. Adeò nemo eſt, quamuis ſceleratus, ac perditus, qui, ſi Lauretum adeat, non Deum cum Matre in materno domicilio præſentem adeſſe ſentiat. Eſt autem hoc præcipuum, ac proprium templi Lauretani, vt eius religio, ac ſanctitas quotidiè magis efflorescat. Id adeò vel ex celeberrimarum ædium Beatæ Virginis, aliorumque Diuorum comparatione facilè apparet. Namque illarum celebritatem cultumque, cùm aliquãdiu viguerit, paulatim deflorescere videm': huius vero maieſtatem, quod altiſſimis ſit defixa radicibus, cernimus per tot iam ſæcula, auctiorem indies fieri, auguſtioremque. Sed iam aſpirante Deo, Deiparaque, quorum totum hoc opus eſt, quorumque ope maximè nitimur, rem ipſam ordiamur. Quam quidem eiſdem illis fauentibus, non tàm ſcribenti grauem, quàm ſalubrem legenti, ac frugiferam ſpero futuram. Verùm, etſi Lauretanæ hiſtoriæ origo haud fermè ſupra trecenteſimum annum repetatur; altiùs tamen arceſſenda neceſſariò eſt; quò tota res à capite, ac fonte liquidiùs fluat.

B. Mariæ Domus ingenti honore in Galilæa colitur, dum Christi fides in Palæstina viget. CAP. I.

NAtalem B. Virginis domum Galilęa Syrię regio olim habuit. Ibi in oppido Nazaretho illa genita, & educata est. Inibi ab ipsa æternus Deus Angelo prænunciante conceptus: & salutaria mortalibus, Dei, ac Deiparę vestigia impressa. Nec loci sanctitas, aut ignota piis hominibus, aut neglecta vnquam fuit. Omnium primùm satis constat, eam magnum semper nomen, venerationemque apud Christianos habuisse: & eius venerationis authores ipsos fuisse Apostolos: ab his quippe Virginalem domũ, seu prodendæ posteris memoriæ, seu Christianæ religionis augendæ studio, rite cônsecratam. Ex eo igitur tempore, & ipsi Apostoli ingenti eam honore coluerunt, & ab aliis pari religione cultam voluerunt. Apostolorum inde authoritas apud posteros valuit. Cęteręque deinceps ętates certatim cœlestis reginę incunabula, Deique concepti vestigia celebrarunt, quâ dignum erat religione cultuque. Itaque anno post Christum natum circiter CCC. (quo tempore Christiana res, longa pace cuncta refouente sub tutela Magni Constan. florere cœpit.) D. Helena Augusta domicilium Virginis pereleganti ęde decorauit. Nam Palęstinam pera-

B. Virginis Domus ab Apost. consecrata. Anna. Flumin. apud Angel.

A S. Helena templo decoratur.

peragrans (vt Nicephorus tradit) cum loca diuinis rebus nobilitata sacris ędibus adornaret, peruenit *Nazareth, & salutationis Angelicæ domo reperta, peramœnum inibi condidit templum.* Ex eo, non solùm ab Asianis, Afrisque, sed etiam ab Europęis sacra illa loca solito magis celebrari cœpta: & natale B. Marię tectum cœlesti nuncio, diuinęq; sobolis conceptu inclytum à piis hominibus impensiùs cultum. Argumento est, quod S. Hieronymus Romanę Ecclesię columen, & B. Paula mulier è prima nobilitate Romana sanctam illam terram lustrantes *Nazareth nutriculam Domini* (vt Hieronymus appellat) adière. Tenuit hęc religio multa sęcula. Namque etiam anno à Virginis partu circiter D.CC. cum Hierosolyma Saracenis capta teneretur armis, sacra Syrię loca, & templum vbi domus erat, in qua Angelus Beatam Virginem salutauit, à peregrinis Europęis visebatur. Huius rei author est Beda ab illa ętate recens. Neque enim adeò iniqua Hierosolymę, & in Palæstina Christianorum conditio sub Saracenis erat, vt deinde sub Turcis fuit. Hi quippe anno circiter M. L. Syria, ac Hierosolymis potiti Christianũ nomen indignis modis vexare cœperunt. Cuius rei fama Vrbanum II. Pont. Max. ad indicendum nouo instituto sacrum bellum accendit. Quo bello

Niceph. lib. 8. cap. 30.

A S. Hieronymo & B. Paula visitatur.

Hiero. epist. 27. ad Eustoch.

Guliel. Tyr. l. 1. bel. sac.

Beda de locis Sanct.

Guliel. Tyr. lib. 1.

Idem lib. 3.

Paul. Aem. lib. 4. Europæorum, ac præcipuè Francorũ Principum arma Gothofredi Ducis Lotharingi ductu Hierosolymam, Palæstinamque recepêre, anno fermè M. C. Inde quamdiu *Hierosolyma recepta.* Hierosolymitanum stetit regnum, viguit vt cum maximè sanctorum religio locorum. Inter quæ non postremum locum obtinebant Deiparæ Virginis incunabula. Ergò Tancredus genere Normannus, is cuius egregia virtus sacro bello enituerat, Galilææ *Nazarena Ecclesia Metrop. facta.* præpositus Nazarenam Ecclesiam ingentibus donis coluit. Et eam deinde non magis opulentia, quam loci sanctitas Metropolim fecit. Harum rerum authorem habeo Gulielmum *Guliel. Tyr. lib. 9.* Tyri Archiepiscopum, qui suppar fuit temporum illorum. Quin etiam huius *Iac. Victr. in descrip. terra sancta.* ferè æqualis Iacobus Victriacus Patriarcha Hierosolymitanus tradit, crebrò se Nazarethum religionis ergò perrexisse, ac sæpè in æde, vbi ab Angelo salutata est B. Maria, rem diuinam fecisse, ipso anniuersario Angelicæ salutationis die. Per eadem tempora duo nobilissimi sacrorum militum Ordines *Guliel. Tyr. lib. 12. & 13. Paul. Aem. lib. 5.* nati, Templariorum, & S. Ioannis, vterque destinatus excipiendis tutandisque præcipuè peregrinis sacra illa loca visentibus. Tantumque valuit huius præsidij fama, vt etiam à transmarinis, transalpinisque gentibus perinde Natalis B. Mariæ domus celebraretur Nazarethi, vt Hierosolymæ sepulchrum,

chrum, Bethlemi cunabula Saluatoris. Sed hæc quies parum diuturna. Saladinus Rex Ægypti Balduinum huius nominis Quintum Regem Hierosolymitanum acie victum cepit. Protinus bellum circumferens Hierosolymam, aliasque circa vrbes, & oppida in ditionem suam redegit, anno fermè XC. quam in Christianorum potestatem venerant. Transmiserunt exinde in Syriam, vel ad Hierosolymam recipiendam, vel ad Palæstinæ possessionem retinendam Conradus Cæsar, Philippus II. Franciæ, & Ricardus Angliæ reges cum ingentibus copiis. Cæterùm siue hostium insidiis, seu fraude locorum, siue ipsorum discordia circumuenti fractique, irrito incepto domos redierunt. Secutus deinde Federicus II. Cæsar idemque Siciliæ rex, & Hierosolymitani regni titulo nitens. Hic Gregorij IX. hortatu, impulsuque tandem in Syriam transmisit exercitum. Sed amicitia, ac societate cum Ægypti rege inita, Hierosolymam aliaque finitima oppida auro, non armis recepit anno circiter M.CC.XXV. maiore vtique fama, quàm gloria. Nec diuturna magis fuit, quàm gloriosa possessio. Paucis interiectis annis Parthi à Scythis, seu Tartaris pulsi suis sedibus, inuaserunt Syriam. Hierosolymam nuper à Federico Cæsare refectam solo æquârunt. Igitur Ludouicus

Paul. Aem. lib.4.

Paul. Aem. lib.6.

Paul. Aem. lib.7.

Paul. Aem. lib. 7.

IX. Rex Franciæ anno eius sæculi XLV. copias in Syriam traiicit Christianę rei iam labenti opem laturus. Sed omnis conatus tandem ad irritum cecidit. Pius Rex potitus claustris Ægypti (Pelusium olim, tunc Damiatam vocabant) primò multa secunda prælia cum Ægyptio rege fecit: deinde premente lue, cogitur, reddita Damiata pacem redimere ab hoste. Ad Vltimum cum minus prospero euentu res gereretur in Syria, deportat exercitum. Cæterùm ante discessum, ne gratuita foret Syriaca expeditio; aliquem inde si non belli, at pietatis fructum referre statuit. Ergò sacra illa Palæstinæ loca perlustrans (vt nonnulli authores sunt) ex Tabore monte Nazarethum iterintendit. Vt primum B. Mariæ conspexit Ædem, strenuè equo desilit, procumbit in genua: & venerabundus natalem Virginis domum, ipsamque salutat Virginem. Inde ad templum progressus pedibus, Dei filium inibi pro hominibus hominem factum, & simul sanctissimam eius parentem enixiùs venerat̃ colitq;. Et aderat Gabrielis Archangeli nuncio, Deoque à Virgine concepto sacer, ac solemnis dies. Itaque pius Rex (vt eum loci sanctitas, ac sua pietas admonebat) pridie panē duntaxat, & frigidè ieiunat, cilicio quidem ad carnem indutus. Festo autem die rem diuinam sole-

S. Ludouic. Domũ Virginis veneratur.

Iodoc. Clicou. Ser. de S. Ludou.

mni

mni ceremonia, regioque apparatu celebrari iubet. Sub sacrificium in augustissima Deiparæ Cella sacrosanctam Eucharistiam sumit, magna lacrymarum vi, ingentiq; religione perfusus; Rarum vtique Christianæ pietatis in Rege præsertim, ad posteros documentum. Ex quo coniectari licet, quanto in honore, vel illa tempestate fuerit sanctissima Virginis Domus. Nec verò discessu Ludouici Regis extinctum est Christianũ nomen, Sanctorumque locorum cultus in Syria. Templarij enim adhuc in fide, & officio manebant: & transmarinis subinde auxiliis fulti summa ope tutabantur sacræ terræ reliquias. Verumenimuerò simul glis centibus in Italia ciuilibus bellis, ex funestis Velforum Gibellinorumque factionibus; simul Angliæ, Franciæ, Aragoniæ regibus ad arma ruentibus, destituta ab Europæis, concussa à barbaris Christiana res in Syria ad vltimum concidit. Ægypti quippe Rex Christianorum Principum dissensionẽ, suam occasionem ratus Tripolim vi cepit, diruitq;. Inde Ptolemaidem celeberrimam, frequentissimamque Phœnicis vrbem, quæ sola iam in Palæstina pro Christianis stabat, obsedit; tandemque expugnatam ferro, flammaq; deleuit. Et extitit in barbaris insigne Christiani nominis odium. Ciues ad vnum cęsi: muri, ac tecta solo æquata: ad hęc ipsa

S. Antonin. par. 3.
Paul. Aem. lib. 8.
Ioan. Villa. lib. 7.

ipsa quoque mœnium fundamenta eruta, vt ne vestigium quidem Christianæ rei extaret in Syria. Ita demum amissa Ptolemaide, pulsi in perpetuum (vt videmur) Palæstinæ possessione sumus, anno à Virginis partu M. CC. XCI. Ex quo indigenæ Christiani partim dilapsi è Syria, partim, vt fit, in dominorum mores prolapsi. Exteri porrò, ac peregrini terrore Turcici furoris (nisi auro via aperiatur) exclusi. Ac suprema illa clades veterem sacrosancti sepulchri, quod primas religionis tenebat; cultum haud penitùs aboleuit. Inuitat peregrinos opportunitas Hierosolymæ vrbis olim regię, nunc præcipuæ: cuius propinquitas Christi cunabulorum quoque celebritati fauet. At natalem Deiparæ domum in Galilæa sitam interualla locorum, ac deuia itinera, telis Barbarorum infesta haudquaquam aduenarum religioni opportunam faciebant. Quæ causa admirandi, & post hominum memoriam ad eum diem inauditi miraculi fuit.

Amisso cultu in Galilæa, diuinitùs asportatur in Dalmatiam. CAP. II.

NAm cum neque ab indigenis, neq; ab exteris populis debit' sacrosanctæ cellæ honos haberetur, non diu passus est Deus sua, Matrisque suæ vestigia neglecta inter

Barbaros iacere. Eodem quippe anno, qui fuit ſuprema Palæſtinæ clade inſignis, Deo dilecta domus è Syria pariter cum religione diſceſſit. Author eſt Ioannes Villanus hiſtoricus eius ętatis ſanè nobilis, Aprili menſe circiter medio anni M. C C. X C I. Ptolemaidem captam. Menſe igitur in ſequenti eiuſdem anni, hoc eſt, V I I. Idus Maias, Nicolao I V. Pontif. Max. (vt Illyrici annales perhibent) Deiparæ Domus aſportatur in Europam, cladem Orientis tanto Occidentis bono compenſans. Sunt qui facultates Ioachimi Patris B. Mariæ ſpectantes, non tàm domum eius, quàm cubiculum putent à cætera ſeiunctum domo. Me quidem haud pœnitet eorum ſententiæ eſſe, quibus ſimul cubiculum fuiſſe, & domum Virginis, id eſt, tecti paterni partem præcipuam, placet. Argumento eſt (vt de fictilium armario taceam, quod inibi viſitur) ianua longè maior, quàm pro modo cubiculi à cæteris ædibus ſeparati. Nec Ioachimi fortunæ mouere nos debent. Nicephorus quippe Calliſtus tradit, Deiparæ Virginis parentes, propter bellicos Iudææ tumultus, ex oppido Bethlemo auita ſede, in Galilæam commigrâſſe: & Nazarethi domicilium collocâſſe. Vt intelligamus hanc non auitam, ſed paternam Virginis fuiſſe domum, parùm fortaſſe dignam paternis opibus; cæterùm, vt tempo-

Ioan. Villa. lib. 7.

Ann. Flum. apud Hiero. Angel.

Niceph. l. 1. cap. 10.

temporis causa paratam, haud sanè incommodam, nec ab antiquæ illius simplicitatis studio abhorrentem. Omnino talis est, vt eximium illum B. Mariæ amorem paupertatis spirare videatur. Sed siue illud cubiculum, siue domicilium Deiparæ fuit; certè ab Apostolis dedicatum (vt suprà diximus) & in templi formam redactum Christiani deinceps excoluerant, ornauerantque. Hæc igitur Ædes eius vi, ac potestate, qui ad preces Diui Gregorij Thaumaturgi, montem olim sede sua molitus, aliò transtulit, in gratiam cœlitum Reginæ, à fundamentis auulsa est: atque hauddubiè Angelorum ministerio, inde vsque à Galilæa (mirum dictu, audituque) per ingentes terrarum, marisque tractus in Dalmatiam translata. Quippe id spatium patet amplius vicies centena passuum millia. Tersactum inter, & Flumen, (oppida sunt Dalmatiæ) leniter accliuis mons eminet: quo in summo æquata agri planities sedem efficit peramænam, Adriatico imminentem mari. Quod olim crebris fædisque tempestatibus infame, ex eo tempore satis mitigatum ferunt: credas Virginem insanos freti illius æstus Cellæ suæ obiectu cohibere voluisse; vt vel hinc coniiceremus, quid ipsa effectura esset in mortalium vita, quæ variis quotidie casibus, & quasi procellis agitatur. Hic igitur Naza-
rena

rena domus, velut præcipua tutela periclitantium à cœlestibus ministris, Deiparæ iussu, sita est secunda circiter noctis vigilia. Vt primum diuinæ liberalitatis donum accolis lux ostendit; enimuerò animos rei nouitate attonitos non ad miratio tantùm, sed etiam religio incessit. Ergò qui propiùs aberant, vt quisq; primus rem notauerat, certatim visendi studio accurrunt. Ædiculam conspiciunt fastigato tecto, & simul camini culmine, simul sublimi tintinnabulo insignem: at nulla re magis, quàm vetustate visendam. Protinus limen ingressi prosternere humi corpora: Deum venerari sacro quodam horrore pariter, gaudioq; perfusi. Inde orato Christo, Christique parente, quorum simulacra cernebant, cuncta otiosè contemplari, & perlustrare oculis cœperunt. Sacellum animaduertunt figuræ quadrangulæ oblongę, è vulgari structum lapide. Tectum perbelle laquearibus concameratum: quod modicis distinctum quadratis, cæruleoq; colore obductum inauratæ stellę, velut in cœlo quodam intermicantes honestabant. Sub tecto laqueato eminebant vndiq; è parietibus modica specie semicirculi se mutuò contingentes: quos medios pictæ adornabant capedines. Parietes cubitali fermè crassitudine, non ad perpendiculum, neq; ad regulam exacti, loricati tamen

Descriptio ædis Lauretæ qualis tum erat.

opere tectorio. Huic ſuperinducta antiquitùs pictura ædis ipſius myſteria referebat: quæ ſupernè multis locis hodiè manet, infernè temporis vetuſtate defluxit. Ædis longitudo pedum amplius XL. latitudo minùs XX. altitudo circiter XXV. In medio fermè pariete, qui olim, vt reor, faciem obtinebat domus, ianua ſatis ampla, ſed à vulgari vſu haud ſanè abhorrens. Pro ſuperliminari trabs rudis ſuperiecta eſt. Ad læuam armariolum miræ ſimplicitatis aſſeruandis fictilibus aptum. Ad dexteram in proximo pariete feneſtra non magna: è regione feneſtræ caminus humilis, tenuiſque opere, vt cætera, vulgari. Inibi ſublime loculamentum columellis in orbem ſtriatis latera cingentibus conſpicuum: arcuque eiuſdem operis, quinq; iunctas pariter lunas imitante faſtigiatum. In loculamento B. Mariæ ſtantis, ac puerum IESVM ſiniſtra manu medium amplexantis, dextera ſuſtinentis effigies cedrina ferè bicubitalis. Cuius facies electro argentum referente oblita, ſed luminum infuſcata fumo. Cæterùm illa ipſa infuſcatio antiquitatis ac religionis index, impensè auget Virginalis oris maieſtatem: Gemmata corona ſublimem diſtinguit verticem. Diſcriminati crines Nazarenorum ritu per nuda colli, & humeros fluunt. Simulacrum ſtola aurea tegit, latiore zona,

Simulacrũ Virg. Laur.

gentis

gentis more, ſuccincta demiſſaque ad pedes. Palla cærulea ſtolæ ſuperinducta pendet ex humero: vtraque in eodem trunco cælata pictaq;. Inſiſtit maternæ dextræ puer IESVS mortali ſpecie auguſtior, diuinæ cuiuſdam maieſtatis indolem vultu præferens. Priores dextræ digitos, benedicentis in morem tollit. Siniſtra aureum tenet globum. Et ipſe diſcriminato capillo, tunica talari, zonaque Nazarenum habitum refert. Ante Deiparæ effigiem, ara ſolido è ſaxo quadrato viſitur ſpirans ſanctitatem. Dalmatæ igitur cuncta per otium contemplati, etſi quid tandem rei eſſet, ignari; communi tamen conſenſu ita ſtatuunt, quicquid ſit, profectò donum id eſſe diuinum. Neque enim ædem illam repentè humo excitatam, ſed aliunde, Dei nutu ac voluntate vtique aduectam. Igitur inde digreſſi, vt quiſque obuius ſit, ab ſe viſa commemorant: Nec mora, mortalium plerique, atq; in his ægrorum nonnulli ad nouum tantæ rei ſpectaculum confluere; aliquid inde opis expectare. Nec ſua eos ſpes fefellit. Loci religio ſanis corporibus mentis ferè ſanitatem, ægris etiam morborum curationem impertiebat.

Deiparæ admonitu, eius Domus agnoſcitur, & euidenti miraculo illuſtratur.

CAP. III.

Ann. Flum. Hier. Ange.

CEleriter Terſactum, ac Flumen prodigioſi ſacelli fama perlata valẽtes ad viſendi cupidinem, ægros ad ſpem valetudinis accendit. Alexander erat ſacrorum Antiſtes in æde S. Georgij Terſactenſis, vir antiqua probitate, æquè Deo, & hominibus charus. Is longinquo, grauique implicitus morbo iacebat; iamque exigua in ſpe trahebat animam, cùm peropportunè à familiaribus de diuina illa æde fit certior. Extemplo ingens animum eius cupiditas cepit hauriẽdi oculis tanti miraculi voluptatem. Cæterùm vrgẽte morbo, deferri eò ſine certo vitæ periculo nequibat. Igitur hòc ægriùs febris æſtum patiebatur, quòd affecta membra impetum animi haudquaquam ſequebantur. Nec tamen deſeruit ſe. Deiparæ effigiem ſimul cum diuina illa ædicula delatam acceperat. Itaq; Beatæ Mariæ ſacellum haud falsò eſſe ratus, impensè eius implorat opem: votum nuncupat non magis ſalutis recuperandæ auidus, quàm cœleſtis illius doni diuinitus cognoſcendi. Intempeſta nocte, ſomnum inter, & vigiliam, Dei parens repentè cœlo delapſa, cœleſtibus latera tegentibus, ſe illi obtulit: cubiculumque omne clariſſima luce compleuit. Mox beni-

Alexander Terſactẽſis Antiſtes.

B. Maria Alexandro apparet.

benigno vultu, bono animo, inquit, esto fili. En vocata adsum præsentem tibi opem, optatęque rei notitiam ferens. Sic igitur habeto, sacram ædem vestris nuper illatam finibus, illam ipsam esse domum, vbi ego olim genita, vbi ferme educata sim. Hic ego Archangeli Gabrielis nuncio, Spiritus sancti operâ, diuinam concepi sobolem: Hic *Verbum caro factum est.* Ergo post nostrum excessum, domum talibus mysteriis insignem Apostoli consecrarunt, celebraruntque certatim rem diuinam inibi factitantes. Ara pariter cum æde allata ea ipsa est, quam Apostolus Petrus sacris initiauit. Christi crucifixi imago, quæ cernitur, olim ab Apostolis inibi posita. Simulacrum porrò cedrinum effigies nostra est Lucæ Euangelistæ manu, qui pro familiaritate, quæ illi nobiscum intercesserat, nostram similitudinem coloribus, quantũ mortali fas erat, expressit. Hæc igitur dilecta cœlo domus, per tot ætates in Galilæa maximis honoribus culta, nunc demum deficiente cum fide cultu, ex oppido Nazaretho ad vestras migrauit oras. Nec dubia fides. Deus facti author, apud quem *impossibile non est omne verbum.* Cęterùm, vt horũ tu ipse sis testis idem, præcoque; sanus esto. Tua ex lõginquo morbo subita valetudo fidem miraculi faciet. Hęc effata sublimis abit in cœlũ, cœlesti quodã

odore in tectis relicto. Id verò non ludibrium sopitæ, aut ægræ mentis, sed veram fuisse speciem, rei ostendit euentus. Protinùs Antistes mista pauori lætitia euigilans, totus sudore fluere cœpit: depulsaque repentè febri, valens, ac vegetus surgit è lectulo. Mox non magis valetudine, quàm Nazarenæ domus indicio lætus submittit genua; & oculos pariter, manusque in cœlum tollens Deo, ac Deiparæ Virgini pro duplici beneficio multiplices grates agit: tantum donum sibi, patriæ, gentique suæ gratulatur. Inde simul illuxit, præ gaudio gestiens in publicum prodit: & decori oblitus, homo id ætatis, authoritatisque lymphato similis per vicos, per plateas, per compita cursare cœpit, nocturnum visum (vt quisque obuius erat, seu notus, siue ignotus) exponere: Dei, ac Deiparæ donum, vel proprium, vel commune passim prædicare. Et erat ea vox, & vultus; is ardor animi ex oculis eminebat, qui facilè dictis faceret fidem. Accedebat haud dubium argumẽtum, subita corporis sanitas, roburque in eo, quem graui diutinaque conflictatum febri hesterna die vehementer laborâsse constabat. Quę posteaquàm ad oppidanorum plerosq; pertulit rumor; confestim magni ad Antistitem concursus fieri: & cœleste donum gratiis Deo, Deique parenti agendis, certatim

Alexander sanatur.

vno

vno omnium ore celebrari. Princeps inter gratulantes, lætantesque gaudio exultans ibat Antistes: & addebat ad gradum natalem Virginis domum videre festinans. Quò vt venit, venerabundus votum, cuius se damnatum profitebatur, enixius exsoluit. Maior secundum hæc religio mortalium incessit animis. Neque enim vanus author, aut dubia fides ferebatur. Itaque ædes miraculis inclyta maioribus indies accolarum studiis celebrari, colique cœpta. Manare hæc primò ad finitimos fama; inde etiam ad remotos. Iamque omnibus circà populis templum illud sanctum erat, omnes ardebant cupiditate tàm insolitæ, tàm celebratæ rei aliquando visendæ.

Certis hominibus in Galilæam missis miraculum exploratur. CAP. IV.

PEropportunè illa tempestate Nicolaus Frangipanius è prima nobilitate Romana, Croatiæ, Dalmatiæ, Istriæ Prætor (Magnus Ban ab incolis vocabatur) regionem illam administrabat, vir pietate iuxtà, ac virtute inclytus. Idemque Dominus erat Fluminis, Tersactique. Is igitur simul rei miraculo, quod in suo fundo euenerat, simul Alexandri Antistitis sermone, ac repentina sanitate motus obstupuit primò: inde lætus cœleste munus in suo potissimũ agro *Ann. Flum. apud Ange.*

consedisse,& ipse strenuè in montem accurrit: sanctissimamq; ędem haud secus, quàm dignum erat,donis colere,atq; ornare instituit. Cæterùm, quia rei nouitas hominum memoriam, magnitudo superabat fidem; tam insolitum, inauditumq; miraculum diligentiùs explorandum existimauit. Verebatur quippe, ne ipsorũ credulitas suspecta ceteris foret: neúe tanta res plus admirationis, quam fidei esset ad posteros habitura. Itaque re cum Antistite communicata, placuit certos homines in Galilæam mittere totam rem intentiùs inspecturos. Ex omni numero lecti quatuor expertæ fidei, ac probitatis viri, in quibus Alexander ipse Antistes fuit. Hi Nazarethum missi, omniaq; explorata referre iussi. Igitur impigrè conscensa naui, transmissoq; Adriatico, Siculo, Cretico, Cyprio mari, Palæstinam secundo cursu tenuêre. Nec mora; barbarorum animis auro delinitis, Hierosolymæ sacrosanctum Christi sepulchrum venerantur.Inde fide publica, firmoque armatorum præsidio septi,Nazarethum Galilææ vrbem, quod nauigationis caput erat, protinus pergunt. Ibi impensiùs inquirentes comperiunt ex incolis non tam re, quàm verbo Christianis,domum natalem B. Virginis inde paulò antè sublatam: deducunt ad templum ab Helena Augusta olim sacræ domui circun-

rcundatū : cernunt templi diuinitus per-
ipti ruinas : cernunt eiſdem monſtranti-
us aream, vbi ſacroſancta Domus ſteterat:
ernunt fundamenta, recētia ſanctę domus
uulſæ veſtigia. Dimenſi longitudinē, ac la-
itudinem areę, fundamentorumq́; craſſitiē,
reperiunt omnia cum tranſlatæ in Dalma-
tiam Ædis, parietumque menſuris, quas ad
id ſecū attulerant, prorſus congruere: tem-
pus quoq; auguſti ſacelli illinc ablati, aue-
ctique in Illyricum conuenire. Ergo effu-
ſa cum lætitia, & gratulatione domum re-
uecti Frangipanio Prætori explorata re-
nuntiant. Ille enimuero tali nuncio admo-
dum lætus manantibus gaudio lacrymis,
Deo, Deique parenti grates ingentes agit:
quod ſe non ſolum viuente, ſed propemo-
dum vidente, tantum miraculum extitiſſet,
tam euidentibus prodigiis, talium virorum
authoritate firmatum. Extemplo igitur ad
Ædem Virginis ſolemnis, ac celebris indi-
cta eſt ſupplicatio : maximoq; peracta con-
curſu virorum mulierumque. Ibi Alexan-
der Antiſtes pro concione ad populum rem
ordine exponit: ac Deum, Deiparam, mor-
tales omnes, immortaleſque conteſtans
propalam confirmat, nihil ſe compertis
affingere. Si ſecus ſit, non recuſare, quo
minùs cœleſtis ira meritas ex ipſo expe-
tat pœnas. Nimirum hoc ipſos Dei matri

gratiores esse oportere, quò res penè incredibilis exploratior afferatur. Quas velut missas è cœlo voces cum circumfusa audiret concio, repentè ingenti gaudio efferri, nec temperare, quin gratulationibus lacrymisque ipsum confunderent dicentem. Perorationem Antistitis excepêre preces auditorum, Deo, Deique matri grates, quibus signis, quibus vocibus poterant, agentium. Mirum, quanta illi viro hæc nuncianti, affirmantique fides fuerit, non apud incolas solùm, sed etiam apud exteros: quantumq; talium virorum testimonio, frequentiæ religionisq; sacrosanctæ accesserit Cellæ. Nec deerant crebra, illustriaque miracula, cum vndique ægri membris capti, energumeni adessent. Defuit tamen, qui ea sigillatim ritè consignata literis proderet. Crescebat cum populorum miraculorumq; frequentia, religio loci, crescebat & cultus. Augustissimæ quippe ædis insidens accolarum animis cura (cum interesse supplicantium precibus Virgo ipsa videretur) tanta religione omnium pectora imbuerat, vt eum locum à Deipara incoli, non solùm diligi existimarẽt. Itaq; natalem Virginis domum, ipsamq; Virginem, quibuscunq; rebus sciebant poterantque, certatim colere, & ornare cœperunt. Cæterùm benignæ voluntati facultatum tenuitas obstabat. Proinde

ab

ab eis piè magis, quàm munificè est ornata. Mox etiam longinquorum populorum, concursibus celebrari, honestariq; cœpta. Gliscebat indies rumor fortunatæ domus natale B. Mariæ tectum diuinitùs ad Tersactum è Galilæa deportatum: missos Nazarethum spectatę fidei, virtutisque viros rem perspectam, ac testatam attulisse. Exciuit ea fama non Illyricos solùm remotiores; sed Istros, Croatas, Bosnios, Seruios, Epidaurios cæterosq; eius tractus longè, ac latè patentis populos, ad tantum miraculum, donumque visendum. Multis quoque eorum præsens Virginis auxilium in dubiis, aduersisque rebus oblatum augebat indies celebritatem loci. Enimuerò Illyrici sacræ Domus accolæ gaudere concursu populorum: gestire suam regionem apud exteras gentes, ac nationes ingenti gloriâ esse: credere se diuino iudicio cæteris gentibus esse prælatos humanæ arrogantiæ vitio, cœlestia dona meritis hominum magis, quàm Dei benignitate æstimantis.

Demigrat ex Illyrico ingenti cũ luctu Dalmatarum. CAP. V.

CÆterùm haudquaquam diuturnum gaudium, ac donũ Illyricis fuit. Quadriennio non toto (deerant quippe menses quinque (interiecto, sacrosancta ædes *Ann. Flum. Hier. Ang.*

ex ipſorum finibus ceſſit: cauſa in incerto eſt; alij aliam tradunt. Ergo ſiue quod ab accolis minùs impensè, quàm dignum erat, coleretur; ſeu quod ab initio ad breue illius gentis ſolatium Beata Maria diuerſorium ibi potiùs, quàm domicilium collocaſſet; ſiue vt Italiam Chriſtianæ religionis arcem bellis, cladibusque afflictam præſenti refoueret ope; repentè Dalmatis nil tale opinantibus, cœleſte munus aufertur: deferturque in Italiam, haud maiore Italicorum bono gaudioque, quàm Dalmatarum damno atque luctu. Namque vbi diuinum illud pignus, auguſtiſſimamque Deiparæ Cellam aliò auectam fama vulgauit; enimuero Terſactenſes, finitimosque circà populos tam inopinatæ rei admiratio ingenti ſtupore defixit. Inde ſanctiſſimæ domus deſiderio ſtimulante, lymphati diſcurrere: conceſſum ademptumque à Deo munus, quácunq; eorum patebat regio, oculis diu, ac voce quæritare. Poſteaquam id nuſquam apparebat, nec quo tandem migraſſet, conſtare poterat; promiſcua virorum, mulierumque multitudo orbitatis dolore icta, mœſtum pauliſper ſilentium tenuit. Tum verò emerſo ab ſtupore animo, effuſi ſimul omnes in lacrymas, querelasque ingens ſuæ gentis vulnus prodere infinita lamentatione cœperũt. Nimirum illud cœleſte donum

ipſis

ipſis oſtenſum, aliis traditum.Illud Dalmatiæ perfugium, illud ægrorum auxilium, illud miſerorum ſolatium, illud decus, ac præſidium nationis ſibi ereptum: talem patronam Dalmatis, talem tutelam ademptam finitimis gentibus. Vtique ipſos indignos tali pignore fuiſſe: minore id ab ſe religione, minore ſtudio, quàm par foret, cultum; ſed quam tandem vbiuis gentium religionem, quod ſtudium, quem cultum cœleſti illi; præcellentiſſimoque dono parem eſſe poſſe? hęc ſi cauſa mutandæ ſedis fuerit; vbicunque conſederit, ſubinde ſedem mutandam fore. Hæc, & alia pro ſe quiſque memorant, quæ præſens damni ſenſus, dolorque ſubiicit, haudquaquam relatu facilia ſcribenti. Ad vltimum lamentandi defatigatione magis, quàm ſatietate victi, ad Frangipanium frequentes coëunt; integratoque fletu, auxilium ab eo, & conſilium petunt. Ille, etſi communi vulnere ictus, mœſtusque pluſquam pro virili parte, egebat ipſe ſolatio; vicit tamen animum, & mœrore diſſimulato, populi luctum ſuâ authoritate, ſapientiaq; abſterſit. Graue vtique damnum acceptũ eſſe, & quo vix maius vllum accipi potuerit ab irato Deo: vt nullæ lacrymę, nulli gemitus, eiulatuſue exhaurire animi dolorem queant. Cæterùm immeritò ipſos tãtopere queri: Cœleſtis doni vſuram

à Deo

à Deo datam nulla præstituta die. Proinde non esse, cur quererentur repetitam, cum voluisset is, qui dedisset. Quin potiùs gratesagerent Numini, de concesso aliquot annis vsu tanti, ac tàm frugiferi pignoris; & præsens incommodum præteritorum commodorum memoria compensarent. Porrò daturum se operam, vt ademptum diuini muneris fructum aliqua ratione reuocet, tantique boni desiderium leniat. Quippe in ipsis sanctissimi sacelli vestigiis consimilem ædem B. Virgini excitaturum: quæ simul posteris tantæ rei monumentum foret, simul ipsis tàm grauis damni solatium. Confidere vtique se, etsi absit natalis Domus B. Mariæ, eius opem non defuturam. Nec Prętoris dicta magnificētiora factis fuêre. Paucis annis, ipsius ære sumptuque noua ædes Deiparæ dicata in iisdē stetit vestigiis. Templum insuper ædi circundatum est opere, cultuque magnifico. Quod hodiè extat haud clarius Frangipaniorum munificentiæ, quàm tanti miraculi monumentum. Nec verò conditoris vocem B. Virgo irritam esse passa: crebra inibi deinceps edita miracula, & illam sedem Deiparę cordi esse, nec eius Illyricis deesse præsidium sàtis ostendunt. Id templum hodiè Franciscanis, qui ab Obseruantia nomen accepêre, commissum est, celebritate ac fama illis locis

clarum.

clarum. Cæterùm ea res Dalmatis Nazarenæ Domus desiderium, non tàm expleuit, quam accendit. Namq; ab eius discessu annus iam agitur trecentesimus. Et tamen illi adhuc tanti erepti boni memoria, haud secus, ac recenti vulnere, ingemiscunt. Argumento est, quod cateruatim quotannis trãsmisso Adriatico mari, Lauretum ventitant, non magis B. Mariæ incunabula venerantes, quam orbitatem lamentantes suam. Quorum solemnes illæ voces, REVERTERE AD NOS MARIA; REVERTERE, haud parùm ostendunt, eorum desiderium æternum fore, cum trecentorum annorum spatio nulla sit lenitum ex parte. Eædem porrò voces testes haud dubiȩ sunt Nazarenæ domus ex Illyrico in Italiam asportatæ. *Dalmatarum desideriũ Sacros. Domus.*

In Picenum aduecta Recinetensem insidet syluam. CAP. VI.

COeleste autem hoc donum mira opportunitate transmissum Italiæ est anno M. CC. XCIV. qua tempestate funestis Velforum, Gibellinorumque factionibus diuisa, odiis bellisque plusquam ciuilibus tota flagrabat. Igitur ipso interregno, quo Bonifacius VIII. Pontif. Max. creatus est, Quarto Id. Decembris, insigni ac sempiternæ memoriæ commendando die, Virgo Deipara pacem, salutemque Italiæ ferens in *Præp. Ter. Hier. Ang.*

Piceno suæ domui sedem optauit. Picenum regio Italiæ est haud ignobilis,& satis opulenta,è regione Dalmatiæ sita,interiecto Adriatico mari, quod etiam superum appellatur. Ergo sacrosancta domus è Dalmatia trans Adriaticum sinum (qua traiectus patet millia passuum ferme C.) in Picenum delata, consedit in Recinetensis agri sylua; mille circiter passus à mari.Ea sylua matronæ cuiusdam Recinetensis erat diuitis iuxta,piæque; Lauretæ nomen fuit. Cuius deinde nomine Lauretana Ædes appellata immortalem vicissim reddidit celebritatem ei, vnde nomen acceperat. Tenet famā (nec vana est fides) venienti Deiparę domicilio arbores obuias, velut venerabundas inclinasse se: ac deinde pronas perstitisse; quoad æuo, ventis, ferro procumberent. Proinde dum staret nemus(quod hodie excisum est) inclinatas ad Ædis aduentum, longo ordine arbores monstrari solitas peregrinis,tanti miraculi testes.Recens est adhuc memoria. Narrauit mihi haud dubiâ fide vir, ab se complures illarum arborum non ferè amplius viginti ab hinc annis, nec semel,nec sine admiratione conspectas: toto videlicet trunco pronas eas fuisse,ac proclinatas versus mare, qua sacrosancta Domus in destinatam syluæ sedem sublimis inuecta transierat. Easdem porrò arbores, exci-

Arbores ad S. ædis aduentum inclinantur.

excifo etiam faltu fuperftites diu fuiffe,religione tutante. Demum annis ab hinc circiter XX. rufticorum accolarum infcitia cæfas,ne impedimento arationi forent. Intempefta nox erat,cùm Virginis domus vacuum fyluæ fpatium infedit. Cuftodiebant tum armenta Recinetenfium in proximo faltu paftores, diuifis inter fe de more vigiliis; cùm fubitò lux facræ circumfufa domui excubantium oculos eò repentè conuertit. Mirum eis videri, nouum in folitudine illa tectum,& quidem luce cõfpicuum fubitò extitiffe. Et fuit inter eos,qui eam confpexiffe fe diceret,cùm fublimis fupra mare ferretur. Igitur fociis ad fpectaculum excitatis, primò multa inter fe (vt eft admirantium mos) fcifcitari: inde mutuis fe vocibus ad rem explorandam accendere : omnesque pariter id quod erat, coniectare cœperunt,ibi aliquid effe diuini. Accedunt, tectum fubeũt.Limen ingreffi cohorrefcere primùm animos, mox inufitata quadam dulcedine perfundi fentiunt. Itaq; venerabundi precibus reliquam exegêre noctem, quæcunque fub tecto erant, intentiùs contemplantes. Prima inde luce, ex iis nonnulli Recinetum (aberat ab eo loco millia paffuũ ferme quatuor) iter intendunt: quæ viderint,dominis nunciant. Tota res primò ob authorum fimplicitatem, cum ipfis authori-

thoribus ſpreta: vana ſcilicet ab eis afferri putabant, & fortaſſe obiectam in ſomnis imaginem. Paſtoribus deinde omni aſſeueratione affirmantibus, enimuerò oculos facturos fidem, ſi vellent; domini magis velle credere, quàm audere. Ad vltimum, ne aut creditum temerè tàm inſolitum miraculum ruſticorum hominum teſtimonio, aut pro vano prætermiſſum, quod verum eſſet, ipſorum incuria videretur; illis comites addunt ſe, quid tandem rei foret, exploraturi. Vbi ventum eſt in demonſtratum nemoris locum, & paſtorum fides extitit; vix ſatis oculis, vix ſibi quiſque credebat. Certe illam ædem ibi nunquam anteà viſam, nec recens conditam, quod eius vetuſtas ſatis oſtendat: diuinitùs vtique aliunde aduectam, aut cœlo delapſam. Talia admirabundi inter ſe muſſitantes propius accedunt: tectum cernunt non tàm ſpecie, quam antiquitate inſigne: mirantur adeò vetuſtum ędificium ſtare nullis innixum fundamentis, nullis ſuffultum adminiculis. Mox ſuſpenſis animis limen intrant: B. Virginem IESVM puerum manibus complexam ſupplices venerantur. Nec pietatis defuit fructus: tantus repente eos lætitiæ miſtus horror inceſſit, vt nuſquã in omni vita præſentius Dei numen ſenſiſſe ſe dicerent. Confeſtim igitur in vrbem citato recurrunt gradu, diuinum

munus

munus inter se sibi, & patriæ gratulantes. Præcipuum Lauretæ matronæ gaudium fuit, cuius saltum diuina illa Ædes insederat. Vt primùm vrbem tanti miraculi fama persuasit; velut signo dato, mirus hominum cuiusque ordinis, ac generis insolito spectaculo oculos implere cupientium, concursus fieri in Syluam. Non pueri, non puellæ, non senes, non debiles domi continere se posse. Ægri quoq; relictis grabatis, adrepere, visendi cupiditate, vt fit, vires subministrante. Pleriq; impetu quodam ardoris ruentes certatim ante alios prouolabant, vt tale spectaculum oculis capesserent primi. Quò propiùs perueniendi spes admouebat, hòc magis concurrentium multitudo, visendique cupido crescebat. Vbi verò sacrosancta sedes, cuius conspectum rami arborum interseperant, in apertiorē saltum ingressis subitò apparuit; confestim omnes in vnum cōuolare cœperunt: tantiq; vndiq; ex syluę semitis repetè concursus facti, adire, contingere, osculari sanctos parietes cupientium, vt se mutuò prementes penè alij super alios corruerent. In augustæ sedis ingressu, dum venerabundi salutant Virginē, ingenti religione perfusi, lacrymarū vim profundunt: consilia ineunt melioris vitæ: ab eo loco diuelli nequeunt. Inter hæc ingentes vndique ægrorum præcipuè, ac debilium clamores

Recinetensium cōcursus.

exaudiri, confusis vocibus patronam, matrem, cœli reginam, Dei parentem appellantium: valetudinemque ac sanitatem crebris exposcentium precibus. Nec voces vanę, nec preces irritæ cadebant. Protinus depulsis morbis; restitutisque viribus multorum, diuina vis extitit. Tum verò ingeminari clamor cœptus agentium Deo ac Virgini grates, & cœlestem vim, opemq; prędicantium in se ipsis expertam. Ergo, vt Recinetensibus diuinæ lux liberalitatis affulsit; certatim sanctissimæ Virginis Cella coli ab eis, celebrariq; cœpta est. Sed priuata inter publicos honores, Lauretæ studia eminebant: ex quo Ædi Lauretanæ deinde nomen factum. Fama interim (qua nihil talibus in rebus est celerius) ad finitimos populos discurrit, Lauretanam Ædem miraculis inclytam ferens. Extemplo igitur, prout sua quemque religio, aut necessitas stimulabat, ad nemus accurrere, adducere, aut deferre ægros necessitudine aliquâ iunctos, opem poscere, vota facere cœperunt. Voti eos compotes fuisse, & ipsorum Deo, ac Deiparæ grates agentium voces, & votiuæ deinde tabellæ de parietibus vulgò suspensæ docebant. Facilis quippe, ac potens patrona Dei mater apud Deum erat: quæ & viam impetraturis ostēderet, & vltro opem, salutemq; supplicibus impetraret. Porrò confluentium

Laureta sylua domina Lauretana adi nomen dedit.

tium

tium populorum religionem commendabat loci ſolitudo. Nulla tum erat in ſylua domus, nullum hoſpitium, nullum ſaltem receptaculum, prçter arbores, quæ nudatæ per hyemem frondibus, tectum peregrinis parùm hoſpitale præbebant. Videres homines, etiam opulentos domi ſuæ, ac delicatos pernoctare ſub dio, quamuis infeſtâ imbribus, frigoribus, niuibus, tempeſtate: populos per contubernia diuiſos circa ſanctiſſimam Ædem ſuper herbam inter arbores veſci: humiq; cubantes, quà ſomnum, aut quietem capere, quà pſalmos, hymnosque modulari ſine vllo prorſus, aut ferarum, aut latronum metu: adeo incenſa pietas omnia incommoda, periculaque vincebat.

E ſylua transfertur in Collem duorum fratrum. CAP. VII.

AT ſempiternus humani generis hoſtis tanto cœleſtis Reginç cultu, tantoque Chriſtianorùm bono, haudquaquam lçtus, effuſam Picentium lætitiam, religionemq; omni ope diſturbare decreuit. Igitur ne conualeſceret pietas populorum, priuſquàm tantum loco religionis eſſet, quantum futurum apparebat, occupat aduenis, ac peregrinis inferre bellum. Erat B. Mariæ ſacellum in loco deuio, ac mari proximo, & frequenti ſylua, proceriſq; arboribus ſepto. *Prep. Tere. Hier. Ang.*

Adibatur ſemitis denſa inter virgulta, arboreſque. Et pleriq; inermes ibant, ſatis ſibi pręſidij in Virgine loci præſide reponentes. Ergo facinoroſi quidam, proiectæq; audaciȩ homines, non magis prędandi opportunitate illecti, quàm ab infernis, vt creditum eſt, furiis inſtincti, ſemitas, quȩ ad Ædem ferebant, obſidere, & circa denſis obſita virgultis loca, in obſcuris ſubſidere inſidiis cœperunt. Inde ſubito exorti, venientes peregrinos excipere, adoriri incautos; pecunia veſtibuſq;, &, ſi armis obſiſterent, vita quoque ſpoliare. Itaque breui totus ille ſaltus latrociniis, cædibuſque infeſtus, atque infamis, abſterritis aduenis, ad ſolitudinem eſt redactus. Iamque obſoleſcente indies cultu, ſacroſancta Ædes euaneſcebat; cum Deus indignum ratus, paratum ab ſe mortalibus perfugium ſalutis, inferni hoſtis ſcelere in perniciem verſum; tutiorem, opportunioremque aduenis ſedem ſuo matriſque ſuæ domicilio delegit. Collis erat leniter accliuis mille ferè paſſus ab eo loco, propiùs Recinetum, non longè à via militari. Huc igitur ſacra dom⁹ octauo circiter menſe, quàm lucum inſederat, ſublimis aufertur ab Angelis, & in collis ſiſtitur vertice. Poſſidebant eum collem communiter fratres germani duo Recinetenſes concordibus animis, qui cœleſti dono mirè læti, ſanctiſſi-
mam

mam Ædem coniunctis ſtudiis colere cœperunt. Auxit loci mutatio, nouique miraculi fama, vt admirationem, ſic religionem accolarum æquè aduenarumq; Quippe, vt Lauretanam Ædem locum mutaſſe, & relicto obnoxio graſſatoribus ſaltu, tutum à latronibus, opportunum peregrinis occupaſſe collem diſtulit rumor; extemplo finitimis populis eius reuiſendæ cupidinem accendit. Proinde ſiue intermiſſam latrociniorum metu tanti boni vſuram ſarcire, ſiue nouam migrationem, quam auribus acceperant, oculis ſubiicere cupiẽtes, cò ſummis vndiq; ſtudiis conuolant. Horum plerique eandem Ædem nuper in ſylua coluerant, quam nunc in collis vertice extra ſyluam colunt. Quò maior omnes admiratio, & ſtupor defixos tenebat. Ergo ſacellum, & veteribus prodigiis, & mutatæ denuo ſedis miraculo venerabile, certatim accolæ votis, vocibusq; celebrabant. Grates inde, & Deo, & Dei parenti pro ſe quiſque agebant, quod religioſiſſimam ſedem latrociniis violatam non abſtuliſſent aliò, ſed in tuto colle ſtatuiſſent, opportuno aduenis loco. Porrò creſcente indies peregrinorum multitudine, cœpit augeri quotidiè celebritas Ædis: parietes votiuis tabellis, cereis imaginibus. precioſis veſtibus contegi: ara congeſtis vndique donis, pecuniaq; compleri. Sed aucta

 ſacelli

ſacelli opulentia imminuit religionem eorum, quorum ſtudia maximè augere debuerat. Itaq; auaritia breuiorem etiam, quàm in ſylua fecerat, auguſtiſſimi ſacelli ſtationem in colle fecit.

Ex fratrum colle ob eorum auaritiã, diſcordiamq́; demigrat. CAP. VIII.

Prap. Tere. Hier. Ang.

ERat is collis (vt ſuprà demõſtrauimus) communis duorum fratrum, qui primò ſanctiſſimum domicilium, haud ſecus quàm par erat, ſanctè, ac piè colebant. Felices, ſi diuino munere ad cultum vti, quàm abuti ad quęſtum maluiſſent. Cæterũ opulentioribus indies donis religioſiſſimam Ædem cumulari cùm viderent; cupido anguſtos animos vicit, & religionem, pietatemq́ue penitus extinxit. Namque hęreditatem ſibi vterque veniſſe rati, ſacro auro, argentoq́ue inhiare primò: inde ſtimulante auaritia, odio pluſquam fraterno inter ſe diſſidere cœperunt. Ad vltimum, dum vterque ad ſe emolumentum trahit, çum altercatione congreſſi, ab irarum certamine ad arma venêre. Iamq; haud procul erat, quin germani fratres ſe, auguſtiſſimamq; Deiparæ Cellam (adeo nihil ſanctũ auaritię eſt) fraterno cruore reſpergerent; cùm Deus tantum facinus, ſublata facinoris cauſa, præuertit. Ergo non minùs fraternæ diſcordiæ, quàm

quàm ſylueſtri latrocinio infenſus, maternam domum ad iactum ferme ſagittæ ab eo loco in proximum collem, verſus mare ſubmouit: atq; in ipſa via militari, quæ ducit ad portum Recinetenſem, locauit à mari millia paſſuum circiter duo. Ita, & diſcordiarũ, & latrociniorum materies adempta; ac ſtabilis aliquando, ac certa ſedes capta. Stetit ſacra Domus in colle fratrum paucos ſcilicet menſes: conſtat quippe nõdum vertente anno, poſt eius in Italiam aduentum, in eo colle, vbi nunc viſitur, conſediſſe. Ita in agro Recinetenſi ter intra anni vnius ſpatium, ſiue accolarum vitio, ſeu potiùs diuino conſilio, ſedem mutauit. Intra quinquennium verò poſt eius è Galilæa diſceſſum, quatuor loca ſuis veſtigiis nobilitauit. Nec tamen mutatis locis religionem mutauit, ſed magis, magisq; auxit.

Veſtigia locorum, quæ ſancta Domus occupauit. CAP. IX.

ET extant his omnibus locis hodie haud dubia rei argumenta. Nicolaus quippe Frangipanius (vt ſuprà oſtendimus) nouam Ædem Nazarenæ parem, ac geminam in iiſdem veſtigiis, vbi illa ſteterat, ab ſe exſtructam magnifico circundedit templo. Id templum S. Mariæ à Terſacto vocatur, vel veteri ſanctiſſimi ſacelli memoria, vel *Hier. Ange.*

 nouis

nouis miraculis nobile. Et in eo templo ad ianuam assimulatæ Nazarenæ Domus egregium Nicolai Frangipanij monumentum hodie visitur; qui templi conditor pro sua erga natalem Virginis domum eximia religione, proximum illius vestigiis sepulcrum elegit sibi, posterisq́;. Quin etiam marmorea inibi tabula exstat perantiqua, tanti miraculi ad posteros testis. In qua incisum: HIC EST LOCVS, IN QVO OLIM FVIT SANCTISSIMA DOMVS B. VIRGINIS DE LAVRETO, QVÆ NVNC IN RECINETI PARTIBVS COLITVR. Harum ego rerum authores habeo, haud dubiæ fidei viros complures, qui mihi se vidisse narrarunt. Eo autem loco, vbi primùm in Picenum delata consedit, quamdiu sylua stetit (stetit autem vsque ad annum sæculi huius ferme LXXV.) haud obscura extiterunt Ædis ablatæ, miraculique indicia. Quippe area, quam sacra occupauerat Domus, nitebat semper vernantibus herbis floribusq́;, cum omnia circa densis obsita virgultis, ac sentibus horrerent. Nec dubia res: author est Hieronymus Angelita in Virginis Lauretanæ historia, quam Clementi VII. Pont. Max. dicauit eo ipso tempore, cum hoc visentibus miraculo erat. Visebantur pariter cum area sanctorum parietum solo impressa vestigia, sanctitatem & quasi diuinum

quid-

quiddam ſpirantia. Id adeò ipſemet accepi à Raphaële Riera ſpect tiſſimæ fidei, ac religionis viro, qui Ædis veſtigia, atque areę nitorem ſæpiùs magna cum voluptate ſe ſpectaſſe memorabat. Cæterùm exciſo nuper nemore, ac ſolo arationi deſtinato, eximia illa amœnitas ab imperito rerum agricola, & foſſione, & ſatu olerum violata defecit. Itaq; ad retinendam loci religionem, ab eodem illo Riera in ipſis veſtigiis quoquò verſus parietes paulùm à terra ſunt excitati, ſiue monumentum ad poſteros, ibi olim Lauretanam ſtetiſſe Domum; ſiue aduerſus pecudum, & ruſticorum iniurias munimentum. Vidi ego ipſe, & inſp vi locum, cùm hęc ipſa literis proderem. animaduerti parietibus illis aream includi, & longitudine, & latitudine Ædi Lauretanę vſquequaque parem. Areæ porrò ſolum, cętero circà ſolo ſimile, amiſſa inſigni illa amœnitate, quā habuerat priùs, quàm ſanctitatem loci ruſtica temeritas violaret. Verumenimuero ita amiſit amœnitatem, vt retineat religionem. Hodie religion sergò à multis viſitur, à pluribus etiam viſeretur, niſi vulgò ignotus eſſet locus. Olim quidem, cùm eſſet, ſiue ob inſignem illā amœnitatem, ſiue ob commoditatem viarum notior, adeò coli à peregrinis ſolebat; vt nemo ferè Lauretanę Virginis Cellam ſe adiiſſe

crederet, qui non illa quoq; prima eiuſdem Cellæ veſtigia coluiſſet. Deuius omnino eſt locus, atque auius: neque enim certis ſemitis aditur; & perito itineris duce opus eſt. Diſtat ab oppido Laureto mille fermè paſſus, tantundem etiam à mari, non tam recta regione, quàm per anfractus ſemitarum. Situs eſt inter montem Vrſum, & Muſionem fluuium pari ferè interuallo, atque in Lauretum, & mare. Vulgò Banderola dicitur, fortaſſis ex vexillo, quod olim ex arbore quapiam eminebat pariter omnibus conſpicuum, vt ſacroſancti ſacelli in nemore latentis ſedem peregrinis venientibus, & nautis pręter eam oram nauigantibus ſignificaret. Certè paruum vexillum Itali Banderolàm appellant. Propter ſacram aream, quam dixi, puteus eſt ingens, qui perennes, & haurienti faciles ſubminiſtrat aquas. Inſolitam illam putei amplitudinem ad ingentis alicuius multitudinis, id eſt, ad populorum illuc confluentium vſum conditam ſentias. In colle porrò duorum fratrum obſcuriora argumenta cernuntur. Namque is collis ad ædificiorum commoditatem, oppletis conuallibus, æquatus, coædificatuſque eſt, cùm Lauretum oppidum conderetur. Locus tamen, aut loci potiùs veſtigium monſtratur. Extra priuatarum ędium parietem extat rudis quædam, metæ inſtar, turbi-

turbinata particula excisi collis, tecto modico insignis. Id vnum superest captæ inibi, desertæq; à B Maria sedis indicium. Domus, cui vestigium hoc adhæsit, non procul Pontificiarum ędium ianuâ, ad dexteram ingredienti sita, Laureti oppidi velut vmbilicus est. Ac procedens inchoata Pontificiorum tectorum pars totam fermè illam regionem occupabit. Sed tum quoque (vt reor) aliquod relinquetur monumẽtum rei, lociq; : ne tam memorandæ rei vestigium intereat.

Præcipuus locus, situsq́ admirabilis Aedis Lauretanæ. CAP. X.

CÆterùm in illis locis sedem sibi Deipara Virgo delegerat ad diuersandum magis, quàm ad habitãdum, minimè scilicet diuturnam. Quippe cùm eo demum loco, vbi nunc est, ab initio sedem animo destinasset stabilem, & (nisi incolarum, accolarumúe aliquod delictum obstet) vt speramus æternam. Neque enim ambigi fas est, quin Dei mater, & Dalmatarum in Illyrico indiligentiam, & immanitatem latronum in sylua, & in communi duorũ fratrũ colle fraterna odia, vt prouidere à principio, sic vitare potuerit. Nimirum illa istarum rerum satis gnara, ex quo primùm tempore Nazaretho Domus excessit, relicto natali solo, hunc sibi locum elegit, vbi stabilem, ac per-

Causa multiplicis migrationis. perpetuam figeret sedem. Verumenimuerò opus fuit ad fidem tam insolito, inauditoque anteà miraculo affirmandam, eiusdem miraculi frequentatio: vt rem per se incredibilem crebra intra paucos annos loci mutatio credibilem faceret. Qui enim ambigerent deinde mortales, an domus illa è Galilęa esset aduecta, cùm eandem illi ipsi audissent suo ęuo, ex Illyrico in Picenum migrâsse, qui vidissent in ipso Piceno intra spatium vix mille passuum, anno nondum circumacto, ter mutasse sedem locumque? *Prap. Tere. Hier. Ang.* Incidit quippe tertia hęc, & postrema migratio in annum à Christo nato M. C C. XCV. qui aduentum sacrę Domus in Italiam est consecutus. Operę autem pretium est de admirabili eius situ cognoscere. Situs enim ipse sacrosanctam illam sedem non humana, sed diuina prorsus arte, manuque locatam facilè declarat. Sita igitur est, si qua vsquam, ad quatuor cœli mundique regiones, ex Mathematicorum disciplina. Neque id solùm, sed ex veteri etiam Sanctorum Patrum instituto, qui aras sacrarum ędium ad solis spectare ortum iubebant. Namq; anterior paries, vbi fenestra visitur Angeli ingressu (vt ferunt) nobilis, ad occidentem solem vergit: posterior, vbi ara est ante B. Marię simulacrum posita, vernum fermè orientem spectat, adeò quidem directè, vt

per

per vtrumque ęquinoctium, decem circiter dierum ſpatio, ſol oriens poſteriorem, occidens anteriorem aſpiciat partem. Itaq; ſub occaſum ſol per eam, quam dixi, feneſtram ingreſſus ad B. Virginem velut veſpertinus ſalutator accedit, quando matutinus eſſe nequit; obiectu parietis excluſus. Id adeò etiam poſt ſacram Domum templo incluſam obſeruatum ferunt, priuſquam obuerſa templo facies Pontificiæ Domus obiiceretur ab occaſu. Cæterùm non dubito, quin eius ianua (perfecto deinde opere) patefacta, illud idem ſolis, Deiparam à templi aditu, per ſacelli feneſtram quodammodo ſalutantis, ſit præbitura ſpectaculum. Siniſter porrò ſanctiſſimi ſacelli paries ad ſeptentriones vergit, dexter ad meridiem. Ac proinde Pontificialium tectorum porticus ſanè magnifica, ad meridiem verſa (B. enim Virgo ſuę Cellæ ſitu, ſitum Pōtificiarum ædium velut præſcripſit architecto) quotidie, cùm aduerſum rectà excipit ſolem, meridiem haud dubium indicat. Hunc autem tum admirabilem ſanctiſſimi ſacelli ſitum non caſu occupatum, ſed diuino quæſitum conſilio, vel illud argumento eſt, quod in ipſa quoque ſylua, eundem planè ſitum à B. Virgine optatum (vt egomet intentiùs obſeruaui) veſtigia, quæ exſtare diximus, ſatis oſtendunt. Idem fortaſſe in colle fratrum

Sol per æquinoctium Lauretanã Virg. quodam modo ſalutat.

acci-

accidit: nam ex obſcuris veſtigiis iudicari non poteſt. Fortaſſis idem quoque in Dalmatica ſede vſu venit: nihil enim comperti habemus. Sanè res ipſa conſentanea eſt. Sacroſanctam quippe domum duo præcipua myſteria, ortus B. Virginis, & æterni Verbi conceptus inſignem fecêre: quorum ille ferè in autumnale, hic in vernũ incidit æquinoctium. Igitur haud immeritò eam ſol per vtrumque æquinoctium luſtrat, ſic prorſus, vt vel illorum myſteriorum memor, & ſub ortum & ante occaſum Deiparam Virginem pene ambitiosè adire, & quodammodo ſalutare videatur.

Dalmatarum indicio Picentes natalem B. Virg. Domum penes ſe eſſe cognoſcunt. CAP. XI.

SEd vt ad rerum ordinẽ, vnde egregij ſitus admiratio auertit curſum hiſtoriæ, redeamus; mira primò Recinetenſibus noua Ædis migratio videri; deinde etiam grata, iucundaque eſſe. Namque multiplicato terna migratione miraculo, vt creuit fama, & admiratio loci; ſic Deus Parentis ſuæ venerationem apud accolas pariter, & exteros auxit. Vtique cum ſub id tempus nunciata Nazarena, Dalmaticaq; eiuſdem Domus migratio Picentium animis ingentem incuſſiſſet metũ, ne ſacra Ædes ipſos quoq;

Prap. Ter. Hier. Ang.

præ-

præſertim duobus iam locis violata, aliquãdo deſereret. Iamdudum per mercatores, Ædis Lauretanæ rerumque admirabilium fama in Illyricum perlata, Dalmatas nonnihil ſuſpicantes ad inclytam miraculis Ædem viſendam, Picentiumq; pietatem æmulandam accenderat. Dalmatarum ergo nõnulli Lauretanum contemplati ſacellum (vt erat recens Illyricæ migrationis memoria) haud ægrè ſcilicet agnouerunt. Itaque obortis lacrymis, venerationis munere perfunguntur. Mox velut refricato vulnere, ac deſiderio ex amiſſi boni conſpectu ingemiſcentes, ſuum detrimentum effusè deplorare cœperunt. Ædem illam, quæ tum in Piceno tanto mortalium concurſu celebraretur, partibus fermè populorum ſtudiis nuper in Dalmatia celebratam. Natale illud Virginis tectum Illyricis primùm è Galilæa diuinitus miſſum, quo tum Picentes tranſmiſſo è Dalmatia fruerentur. Id & cœleſti indicio enunciatum Dalmatis, & deſtinatis in Galilæam certis hominibus exploratum. Agnoſcerent proinde, & impenſiùs colerent Picentes cœleſte donum; ne quod aliis eueniſſe audiant, ipſis eueniat: & cuiuſmodi tandẽ illud munus ſit, carendo magis ſentiant, quàm fruendo. Se quidẽ nequaquam deſperare (ſi optatis vota reſpondeant) illam ipſam Virginis Domũ in Illyricum,

cum, vnde paucis antè annis abierit, redituram. Hæ & aliæ tales Illyricorũ voces, quòd nouæ ad Picentium aures acciderent, (nondùm enim quicquam de Nazarena, & Dalmatica migratione fando audierant) à plerisque pro vanis habitæ, irrisęque. Cæterùm breui noua res diuinitus oblata, eas esse veras ostendit.

Eremita B. Mariæ monitu Picentes ad rem explorandam impellit. CAP. XII.

Prap. Ter. Hier. Ang.

COllis est nemori, ac sedi, quam in Piceno primam Virgo Deipara elegerat, satis propinquus. Montem Vrsum incolæ appellant. Huc receperat se paucis antè annis homo solitarius egregia sanctitate, sacrosanctæ Cellæ propinquitatem secutus: nomen non proditur. Illum ipsum fuisse Paulum à Sylua, cuius deinceps mentionem facturi sumus, vt credam, inclinat animus. Is igitur, vt erat B. Mariæ vnicè deditus: ad Lauretanam eius sedem ventitabat quotidie: pluresq; inibi precibus extrahebat horas. Intererat auidè miraculis, quæ Virginis ope patrabantur, aut patrata narrabantur ab aduenis. Multa etiam subinde audiebat, quæ à Dalmatis ferrentur haud dubiis vulgata sermonibus: nonnunquam ipsos audiebat Dalmatas suam vicem lamentantes, deflentesque nationis suæ orbitatem, erepta natali

natali B. Virginis domo, præſentiq́ue tantæ patronæ præſidio amiſſo. Pius Eremita cæteris B. Mariæ laudibus lætus, vbi natalem illam Virginis domum eſſe accepit, obſtupuit. Enimuero illi res penè incredibilis, ſed tamen digna viſa, quæ ſumma exploraretur ope: vtpote cùm tanta res explorata, atque comperta Ædi Lauretanæ, cui ipſe mirè fauebat, ingens nomen, ac decus eſſet additura. Ergo hominem veri ſciendi, religioniſq; erga Beatam Virginem augendæ auidum cupido ingens cepit; verum vanumne id eſſet, diuinitus cognoſcendi. Nec mora: inedia, cilicio, verberibus corpus affli-ctare, mentem in preces effundere, nihil eorum omittere, quibus ſperaret Deum placari, conciliariq; poſſe: præcipuè orare, atq; obteſtari Deiparam Virginem, vt quid tandem ſacelli illud eſſet, aut vnde eſſet, certo aliquo indicio declararet: Nec incenſæ eius pietati, votoq; Virgo defuit. Alter agebatur annus à ſacra Æde in Italiam aduecta, cùm per ſomnium ei Beatæ Mariæ ſpecies offertur, quæ bono illum animo eſſe iuſſum docet, ſe domicilio, quod in terris olim habuerit, in Italia ſedem elegiſſe. Id quippe, quod negligentiùs coleretur, è Galilęa in Dalmatiam, inde in Picenum, Dei nutu, cœleſtium miniſterio deportatum: ibi ſemet genitam, ibi diuinam concepiſſe prolem. Id-

S. Domus B. Mariæ indicio agnoſcitur.

circo illam Ædem Deo ſemper, ſibiq́ue cordi fuiſſe, ac fore. Addit cætera, quæ Alexandro Terſactenſi Antiſtiti (vt antea dictum eſt) expoſuerat in quiete. Ad extremum adiungit, id donum ſuperûm conceſſu, ac munere ſingulari, Picentibus atque Italis datum, vtique in tantis calamitatum procellis, malorum ſolatium, veniæ pignus, paciſq́ue: in cæteris deinceps mortalium periculis, & ærumnis perfugium omnium gentium, præſidiumq́ue certiſſimum. Proinde abiret, & hæc Recinetenſibus finitimiſq́ue populis nunciaret. Ille ſomno excitus, & cœleſti indicio mirè lætus extemplo B. Mariæ mandata exſequitur. Ac primò Recinetum profectus Primoribus ciuitatis viſum enarrat, cætera exponit: Mariam ipſam ſui ſermonis authorem nominat. Recinetenſibus ſtupore defixis, alios deinceps populos ſtrenuè percurrit, eadem ingenti animi ardore denuncians. Id Picentibus vanum primò ſomnium viſum: & author à multis pro ſomniatore habitus. Deinde verò, quoniam de dato ademptoq́ue diuinitus Dalmatiæ ſacello, Dalmatarumq; Ædem Lauretanam agnoſcentium teſtimonio, obſcura quædam per eos dies fama emanarat; collegêre ſeſe, ac tantam rem minimè negligendam exiſtimarunt. Et recens eos admiratio ſtimulabat, quòd eandem Ædem ter

vno anno ſedem in agro Piceno mutaſſe meminerant. Ergo internuncij vltro, citroque miſſi: ac demum Recinetenſibus authoribus, communi Picentium conſilio decretum, vt ære contributo, certi homines in Illyricum, inde in Galilæam mitterentur, rem oculis, certiſque indiciis exploraturi.

Sexdecim viri in Dalmatiam, & Galilæam miſſi adfirmant miraculi fidem.

CAP. XIII.

IGitur ſexdecim viri fide, religione, authoritate prȩſtantes ex omni Piceno lecti. *Præp. Tere. Hier. Ange.* His datũ negotium, vt Dalmatiam primùm, inde Galilæam explorantes, rem omnem intentiùs inueſtigarent: & de natali B. Mariæ domo, quæ illis locis fuiſſe diceretur, comperta omnia domum referrent. Confeſtim illi, tranſmiſſo Adriatico ſinu, Terſactum delati accolis aduentus cauſam aperiunt ſui. Ardebant dolore ex recenti adhuc vulnere Dalmatæ omnes. Talis ergo boni amiſſi recordatione ingemiſcentes ſummum eius deſiderium vocibus, ac lacrymis teſtabantur. Legatis amicè rogitantibus aream monſtrant, quam B. Virginis Domus inſederat: atque inibi geminam illi, ac ſimilem ædem, rei monumentum, exſtructam. Et ſimul integrato fletu, queruntur, ea ſola Illyricis cœleſtis doni reliqua eſſe veſtigia.

Aliis tam diuini muneris concessam gloriam, sibi tantùm famam relictam. Itaq; Picentium legati Ædis Lauretanæ mensura, quam secum ad hunc vsum attulerant, quaquà versus ducta, quod vacui erat spatij, id Lauretanæ Ædi prorsus congruere deprehendunt. Scitati inde tempus amissi sacrosancti sacelli comperiunt, id eodem planè tempore Illyricis ereptum, & Picentibus datum. Re satis explorata, cùm vtriq; commemorassent præcipua vtrobique edita miracula, manantibus certatim lacrymis diuelluntur, alteri desiderio mœsti, alteri lętitia gestientes. Legati igitur è vestigio vela faciunt, transmisso mari supero, ac Siculo, & Corcyram, Cretam, Cyprum celeriter prætervecti, in Palęstinam secunda tempestate perueniunt. Cæterùm, cùm iter tutum non esset, vagantibus passim per totam Syriam Turcicis armis; pecunia pręsidium emunt, quo in Galilæam perducantur, ac deinde reducantur ad nauim. Ergo augustissimum Christi sepulchrum Hierosolymæ venerati in Galilæam ire pergunt. Nazarethũ vt venêre, natalem B. Mariæ inquirunt domum. De Christianis, qui qualescunque superant in medio nationis prauæ, sedulò sciscitantur. Ab his edocti, quæ vigente adhuc Christiana re in Syria, partim ipsi à maioribus acceperāt, partim suis ipsimet ocu-

lis viderant, ad optatum ducuntur locum. Reperiunt aream cum fundamentis auulsæ domus in solo relictis, quæ intentiore cura dimensi, omnia omnino cum Illyricis vestigiis, Ædisque Lauretanæ forma, ac parietibus conuenire comperiunt. Re vtrobique gesta ex sententia, admodum læti conscendunt nauim: ac remenso mari, Anconam, vnde soluerant, reuehuntur incolumes. Protinus domos repetunt, Magistratibusque, ac Primoribus ciuitatum, vnde missi erant, comperta referentes, suam illis lætitiam impertiunt. Et Recinetenses successu læti, legationis, cuius authores fuerant, monumentum exstare voluerunt. Rem omnem in publicas tabulas referre placuit, additis sexdecim Legatorum nominibus, testimoniisque, quò res testatior ad posteros foret. Earum literarum exempla in priuatorum ædibus asseruata ad nostram vsque ætatem peruenerunt. Hæc autem per Legatos cognita sunt anno à Virg. Partu. M.CC.XCVI. *Hier. Ang.* *Prap. Tere.*

B. Virgo Lauretana Patrona à Picentibus adoptatur. CAP. XIV.

EXtemplò fama, vt solet, strenuè per finitimas vrbes pagosq; discurrit, sexdecim Legatos ex Illyrico, & Galilæa reuectos renunciasse, manifestis compertum indiciis, Lauretanam Ædem esse eam ipsam domũ,

vbi Dei parens genita ſit, & ab Angelo ſalutata: nimirum eandem primùm ex Galilæa in Illyricum, deinde ex Illyrico in Picenum diuinitus tranſportatam. Et per idem ferme tempus tertiam in agro Recinetenſi migrationem eadem fama vulgauerat. Ergo pleroſque mortales, velut nouo ex noua fama animorum ardore concepto, ingens cupido cepit cœleſtis doni ad ſe inde vſque ab Oriente tranſmiſſi in noua ſede viſendi, colendique. Omnes quippe ita rem vulgò interpretabantur, Deiparam Picentibus ſuam oſtentaſſe tutelam. Proinde reliquum eſſe, vt ipſi in eius clientelam, fidemque committerent ſe. Confeſtim igitur ex omnibus propè oppidis incolæ plenis effuſi portis, viiſque ad Lauretanam Ædem contendere cœperunt. Nec firmi tantum, ac valentes procurrere, ſed etiam ægri & imbecilli, neglecto medentium imperio, prorepere ipſi ſi poſſent, ſin minùs, ab aliis, vtcunque ſe iubere deferri. Cæterùm ex pleriſque Piceni vrbibus, oppidiſque paulò opulentioribus, populi linteati pluribus agminibus, tanquam cohortes ſub ſignis, incedebant inſignibus, coloribuſque diſtincti. Qui certatim Deo, Deique parenti carmina canentes, ſymphoniarum, tympanorum, tibiarũ cuncta circùm loca feſto complebãt ſono. Hos deinceps miſti mulieribus, pueri,

Picentium concurſus.

pueri, puellæque vno velut agmine sequebantur. Ad sacellum Virginis vt ventum est, (quoniam loci angustiæ tantam hominum multitudinem excludebant) in ipso conspectu sanctissimæ Domus, submissis genibus tanti muneris largitorem vniuersi pariter adorant. Exinde ad agendas Deo, Deiparæque grates versi, in tanta malorum, partim instãtium, partim vrgentium mole, pacem ac veniam precibus exposcunt. Ipsamq; Dei parẽtem enixiùs orant, vt quoniam Piceno cladibus afflicto voluntariam se Patronam obtulerit; Picentes in suam fidem, tutelamque recipiat: & volens, ac propitia suam semper sospitet gentem. Nec inane tutelæ, clientelęúe nomen fuit. Ex eo tempore, & B. Maria certissimã se Picẽtibus Patronã, & illi vicissim se deuotos B. Mariæ clientes perpetuò præbuêre, Lauretana eius Æde non solùm ornanda, sed etiam tuenda.

Sacra Domus cœlestibus illustrata flammis indies magis celebratur. CAP. XV.

NAm quotidianis in salute humanis corporibus reddenda miraculis, interdũ accedebãt prodigia cœlestia, haud dubiè significantia, Beatam Virginem Picentibus adesse. Visa non semel est per noctem subita de cœlo effundi flamma, quæ primò velut pluribus sparsa locis coruscabat, deinde *Hier. Ang.*

vno quasi facto agmine, ad Deiparę Cellam tendens, omnia circùm cœlesti luce complebat. Visum etiam sæpè crebris luminibus collucere tectum summa cum admiratione, lætitiaque intuentium. Angelorum manum, ad çœlestis reginæ domum excubantium, videre te crederes. Ergo Recinetensis Antistes, in cuius diœcesi is locus erat, ad religionem id pertinere ratus, pro officij sui ratione Bonifacium VIII. Pont. Max. tota de re certiorem facit. Impetrata ab eo Lauretani sacelli procuratione, optimum factu existimauit, laxare spatium aduenis. Extemplo igitur solum, quod circa Ædem erat, Recinetensium dono consecrat Virgini. Cum areę spatio etiam loci celebritas aucta. Excipiẽdis quippe hospitio peregrinis (qui ante id tempus conferti sub dio cubitabant in via) casæ primùm, ac tuguria, inde tecta exstrui cœpta. Et quoniam dorsum inęquale vtriusque collis (interiacente præsertim conualle) haud sanè commodam præbebat ædificiis sedem; duorum fratrum collis plus æquo eminens æquatus: conuallis expleta: dorsum dilatatum, vt excitandis circa viam tectis æqui spatij satis foret. Ita breui haud infrequens, quà syluestribus tectis, quà domibus extitit pagus in dorso collis vtriusque porrectus. Pago Lauretum nomẽ inditum: vt ab eadem illa Laureta, quæ Beatę Virgini vnicè

Lauretum pagus conditur.

vnicè dedita fuerat, appellaretur Ædes, pagusque. Hospitiorum opportunitas loci religioni iuncta mirè hospitum, aduenarumque frequentiam auxit. Cui quidem noua subinde res celebritatis adiecit vel plurimum. Per id tempus Bonifacius VIII. Pont. Max. (cuius Pontificatum sacræ Domus in Italiam aduentus insignem fecerat) ingentibus terræ motibus, cladibusq; partim illatis, partim impendentibus Italiæ cōmotus, ad auertendam cœlestem iram curas omnes intendit. Salubri ergo consilio secularem annum (Iubilæum vocamus) vel instituit, vel instaurauit, Apostolorum Petri & Pauli limina ritè adeuntibus delictorum omnium indulgentiam largiens. Itaq; ipso anno post Christum natum M. CCC. qui primus Iubilæi celebritate insignis fuit, noui Pontificalis beneficij famâ in omnes orbis Christiani regiones perlata, incredibilem omnium gentium, totiusque occidentis exciuit sedibus suis molem. Quippe tanti vndique cunctarum nationum concursus ad Vrbem facti aduenarum, vt multitudinem Vrbs, quamuis ampla, vix caperet. Nullus penè dies abibat, quin Vrbs ducenta peregrinorum millia hospitio exciperet, præter innumerabilem multitudinem, quæ erat in via. Horum igitur plurimi, presertim quibus Recinetum minimè deuium erat,

S. Anton. par. 3. Platin. Bonif. Ioan. Villa. lib. 1.

miraculorum famâ exciti, ad Ædem Lauretanam vtique diuerterunt, testes ac nuncij suis quisque popularibus futuri eorum, quę de tam inusitato, inauditoq; miraculo, non tam aliorum sermonibus accepissent, quàm suis ipsimet oculis hausissent.

Parietes sanctæ Domui pro fulcimento adiecti recedunt: his tamen amplæ porticus applicantur. CAP. XVI.

Hier. Ange. *Bapt.* Man.

INter hęc Recinetenses tantis populorum concursibus accensi, sacrosanctum sacellum impensiùs colere, tutarique instituerunt. Videbant parietes, & tenues, & perantiquos tot iam sæcula stare sine vllo penitus fundamento. Ingens ergo eos incessit cura veritos, ne paulatim temporum iniuria, procumbentibus parietibus, augustissima orbis terræ sedes Virginis pessum iret, rueretq;. Itaq; optimum factu rati, Ædem specie ruinosam (quoad humana arte atque industria valerent) vndique communire, iactis, quantum res ferebat, fundamentis, lateritio eam pariete circundant. Fama est haud dubiis vulgata authoribus, nullo modo potuisse nouam substructionem sacris parietibus adhærere: diceres sacram Domum diuina vi subnixam aspernari humanam opem. Quin etiã procedente tempore, noui illi parietes veteribus pro fulcimento

Tradit. Lauret. *Bapt.* Man.

adie-

adiecti paulatim recesserunt; adeo, vt inter vtrosque parietes, quoties opus foret, puer cum accensa face discurreret, quò disiunctorum parietum fidem explorantibus faceret. Nec vetus est eius rei memoria. Viuebant paucis abhinc annis viri probi, piique complures, qui discurrentem inter parietes puerum sæpiùs se vidisse narrarunt Raphaëli Rieræ, homini spectatæ virtutis, ac fidei, (cuius suprà fecimus mentionem, & deinceps facturi sum⁹) vnde ipse cognoui. Huic eidem Rieræ Rainerius Nerucius Architectus egregius, ædificationi Lauretanæ præpositus pro familiatitate commemorauit, se Clementis VII. Pont. Max. iussu, demoliendis lateritiis illis parietibus præfuisse, cùm marmoream crustam, quæ hodie cum omnium admiratione visitur, substituere moliretur: ac tum admirabũdum reperisse, parietes illos, contra omnem architecturæ rationem, à sacro cubiculo dimotos, neque tam vetustate, quàm arcano quodam consilio ruinosos: vt satis appareret, Dei parentẽ ad sustentandam suam domum excludere hominum industriam voluisse, quò diuina vis insignior foret, si tectum longè antiquissimum sine fundamentis, vllóue humano auxilio per tot sæcula staret. Fama etiam tenet, antiquissimam Christi crucifixi imaginem simul cũ Domo aduectã, multiplici *Tradit. Lauret.*

per

Christi crucifixi effigies in S. Aedem remigrat.

per eadem tempora miraculo in-gnem extitisse. Nam cùm eam efferri, & in sacello ad id exornato, vt maiore honore coleretur, reponi Recinetensibus, & Episcopo placuisset; translatam subinde in sacram remigrasse Domum, & in suam sedem recepisse se. Itaque illos, re nequicquam sæpe tentata, irrito demum incepto destitisse. Exin aliò Recinetensium curæ versæ. Nondum excipiendæ aduenarum multitudini satis, siue tectorum, siue tuguriorum erat. Nec iam supererat in sacrâ Æde locus votiuis simulacris, donisque. Itaq; ne peregrini, quorum pleriq; tectis exclusi, quasi in statione pernoctabant, sub dio esse cogerentur; neúe votiua dona iniuriis temporum exposita interirent; circa sacellum satis amplas porticus exstruunt, vel aduenarum, vel donorum receptacula. Ara quoq; sacello extrinsecus adstructa: vt aduenæ sacelli angustiis exclusi, operantem inibi sacris sacerdotem prospectare possent. His adiecta ferunt tecta, vbi sacerdotes, custodes, ministri sacrosanctæ Cellæ habitarent. In parietibus porro, quibus porticus applicatæ erant, præcipua sacræ Domus mysteria, ac multiplex eiusdem migratio coloribus expressa, egregij illa tempestate pictoris manu.

Hier. Ang.

Cælestia

Cœlestia lumina natalem B. Virginis diem celebriorem in natali eius domo faciunt. CAP. XVII.

INterim mira dictu, visuque res diuinitus oblata mortalibus ostendit, quo potissimum tempore cordi foret Deiparę Virgini, natalem domum suam eximio cultu celebrari. Paulus erat quidam homo solitarius, abstinentiæ & sanctimoniæ miraculo venerabilis: cui à sylua, vbi, inde vsque à primo sacrę Domus in Italiam aduentu, habitabat, cognomen fuit. Is igitur post sanctæ Domus è sylua migrationem, sibi quoque migrandum ratus, in proximo nemore, opportuno loco struxerat casam: vnde sacrosancta Ædes, & conspiceretur facilè, & adiretur. Eam quippe veteri instituto adibat quotidie adoraturus Deum cũ eius matre, *in loco, vbi steterunt pedes eius.* Paulus ergo intra tugurium, in sacrosancti sacelli, velut in B. Mariæ conspectu, precibus, cœlestiumq; rerum meditationi de more insistens, notauit sæpiùs, cœlestem flammam longè, lateque diffusam, instar ingentis cometæ, quæ B. Virginis Cellæ incumberet. Rem ac tempus intentiùs obseruans comperit, VI. Idus Septembris, hoc est, ipso natali B. Virginis die, quotannis quarta ferme vigilia, plurimum labi de cœlo ignẽ, & æquabili tectum Ædis

Bapt. Mant. Hier. Ang.

Paulus à Sylua.

Flãma cœlestis S. Domui incumbat.

Ædis

Ædis ſplendore operire: nec ita multò poſt ſublimem, vnde venerat, recipere ſeſe. Stupere Paulus ad tam preclarum ſpectaculum ingenti voluptate perfuſus. Atque, vt erat homo antiquâ ſimplicitate, exiſtimabat B. Virginem ipſam in ſuam natalem domum flammæ ſpecie delabi cœlo, ad ſua incunabula celebranda. Itaque tantæ rei propiùs ſpectandæ auidus, cœpit opportunitatem temporis captare. Nihil illi longius eo die videri. Demum vertente anno, ſimul ac cœleſtis flamma ſe oſtendit; impigrè accurrit, cœleſtem ſcilicet Reginam ſuperûm comitatu ſeptam conſpecturus oculis, vt credebat, & impensè ſalutatur. Cæterùm appropinquanti, quò propiùs ſpes admouebatur, hòc magis res, ac flamma primùm extenuari, ad vltimum euaneſcere, elabique ex oculis, credulo ſpectatore ſpei irrito relicto. Ei' itaq; animus, quaſi illum in ſe totum tranſfudiſſet ignem, ardentiore deſiderio, curaque æſtuabat, ignarus, quid tandem cœleſtis illa flamma portēderet. Etiam decennium abierat, cùm quotannis eodem ſemper die cœleſtis ille ignis ſacro tecto incubans, viſentiſque ſpem fallens pium accenderat pectus. Ad vltimum cœleſti numine precibus exorato, fit compos voti. In quiete per noctem cœleſti indicio diſcit, natali Deiparæ Virginis die, domum eius natalem anniuer-

ſaria

ſaria,inſigniri flamma: propterca quod ei cordi eſſet,eum inibi diem inſigni ceremonia agitari,colique.Igitur Paulus, qui admirabile illud ſpectaculum obfirmato ad eam diem ſilentio texerat, ſiue religione tactus, ſiue, vt creditum eſt, B. Virginis per quietem ſubactus imperio, Recinetum ſtrenuè tendit: ſacrorum Antiſtiti Primoribusque ciuitatis rem omnem enuntiat. Erat Paulus ab opinione ſanctitatis eximiæ, grauis quamuis magnæ rei, author. Antiſtes ergo ſimul authoritate viri, ſimul rei ac temporis congruentia motus, cœleſtia ſigna haud vana credidit. Extemplo res in vulgus edita Recinetenſes perpulit, vt auguſtiſſimam Virginis Cellam ipſo natali eius die præcipuo celebrarent cultu, rituque. Quò factum eſt, vt finitimi deinceps, ac longinqui etiam populi, ſiue Recinetenſium exemplũ,ſiue miraculi famam ſecuti,Septembri potiſſimùm menſe Lauretum accenſis ſtudiis confluant,ad agitàndum natalem B. Mariæ diem. Et inflammauit deinde ſtudia populorum noua Pontificum largitas, qui illud maximè tempus (vt ſuo loco demonſtraturi ſumus) Indulgẽtiis ampliſſimis cumularunt. Talia porro cœleſtium ignium ſpectacula complures non annos modò,ſed ætates tenuêre. Vigeſim⁹ circiter annus eſt, cùm Recinetenſium plures nõ minùs probita-

Natali B. Virg. die S. Domus præcipuè celebratur.

Cæleſtis flãma prodigium recens.

bitate, quàm ætate conspicui Raphaëli Rietæ, vnde ipse accepi, ita narrarunt. Sub natalem Virginis Deiparæ diē, nocturnos ignes de cœlo super Lauretanum tectum labi visos sua memoria, inspectante Recinetensi ciuitate vniuersa: nec semel ab ipsismet cum incredibili animi lætitia esse conspectos. Simul addebant, pridie eius diei sub noctem intendentibus se tenebris; Recinetēses vulgò cōcurrere solitos ad tam gratum, iucundumque spectaculum; vt ex mœnibus tectisque, vnde modò Lauretana sedes conspici posset, admirabili illa cœlestis flammæ specie oculos, atque animos pascerent. Tenet fama, anniuersarium hoc spectaculum ad Pauli III. Pontif. Max. tempora durasse. Nec ferme ex Lauretanis rebus res est alia nobilior. Itaque id non tantùm historici memoriæ prodidêre, sed etiam Nouidius Poëta minimè obscurus in egregio carmine, quod dicauit Paulo III. Pont. Max. mandauit versibus, quos huic historiæ intexere pretium operæ duximus. Is igitur B. Virginem laudibus efferens ita canit:

Riera in Annal. Lauret. Ambrosius Nouid. Fast. lib. 9.

Euenêre igitur, tot stant tibi templa, quot astra,
Quotque sibi gentes maximus orbis habet.
Stent licet, illa placent, quibus est hæc orta, iuuatque
Dicere: in hoc ingens est Dea nata loco.
Scilicet illius, visu mirabile, in auras
Parthum exosa domus vulsa recessit humo.

Cumque

Cumq; locis diuersa foret, titulosq; referret,
Vltima Piceni nomina gentis habet.
Neúe sequens ætas mendacia credat, Olympi
Hac in nocte illam lambit ab axe iubar.

Laureto pago legibus temperato, Recinetenses templum sacræ Domui circundant. CAP. XVIII.

COelestibus hisce prodigiis acti Recinetenses ad Lauretanam Ædem summâ ope tuendam, ornandamque omnes intendere curas. Iam Lauretanus pagus, multis vndique eò, seu Virginis, seu commercij studio commigrãtibus, magis ac magis frequentabatur indies. Igitur commodissimum rati, incolas vnum in locum congregatos legum institutorumque societate adstringere; iura pariter eis, & Præsidem dant, qui præsit iuri dicundo. Rebus intra pagum compositis, foras versæ sunt curæ. Egentes ác facinorosi homines, siue prædandi occasione, seu prędæ dulcedine illecti, peregrinos in saltibus circumiectisque militari viæ nemoribus, palantes, ac vagos adorti spoliabant. Ea res ad Recinetensium dignitatem existimationemque pertinere visa. Itaque Prętori ciuitatis negotium datum, vt aucto satellitum numero, itinera, quę ad Lauretanam Ædem ferrent, à latrociniis tuta præstaret. Consilium vt pium, ita felix fuit. Præ-

Bapt. Man. Hier. Ange.

Lauretanis Præses datur.

tor abstrusissimas syluarum latebras solertissimè rimatus, grassatoribus extremo supplicio affectis, breui summa cum laude ómnem repurgauit regioné. Et Prætoris laus in ciuitatem, à qua constitutus Prætor fuerat, redundauit. Ex eo Recinetensi ciuitati Iustissimæ cognomen inditum. Noua subinde illorum temporum calamitas, sacrorumq; incuria pietatem Recinetensium fecit illustrem. Interim dum hæc in Piceno aguntur, Clemens V. Pont. Max. tertius à Bonifacio (Benedictus enim XI. Bonifacij successor paucorum mensium Pontifex fuit) Pontificiam sedem anno eius sæculi quinto transtulerat in Galliam, ingenti cum detrimento Italiæ, Christianæque Reipublicæ penè vniuersæ. Id adeo fortuitum Lateranensis basilicæ incendium per id tempus portendere Vrbi visum. Nam Clemente Rom. Pont. Lugduni nouam statuente sedem, Romæ Lateranensis basilica, antiqua sedes Romanorum Pontificum (incertum, fraude hominum, an casu) deflagrauit. Nec multò melior Italiæ conditio fuit, aut Ioanne XXII. qui Clementi subrogatus Pontificiam Auenione constituit sedem, aut Benedicto XII. cæterisq; Romanis Pontificibus, qui Ioannis exéplo deinceps Auenione sederunt. At Recinetensium in nouo templo condendo religio enituit, iniquissimo vel

Pontificia sedes transfertur in Galliam.
S. Anto. p. 3. Platin. Clem. V.

Chri-

Christianæ Reipublicæ, vel ſuo tempore. Nuper quippe, hoc eſt anno M. CCCXXII. Recinetum iuſſu Ioannis XXII. quod à Pontifice deſciuiſſet, exciſum fuerat; ciuesque aliò cõmigrare iuſſi. Rebus ergo cum Pontifice compoſitis, oppidoque in noua ſede, vbi nunc eſt, condito, vel ob direptionem Vrbis, vel ob nouarum ædium ædificationem, omnibus ferme erant rebus exhauſti. Tamen B. Mariæ Patronæ ſuæ religione ſtimulante, templum Lauretano ſacello circundare moliebantur. Namque creſcente indies aduenarum, donorumq; copia, cùm peregrinos, votiuasque eorum imagines, ac tabellas adiunctæ porticus haudquaquam caperent; Epiſcopus Maceratenſis, in cuius diœceſi Recinetum erat, ſumma Recinetenſium approbatione ædificando circa ſacellum templo adiecerat animum. Igitur magnum circumiacentis agri ſpatium ad eam rem facilè impetratum: diſturbatisque porticibus, templum ære publico à fundamentis exſtructum eſt, humile illud quidem pro magnitudine; ſed tamen ſatis amplum, capaxque. Adiectæ templo ampliores ædes Sacerdotum, miniſtrorumque habitationi, & nobilium aduenarum hoſpitio deſtinatę. Quibus deinde diuerſorium pauperum peregrinorum acceſſit.

Ioan. Villa. lib. 9.

S. Domus templum circundatur.

Noua Aedes Lauretana à Benedicto XII. Indulgentiis ornata impensiùs celebratur. CAP. XIX.

Hier. Ang.

Benedicti XII, Indul.

CONdito ornatoq; templo ornamentũ deinde maius adiectum. Postulatũ est à Benedicto XII. Pont. Max. vt certam delictorum Indulgentiam Lauretanum templum rite visentibus largiretur. Haud ægrè impetratum. Ex eo tempore tantus Recinetensium pectoribus ardor iniectus, vt pleriq; eorum nullis ferè negotiis impedirentur, quò minus Lauretanam Ædem à tertio milliario (tantum quippe distat ab oppido) reuiserent quotidie. Quin etiam parui eorum filij à parentibus, ac nutricibus assuefieri cœpti, vt quotidie manè è cunabulis prodeuntes ad natalem Ædem Virginis versi, Lauretanam matrem agnoscerẽt, salutarentque venerabundi. Ceterùm senes ac valetudinarij senio morboue tardante, cùm de more ad Lauretanum templum itare non possent, B. Mariæ Lauretanæ effigiem coloribus exprimendam curarunt in foro: ibique sacello, araque excitata, ab eodem Benedicto Pontifice aureis exaratum literis diploma impetrarunt, quo diplomate ad aram illam orantibus peccatorum venia impertiebatur. Id ipsum diploma carie, ac vetustate confectum Hieronymus Ange-

Angelita, vnus è Primoribus Recinetensis ciuitatis; qui circiter LXX. ab hinc annis floruit, ab se visum esse confirmat. Maceratensis porrò Episcopus (qui idem illa tempestate & Recinetensis erat) prodendam posteris Ædis Lauretanæ memoriam ratus, libellum edendum curauit, qui admirabilem sacrosanctæ Domus in Italiam aduentum, triplicemque eius in Recinetensi agro migrationem; præcipua insuper B. Mariæ Lauretanæ prodigia, ac miracula contineret. Et quò altiùs in teneræ ætatis animos Virginis Lauretanæ religio descenderet, Recinetensis ciuitatis decreto sancitum est, vt Ludimagistri omnes in tradendis primis literarum elementis, omnium primùm talibus narrationibus imbuerent pueriles aures, animosque: libellique illius lectioni paulatim rudem assuefacerēt ætatem. Hinc eximia illa Recinetensium animis insita religio, pietasque aduersus Lauretanæ Virginis Domum.

Aedis Lauretanæ status, Romanis Pontificibus Auenione sedentibus.

CAP. XX.

QVàm porro altas in Picentium pectoribus radices egerit per id tempus Ædis Lauretanæ religio, vel illud indicio est, quòd nullo ferme Romanorum Pontifi-

cum adminiculo erecta, suis ipsa propemodum viribus innixa stabat. Quippe per eadem tempora, vt diximus, transierat Romana sedes in Galliam. Et quia aberat ab Vrbe atque Italia Pontifex, multa ab Æde Lauretana, & decora & subsidia aberant, quę nunc sunt, ac tum fuissent, nisi augustissima Ædes tot, tantisque miraculis, ac prodigiis clara, tam procul abfuisset à Pontificum oculis auribusque. Cæterùm ne sic quidem Pontificiis ornamentis omnino caruit. Quanquã Pontificię sedis longinquitas fecit, vt à Romanis Pontificibus, quamdiu sederunt in Gallia, non tam ornata, quàm non neglecta videretur. Erat iam Lauretana Ædes à Benedicto XII. Indulgentię munere insignita, cum Clemens VI. eius successor sæcularem Iubilæi celebritatem ad quinquagesimum annum reuocatam absens ab Vrbe (sedem quippe Auenione habebat) indixit egitq;. Et vndiq; concurrentium Romam populorum multitudo fuit penè incredibilis. Ex qua cõplures, Flaminiæ scilicet, Æmiliæq; incolas ad Lauretanam Ædẽ famaiam celebrem, ex itinere, deflexisse oportet. Atrox inde pestilentia ab ipsa Vrbe orbis terræ capite orsa totam ferme funeribus exhausit Italiam. Triennium omninò tenuit: quo tempore Italiæ vrbes vix centesimo quoque superstite, penè ad solitudinem

S. Anto. p. 3. Plat. Clem. VI.

nem

nem ac vastitatem redactæ. Quæ propè infinita clades multos profectò perpulit Italorum, vt implorata Beatæ Mariæ Lauretanæ ope, in tam horribili tempestate, ac procella, cœlestis auxilij vmbra tegerentur. Vigesimo ferè anno interiecto, Clementi successit Vrbanus V. qui Romam aliquãdo reuisit, non quidem ea mente, vt Pontificiam sedem eò reuocaret, sed vt res vrbanas, & Italiæ turbas componeret. Cæterùm sub reuersionem ab vrbe in Galliam, cessit è vita. Gregorius inde XI. Pontificatum occepit. Is simul Italiæ incommodis, simul Catharinæ Senensis, Virginis mirificæ sanctitatis insignibus inclytæ precibus motus, Pontificalem sedem aliquando retulit Romam, anno LXX. quàm translata erat in Galliam.

Schismatis diuturnitas Lauretanã Aedem multis Pontificum fraudat beneficiis. CAP. XXI.

GRegorio breui rebus humanis exempto, Pontifex creatur Vrbanus, huius nominis sextus. Huic à factione Gallicana Clemens VII. pseudopontifex obiectus, qui Romanæ sedi sedem suam Auenionensem, quam Romanam dici volebat, opposuit. Ex quo turbata, diuisáq; duas in partes Ecclesia. Cæterùm Romani Pontificis ab- *S. Anto. p. 3. Platin. Vrb. VI.*

ſentia, quantum Ædis Lauretanæ ornamẽtis, commodisque obſtitiſſet, vel illa ipſa tẽpeſtate, ex eius præſentia intellectum eſt. Quippe Vrbanus quamuis Schiſmate, & ſchiſmaticorum Principum armis, atque inſidiis exercitus agitatusq; ; tamen in tanta curarum & negociorum mole, ad Lauretanam Virginem ornandam curæ aliquid deriuauit. Nam de cœleſtibus flammis VI. Idus Septembris ſupra Ædem Lauretanam ſpectari ſolitis certior factus, cœleſti Reginę honeſtandæ animum adiecit. Natalemque Virginis lucem cœleſtibus à Deo prodigiis decoratam Pontificiis à Dei Vicario muneribus decorandam exiſtimauit. Lauretanam igitur Domum ipſo natali Virginis die viſentibus cumulatiſſimam delictorum omnium Indulgentiã impertiuit, anno eius ſæculi XC. mira omnino opportunitate. Vrbano enim ſubrogatus Bonifacius IX. nõ modò Vrbani exemplo, nouis Indulgentiis Lauretanam cumulauit Ædem, ſed Iubilæi celebritatem egit, quæ Bonifacij VIII. inſtituto in annum M.CCCC. incidit. Itaque vt ſedes Pontificalis Romam aliquando reuocata, cupidoque viſendi Pontificis mortales innumerabiles vndique in Vrbem ad Baſilicas Apoſtolorum exciuit; ita cœleſtiũ ignium, Pontificiarumque Indulgẽtiarum fama complures eorũ ad Lauretanam Cellam

Vrbani VI. beneficia.

Ex Bul. Bonifacii IX.

Iam Septembri potiſſimùm menſe viſendum, natalemque Virginis diem inibi agitandum accendit. Per ea tempora Recinetenſes viam, quæ ducit Lauretum (vt etiam per hyemem ſacra Ædes commodè adiri poſſet) laterculo ſternendam, marginandamq; locauerunt. Sacella etiam propter viam, iuſta per interualla excitarunt, ſiue pietatis incitamenta, ſiue in ſæua tempeſtate ſuffugia. Recinetēſium exemplum alios Picentium populos ad par pietatis decus excitauit. Igitur ex finitimis oppidis vrbibuſque viæ, quæ Lauretum ferrent, ſterni cœptæ: & ab Ancona, Auximo, Monte ſancto, Firmo, Lauretum vſq; perductæ. Amnes etiam agrum Picenum interfluentes pontibus iuncti, vt tutum peregrinis, expeditumque iter darent. Cæterùm Lauretanæ Domus ornamentis haud multò minùs continuata rei Chriſtianæ diſtractio obſtitit, quàm Romani Pontificis commoratio Gallicana obſtiterat. Schiſma quippe multiplex, ac variũ, quale nunquam antea, plures Pontificum exercuit per annos circiter X L. Quoad Martinus V. ſummo omniũ conſenſu Pontifex Max. in Conſtantienſi Conſilio creatus, pacem aliquando orbi Chriſtiano, & concordiam peperit. Verumenimuero illa tam fæda diſcordiarum tempeſtas, ſicut Eccleſiam, ac Pontifices ingenti malorum

Hier. Ang.

S. Anto. p. 3.

 mole

mole oppreſſit; ita Lauretanam Ædem haud paruo fraudauit cumulo bonorum. Id adeo quæ conſecuta ſunt, tempora declararunt.

Martinus V. Indulgentiis, & Nundinis Lauretanam ornat celebritatem.

CAP. XXII.

QVæ ab tranſlata Æde B. Mariæ ex Galilæa, ad eandem Laureti conſtitutam, celebrarique cœptam in multiplici Chriſtianæ rei varietate, motuque geſta ſunt, adhuc expoſui, res cum vetuſtate, ac rerum perturbatione ſubobſcuras; tum raris per ea tempora literis illuſtratas. Ad hæc, ſi quæ in Recinetenſium commentariis, aliiſque publicis, priuatiſque erant monumentis, incenſo (vt ſuprà diximus) cum vrbe tabulario, pleraque interiêre. Cæterùm ſubleuauit Recinetenſem cladem, Dalmatarum induſtria. Flumenſes Terſactenſibus finitimi, Leone X. Pontifice Maximo, Lauretanæ hiſtoriæ origines ac primordia haud mediocriter illuſtrarunt. Nam de prima ſanctiſſimæ huius domus in Dalmatiam migratione, exploratione, cultu, ac miraculis, conſignata literis Recinetenſi populo miſerunt ea, quæ in vetuſtis maiorum ſuorum annalibus repererãt. Et Recinetenſes Leonem Pont. de hiſce rebus certiorẽ fecerunt.

Hier. Ang.

Autho-

Authorem habeo Hieronymum Angelitam, qui illo ipso tempore Recinetensi ciuitati erat à secretis: & subinde Lauretanam historiam, vbi hæc memoriæ prodidit, Clementi VII. Leonis patrueli, & participi secretorum dicauit. Nos igitur Angelitam haud dubiæ fidei authorē secuti ex Illyricorum annalibus primam huius historiæ partem texuimus, iis quæ in propriis Recinetensium monumentis calamitas vrbis reliqua fecerat, adiectis. Clariora deinceps, & vberiora tradentur, quæ paulò diligentiùs, vel memoriæ prodita, vel literis custodita ad nostram ætatem, nostrasque manus peruenêre. Martinus ergo pace, & otio Ecclesię parto, antiquissimum habuit Lauretanam Ædem miraculis, ac prodigiis nobilem suo aliquo munere insignem relinquere. Itaq; multis magnisque Indulgentiarum propositis præmiis, mortales omnes ad Lauretanum sacellum Septembri potissimùm mense visendum, colendumque inuitauit. Porrò anno eius sæculi fermè XX. hoc beneficium nouo beneficio cumulauit. Solemnes Recineti Nundinas *ad laudem, & gloriam, & honorem Lauretanæ Virginis*, (vt ipse in literis Apostolicis ait) instituit, ratus fore, id quod euenit, vt ob locorum propinquitatem, Recinetēsis emporij celebritas celebritatē augeret Lauretanæ Domus: quippe cum finitimos

Martini V. beneficia.

Ex Bull. Iul. II.

timos populos mercium illecebra, mercatores Indulgentia delictorum ad Lauretanam Ædem celebrandam alliceret. Lauretanas porrò Indulgentias trimestres esse voluit, & Recinetensi mercatui pares: nimirum, vt Septembri, Octobri, Nouembri mensibus, quibus Recinetensis mercatus celebraretur, indulgentiæ Laureti percipi ab adeuntibus rite B. Virginem, possent. Martini exemplum plures deinceps Pontificum secuti, Iulius II. Xystus IV. & Leo X. (vt suis deinde locis dicturi sumus) Recinetensem mercatum sua authoritate firmarunt: & Lauretanum templum Pontificalibus beneficiis adauxerunt. Cæterùm Martino V. Pont. Lauretani templi non celebritas modò, sed etiam cultus maximè auctus. Affluentibus Sacerdotibus voluntariis Ædis Lauretanæ ministris, Ædes egregię (Canonicam vocant) ad meridiem excitatæ. Prætorium quoque exstructum, & hospitium, quà nobilibus, quà pauperibus aduenis destinatum.

Lauretani templi opulentia Eugenio IV. Pont. CAP. XXIII.

EVgenius IV. Martino sublectus, simul vrbanis turbis, simul nefariis Basilæensis Concilij iam corrupti decretis exagitatus, insuper Felicis V. Pseudopontificis

Schisma-

Schiſmate, & Florentino Concilio ab ſe indicto implicitus; ſpatium ferè nullum habuit de Lauretanæ Domus ornamentis cogitandi. Verùm Flauius Blondus, qui Eugenio ab epiſtolis fuit, hiſtoricus illis temporibus haud ignobilis, veluti Pontificis vicem implens, Lauretanam Virginis Cellam ampliſſimis verbis ornauit. *Recinetum inter, & Adriaticum mare* (inquit) *paululùm à Muſione fluuio recedit celeberrimum totius Italiæ, vt in aperto, immunitoq; vico ſacellum glorioſæ Virginis Mariæ in Laureto appellatum: quo in loco preces ſupplicantium à Deo, genetricis ſuæ interceſſione exaudiri; illud maximum certiſſimumq; eſt argumentum, quod eorum, qui votis emiſſis exauditi fuerunt, ex auro, argento, cera, pannis, veſte linea, laneaq;, appenſa donaria magno luenda precio, Baſilicamq; omnem penè complentia, Epiſcopus in Dei Virginiſque gloriam intacta conſeruat.* Ex quo ſatis apparet, quę fama, quę religio, quę celebritas Lauretanæ Domus, quæ varietas, & copia donorum fuerit, Eugenio Pontifice, hoc eſt, anno poſt Chriſtum natum circiter M.CCCC.L. Qui annus Iubilæo celeber Lauretanam de more auxit celebritatem; opulentiamque. Sub id tempus Franciſcus Sfortia, Philippi Vicecomitis Mediolanenſium Ducis impulſu, bellum aduerſus Pontificem geſſit. Et Piceno, quà vi, quà dolo in ſuam ditionem redacto, victor B. Ma-

Fla. Blondi teſtimoniũ.

Blon. lib. 5. Dec. 3. Sabel. lib. 2. En. 10.

riæ

riæ Lauretanæ templum fama celeberrimum visere statuit. Præerat Piceno cum summa potestate Ioannes Vitellescus Recinetensis Antistes, vir consilio, manuque promptus. Is ergo veritus, nequid detrimenti sacellum donis opulentum caperet ab insolenti victoriâ milite; materiam auaritiæ subtrahere occupat: & præcipua Lauretani templi ornamenta, clàm in nauim ad id paratam, imposita secum properè Venetias primùm, inde Rauennam asportat: ita, & sacrilegij materies subducta, & sacra dona in tutum recepta; ac deinde, sedata illa tempestate, reportata. Nec dubium Deiparæ præsidium per ea tempora in Æde Lauretana tuenda apparuit. Nam cùm diuturno, grauique bello tot exercitus Sfortiæ, Pontificis, Alphonsi Regis Neapolitani toto Piceno impunè volitarent, tot copiarum Duces Lauretum accederent; tamen in direptione tot oppidorum, atque vrbium, vicus immunitus, templi opulentiâ, vt tum res erant, inclytus, semper intactus, inuiolatusque permansit: tanta seu loci sanctitas apud homines, seu Virginis tutela rerum suarum fuit.

Ioan. Vitellescus Episc. Recinet.

Laure-

Lauretana Domus à Nicolao V. Indulgentiis augetur, contra vim Turcarum munitur. CAP. XXIV.

NIcolaus inde V. Eugenio mortuo, Pontificatum excepit, qui ne à Martino in Beatæ Mariæ cultu vinceretur, Lauretanam eius Cellam Pontificiis muneribus auxit. Videbat diem B. Virgini ab Angelo salutatæ sacrum maximè insignem illi Domui, ac memorabilem esse; quippe cum Deus eo ipso die inibi naturam humanam induisset. Lætissimâ ergo illam lucem, quâ iacta sunt fundamenta salutis humanæ, anniuersaria Indulgentia decorauit. Ex quo templum Lauretanum, vt tanti mysterij memoria dignum erat, quotannis illo die eximiè celebrari est cœptum. Porrò Nicolaus Lauretana Æde Indulgentiis cohonestata, opulentiæ quoque Ædis consulendum putauit. Igitur magnoperè cauit, ne Lauretana dona auerterentur, neúe diuenderentur, arcens ingressu Ecclesiæ Antistitem Recinetensem, si quid eorum in posterum distrahere, aliosúe in vsus conuertere ausus foret: sin autem vendita iam ac distracta, intra vnius mensis spatium, non recuperaret, Episcopatu deiiciens. Ciuitati insuper Recinetensi eodem diplomate negocium datũ, vel recuperandi Lauretana dona, vel tuendi.

Nicolai V. beneficia.

Hier. Ang.

Nec.

Nec pace solùm, sed bellico etiam tumultu, insignis Nicolai Pontificis pietas in Lauretanam sedem enituit. Sub id tempus Mahometes Turcarum Rex Constantino Palæologo Orientis Imperatore cæso, Constantinopoli vi capta, fædeque direpta, Turcici sedem Imperij transtulit in Europam, anno post Christum natum M. CCCC.LII. Ergo, vt Constantinopolim Christiani Imperij arcem à Barbaris captam, Imperatorem ipsum cum nobilitate cæsum, Turcarum Regem tanta victoria inflatum, ex propinquo insultare Græciæ, minitari exitium Italiæ fama tulit; enimuero tantus Christianis viribus terror inceßit, vt totâ Italiâ trepidatum sit. Itaque Nicolaus satis memor Ædis Lauretanæ, eam aduersum Barbarorum excursiones satis firmo præsidio munit: & simul in hostem omnibus viribus consurgere parat, eius rabiem compressurus.

S. Anto. p. 3.

Constantinopolis a Turcis capta.

A Callisto III. aduersus Turcas communita Domus, Barbaros aliò vertit ingenti clade perculsos. CAP. XXV.

S. Anto. p. 3. Plati. Callist. III.

CÆterùm Nicolao in ipso apparatu, ac meditatione Turcici belli ex mœrore, vt ferunt, extincto, successit Callistus III. Is, quia fama erat, Turcas victoria vsos magna Peloponnesi, Epirique parte in suam ditionem redacta, in Dalmatiam, atque in ipsam

Italiam furore ac rabie instinctos rapi; nihil habuit antiquius, quàm vt Lauretanam Domum tutaretur, haud dubius quin illâ salua, Deiparæ præsidio cætera in Italiâ salua essent futura. Igitur Rodericum Borgiam fratris, & L. Ioannem Milianum sororis filios cum Legatorum Pontificiorum munere, ac nomine, copiis præficit. Horum alterum in Picenum, Lauretana Domo præcipuè eius curæ demandata, alterum Bononiam è vestigio destinat. Veniunt ambo Legati cum suo vterque exercitu Lauretum: ibi pacem, veniamque à Deo, Deique parente comprecati sacram Ædem à muris, & propugnaculis nudam tumultuario opere aggeribus cingunt. Cæterùm B. Virgo, tametsi Pontificis, Pontificiorumq; Ducum erga se voluntatem minimè aspernata; suâ ipsamet cœlesti ope protexit domum, Turcarum rabie aliò auersa, domitaque. Quippe per id tempus Pontificia classis non magna, duce Patriarcha Aquileiensi, Asiæ oras felici ausu, euentuq; populata, effusum Barbariæ impetum fregit. Turcica classis acie victa, pleræque triremium captæ. Vsumcassanus insuper Persarum Rex, Callisti instinctu, Turcarum fines infesto agmine ingressus, egregias reportauit de superbissimo hoste victorias, non tam humana vi (vt ipsemet literis ad Pontificem datis profes-

Callisti III. beneficia.

S. Anto. p. 3. Sabel. Aen. 10. lib. 6.

ſus eſt) quàm ope diuina. Ioannes quoque Hunniates Præfectus Vngariæ per eadem ferme tempora Turcas Belgradum Vngariæ oppidum nobile, maximis copiis ac viribus obſidētes adortus, non magnâ militum manu, ingentem eis intulit cladem. Haud humanæ opis res viſa: Ioanne Capiſtrano viro ſancto ex Franciſcana familia Chriſti crucifixi ſignum inferente, Barbari fuſi, cæſique. Mahometes ipſe Turcarum Imper. vulneratus. Nec obſcurum Dei auxilium fuit; tam inſignem victoriam ipſi belli Duces diuino numini acceptam retulêre. Itaque tot, tantæq; de prępotenti hoſte victoriæ omnium conſenſu diuinitus partæ, ad benè de Rep. ſperandum Chriſtianorum animos erexerunt. Haud parua deinde dictu res, & ſpem piorum auxit, & S. Mariæ Lauretanæ nomen toto penè Chriſtiano orbe propagauit.

Sanitate Pio II. reddita, longè celebrior, clarior q́ eſſe cœpit. CAP. XXVI.

Platin. in Pio II.

PIus II. Pontifex Max. Calliſto ſublectus eſt, vir ingenio & virtute clarus. Is Chriſtianis Regibus, ac Principibus non modò per literas, Legatoſque, ſed etiam per ſe in Concilio Mantuano ſua præſentia, ac voce ad Turcicum bellum incitatis, ex itinerum laboribus in longinquum, periculoſumque inci-

incidit morbum, alienissimo Christianæ Reipub. tempore. Quippè magna sacrorum militum pars, qui cruce insignes sacræ militiæ dederant nomen, Anconam Pij Pontif. iussu conuenerant: iamque Pontificis ipsius ex composito præstolabantur aduentum. Cæterùm senile, laboribusque fractum Pij corpus, alienissimo tempore ardens febris, molestissimaque tussis adeo afflixerant, vt non dicam ire, sed aspirare Anconam, vti constituerat, haudquaquam valeret. Damnata igitur spe, atque ope medicorum, B. Mariæ Lauretanæ, cuius egregiam vim in morbis diuinitus curandis, famâ acceperat, implorat opem, non tam vrgentis morbi, quàm Anconitani itineris remedium quærens. Nec dubius auditas preces, extemplo calicem aureum opere, ac pōdere insignem B. Virgini donat, dicatque. Addita votiuo calici ab ipso Pontifice in voto nuncupando dictata inscriptio, Pōtificij voti doniq; monumentum.

Tradit. Lauret. Bern. Cyrill.

Pii II. Pont. donum.

PIA DEI GENITRIX,

QVAMVIS TVA POTESTAS NVLLIS COARCTETVR FINIBVS, AC TOTVM IMPLEAT ORBEM MIRACVLIS; QVIA TAMEN PRO VOLVNTATE SÆPIVS VNO LOCO MAGIS, QVAM ALIO DELECTARIS: ET LAVRETI TIBI PLACITAM SEDEM PER SINGVLOS DIES INNV-

INNVMERIS SIGNIS ET MIRACVLIS EXORNAS; EGO INFELIX PECCATOR, MENTE, ET ANIMO, AD TE RECVRRO SVPPLEX ORANS, VT MIHI ARDENTEM FEBRIM, MOLESTISSIMAMQVE TVSSIM AVFERAS: LÆSISQVE MEMBRIS SANITATEM RESTITVAS. REIP. VT CREDIMVS, SALVTAREM.

INTERIM HOC MVNVS ACCIPITO MEÆ SERVITVTIS SIGNVM.

PIVS PAPA II. ANN. HVM. SAL. M. CCCC. LXIV.

Et donum Virgini cordi fuit, nec sua spes Pium Pontificem vlla fefellit ex parte. Mirum dictu: voto nuncupato, extemplo febris ardor refrigescere cœpit, tussis remittere, redire vires affectis ac penè consumptis, morbo pariter & ætate, membris. Pius ergo moræ impatiens, nondum satis confirmata valetudine, committit se viæ, Ançonam iturus, & Lauretanæ Virgini ex itinere votum exsoluturus. Lecticâ delatum complures Cardinalium Romanorumque Procerum prosecuti, quos partim Põtificis charitas, ac reuerentia, partim miraculi fama, partim etiam sacri exercitus visendi cupido ab Vrbe exciuerat. In itinere Pontifex quò propiùs Lauretanam Ædem accedebat, hòc meliùs habe-

Pius II. Laur. Virg. adit.

habebat: vt facilè appareret inde vires augeri. Itaq; ad B. Mariæ patronæ suę conspectum valens, ac vegetus peruenit: & præsentis opis in Vrbe, atque in via expertæ memor vota persoluit. Nunquam aliàs antè maior Lauretanæ maiestatis species visa. Vno tempore Cardinalium, Primorumque Romanæ ciuitatis plurimos Pium prosecutos, satis etiam multos egregios bello Duces ex Ancona Pontifici obuiam progressos, ipsumq; Pontificem Max. ante Lauretanam Virginem supplices, ac venerabundos videres. Pius ergo voti religione exsolutus, iisdem comitantibus pergit Anconam. Cęterùm quò minùs voti, cuius compos à Lauretana Virgine factus erat, fructum perciperet, impedimento fuit sociorum sacri belli mora. Nam dum grauior iam ętate, ac viribus Pontifex per æstiuos calores Anconæ sedet, Venetæ classis Ducem, aliosque belli socios expectans, siue moræ tædio, siue senio affectum corpusculum vrgente, languere cœpit. Inde in lentam, ac pertinacem incidit febrim, cuius demum tabe consumptus ad suorum laborum, egregiiq; illius conatus præmia migrauit in cœlum, anno eius sęculi LXVI. Pontifex omnino cum cæteris egregiis animi dotibus; tum verò pietate, ac religione memorabilis. Nec in postremis Pij laudibus est illa numeranda,

quòd reddita tali viro, Lauretanæ Virginis ope salus, ac tot Principum, gentiumq; sermonibus celebrata, Ædi Lauretanæ plurimum nominis ac religionis adiecit. Quippe ad id vsq; temporis (per annos ferè centum sexaginta, ex quo demigrarat in Italiam) Lauretanę Domus fama Piceni finibus se ferme tenuerat: in finitimas ac longinquas regiones vix tenuis quidã, & obscurus manauerat rumor; vt mirum cuipiam esse non debeat, sacrosanctę Domus inde vsq; à Galilęa in Italiam translatę famam, neque ad S. Vincentium Ferrerium in Hispaniam Aueniomensi Schismate implicatam, occupatamque insuper religione Montis Serrati, neq; ad S. Antoninum, aliosq; Etruscos superiorum temporũ scriptores, in Etruriam ciuilibus ardentem bellis, inter strepitum fragoremque armorum penetrasse. Quę profectò causa fuit, cur S. Vincentius veterem famam secutus in quodam sermone, B. Virginis Domum in Galilęa tum esse dixerit: D. verò Antoninus, & cęteri illo antiquiores historici Etrusci nullam omnino de Lauretana Domo fecerint mentionem: memorandę videlicet eius in Italiam translationem ignari. At Blondus illorum ferè ęqualis historicus, vt assecla Pontificis, qui rei esset satis gnarus, illustre (vt suprà demonstrauim') Lauretano templo testimonium

nium dedit. De transportata autem diuinitus Lauretana Domo, idcirco fortasse nullum verbum paulò antiquiores historici fecêre, ne vana & incredibilia afferre viderentur. Quippe cùm tam inusitatum & à condito æuo inauditum miraculum nondum Pontificiâ authoritate firmatum esse constaret. At valetudo Pio Pontifici Romano penè moribundo in Vrbis, ac propè dicam orbis totius Christiani oculis, euidenti miraculo restituta, Lauretanæ Virginis ope, immensum illi addidit nomen. Ex eo namque Ædes Lauretana omnes etiam remotissimas terras impleuit famâ nominis sui: & vel ex vltimis orbis terræ angulis Lauretum peregrinos exciuit, quibus peropportunum paucis antè annis Laureti subsidium diuina prouidentia præpararat.

Ab Episcopo Recinetensi luculentis prædiis donatur subsidio pauperum peregrinorum. CAP. XXVII.

NIcolaus Astius Episcopus Recinetensis vir sãctimonia pariter, ac doctrina inclytus fuit: hic, vt erat Lauretanæ Virgini eximiè deditus, eius cultum omni ope fouere, atque augere statuit. Ingens quotidie peregrinorũ pauperum multitudo, seu vota reddendi gratia, siue Indulgentias consequendi studio, cõfluebant Lauretũ: quibus *Hier. Ange.* *Ex Bull. Iulii II. Pont.*

arca Lauretana benignè satis pro facultatibus subueniebat, largâ singulis stipem impertiens. Hunc igitur benignitatis fontem, ne quando deficeret, certis prædiorum fructibus Recinetensis Antistes augendum existimauit. Complura is habebat luculenta sanè, ac frugifera prędia Ædi Lauretanę propinqua. Ea Deiparæ Virgini donauit, dicauitque anno eius sæculi LVIII. Cuius donationis caput visum est hoc loco interponere, vt appareat simul, quàm eximia Nicolai Episcopi erga Lauretanam Virginem pietas extiterit; simul quantum pecuniæ, vel illis temporibus, cùm nihil omnino possideret Lauretana Domus pauperibus aduenis erogarit. Id est eiusmodi: *Cum Nicolaus Episcopus Recinetensis, & Maceratensis, qui Ecclesiam B. Mariæ de Laureto Recinetensis Diœcesis ex dispensatione sedis Apostolicæ obtinebat, considerans deuotionem continuam, & dilectionem synceram, quam sedulò habebat ad prædictam Ecclesiã B. Mariæ, ac peregrinorum, & aliarũ personarum, quæ tam ex votis, quàm propter Indulgentiam consequendam, & aliorum debilium, ac pauperum hominum numerum copiosum indies ad ipsam Ecclesiam B. Mariæ, vltra diem festum dictæ gloriosissimæ Virginis Mariæ, confluentium, &* ELEEMOSYNAS IMMENSAS, QVAS CHRISTI PAVPERES EX DOMIBVS PRÆFATÆ ECCLESIÆ RECIPIEBANT,

Liberalitas S. Domus in pauperes.

ET

ET NECESSARIO RECIPERE HABEBANT, & quæ sequuntur. Quæ res hòc exploratior esse debet, quòd memoriæ prodita est ab eo, cui pro suo officio, ac munere Lauretanas res exploratissimas esse oportuit. His igitur facultatibus aucta domus Lauretana, benignitatem in aduenas auxit suam. Et huius largitatis fama religioni iuncta longè, lateque iucundissimum Ædis Lauretanæ nomen diuulgauit, omnes Lauretum inuitans. Quippe remotissimarum nationum egentes peregrini, qui opportuni illius subsidij participes fuerant, domos suas regressi, non magis religionem, quàm benignitatem prædicabant Lauretanæ Virginis. Ea res alios deinceps ad experienda, quæ audierant, accendit. Mira verò opportunitate huius famæ per Vrbes, atque exteras etiam nationes strenuè discurrenti, parua dictu res, magnas per idem tempus addidit vires.

Lauretanæ historiæ summa à Præposito Teremano in æde proponitur. CAP. XXVIII.

PEtrus Georgius Prępositus Teremanus eximia integritate, ac prudētia vir, complures iam annos Lauretanæ Domus Gubernator erat: Nicolao autem Astio vita functo, etiam Administrator Recinetensis

Hier. Ang. est factus. Hic igitur Pio Secundo Pontifice, anno eius sæculi circiter LX, Lauretanæ historiæ summam (depromptam scilicet ex ea, quæ olim, vt suprà ostendimus, Recineti edita fuerat) in Lauretana Æde proposuit in gratiam peregrinorum: vt eius cognoscendæ potestas omnibus foret. Et scripta est stylo rudi, ac simplici, atque ad vulgi intelligentiam accommodato: gratum aduenis non illitteratis pabulum, neç leue Lauretanæ Domus monumentum. Porrò hoc Teremani institutum adeo probatum est posteris, vt scriptum illud, quoties vetustate obsoletum videretur, toties deinceps instaurari placuerit. Sanè & historia ipsa à prima Recinetensium memoria repetita est; & eius authoritati religio, aç diligentia Teremani, vel plurimum adiecit. Is quippe

Præp. Tere. interrogatis, qui adhuc supererant, testibus, tantam rem, quoad eius fieri posset, voluit esse testatam. Testes igitur satis locupletes ab illo citantur duo, Paulus Rinalducius, & Franciscus cognomento Prior, ambo ciues Recinetenses, viri boni, spectatæque fidei. Rinalducius quippe sæpe Præposito Teremano (vt ipsemet refert(testificatus est, ab se auum suum sæpenumerò auditum esse narrantem, semet Beatæ Virginis Domum conspexisse, cùm sublimis ab Angelis supra mare ferretur, & in Recinetensi sylua

ſylua collocaretur. Quin etiam ſe ſacroſanctam Ædem in nemore ſitam cum ciuibus aliis compluribus ſæpiùs acceſſiſſe. Franciſcus autem Prior, auum ſuum, C X X. annos natum, integriſq; adhuc vtentem ſenſibus non ſemel audierat (vt ipſe pro teſtimonio dixit) cùm referret, ab ſe frequenter ad ſacram Ædem in ſyluam cum aliis itum: eamque ſua memoria in Collem duorum fratrum eſſe tranſlatam. Porrò Hieronymus Angelita perpetuus Recinetenſis ciuitatis Secretarius, in Hiſtoria Virginis Lauretanæ author eſt, Paulum Rinalducium, & Franciſcum Priorem à Lauretanæ Eccleſiæ Rectore, eodemq; Antiſtite Recinetenſi, Præpoſito Teremano, etiam ſacramēto adactos, illa, quę Teremanus ipſe commemorat, pro teſtimonio dixiſſe. Ex quo ſatis apparet Præpoſitum Teremanum, cùm teſtes huiuſce tanti miraculi, rite deinde interrogaret, Adminiſtratorem Recinetenſem; non ſolùm Gubernatorem Domus Lauretanæ fuiſſe. Ac ne cuiquā Præpoſiti Teremani fides in dubiū venire poſſet, Nicolaus Aſtius Recinetenſis Epiſcopus in tabulis donationis (cuius antę meminimus) haud obſcurū egregiæ eius fidei, ac religioni teſtimonium tribuit his verbis: *Conſiderans grata deuotionis, ſynceraq́, fidelitatis obſequia, & diligentiam valdè grandem, qua viri venerabiles, & circumſpecti D.*

Petrus Georgij Præpoſitus Eccleſiæ S. Sinidei de Teramo, Gubernator almæ domus; nec non D. Antonius, &c. Presbyteri reſidentes in alma Domo tam longo tempore ipſi Eccleſiæ in ſpiritualibus, & in rebus, ac negociis ipſius Eccleſiæ, & almæ Domus temporalibus impenderunt, & adhuc cura vigili, & diligenti, ac ſolertibus ſtudiis, & ſolicitudinibus impendere, & impertire non deſinunt, & quæ ſequuntur. Igitur talis viri ſpectata religio & authoritas magnam adiecit hiſtoriæ fidem. Ex eo autem tempore, ſiue reddita Pontifici ſanitas, ſiue fama benignitatis in pauperes aduenas, ſiue etiam Lauretanę hiſtoriæ promulgatio, Beatam Mariam Lauretanam apud omnes gentes claram, ac nobilem fecit.

FINIS LIBRI PRIMI.

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER SECVNDVS.

Paulus II. pestilentiæ exemtus Lauretanam Aedem decretis ornatam nouo templo decorare molitur.

CAP. I.

CELEBRIS, inclytæque iam hinc toto ferme orbe Christiano Ædis Lauretanæ miracula, atque ornamenta exsequar, quorum fama omnium iam aures animosque compleuit. Post Pij Pontificis decessum, Cardinales Pium Anconam prosecuti, Romam ad comitia Pontificia iter intendunt. Atrox per id tempus ex tanta hominum colluuione, vt fieri solet, Anconæ orta pestilentia erat, quæ intolerabili æstu per autumnum humana corpora mouente, per vulgaria primùm capita vagari cœpit. Inde nobilitatem quoq; Primoresque corripuit. Ergo præsentis periculi terror profectionem Patrum, aut fugam

gam potiùs maturauit, etsi quendam eorum ne fuga quidem eripuit morbo, Lauretanæ gloriæ materiam futurum. Petrus erat Barbus Cardinalis S. Marci, ætate, prudentiâ, ac rerum vsu inter cæteros eminens: hic pestilentiâ tactus, æstuare animo cœpit, cùm fœda impendentis mortis facies oculis obuersaretur. Sed Pius II. Pontifex Lauretanæ opis recens erat documentum. Itaque valetudinis Pio diuinitus redditæ memor, deferri se confestim ad templum Lauretanum iubet. Quò vt ventum est, eiectis arbitris, in Deiparę Cellam infertur, ibi venerabundus procumbere humi, omnē in B. Virgine secundum Deum, suæ curationis spem reponere: vrgentis morbi, mortisque impendentis remedium exposcere: Rempublicā Pōtifice orbam, Deo, ac B. Virgini impensiùs commendare. Nec frustra: precibus insistenti lenis quidam, ac dulcis somnus obrepsit. Fama est, illi in quiete Deiparam Virginem cœlesti quadam specie oblatam, quæ bonum habere animum iusso, auditas eius preces nunciaret: mox discussum iri morbum: insuper ipsum propediem Dei nutu Pōtificem Maximum futurum. Haud vanum fuisse visum, docuit euentus. Extemplò cum somno morbus abiit: ipse voti compos, animi, corporisque vigorem omniū spe maturiùs recuperauit. Igitur ad-

Hier. Ang.

Cardin. S. Marci pestilentia liberatur in Aede Lauret.

modùm

modùm lætus multiplex Dei, Deiparæque beneficium agnoſcit: & gratiis vtrique immpensè actis, ſoſpes ac veget⁹ exit è ſacroſancto ſacello, cunctis, qui eius morbi conſcij erant, attonitis, & ingenti admiratione defixis. At ille B. Mariæ promiſſo ad ſummi ſacerdotij ſpem erectus, & ſimul accepti beneficij ſatis memor, Lauretanæ Ædis Præſidem protinus accerſi iubet. Huic propalam enunciat, ſibi eſſe in animo magnificentiſſimum S. Mariæ Lauretanę templum condere. Proinde primo quoque tempore calcis, cęmentorum, materiæ, quod ſatis ſit, comparet ſuo nomine, ſumptuq́;. Inde Romam ad comitia profectus, Pontifex creatur. Pauli Secundi inditum nomen. Vix dum Pontificatu inito, haud immemor, cuius ope, & valetudinem, & ſummum illud faſtigium adeptus eſſet, Lauretanum templum moliri inſtituit. Ac præſagiente iam animo futuram olim amplitudinem eius loci, veteri templo diſturbato, ingentem circà aream inſanis occupat fundamentis. Inde opus cœptum ſtrenuè ædificare pergit. Bonam templi Lauretani partem à Paulo Secundo exſtructam eſſe, fidem facit Baptiſta Mantuanus; apud quem in Agelariorum carmine, Antonium Principem virum præter Piceni oram nauigantem, ſic Gubernator nauis affatur:

Paul. II. templum Aedis Laur. circundat.

Bap. Mant. lib. 6.

Quod

Quod cernis, ait; *Picentia iuxta——*
Littora, delubrum est illud venerabile Magnæ
Matris, ab Assyriis, quod Dÿ super æquora quondam
Huc manibus vexêre suis.

Et paulo pòst:

Lauretæ delubra vocant; neu crede superbam
Hanc Ædem venisse fretis; superaddidit ista
Templa sacerdotum Princeps ingentia Paulus.

Ex quo profectò côiectari licet, Lauretanum templum ab eo penè ad fastigium esse perductum. Inter hæc, dum templum summa ope exstruitur, Pontifex non ædificiis solùm, sed literis quoque, ac muneribus Pontificiis Deiparæ Domum adornauit.

Pauli II. Indulg.

Nam visentibus Ædem Lauretanam diebus omnibus B. Mariæ sacris, ac prætereа Dominicis diebus, peccatorum omnium veniam indulsit. Pretium operæ visum est caput literarum inserere, vt extet egregium summi

Pauli II. testimonium.

Pontificis de eximiæ Lauretanæ Domus sanctitate testimonium, idemque recuperatæ ab eo diuinitus valetudinis monumentum. Pauca igitur, veteri Rom. Pontificum more præfatus, ita scribit: *Quamuis pro magnitudine gratiarum, quas diuina maiestas ad intercessionem gloriosæ Virginis Mariæ filÿ eius genitricis, fidelibus ad eam pia vota dirigentibus quotidie facit: sanctæq; Ecclesiæ in honorem nominis sui dedicatæ sint summa deuotione venerandæ; id tamen erga illas propensius est agendum, in quibus*

Altissi-

Altißimus ad intercessionem eiusdem Virginis, maiora, & euidentiora miracula frequentius operatur. Manifestat autem rei experientia ad Ecclesiam S. Mariæ de Laureto Recinetensis Diœcesis, vbi est imago B. Virginis Mariæ, ob magna, stupenda, & infinita miracula. quæ ibidem eiusdem Almæ Virginis operâ apparent; ET NOS IN PERSONA NOSTRA EXPERTI SVMVS, *ex diuersis mundi partibus confluere*, & quæ sequuntur. Indulgentiis porrò singulares immunitates adiecit. Quippe Lauretanam Ædem vnà cum ministris, cæterisque rebus ad eam pertinentibus ab Recinetensis Episcopi iurisdictione exemtam in suam, sedisq; Apostolicæ, & Apostolorum Petri & Pauli tutelam recepit: Sacerdotibus Lauretanis absoluendi peregrinos à sceleribus ac flagitiis, Episcopo, Sedique Apostolicę reseruatis, satis amplam dedit facultatem. Posterioris quoque huius decreti procœmium, in quo perhonorifica fit mentio Lauretanæ Domus, libet apponere; id est tale: *Cùm ad Ecclesiam B. Mariæ de Laureto extra muros Recinetensis ciuitatis fundatam, in qua, sicut fide dignorum habet assertio, ipsius Virginis gloriosæ Domus, & Imago Angelico comitatu, & cœtu mira Dei clementiâ collocata existit, & ad quam propter crebra, ac stupenda miracula, quæ eiusdem gloriosæ Virginis meritis, & intercessione pro singulis ad eam recurrentibus, & eius auxilium implorantibus cùm humili-*

Pauli II. beneficia.

Aedes Lauret. exēta.

Pauli II testimon. alterum.

tate, Altissimus operatur, indies, & in diuersis mundi partibus etiam remotissimis, eiusdem Virginis gloriosæ liberati præsidiis, populi confluat multitudo: & cætera, quæ sequuntur.

Iacobus Franciscanus ab insanabili morbo, & Dæmonum oppugnatione liberatur. CAP. II.

Chro. Fran. lib. 6. cap. 3. & 4.

PRoduntur autem quædam huius temporis non omittenda miracula. Iacobus Picens vir sanctus è Franciscana disciplina, pariter pietate, ac doctrina clarus Euangelij præco fuit, anno eius sæculi circiter LXX. Hunc insanabilis morbus inuaserat, & animum ægritudo corporis vrgebat: quippe ea mali vis erat, vt omnem, iuuandi sacris concionibus homines, spem præcideret. Ergo humani remedij inops ad Deum, Deiparamq; animum, ac vota vertit. Mox quamuis afflicta valetudine, Lauretum peregrinatorum ritu venit. Virginis Cellam ingressus, inter sacrificandum, cœli Reginam enixè obortis lacrymis orat, vt IESV filio propitiato, impetret sibi corporis sanitatem; quæ sanctum eius Euangelium prædicando, multis fortasse populis saluti foret. Nec mora: oblata illi protinus est Deiparæ species, iubentis eum alia ab se petere. Nam quod peteret, esse iam datum: & Iacobus illico salutem sibi redditam sentit. Itaque

gratiis

gratiis B. Virgini actis, non tam suam, quàm eorum, quorum saluti studebat, vicem lætus, remeat domum. Nec vna hac in re B. Mariæ Lauretanæ is expertus est opem. Interiectis aliquot annis, ab importunis diabolis diu, multumque vexatus, Lauretum certissimum malorum leuamentum, accurrit. Ante aram Virginis, non sine animi angore, sacris operatus, expertum eius auxilium exposcit: finemque tandem orat tam molesto, periculosoque certamini. Auditæ preces. Impensiùs oranti B. Maria se rursus ostendit. Et bono animo esto fili, inquit, ac summo rerum parenti grates agito. Adest pugnæ finis, & te cœlestis corona victorem manet. Prædictionem comprobauit euentus. Haud ita multo pòst, fractæ infestorum hostium vires: Læta repentè secuta pax: ipse deinde cœlesti præmio donandus euocatus in cœlum.

A Xysto Quarto Pont. vetera decreta cumulantur nouis. CAP. III.

NEc Paulo II. Xystus Quartus Pauli successor, studio ornandę Lauretanę Virginis cessit. Nam & veteribus Indulgentiis addidit nouas, & Pauli immunitates sua authoritate firmatas, adiecta immunitate decumarum, auctisque Lauretanis sacerdotibus facultate dispensandi vota, cumulauit, *Hier. Ang. Bern. Cyril.*

Donationem insuper Nicolai Astij Episcopi Recinetensis (de qua antè diximus) authoritate Apostolica sanxit, anno eius sæculi circiter LXXV, qui Iubilæi celebritate insignis fuit. Egregium porrò suum erga B. Virginem Lauretanam studium, pietatemque, in cuiusdam diplomatis sui procemio testatum reliquit his verbis: *Cupientes, vt ipsa Ecclesia Lauretana, ad quam specialem gerimus deuotionis affectum, congruis honoribus frequentetur: & vt fideles populi libentiùs eò deuotionis causa confugiant, confirmamus:* & quæ sequuntur. Nec nihil vel ad Xysti laudem, vel ad Lauretanæ Domus authoritatem facit, quod idē Pontifex, cùm Carmelitani certissimis argumentis fidem ei fecissent, sacra omnia Palęstinæ loca (atque in his ipsum domicilium Virginis) priusquam Saracenorum armis occuparentur, Carmelitanæ familiæ credita & commissa fuisse; hoc ipsum literis Apostolicis in eorum gratiam scriptis testatus est. Quæ causa fuit, cur deinde Carmelitanis sacrosanctę Domus sit procuratio reddita, vt dicturi sumus in loco. Adhęc Xystus Hieronymo Robureo sororis filio Cardinali, cum Episcopatu Recinetensi tutelam permisit Ædis Lauretanę, haud paruo ipsius Ædis bono. Quippe & auunculi instinctu, & sua voluntate templum à Paulo inchoatum exędificauit: eiusque cultum

Hieron. Robur. Card. patronus Lau. Ædis.

sacra

ſacra ſuppellectili, lectiſſimis Sacerdotibus. Cantoribuſque adauxit.

Ingens Turcarum manus Lauretanæ opulentiæ imminens diuinitus fugatur.

CAP. IV.

SVb idem tempus ingens procella exorta, & opulentiam & religionem Lauretanæ Ædis oſtendit. Mahometes Turcarum Imperator, Rhodo Inſula nequicquam oppugnata, vnum è ſuis Ducibus cum claſſe in Italiam deſtinauit. Is igitur anno eius ſæculi circiter LXX. ex improuiſo Hydruntum oppidum nobile in Salentinis, velut clauſtra Italiæ occupauit. Exin finitima circùm loca populatus, cæteræ oræ maritimæ Adriatici ſinus imminebat. Ergo Recinetenſes, etſi impendentis periculi famâ conterriti; tamen immemores patriæ, Lauretanam Domum ſummis opibus propugnare ſtatuerunt. Valido igitur præſidio impoſito, excubias agitabant dies noctéſque. Ac ne Barbaros opulentæ prædæ ſpes ad Lauretanam Ædem oppugnandam alliceret; Lauretana dona pręcipua in tutum recipi placuit. Mox depromta, ac de more relata in tabulas, à certis hominibus Recinetum deferuntur, & in arce conduntur. Satis cõſtat, ea dona tum ſex ferme aureorum millibus æſtimata. Inter cętera Laurentij Medicei (is *Hier. Ange.*

 Petri

Petri filius, Magni Cosmi nepos fuit) statua argentea, quę nixa genibus altitudinem excedebat cubitalem. Compendiaria fortasse simulacri eius inscriptio (in qua erat: LAVRENTIVS P. F. MEDICES) Angelitam decepit, vt Laurentium Perfranciscum interpretaretur, quod significabat Petri filiũ. Credo equidem Laurentium cùm Xysti Põtificis, sociorumque armis premeretur adeò, vt ad ipsum Ferdinandum Neapolitanũ Regem, acerbissimum hostem suum confugere cogeretur, donum eiusmodi vouisse: bello deinde periculoque defunctum, Lauretanæ Virgini, vel tulisse, vel misisse. Cæterùm sapiens Recinetensium cõsilium, subductumque periculo sacrum aurum, argentumque haudquaquam Barbaros à conando scelere auertit. Turcæ populabundi ad Castrum Portus Recinetensis classe delati, omissâ minorum prędarum cura, ad Lauretanam prædam, quam opulentissimam sciebant esse, asportatam aliò nesciebant, iter intendunt. Tuebãtur Lauretanam Ædem, vt dix mus, Recinetenses, leue aduersus Barbarorum exercitum insolentem victoriâ præsidium, nisi ipsa loci Præses suæ domui præsidio foret. Itaque ad sacræ Domus conspectum, ingens repentè terror totam Turcarum peruasit aciem; cunctosque è vestigio inuitissimis animis referre coëgit pe-

dem,

dem, ſtupore attonitos, & Deum profectò pro illa Æde ſtare memorantes. Nec tamen illis ſacrilegus conatus impunè fuit. Superbiſſimus Tyrãnus haud ita multo pòſt, ſubita morte extinctus: Hydruntum à Chriſtianis receptum: Turcæ Italiâ pulſi. Cæterùm idipſum periculũ Cardinalem Robureum Laureti Patronum admonuit, vt Lauretanum templum deſtinatis propugnaculis, primo quoq; tempore communiret. Ex eo templum ipſum in arcis modum impensè muniri cœptum aduerſus repentinos hoſtium incurſus.

Ab Innocentio VIII. donis colitur. Carmelitanorum curæ committitur. CAP. V.

XYſto ſuble ctus Innocentius VIII. cuius Pontificatus, quà vrbanis, ac domeſticis turbis exercitus, quà Neapolitano implicitus bello, nullam penè facultatem, opportunitatemúe habuit bene de Lauretano templo merendi. Attamen huius laudis non penitus expers fuit. Innocentius quippe eximia pulchritudine auream bullam cum gentilitiis inſignibus, donũ miſit Lauretanę Virgini, ſuſpendendam è collo, velut ſuę ergà illam religionis indicium. Pontificale inſuper amiculum (pluuiale appellant) ex holoſerico villoſo, auroque, magnificis ſanè, ac præclaris flor.bus pictum, & opere Phrygiò *Cod. Laur.*

prętexto, magaritiſque conſpicuum. Ad hęc peripetaſmata contexta ex auro, ſericoque. Eodem Pontifice Cardin. Robureus, Lauretanę Domus pariter, & Carmelitanę familię Patronus, haud parùm memor Carmelitanos patres nuper certis argumentis probaſſe Xyſto IV. auunculo ſuo, ſacram Domum, priuſquam è Galilęa diſcederet, Carmelitanorum commiſſam fuiſſe curę; eoſdem ex authoritate Pontificis, Lauretano præpoſuit templo. Hi iampridem à Barbaris ex Aſia pulſi, Europam non magis cœnobiis, quàm optimis exemplis impleuerant: cæterùm laxatam paulatim diſciplinam, nuper in Italia nouis adſtrinxerant legibus. Lecti XXX. ex eorum numero maximè ad eam rem idonei. Horum ex numero Baptiſta Mantuanus fuit Congregationis Mantuanę Vicarius Generalis, qui Lauretanæ Domus ſcripſit hiſtoriam, & Robureo Cardinali dicauit eo ipſo anno, quo Lauretum venit, hoc eſt M.CCCC. Vndenonageſimo.

Bap. Mant.

Baptiſtæ Mantuani teſtimonium. CAP. VI.

Bap. Mant. teſtimoniũ.

BAptiſta igitur Mantuanus Theologus idem, ac Poëta egregius initio ſuæ hiſtoriæ, egregium Ædi Lauretanæ tribuit teſtimonium, quod, ab re non erit, noſtræ hiſtoriæ

riæ intexere. *Cùm nuper*, inquit, *venissem ad sacratissimæ Virginis Mariæ sanctum domicilium, vidissemq́ue, qualia, & quanta Deus ostendit in eo loco miracula, & suæ virtutis, atque clementiæ signa manifestissima; me subitò horror inuasit, & visus sum audire vocem Domini loquentis ad Mosen: Non appropinques huc, solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Inde præfatus legisse se in templo Lauretano tabulam parieti affixam, situ & carie corrosam, in qua, vnde, & quonam pacto locus ille, tantam sibi vendicasset authoritatem, cõscripta erat historia, hæc, inquam, præfatus adiecit. *Historia igitur in tabella continebatur eiusmodi; Templum B. Dei Genitricis Lauretanæ quondam ipsius Virginis cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriele salutata, & Spiritu sancto fuit obumbrata.* Cætera indè persequitur, quæ à Præposito Teremano memoriæ prodita, & in Lauretana Æde proposita diximus: vt ex Teremani tabula esse deprompta satis appareat. Ad extremum augustissimæ huius Domus laudationem ingressus, eam non modò terrestri paradyso, vbi Eua ex Adæ latere efficta est: Monti Sinæo, vbi lex data: templo Salomonis præcipua numinis præsentia inclyto; Bethleemio antro, quæ cunabula fuerunt Saluatoris: Tabori Monti, vbi Christus clarissima luce circumfusus apparuit cum Mose, & Helia collo-

quens: Monte Oliuarum, vnde Christus triumphans ascēdit in cœlum; verùm etiam augustissimo Christi sepulchro, quo nihil in terris sanctius habetur, longè multumque anteponit: præcipuè quod hic Deus humanitate indutus fundamēta iecerit salutis humanæ. Cuius laudationis illa est insignis sanè, ac frugifera clausula. *Sed quid plura de Domus huius ineffabili dignitate commemorare pergo? libet mihi Iacob Patriarchæ sermone concludere. Terribilis est locus iste, non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cœli.* Ergo à Mantuano viro celeberrimo prodita literis est Lauretana historia, quæ ad eum diem sermonibus tantùm vsurpabatur. Ex eo tempore vulgari cœpta, magno, vel Lauretanæ religionis incremento, vel mortalium bono. Namq; ea, quā dico, historia breui volumine circumlata, cùm auidè ac passim lectitaretur; plurimorum animos ad Lauretanam Ædem visendam colendamq; pellexit. Cæterùm annus ille nō magis Mantuani historia, quàm egregio nobilissimi Principis dono insignis fuit. Quippe eodem ipso anno M. CCCC. LXXXIX. Stephanus Bathorius Transyluaniæ Princeps (Vaiuodam ipsi appellant) argenteum B. Mariæ simulacrum ferè sesquicubitale, egregiè factum, pulchreque auro interlitū Lauretanæ Virgini donum misit. Ad Virginis pedes Vaiuodæ ipsius armati

Vaiuoda Transyl. D.

effi-

effigies, item ex argēto, supplex visitur. Votiuū esse donū, causa basi inscripta declarat.

MAGNIF. D. COMES STEPHANVS DE BATHOR VAIVODA TRANSYLVANVS, ET SICVLORVM COMES, NEC NON IVDEX CVRIÆ SERENISSIMI PRINCIPIS D. MATTHIÆ DEI GRATIA REGIS VNGAR. BOEM. &c.

IN HONOREM DEI,
ET EIVS GENITRICIS MARIÆ,
OB EAM CAVSAM, QVOD IPSE PER INTERCESSIONEM EIVSDEM VIRG. GLORIOSÆ, A QVODAM MAXIMO PERICVLO LIBERATVS FVIT, AN. M. CCCC. LXXXIX. DICAVIT.

Nobilis mulier è Gallia, à septem diabolis obsessa, liberatur. CAP. VII.

IDem porrò annus insigni miraculo memorabilis perhibetur. Petrus cognomēto Orgentorix ciuis Gratianopolitanus fuit genere, atq; opibus clarus. Huius vxor Antonia nomine, pari nobilitate mulier à septem teterrimis diabolis obsessa tenebatur. Petrus igitur liberandæ coniugi intentus, cùm nihil in Gallia inexpertum reliquisset, eam adduxit in Italiam. Ac primò in agro Nouariensi ad S. Iulij, indè Mutinæ ad S. Geminiani, denique Romæ ad sacram columnam solemnes exorcismi, nequicquam *Bap. Mant. Hier. Ang.*

adhi-

adhibiti, Deo liberatæ mulieris decus Lauretanæ Virgini reſeruante. Iamque Orgentorix conſilij auxiliique inops in patriam, deſperata re, cogitabat; cum in Rhodium equitem incidit ſibi notum, & Lauretanæ Virginis ſatis gnarum. Huius ſuaſu, fiduciæ plenus, venit cum vxore Lauretum anno eius ſæculi LXXXIX. Quò vt ventum eſt, mulier ſummâ vi obluctans à decem robuſtis viris alleuatur, & in ſanctiſſimam Cellam delata ante B. Mariæ effigiem ſiſtitur. Stephanus Francigena Canonicus Auximanus, erat tum cuſtos ſacroſancti ſacelli, vir probitatis ac virtutis expertæ, qui vexatores diabolos exorciſmis de more vrgere cœpit. Illi iubente Stephano nomina ſua profeſſi, exire obſtinatè recuſabant. Sed vicit dæmonum obſtinationem conſtantia ſacerdotis, & ſcilicet diuina vis. Itaque eorum quatuor, Dei numine, & Deiparæ nomine, alius poſt alium exacti, ingentibus Ædem clamoribus impleuêre. Tres erant reliqui pertinaciores cæteris. Hos igitur Stephanus maiore vi adortus, & Mariæ nomen inclamans premere inſtitit. Haud ita multò pòſt quintus (Heroth nomen erat) malis feſſus exceſſit, ſigno dato, Stephanumque compellans ait: Maria nos eiicit, non tu. Inde ſextus (cui nomen Horribilis) erumpens vociferatur queribundus: Maria, Maria nimiùm

Energumena liberatur.

mium in nos ſæuis. Cæteris eiectis, poſtremus nomine Arcto ante omnes alios pertinax lamentari magno gemitu, eiulatuque cœpit. Nimis potens es Maria, vtiq; in hoc loco, vbi nos ex noſtra poſſeſſione exigis inuictiſſimos. Illata cum honore eius loci mentio ſciſcitandi cupidinem Stephano iniecit. Ergo mendaci, ad verum extorquendum, ſedulò inſtandum ratus, percontari, quis tandem ille eſſet locus: in eoque perſtans Dei, ac Deiparæ nomine imperare, vt verum eloqueretur. Nec fruſtra. Arctus exorciſmorum vi ſubactus, tandem profitetur, illud eſſe Deiparæ cubiculũ, vbi Deum Gabrielis nuncio conceperit: & ſimul adiungit, ſe diuinitus ſubigi, verum in præſentia edicere. Tum verò Stephanum cupido inceſſit cognoſcendi, vbi Angelus ſtetiſſet ſalutans Virginem; vbi Virgo, cùm ſalutaretur, oraret. Igitur, vt ex mendacij patre verum exſculperet, ſolemnibus exorciſmis ſubigere inſtitit, vtrumq; vt locum demonſtraret ſedulò. Ille demum diuinâ vi coactus enunciauit, Virginem quidem in Cellę angulo vltra cornu Euangelij ad dextram ſacroſancti camini (vbi nunc eſt ſcabellum aptum genibus flectendis) Deo ſupplicantem à Gabriele ſalutatam; ipſum verò Angelum ex diametro in aduerſo angulo ad feneſtræ dextram ſubſtitiſſe; vt facilè appareat

ab

ab Angelo, Virginis reuerentiâ, quàm remotissimum locum intra Cellæ parietes esse quæsitum. Arctus ergo hisce rebus enunciatis, tandem ex corpore obsessæ mulieris excussus, eam reliquit exanimem. At illa haud multo pòst ex pauimento, vbi postrata iacuerat, redeunte animo surgit: simul cum viro ingentes Lauretanæ Virgini grates agit; vota persoluit. Haud facilè res alia huius generis nobilior, testatiorque. Interfuerunt plerique Primorum Recinetensis ciuitatis, in quibus Ioannes Franciscus Angelita pater eius, qui Lauretanæ Virginis historiã texuit. Interfuit Antonius Bonfinis Asculanus, is qui Vngarici Regni Decadas scripsit. Itemque Ioannes Baptista Mantuanus, vt ipsemet in Lauretana historia profitetur. Qui ad ea, quæ diximus, hoc addit: Arctum illum rite exorcismis subactum, hoc quoque inter cætera indicasse, sacram Virginis Cellam, antequam Nazaretho excederet, Carmelitanorum curæ commissam fuisse. Quæ quamuis mendacis Diaboli indicio enunciata, tamen quia veracis, ac præpotentis Dei vi ac nomine sunt extorta; haud pro vanis habenda: præsertim cum veri similia sint, & Christianæ religionis augeant cultum.

Recinetensis ciuitatis donum ob depulsam pestilentiam. Carmelitanorumq́; discessus. CAP. VIII.

ALexander inde VI. Innocentio VIII. successit, cuius Pontificatus flagrante intestinis, exterisque bellis Italia, haud pacatior quàm Innocentij, quanquam Iubilæi celebritate, quæ in annum millesimum, quingentesimum incidit, insignior fuit. Ea tempestate atrox Recineti grassabatur lues, quæ contagione vulgata, ciuium pluribus absumptis, grauiorem indies minitabatur ciuitati cladem. Igitur à Magistratibus de Primorum consilio, indicitur ad Lauretanam Ædem supplicatio: votum publicè nuncupatur. Nec spes precesúe in irritum cecidêre. Extemplo votiua supplicatione, veluti diuina manu, pestilentia absterſa: Ciuitas periculo exemta. Ergo Recinetenses voti rei, pro domesticis quisque copiis, magnam pecuniæ vim in votiuum conferunt munus. Decretaque supplicatione, coronam auream gemmis distinctam clarissimis, Lauretanæ Virgini donum ferunt, anno eius sæculi XCVI. Corona B. Virgini imposita, & simul à Robureo Cardinale impetratum est, vt ea nunquam remoueretur: Cardinalisq́; beneficium Iulij Secundi, & aliorum deinde Pontificum authoritate firma- *Ciuitatis Recinet. donum.*

firmatum. Et valuit apud finitimos populos gratæ pietatis exemplum. Hinc ille mos increbuit, qui hodieq; viget, vt Piceni vrbes, & oppida quotannis insigni supplicatione ac pompâ coronam Lauretanę afferant Virgini. Haud ita multò pòst Hieronymus Robureus Cardinalis sanctissimæ Cellę pauimentum; quà supplicantium genibus attritum, quà auellentium manibus effossum; (quippe auulsa inde saxa, sericoque inuoluta pro reliquis auferebantur) quadrato marmore discolori pulcherrimè strauit. Opus scutulatum est egregium, & vel in tanta; quanta nunc Lauretanum sacellum est, magnificentia visendum. Porrò circa vestibulum templi magnificentissimas Ædes à Bramante architecto illa tempestate inclyto descriptas, Robureus moliri cœpit; annuente Pontifice. Cisternam quoque ingenti amplitudine in medio templi atrio exstruxit ornauitque, ne quandò oppidanis aduenisúe deesset aqua. Cæterùm incolarum, & peregrinorum commodis consulenti veteres Lauretani templi curatores instaurandi fuerunt. Cœli grauitas, quæ tum erat Laureti ex circumiectis nemoribus lacunisque, Carmelitanorum Patrum complures absumpserat. Itaque Petri Taruisini Vicarij Generalis iussu, relicta Lauretanæ basilicæ procuratione, nono anno, quàm

vene-

venerant, ad salubriora migrarũt loca. Horum in locum pij aliquot Sacerdotes, sed mercenarij à Cardinale Patrono substituti, qui ad Leonis Decimi Pontificatum durarunt, qua tempestate res tandem ad Canonicos venit.

Iulij II. decreta, nouiq; templi molitio, & nobilium hominum dona. CAP. IX.

EXemto rebus humanis Alexandro VI. Pius III. sublectus Pontifex bonus, sed breuis adeò, vt vix tertiam hebdomadam excesserit. Pio Iulius II. subrogatus, religione erga Lauretanam Virginem nulli Pontificum secũdus. Is quippe anno quarto Pontificatus sui, siue Xysti IV. patrui exemplo, siue quod in Pontificia ditione armis recipienda, imploratam Lauretanæ Virginis sensisset opem, Lauretanam Ædem summa ope ornare cœpit. Omnium primùm, rem ad augendam loci religionem efficacissimã, veterem Ædis famam Pontificia authoritate altiùs in mortalium pectoribus defigendam ratus est. Itaque in primi diplomatis sui proœmio, Vrbani VI. Bonifacij IX. Martini V. Maximorũ Pontificum decreta Ædi Lauretanæ perhonorifica perstringit. Hinc Lauretanæ Domus primordia exsequens, cubiculum esse ait (vt piè creditur, & fama est) B. Mariæ, vbi illa concepta, vbi educata, *Iul. II. Bulla, & testimonium.*

 vbi

vbi ab Angelo salutata Christum concepe-rit alueritque. Hanc deinde Ædem ab Apostolis consecratam, ac diuinitus primùm è Nazaretho, exinde è sylua latrociniis infesta in collem duorum fratrum; hinc ob fraternas rixas in eum, vbi nunc sita est, collem demigrasse. Deinceps præfatus, se non minore studio teneri Lauretanæ Domus ornandę, quàm Paulum Secundum, aut Xystum IV. quorum præclara in eam extarent beneficia; confirmat illorum munera, immunitatesq;. Lauretanã insuper Ædem, denuo in tutelam Pontificis receptam, Pontificium sacellum appellat, sacra inibi officia solemni ritu similiter, vt Romæ in sacello Pontificis, peragi iubens. Porrò Lauretani templi ministris omnibus indulsit, vt Pontificij familiares, & conuictores essent eo iure, quo qui optimo. Adhæc Prætorem Laureto præsidere iussit à Pontifice diligendum, cui etiam mistum dedit imperium. Ex quo tempore oppidum Lauretum Recinetensium ditioni exemtum sui iuris esse cœpit. Annonam quoque & alia venalia Lauretum deferentes ab omni portorio, ac vectigali immunes esse voluit. Interdixit etiã, ne quisquam dona, seu pecunias B. Mariæ Lauretanæ oblatas auerteret, cum excommunicationis latæ sententiæ minis. Per id quippe tempus plurimis non pecuniis solùm

Iulij II. beneficia.

Lauretum exemtum.

lum, sed etiam muneribus sacram Ædem auctam reperio. Georgius Monachus Patauinus B. Virginis Lauretanæ effigiem ex argento expressam, pondo librarum quinq; donum attulit. Cardinalis Tranensis alteram eiusdem formæ ac materiæ effigiem, sed ponderis duplo maioris: alij alia, quæ exsequi operæpretium non est. *Georgij Monachi D.* *Card. Tranensis D.*

Paralytica nobilis mulier sanatur.
CAP. X.

FVit hoc ipsum tempus etiam miraculis insigne: illud autem præcipuum, quod incidit in annũ M. D. VIII. Longus quidam Neapoli fuit vnus è Cõsiliariis Regiis clarus haud in paucis. Huius coniux fœmina primaria (ex viri cognomine Lõga dicebatur) omnibus capta membris, acerbissimis insuper discruciata doloribus miserrimam trahebat vitam, morti quàm vitæ similiorem. Itaque ad vltimum damnata ope medicorum, exorat virum, vt Lauretũ deferri ipsam iubeat. Quò, vt peruentum est, generum suum itineris comitem rogat, certum vt sacrum in augustissima Virginis Cella faciendum curet suis rationibus accommodatum: nimirum cuius initium est: *Repleatur os meum laude*, in quo sanati à Christo Paralytici Euangelium recitatur. Id sacrum sextæ feriæ à Pentecoste assignatum, vtique alienum, ab *Bern. Cyrill.*

eo tempore erat, cùm iam pridem is abiisset dies; sed Longa votiuum id sacrum expetebat. Vix hoc planè genero mandauerat, cum ipsa eodem genero prosequente, in sacrosanctam defertur Ædem, ac B. Virgini sistitur, haud dubia spe Deiparæ preces salubres sibi futuras. Ecce tibi prius quàm gener socrus suæ mandata exsequi posset, ad aram accedit sacerdos ignotus: qui rem diuinam ab illo ipso introitu: *Repleatur os meum laude*, orsus, Longam ingenti admiratione perculit. Igitur stupore attonita paulisper hæsit. Inde versa ad generum, qui nondum ab ea, sacri curandi causa discesserat, sed iam discedere parabat; Mane, inquit, nihil attinet te ire: hoc ipsum est sacrum, quod requirebam. Porrò vt ad illum Euangelij locum ventum est, *ait Paralytico: Tibi dico, surge:* mira res dictu, visuque: paralytica mulier repentè diuina quadam vi, simul membra consolidari, simul mentem insolita dulcedine perfundi sentit. Extemplo igitur gratulabunda exsurgit è sella, cæteris rei nouitate, ac stupore attonitis: manantibusque gaudio lacrymis, nullum facit agendi grates B. Virgini modum. Ad vltimum re diuina peracta, suis ipsa pedibus ad hospitium tendit, cunctis vtique eius familiaribus tantæ rei miraculo stupentibus. Aderat tum fortè Laureti Dux Termalensis cum dele-

cta equitum manu, qui à Iulio II. in Galliam Cisalpinam ad bellum euocabatur. Hic igitur (vt qui Longam, eiusque insanabilem morbum familiariter nôrat) vbi suis ingredientem pedibus eam vidit; hæsit scilicet rei nouitate obstupefactus; euidēti deinde miraculo motus, diuinas cum illa laudes miscuit. Noua exinde res auxit miraculi fidem. Sacerdos ille, qui Longæ rem diuinam fecerat, diu multumq; requisitus, nusquā comparuit; diuinitus missum crederes, vt diuini operis minister foret. At Longa voti compos Neapolim regressa, valetudinem diuinitus receptam, Deo consecrandam existimauit. Proinde sacrarum Virginum cœnobium Neapoli instituit: ipsa ægrorum insanabilium ministerio sese deuouit, Raimundo Cardona Prorege Neapolitano.

Iulius II. Lauretanum templum absoluit, munitq́;. CAP. XI.

IVlius porrò alia multa beneficia, quę longo explicata diplomate operæ pretium non est referre, superioribus adiecit. Aucta hisce immunitatibus Æde Lauretana, id eius munimentum cura Pontificis versa. Igitur haud minore animo pacis opera aggressus, quàm quanta mole gerebat bella, Lauretanum templum à Paulo II. inchoatum, cuius absolutio variis casibus turbata

 fuerat,

fuerat, non exstruere solùm, sed etiam permunire parat. Videbat quippe Ædem non minùs sanctimoniæ, quàm opulentiæ famâ inclytam in vico immunito expositam, seu militum, seu barbarorum auaritiæ fore. Bramantis ergo nobilis architecti consilio atq; operâ vsus, per Hieronymum Robureum Laureti Patronum rem vrgere cœpit. Et Hieronymus Lauretanam Ædem omni ope ornare, munus ac decus Robureæ familiæ ratus, basilicam in arcis modum exstruxit muniuitque. Quippe sacella ipsa propugnaculorum instar assurgunt: additæ vndique in summis muris pinnæ, aditusque sub tecto, vt ad propugnandum quoquò versus tutò discurrere miles possit. Omnino eminus intuenti arcis potiùs, quàm Ædis speciem præbet. Et adiuuat templi munitionem collis, cuius in vertice sita eminet, præsertim, quà vergit ad mare. Basilicæ corpus ex pilis ingentibus, columnarum instar, duodecim constat, quarum vtrinq; senæ concameratum tectum sustinent. Huic corpori duæ velut alæ, hinc atque hinc adiectæ, cum senis sacellis minoribus, quæ intercolumniis vtrinque respondent. Alia porrò maiora circa templi caput sacella disposita numero septem: his interiecta sacraria quatuor, quibus ferè Lauretana conduntur dona. Sub tholo, quod est velut Basilicæ caput, sacro-

ſancta B. Virginis Cella, præcipuam obtinet ſedem, & vndiquaque aſpectabilem; multis circà, vt diximus, ſacellis maioribus, admirabili artificio excitatis.

Iulius II. à bombardæ ictu protectus, Lauretanam Aedem donis colit. CAP. XII.

INter hæc euidenti miraculo nouus Pontifici iniectus eſt ardor Lauretanæ Virginis honeſtandæ. Bononiam pergens ad cõprimendos Bentiuolorum motus, Lauretum venit: & ipſo natali B. Virginis die, in natali eius Cella ſacrum fecit: ſub ſacrum ſolemni pompa in ſuggeſtum ad id fabricatum aſcendit. Hinc populo, qui ad Pontificis aduentum maior ſolito confluxerat, benè precatus, ampliſſimam delictorum Indulgentiam largitur omnibus, Lauretanam Ædem eo die rite viſentibus. Sunt, qui ſcribant, Iulium eo tempore vota B. Virgini nuncupaſſe, pio iuſtoque bello Tyrannos perſequi molientem. Certè id, & belli euentus, & Pontificis ob partam victoriam dona teſtãtur. Iulius igitur Bononiam profectus, vrbẽ pacauit. Inde Fauentia, Foroliuio, Rauenna, aliiſq; Pontificiæ ditionis vrbibus, oppidiſque vi receptis, cum Mirandulæ obſidio Ducũ incuria traheretur; ipſemet Põtifex nouo exẽplo pergit in caſtra, Duces militeſque ſua præſentia exci-

Diarium Iulii II.

Vicciar. l. 9. Onufr. in Iul. II.

Vicciar. lib. 9. excitaturus. Ibi dum belli consilia cum Car-
Tradi. Lau. dinalibus agitat sub tentorio; manifestum periculum diuina vtique euasit ope. Quippe globus ferreus instar humani capitis, repentè ab hostibus æneo tormento prægrandi excussus, deiecto Prætorio, nihil omnino Pontificem ipsum, aut quenquam eorum, qui Pontifici in consilio aderant, læsit. Id enimuero Pontifex B. Mariæ Lauretanæ debere se professus est; siue quod ad bellum iturus, ei vota fecerat, seu quod ad primum bombardæ fragorem Lauretanam Virginem inclamarat. Ergo Mirandulæ expugnatione, aliisq; victoriis clarus Lauretum pergit ad vota reddenda. Gratiis Deo, Deiparæque impensè actis, globum illum in sacrosancto sacello suspendi iubet, monumẽtum posteris, quanta pestis esset ab suo capite, Lauretanæ Virginis præsidio depulsa. Suspensus est globus è pariete ab latere sinistro aræ, quod vulgò cornu Epistolæ vocatur: vbi nunc quoque monstratur visiturq;. Inde Pontifex, vt gratus, non tantùm pius in Virginem foret, Lauretanam basilicã de-
Iulii II. D. corare impensiùs cœpit. Namq; aram maximam sacra supellectili augendam ratus,
Hier. Ang. egregium aræ amiculum ex veste Attalica
Bern. Cyril. crispante, argenteam crucem pondo libra-
Cod. Lau. rum quadraginta illusam auro, & antiquo opere cælatam: Bina item sesquicubitalia cande-

candelabra, eiusdem materiæ atque operis, pondo XXVI. ab vrbe misit. Et exstat in turbinata crucis basi titulus, haud obscurum indicium partæ à Pontifice, Deiparæ Virginis ope, victoriæ:

IVLIVS II. PONT. MAX.
DEIP. VIRGINI LAVRETANÆ DICAVIT. ANNO M. D. X.
IN HOC SIGNO VINCES.

Neque his contentus Iulius binos insuper aræ ornatus, (frontalia vocamus) ex holoserico villoso cæruleo, insignes auro, margaritis, & opere Phrygio addidit. Altarium ornatui ornatum ministrorum adiecit, mitram egregiò opere, aliaque Pontificalia ornamenta, quibus videlicet, vel Pontifices, vel Episcopi sacris operantes vterentur. Super hæc conchyliata peristromata exornandis templi parietibus, aliaq; complura dona Lauretanæ Virgini dedit dicauitque.

Septennis puella à B. Virgine ipsa Lauretum adducitur. CAP. XIII.

EOdem ferè tempore B. Virgo Lauretana, & Pontificem in bello texit; & inopem puellam in pace inusitato miraculo sibi adiunxit. Sabino cuidam, ex pago haud ignobili agri Piceni (Rocham Contradam vocant) filia erat septennis, nomine Alexādra, quæ haud longe à pago paternum pa- *Ann. Laur. Raph. Rier.*

ſcebat gregem: hæc dum oues paſcerentur, ſub arboribus venerabunda cœleſti numini ſupplicare conſuêrat: itaque diuinitus nondum ſeptênium egreſſa, dicauit ſe Deo. Quo magiſtrô, dum precibus inſtitit, Deiparam enixè colens; repentè obtulit ſe illi cœleſti ſpecie Virgo (haud dubiè Dei mater fuit) quæ puellam manu prehenſam ſe ſequi iubet. Mira res dictu: triginta millia paſſuum ab eo loco, ipſamet cœlitum Regina paruam puellam ad Lauretanam deducit Ædem: & ingenti perfuſam gaudio ex ſuæ imaginis ac domus aſpectu, reducit ad paſcua. Ibi Alexandram, etiamſi quæ tandem illa Ædes, quæ Virgo eſſet, ignoraret; tamen ingens eius loci, & ſpectaculi deſiderium tenebat: Ergo, vt guſtata ſemel Lauretanæ Domus dulcedo ſubibat animum, flens precibus vrgere ac fatigare Sabinum patrem nō deſinebat, vt ad Ædem illam tot luminibus illuſtrem (neque enim aliter deſignare nouerat locum) ſe duceret, vbi pulcherrima illa Virgo habitaret. Eludebat filiæ poſtulatum pater, ſiue pueriliter delirare eam ratus, ſiue, quem tandem locum illa deſcriberet, ignarus. Cęterùm haud multo intermiſſo tempore, euenit, vt Sabinus cum vniuerſa familia Lauretum pergeret. Tum verò Alexandra locum agnoſcens, geſtire, & exultare gaudio: ac verſa ad parentem,

tem; En pater, inquit, hæc illa eſt Domus, quò me pulcherrima illa Virgo candidâ veſte amicta deduxerat: huc ego redire, hoc ſpectaculo iterum frui expetebam! Obſtupuit ad hæc pater, & eximiam puellæ erga Deiparam religionem animo reputans, ſenſit eam B. Virgini eſſe cordi, vtiq; cum Dei mater illam ad ſe à primis annis inuſitata quadam ratione pelliceret. Igitur pietatem filiæ fouere non deſtitit. Remque omnem, nec ipſe tacuit, & Alexandra vbi adoleuit, piis hominibus ſæpe narrauit, qui deinde aliis, ac mihi ipſi retulerunt. Incidit hoc miraculum in annum ſæculi huius VII. Neç fruſtra hæc fuerunt. Alexandra deinde hoc Tyrocinio imbuta, virginitatem perpetuò coluit: vitamque ſanctiſſimè egit ad annum nonageſimum, Lauretanā Virginem quotannis reuiſens. Tantâ porrò fuit ſanctimoniæ fama, vt in oppido Montalbodo Virginum cœnobio Antiſtita data ſit, vbi miraculis etiam, non tantùm virtutibus floruit.

Circa veſtibulum Templi Lauretani Aedes Pontificiæ à Iulio II. inchoantur, & ſacroſancti ſacelli cœlatura deſtinatur. CAP. XIV.

CÆterùm intētus perficiundo, exornādoq; templo Lauretano, augebatur ad impenſas Pontificis animus. Itaque ſacroſancto

ſancto ſacello muris baſilicæ communito; munimẽtum Lauretano vico aduerſus hoſtium impetus, incurſionesque addendum ratus eſt. Dudum Hieronymus Robureus Laureti Patronus, vel maximè memorabilis, qui id operis ſuſceperat, exceſſerat vitâ, vix apertis primis ædificij fundamẽtis. Proinde Iulius Pontifex præclara cœpta exſequens, eodem Bramante (cuius antè mentionem fecimus) authore, Pontificias circa templum Ædes ſanè ingentes, ac magnificas inchoauit, Principum hoſpitio præcipuè deſtinatas. Quarum forma talis. Ædium ſinus (vbi eſt aditus impluuij) baſilicæ obuerſus eam duobus lateribus quaſi brachiis cingit. In quatuor angulis totidem prominent propugnacula. Tota moles quadrati caſtelli ſpeciem refert, templum habet pro arce. Eius hodie pars vix dimidia aſſiduo multorum annorum labore ſumptuq; abſoluta. Nec verò dum Pontificias ædes exſtrueret Iulius, templum adornare deſtitit.
Hier. Ang. Bern. Cyril. Ad eius cultum cantorum chorus inſtitutus: organa muſica egregia, magnifico opere, auroque conſpicua: campanæ duæ eximiæ magnitudine, ac ſpecie fuſę: turris campanariæ fundamenta iacta Iulij II. operâ ſunt. Ita ornato templo, auguſtiſſimæ Virginis Cellæ extrinſecus ornandæ, ſatis pretioſi marmoris comparat. Quod vtiq; opus
fuiſſet

fuiſſet operum eius maximũ, niſi iam matura æuo mors, cœptis eius interueniſſet, Deo tam inſignem laudem alteri reſeruante. Illud autem non poſtremo habendum loco, quod huius generis vltimum mortaliũ eius operum fuit. Petrus Antonius Perottus Sylveſtrinorum Præpoſitus Generalis, D. Mariæ Lauretanæ ſtudio accenſus Abbatiam S. Laurentii Laureto proximam (ea eſt in agro Caſtri Ficardi) cum vniuerſis villis, ædibus, pratis, agris, oliuetis, ſyluis ad eam pertinentibus, Pontifice approbante, Lauretano cõceſſerat templo, anno huius ſæculi XII. Iulius ergo paucis ante mortem diebus, Abbatiam illam Pontificali diplomate Lauretanæ attribuit Domui. Perottum ipſum Laureti Gubernatorẽ conſtituit, ratus (id quod erat) cui cordi fuiſſet Lauretanas fortunas augere, eidem conſeruare ac tueri auctas, cordi futurum. *Antonii Perotti D.*

Aedes Lauretana à Reginis Neapolitanis aditur. CAP. XV.

LEo Decimus haud Pontificatu magis, quàm inſtituto ſucceſſor Iulij, nihil potius habuit, quàm vt in Lauretana Æde amplificanda nemini cederet. Et huiuſce ſtudij ſui declarandi præclaram illi Deus materiam, inter primum Pontificatus rudimentum dedit. Per ea quippe tempora Lauretanæ Re-

næ Religionis, ac celebritatis fama Neapolim perlata, duas Ioannas Aragonias, seniorem, & iuniorem (Reginas Neapolitanas, quia regia stirpe genitæ erant, vulgus appellabat) ad templum miraculis maximè inclytum visendum accendit. Itaque magnifico sanè comitatu Neapolitani Regni interiora penetrantes, per Samnites in Picenum transeunt, ingenti populorum, quácunque transibant, gratulatione cultuque exceptæ. Quo tempore Leonis præcipuè magnificentia enituit. In omnibus Pontificiæ ditionis oppidis, quæ erant in via, Reginas regio apparatu excipi iussit, non tam illarum cultui, quàm Lauretanæ Virginis celebritati fauens. Cumulatissimam insuper delictorum veniam, & ipsis Reginis, & cæteris Lauretum ad illarum aduentum occurrentibus, eodemque die Lauretanam Ædem rite venerantibus impertiuit. Annus huius sæculi quartusdecimus Reginarum aduentu insignis perhibetur. Et exstat in Piceno celebre eius rei monumentum. Fama est per eam occasionem in agro Montis Sancti (oppidum, id est, Lauretum inter, & Firmum) viam illam pulcherrimam esse stratam, quæ hodieque via Reginarum vocatur, ab his videlicet Reginis olim appellata, in quarum gratiam sterneretur.

A Leone

A Leone X. amplissimis decretis ornatur.
CAP. XVI.

EXin Leo cunctas Iulij Secundi, superiorumque Pontificum Indulgentias, immunitates, beneficia Lauretanæ Domui tributa luculento diplomate rata esse iussit: ac deinceps aliis super alia diplomatis impensè cumulauit. Lauretanam quippe Ecclesiam Collegiatam instituit: sigillo cæterisque collegialibus insignibus ei attributis. Duodenos inibi Canonicos (ex quorum numero Archipresbyter., & almæ Domus Custos forent) totidemque Sacerdotes assiduos, quos Mansionarios vocant: senos præterea Clericos chori adiutores esse voluit. Sui, cuique annui reditus pro rata portione assignati. Omnes porrò Indulgentias, quibus in templorum Stationibus Roma perfruitur, Lauretanæ concessit Ædi, vt iisdem temporibus Laureti percipere adueniꝫ possent in vna Æde, quæ Romæ perciperétur in pluribus. Pretium operæ visum est, honorarium diplomatis procemium inserere. *Cum nos memoria repetimus grandia, ac ferè innumerabilia continua miracula, quæ apud Ecclesiã de Laureto multis Christi fidelibus pro variis infortuniis, & necessitatibus vbicunq; oppressis, qui ad Ecclesiam ipsam de Laureto sola animi moderatione confugiunt, intercessione dictæ gloriosissimæ Virginis,*

Leonis X. beneficia.

Leonis X. testimonium.

Virginis, illius vnigenitus operatur Altissimus; dignum ducimus, atque debitum, eandem Ecclesiam de Laureto non solum in antiquis cōcessionum gratiis fouere, & conseruare illæsam; verùm nouis indies prærogatiuarum muneribus, largitionibus, compendiisq́, decorare. Indè Anconitano, Pisaurensi, aliisque autumnalibus finitimorum oppidorum mercatibus abrogatis, Recineti duntaxat Septembri mense (ornando scilicet diei natali B. Mariæ) celebrari emporium iussit. Adhæc Recinetensis emporij, immunitatumque nunciis ad barbaras quoque nationes, non tantùm ad Christianos populos circummissis, euocauit vndique mercium institores. Ergo gentium, generumq; omnium mercatores hac famâ exciti, Recinetum ad indictum mercatum cōfluunt, Itali, Dalmatæ, Germani, Flandri, Græci, Armenij, Iudæi denique Hispaniâ nuper expulsi, Turcæque. Institorum ergo complures cuiusque generis, seu religione, seu miraculo loci (& vicinitas inuitabat) ad Lauretanam Ædem venisse constat: nec quenquam aditu prohibitum, præter obstinatos in auita superstitione, Turcas, Iudæosque, ne videlicet *proiicerentur margaritæ ante porcos.* Græcos verò, & Armenios (tametsi pleriq́ue eorum Schismatici essent) religione erga B. Virginem cum Latinis certasse accepimus: plures eorum detractis in

ipso

ipſo templi aditu ſibi calceis, manibus & oculis ſublatis in cœlum, ad ſacroſanctam acceſſiſſe Domum: quò vbi ventum eſſet; ad limen procubuiſſe venerabundos: ibique proſtratis humi corporibus, Deum Deique parentem adoraſſe, demum ad conſpectum Virginis, aramque adrepſiſſe genibus, IESV Mariæque nomina enixè inuocantes. Hæc porro Recinetenſis mercatus à Leone inſtituta celebritas plurimos deinceps durauit annos, ingenti cum Lauretanæ celebritatis incremento. At Leo, ne quam Lauretani cultus amplificandi omitteret viam, ad vltimum ſanxit, ne vota adeundæ S. Mariæ Lauretanæ vllo modo poſſent cum aliis pietatis operibus commutari. Proinde votum hoc quinq; illis vulgò excipi ſolitis aggregauit. Et eſt diploma honorario proœmio inſigniter ornatum: quod quia eſt ad Lauretanæ Virginis laudem inſigne, attexere placuit. *Glorioſiſſimæ Virginis Matris Dei Mariæ, à cuius laudibus, ſicut neminem ceſſare fas eſt, ita ad illas explēdas neminem ſufficere arbitramur. Cum ſiquidem nullum promptius miſeris, aut efficacius peccatoribus refugium apud Deum inueniatur, meritò totius animi, mentiſq; affectibus recolentes illam in cœlis primum adorandam, deinde vbiq; in terris venerandam, & loca eius nomini dicata omni ſtudio ornanda eſſe cenſemus, & illa maximè, qua ipſa B. Virgo ſibi Angelicis comitata cœti-* *Leonis X. teſtimoniū alterum.*

bus elegit, & aßiduè in eis ad Christi fidelium auxilium, & subleuationem miracula ferè innumera operatur. Inter quæ omnium consensu, testimonio, ac deuotione locus ille Lauretanus famâ celebris, ac deuotorum frequentiâ cultißimus meritò habetur primus. Cùm enim Beatißima Virgo (vt fide dignorũ comprobatum est testimonio) è Nazareth imaginem, & cubiculũ suum diuino nutu transferens, postquam apud Flumen Dalmatiæ oppidum primò, & deinde in agro Recinetensi in loco nemoroso, ac rursus quodam in colle eiusdem agri particularibus personis addicto posuit. Demum in via publica, vbi modò consistit, illud angelicis manibus collocãdo sibi delegit, & in eo aßiduè miracula innumera illius meritis operatur Altißimus. Ob quod complures Romani Pontifices prædecessores nostri, & præcipuè fœl. Recor. Paul. II. Syxtus IV. & Iulius II. Sacratißimæ Virginis merito deuotißimi, quò populum Christianum omnipotenti Deo, & Virgini Matri redderent acceptabilem, Ecclesiam Lauretanam, quæ tanto miraculo creuerat, & augetur indies, variis, ac præcipuè spiritualibus decorarunt muneribus. Et cætera, quæ sequuntur.

Egregiis ornamentis, donisq́; decoratur. CAP. XVII.

Leonis X. ornamẽta.

NEc Apostolicis litteris magis Lauretanam Ædem Leo Põtifex, quàm Põtificiis opibus auctam voluit. Interim ab eo templi, Domusque Lauretanæ ædificia stre-

ſtrenuè adiuta. Bina templi ſacraria, circundatis ſegmentato opere armariis, adornata: Inde ad ipſam ſacroſanctam Cellam honeſtandam conuertit animum. Ac ſacros quidem parietes intrinſecus ornandos ratus non eſt, ne quid in eis ornati eſſet, præter ipſos, quos Chriſti ac B. Virginis habitatio, contactusq; ſatis, ſuperq; adornarant. Cæterùm intentus ſacello extrinſecus magnificè exornando (& materies ad id nuper ab Iulio præparata ſtimulabat) eam ornatus amplitudinem concepit animo, quæ digna Deipara Virgine, digna Romano Pontifice Chriſti Vicario, digna ipſius loci maieſtate, religioneq;, quoad paterentur humanæ opes, foret. Ergo Sanſouino architecto ſimul ac ſtatuario illis temporibus nobiliſſimo, formæ deſcribendæ negocium dat, monito, quid ſui conſilij ſit. Sibi vtiq; eſſe in animo tale moliri opus, quod in parua mole, omnem illius ſęculi magnificentiam vinceret. Nec defuit regio Pontificis animo ſapientiſſimi architecti ſolertia. Formam quippe talem deſcripſit, quæ Leonis reſponderet optatis. Nec Pontifici minus animi in opere perficiundo fuit, quàm ſtudij in forma optanda, probandaque fuerat. Precioſi marmoris haudquaquam ſatis erat: & deſcripta forma requirebat ingētes marmoris glebas. Igitur eas inde vſq; à Carraria (quæ

candidi marmoris lapidicina in Liguribus est inprimis nobilis) peti iussit. Nullaque habita sumptus ratione, Ligustica marmora nauigiis imposita, longissimo circuitu (quippe infero superoque mari, Italię oram penè, quàm longa est, circumuehi necesse erat) subuehenda curauit. Quæ ad Anconam, siue ad Recinetēsem portum demum exposita, Lauretum aduehebantur plaustris: ibi ab eximiis fabris illius ætatis maxima mercede conductis, antiqua illa Græcorum, Romanorumque arte perpoliebantur. Inter hæc auxit loci maiestatem, religionemque haud exiguum Lauretanæ Basilicæ additum decus. Leo, vt augustiorem sedis Lauretanæ speciem faceret, Petrum Antonium Perottum Præsidem sacris operantem, cum cætero habitu, tum verò Episcopalibus insignibus venerabilem fecit: eidemque concessit, vt sacris operatus populo benè precaretur Episcopali ritu. Neç

Leonis X. Dona.

Leonis cura Lauretanum Antistitem magis quàm aram Pontificiis muneribus honestauit.

Cod. Laur.

Candelabra argentea quatuor sesquicubitalia auro interlita, & præclaro opere cælata, pondo ferè quinquaginta: vmbella insuper quadrata egregia Leonis dona sunt. Per eadem tempora Lauretana Ædes aliis quoq; nobilissimorum hominū muneribus culta.

Antonii Leiua D.

Antonius Leiua Dux Hispaniēsis exerci-

ercitus sacerdotalem ornatū dono misit ex veste Damascena, auro crispo magnificè intertexta. Regina Vngariæ effigiem suam ex argento supplicem pondo XXX. Marchio-nissa Mantuana sacerdotis, ac ministrorum solemni ceremonia sacrificantiū vestimenta, argēto, auroq; contexta. Alij porrò alia, qui etsi nobiles ipsi erant; tamē sua nomina in suis donis ignota esse voluerunt. Quibus ex donis illa eminent maximè. Statua argentea B. Virginis cum effigie pueri IESV globosum orbem tenentis manu, pondo librarum octo. Huic altera adiecta argentea item statua, & pondere par, & specie similis: hoc vno differt, quod Christus puer matris gremio insidet, dextra prætendens pyrum. Alia rursus ex argento expressa B. Mariæ effigies librarum XI. Itemq; alia, pari ferè pōdere, cum Cęsareæ Aquilę insignibus, vt vnde ea sit, haud ægrè appareat.

Regina Vngaria D.

Marchion. Mantuana D.

Dona ab Ignotis.

Sacerdos Dalmata Lauretum venit, exemptasibi exta præferens manu.

CAP. XVIII.

EOdem ferè tempore permira res, & magis propter infinitā Dei vim, quā propter facti nouitatem credibilis, Lauretanā Ædem longè insigniorē fecit toto orbe terrarum. Sacerdos erat Dalmata, vir antiquâ simplicitate, idemq; Lauretanę Virgini vnicè de-

Tradi. Lau. Ann. Laur. Riera.

cè deditus. Hic fortè captus à Turcis, cùm ad deserēdam religionē omni artificio pelliceretur; nefarias voces, nō dicā animo, sed auribus admittere nullo modo sustinebat. Itaq; importunos illos hortatores auersat⁹, vt eis ægrè faceret, vltro Christum, ac Mariā identidem inuocabat. Stomachātibus illis, sciscitantibusq;, cur tandem illa nomina vsurparet, quia hærent mihi (inquit) in præcordiis. Ibi Turcæ minitari, se præcordia ipsa extracturos, nisi extemplo Christum, Mariamque exsecretur. Erratis (inquit ille) præcordia mihi auferre potestis, Christum & Mariam nō potestis. Tum verò illi furentes ira sacerdotē ferro pariter inuadunt. Hic Dalmata Lauretanam inclamans Virginem vouet, si vita suppetat, primo quoq; tempore se ad eam iturum. Ea vox iratos magis accendit. Igitur hominem circumsistunt, & discisso apertoque pectore, intestina à summo recisa extrahunt: eaque feminceci, iam iamque, vt rebantur, casuro tradunt, simul per ludibrium increpantes: Abi, iam propera, & precordia, in quibus hęrere ais Mariam Lauretanam, ad eam perfer, vti vouisti. Excedit fidem, non tamen diuinam vim, quod deinde memoratur. Moribundus sacerdos, Deo mortem morante, viresq; suggerente, porrò ire pergit: multorumq; dierum itinere celeriter emenso, Lauretum peruenit sua

exta præferens manu. Quácunque incedit, cõcursus ad eum fieri, seu visendi studio, seu rei cognoscendę. Et ille Lauretani pręcipuè templi ministris apertũ, vacuumq; pectus, & prætenta manu viscera ostentans, totam rem breuiter enarrat, cunctis stupore, atque admiratione attonitis. Ad vltimum gratiis Virgini enixè actis, & solemnibus Confessionis, Eucharistięq; pręsidiis communitus, in Deiparæ conspectu, complexuq; (vt credere par est) efflauit animam. Exta ipsa, è regione sacrosanctæ Cellæ suspensa, diu aduenis spectaculo fuerunt. Quibus tabe absumptis, exta è ligno assimulata, atque ibidem affixa, multos annos monumentum ei fuêre miraculo. Cęterùm, quia rusticani homines Lauretanum templum ingressi, animis tali spectaculo occupatis, Deiparam segniore colebant cura; tandem ea tolli placuit. Itaq; Paulo III. Pont. per occasionem firmandi pilas, quibus tholus incumbit, tigillum vnde illa pendebant, deiectum est: ad conseruandam tanti miraculi memoriam, sacerdos præcordia prætendens in tabella depictus, addita breui totius rei narratione, & in publico propositus, qui hodieque visitur. Miraculum quidem ipsum adeò testatum est, vt nefas sit de eo dubitare. Multi adhuc viuunt, qui testantur exta è ligno expressa ab se visa, pluresq; accolarum

auditos, cùm dicerent, exta ipsa adhuc recentia ab se conspecta esse Dalmatæ sacerdotis.

Turcarum incursiones ab Aede Lauretana diuinitus arcentur. CAP. XIX.

Ann. Laur. Rier. PEr idem tempus Beata Virgo, quàm sibi Lauretana Domus cordi esset, haud dubiis argumentis ostendit. Selimus Turcarum Imper. Mahometis nepos, intactis æuo Lauretanæ Cellæ thesauris imminens, nihilò feliciore exitu tantum facinus tentauit, quàm Mahometes eius auus tantò antè tentauerat. Iam Selimus suis, Maiorumq; suorum victoriis erectus, omnia penè maria classibus habebat infesta, totã subinde Europam, vltimique Occidentis oras imperio suo destinans. Igitur illo authore, ingens piratarum manus in Italiam appulit; & Dalmatarum, Appulorumque littoribus depopulatis, Lauretanæ prædæ spe inuitante, in Picenum vela fecerunt. Descensione inde facta, Castro Portus Recinetensis potiuntur: tecta cædibus & incendio fœdant. Iam nemine contrà arma ferente, Lauretum inflammatis studiis contendebant; cùm desertam à mortalibus ꝓpugnatoribus Ædẽ, à cœlestibus defendi, propugnarique senserunt. Quippe ipsemet Lauretanæ Ædis cõspectus, tantũ eis terrorem incussit; vt è vestigio

ſtigio trepidi re infecta, repeterent claſſem, haud dubij, quin dilecta illa cœlo Domus cœleſti præſidio tegeretur. Selim⁹ porrò conãdi ſceleris author, paulò pòſt haud dubia diuini numinis ira periit cancro, fœdiſſimo iuxtà, atrociſſimoq; morbo miſerè abſumptus. Nec tamẽ exitialis Selimi exitus aliorũ compreſſit audaciam. Cognitum eſt deinde ex Turcarum captiuis, qui fuga elapſi, Lauretum ad vota B. Virgini reddenda venerunt, Archipiratas, in quorum ipſi fuerant poteſtate, ſæpiùs Lauretani templi prædandi, ſpoliandique ſtudio Lauretum inſtructa claſſe petiiſſe. Cęterùm vt in ſacroſanctę cõſpectum Ædis ventum eſſet, repentè, pauore ingenti diuinitus iniecto, regredi coactos, latens vtique numen inibi eſſe confidentes. Ita audacia in venerationem vertit. Nam cùm hæc fama inter Barbaros increbuiſſet, ex eo tempore piratici myoparones oram Piceni legentes, in conſpectu Ædis Lauretanę vix auſi ſunt quicquã hoſtile conari, nedum ad Ædem ipſam diripiendam accedere. Semel duntaxat biremes Turcicæ duæ ex agro Lauretano prędas agere auſæ: quę mox Deiparam Virginem expertæ ſunt vindicem rerum ſuarum. Eodem ipſo die à Canaletto Venetæ claſſis Duce captæ: prædatores ſuſpenſi: præda omnis recepta. Lauretana res Barbarorum clade ſancita.

Christiani exercitus auaritiam eludit.
CAP. XX.

NEc à Barbarorum vi magis, quàm ab auaritia Christianorum militum, Lauretana Domus per idem tempus, cœlesti vtique præsidio, intacta mansit. Franciscus Maria Vrbini Dux, ditione à Leone Decimo exutus fuerat. Qua deinde armis recepta, vltro ipse Picenum agrum infesta populatione percurrit, Pontificis, vt ipse dictitabat, iniuriam vlturus. Exercitum habebat ex multarum gentium colluuione mistum, quibus nec mos, nec lingua communis, & præda potior religione erat. Proinde neque Ducis imperio satis regi poterat, neque vlla ratione à rapina prohiberi. Et Præfectorum, Centurionumque plerique iampridem Lauretanis thesauris inhiabant. Iamque per internuncios de his diripiendis clandestina inter se consilia agitarant. Ergo ex composito ad Montem Filatranum, non procul Laureto, sub vesperam subsistunt, ea mente, vt postero die illucescente, Lauretanam Ædem defensore vacuam direptum eant. Haud fefellit pium iuxtà prudentemq; Ducem impius conatus exercitus sui. Itaq; per interpretes deterrere ab impio consilio perditos barbarorũ Duces, per Italicas copias nefariũ facinus impedire instituit: omnia

Ann. Laur. Ecera.

agere

agere, omnia moliri, vt quolibet potiùs a-
uerteretur incensa prædæ cupido. Cæterùm
surdæ erant omnium aures, obstrepente a-
uaritia. Ita maior pars, vt plerumq; fit, vicit
meliorem. Luce nondum certa, præmissis
exploratoribus, agi cœptum est agmen.
Dissuadere iterum Dux, ac minas precibus
miscens, deprecari sacrilegam profectionē.
Posteaquam nihil proficiebat, orat, si stetis-
set animo Lauretum pergere, vt mutata in
diuersum voluntate, pietatis ergô, vt cæteri
mortales, ad sacrosanctam Deiparæ Virgi-
nis Cellam accederent: si secùs fecerint, non
suam modò, sed cœlestem quoque intentat
iram, recentia Turcarum exempla propo-
nens. At illi animis væsania, auaritiaque oc-
cupatis, nullius salubris consilij patientes,
ad deuoratam spe, & opinione prædam in-
census studiis tendunt. Sequitur exercitum
Dux, quem regere nequibat, sacrilegium,
quod impedire non poterat, temperaturus.
Sed non defuit sacrosanctæ Cellę prębsidium
Virginis. Præmissi exploratores haud pro-
cul Laureto aberant: omniaq; tuta esse cer-
nentes lætitia gestiebāt; cum subitò acrium
grex luporum (vt ferinam hominum rabi-
em feræ comprimerent) è saltu proximo
erumpunt, ac velut facto agmine in pręcur-
sores impetum faciunt: illorum plerosque
repentino terrore amentes iugulant lani-
ant-

antque: cæteros in fugam vertunt, salutis iam magis, quàm prędę memores. Qui vt ad primum agmen metu, cursu, lassitudine exanimati peruenêre; receptis demum à pauore tanto animis, effusæ fugæ, terrorisque causam sociis tanti sceleris aperiunt: monent etiam atque etiam, viderent quid agerent: Ædi Lauretanæ Deum custodem, ac vindicem adesse: tantam vim luporum, tam immania corpora belluarum non è nemore illo egressam, sed diuinitus in prædatores emissam: nec ipsis tam cum belluarum exercitu, quàm cum Deo, cœlestibusque esse pugnandum. At væsani exercitus Duces exploratorum terrorem, tanquam vanum, militari deridiculo eludentes, nihilominùs properabant ad prædam. Verumenimuero vt sacra Ædes in conspectum se dedit; repentè ingens exercitum pauor inuasit: cunctiq; lymphatis similes trepidare cœperunt, diuinitus incussa formidine omnium pectora percurrente. Tum verò excussa væsania, ad se redeunt sceleris Duces: & siue diuini ira numinis, siue templi religione conterriti, cuncti pariter præmeditato latrocinio desistunt. Cæterùm ne subinde militares animi ad ingenium redirent, consternatis nouum miraculum addit. Iam multũ diei processerat, cùm repentè nebulam de cœlo lapsam ferunt, quæ paulatim circa templum densata

densata eius cõspectum ademit, cùm tamen cætera circùm loca sole essent illlustria. Ea species oculis obiecta militũ animos quoq; immobiles tenuit. Exinde ingenti horrore perfusi procumbunt in genua, versaq; in religionem audacia, ad placandã Dei, ac Deiparæ iram, Lauretum ire pergunt. Quò vt ventum est, cuncti, ac præcipuè cohortium Duces, Lauretanam Ædem intrant venerabundi: ac positis humi genibus cogitati sceleris veniam exposcunt. Vltro etiam Virginem, quam diripere destinauerant, muneribus colunt, ita susceptum ab insano principio iter exitu saniore conclusum. Vrbinatium Dux insperato exitu facinoris mirè lętus, Deo, ac B. Virgini auersum sacrilegium gratulatur: mox detracta sibi arma in primo augustissimæ Cellæ aditu suspendit tanti miraculi monumentum: simul se ex agro Piceno exercitum abducturum vouet. Nec votum fefellit. Extemplo formidabiles copiæ abductæ, eademque opera, & Lauretana Ædes, & Picena regio direptionis metu diuinitus liberata.

Lauretum à Leone X. mœnibus cingitur, eximium cælaturæ opus vrgetur. CAP. XXI.

MVltiplicis periculi Lauretani, diuiniq́ue præsidij rumor Leonẽ Pontificẽ perpulit,

perpulit, vt humana etiam ope talia pericula arceret in posterum. Apparebat Pontificiarum ædium molem Ædis munimento destinatam esse tantam, quantam vix assiduus plurimorum annorum absoluere posset labor. Ergo tam sera spe damnata, aduersus subitas hostium populationes, Lauretum fossis, aggeribus, mœnibus, propugnaculis cingit, huius sæculi anno fermè XX. Satis etiam tormentorum æneorum adiicit ad propugnãdum, & procul arcendum hostem. Ex quo Lauretanũ templum oppidi quoq; munitionibus septum, adiuuãte collis situ, muniti castelli, etiam eminus, haud vanam speciem gerit. Huius rei fama finitimos ad incolendum, non tantùm peregrinos ad visendum exciuit. Barbaros verò, ac cæteros à conando in posterum scelere retardauit. Inter quę Cardinali Robureo Laureti Patrono vita functo, Bernardus Card. Bibiennensis, huic, Iulian⁹ Rodulphus Prior Capuanus à Põtifice suffectus est: qui Leonis iussu, quoniam iam paratum erat Dynastis hospitium; domum hospitalem pauperibus peregrinis denuo exstruxit. At Pontifex perfectis Laureti munimentis, campanam raræ magnitudinis fundendam curauit XX. millium pondo, eamque Lauretam oppidi nomine appellauit. Exinde haud parùm memor egregij monumẽti, quod circa

Card. Bibien. Patron. Laur.

ſacroſanctum ſacellum relinquere moliebatur, Sanſouinum cæteroſq; artifices literis, præmiis, promiſſis impenſiùs vrgere inſtitit, vt ſe viuo, tam eximium opus abſoluerent. Exſtant Leonis ſuper ea re ad Sanſouinum literæ, quarũ initium, quia plurimùm valet ad Lauretanæ Domus commendationem, viſum eſt hoc loco referre. Id tale eſt: *Cùm pro immenſis & infinitis in humanum genus, ac præcipuè in nos ipſos ab immaculata ſummi Dei Redemptoris noſtri genitrice collatis beneficiis, ſacroſanctam, totoq; terrarum orbe venerandam Lauretanã Eccleſiam, quam eiuſdem Virginis carnis ſarcinam ferentis cellulam extitiſſe, & Angelicæ ſalutationis, atq; diuini partus, quem editura eſſet, nuncij fuiſſe deuotè, ac piè credimus, & in qua ſe Virgo ipſa vberiorem in dies ſingulos exhibet gratiarum largitricem fidelium cunctorum votis præſtò ſuccurrens*, & cætera, quæ ſequuntur, quorum ſumma eſt. Sacroſanctam Virginis Cellam dignam vtique eſſe, cui præcipuus quidam honos habeatur. Proinde ei ſumma ope, omnibuſque viribus connitendum, vt quàm maturrimè ornamentum eius abſoluat. Veruntamen haud potuit Leone viuo, ſuprema illi operi imponi manus. Et ſanè genus cælaturæ, ac pulcherrimarum ſtatuarum multitudo, non vnum requirebant Pontificatum. Leoni ſublectus Adrianus VI. vir alioqui pius, doctuſque; verùm ſeu pertur-

Leonis X. teſtimonium tertium.

perturbatio temporum, seu Pontificatus breuitas (quippe vix annuus fuit) fecit, vt nullum penè relinqueret suæ erga Lauretanam Ædem religionis indicium, vtiq; cùm Flandris, ex qua gente ipse erat, templum elegans Romæ summâ ope ædificaret S. Mariæ sacrum, cui ab Anima cognomen est factum. Cęterùm quàm propensa eius voluntas erga Lauretanam Ædem futura esset, si vita ei suppeditaret, facilè ostendunt literæ ab eo ad Lauretanum Præsidem datæ, & superiorum Pontificum beneficia, immunitates, indulgentiæ confirmatæ. Pauca quoque huius temporis Lauretana dona reperio, propterea quod ea tempestate notabantur negligentiùs. Certum habeo non defuisse. Exstat donorum memoria tacitis nominibus donantium. Credo, quod ipsi taceri vellent, quò dona forent Deo, ac Deiparę gratiora. Nonnullorum tamen monumenta reperio: Ioannemque Baptistam Carafam Neapolitanum; Ioannem Capouaccam Patauinum: Philippum Barbarum Venetum: Laurentium Vngarum Ducem Vilaci; & Vrsinum Vrsinium Romanum; suam quemque argenteam imaginem B. Mariæ Lauretanæ dicasse: Marchionissam autem Mantuæ egregios sacerdotis, ministrorumque solemni pompa litantium amictus tulisse, ex auro, argentoque contexta.

Clemens

Clemens VII. Lauretano templo decretis ornato, ſacroſanctam Cellam exornare pergit. CAP. XXII.

CReatus inde Pōtifex Leonis X. patruelis Clemens Septimus, cuius Pontificatum domeſticis iuxtà, externiſque bellis exercitum, non magis vrbis Romę direptio, quàm religio Lauretanæ Domus inſignem fecit. Is quippe Pontificatu inito, nihil ferme prius habuit, quàm vt Lauretanam Ædem Pontificiis diplomatis honeſtaret, quibus & vetera firmaret beneficia, & adiiceret noua: Omittere hoc loco non poſſum caput cuiuſdam eius diplomatis; Lauretanæ Virgini perhonorificum; Id eſt eiuſmodi: *Cùm nonnulli Romani Pontifices, præſertim, fœl. rec. Leo Papa X. prædeceſſor, & ſecundum carnem frater patruelis noſter, reſpiciētes multa & magna miracula, quæ in Eccleſia noſtra S. Mariæ de Laureto, quotidie operatur Altiſſimus, ac moniti ſingulari deuotione & religione, Eccleſiæ ipſi, & illius Domus Capitulo, Canonicis, & aliis perſonis quàm plurima priuilegia, immunitates, gratias, diuerſis temporibus conceſſerint; Nos qui erga B. Virginem ſub cuius inuocatione dicta Eccleſia conſtructa eſt, ſingularem deuotionem ſemper habuimus, volentes quæcunq; ſunt in fauorem dictæ Eccleſiæ conſeruari*, & quæ ſequuntur. Inter beneficia Clementis fuit, quod Recinetēſibus ius omne,

ſi quod reliquum eſſet in Lauretum, ademit. Nec paruum eiuſdem beneficium, quod Ioannem Matthæum Gibertum Veronæ Antiſtitem Laureto præpoſuit, virum doctrina pariter, & virtute clarum. Ab eo Lauretana Ædes ſuppellectili ſacra, optimis Canonicis, ſolemnibus ceremoniis inſtructa, cultaque. Pontificiarum ædium porticus fornicatæ: ciſterna, quam à Card. Robureo ædificatam diximus, tectorio inducto concinnata, magno, vel peregrinorum, vel incolarum bono. Cæterùm illa maximè cura intentum Clementis habebat animum, vt nobile illud à Leone inchoatum auguſtiſſimi ſacelli ornamentum pari magnificentia abſolueret. Accendebatur domeſtica vel pietate, vel gloria, vt cuius familiæ decus inchoata Ædis Lauretanę cęlatura eſſet, eiuſdem abſoluta foret. Itaque Antonium Sangallum, Raphaëlem Baccium, Nicolaum Tribulum, alioſque ſtatuarios illa tempeſtate celeberrimos ingenti precio conducit. Raynerium Nerucium Piſanum Lauretanę ędificationi, pręcipuè verò, egregio illi operi pro dignitate perficiundo præeſſe iubet. Iam precioſa marmora erant maxima ex parte cælata ac perpolita. Nerucius ergo; dum cætera elaborantur, diſturbat lateritios muros, qui ſacræ Cellæ pro fulcimento adſtructi, ab eademque diuinitus repulſi,

ſubmotiq́ue (vt antea diximus) ſpectaculo erant. Inde, pari interiecto ſpatio, quod veteris miraculi monumentum foret, nouos circundari parietes placuit; qui cælato marmore conueſtiti extrinſecus adornarent ſacellum: ſuperſtruendumq́ue fornicem nouum, deiecto lacunari tectoq́ue veteri, ſuſtinerent. Ædem quippe lapide concamerari Pontifici placuerat, verito, ne peruetuſtũ tectum laqueatum, tot luminibus perpetuò ardentibus obnoxium, igne concepto, exitium ſanctiſſimæ Cellæ pareret. Proinde ars poſtulabat, vt altiora fundamenta iacerentur, quæ ſatis firmis ſubſtructionibus tam inſigne, precioſumq; opus à terræ motibus tutum vſquequaque præſtarent. Igitur aperiendis nouorum parietum fundamentis, ſacra Domus, (ne ſubducto ſolo, quid detrimenti caperet) ſtragulis, vt fit, funibuſq́ue conſtricta, ac validis ſuſpenſa rudentibus tamdiu ſublimis pependit è machinis; quoad expletis foſſis, noua fundamenta extare cœperunt. Quo tempore ſatis conſtat (plurimorum enim oculis res comperta eſt) ſub imis parietibus, dum circa eos ad fundamenta humus effoderetur, pulverulentum tritumq́ue ſolum, & proximi ruris ſepem oppreſſam, aliaque militaris viæ, quam ſacra Ædes occuparat, indicia inuenta eſſe, noua veteris miraculi monumenta.

Hier. Ang. Tradi. Lau.

Hæc autem à plurimis tum notata, atque animaduersa ipsemet Hieronymus Angelita, sub idem tempus memoriæ prodidit in historia Virginis Lauretanæ.

Architectus sacros parietes perfodere ausus diuinitus exanimatur. CAP. XXIII.

CÆterùm aucta per idem tempus loci celebritate, sanctissimam Ædem ianuis augeri oportuit. Vna tum erat ianua (vt supra demonstrauimus) in medio ferè pariete, qui vergit ad Septentriones: hàc ingredientibus omnibus & ingredientibus aditus erat pariter, exitusq́;. Itaque in tanta aduenarum multitudine concursuq́;, aliis, vt fit, alios prementibus, nonnulli (quia recessum primis vltimi non dabant) coarctati, oppressique exanimabantur. Proinde (quod iam pridem, & à multis optatum, & à Leone Decimo in forma exterioris ornamenti destinatum fuerat) peruiam fieri Cellam placuit, binis ad angulos duorum parietum ianuis patefactis. Vt primùm Architecti consilium distulit rumor; enimuero nefas videri, non magis accolis, quàm peregrinis, eos parietes ferro temerari, quos per tot ætates diuina prouidentia saluos, intactosq́; seruasset. Multi palàm fremere, quisquis id auderet, haud impunè scilicet ausurum. Igitur cœlestis iræ metus fabros à conando absterruit.

Trad. Laur. Ann. Laur. Riser.

ſterruit. Haud vanum fuiſſe docuit euentus. Quippe Nerucio ipſi architecto rem aggredienti quiddam accidit viſu dictuque mirabile. Fabris tale miniſterium detrectantibus, ipſemet ſacrum parietem perfodere aggreſſ' eſt, maiore artis fiduciâ, quàm reuerentiâ loci. Ergo vt malleum in ſacrum parietem adegit, repentè manu obtorpeſcente, inſolitus horror reliquum corpus inuaſit: pallor deinde ſuffuſus ori ingentis mali nuntius: mox linquente animo, qui circà erant, collabentem excipiunt, domumq; inter manus deferunt exſpiranti ſimilem, & ſenſus omnis expertem. Exanimatus iacuit horas fermè octo, quoad ſcilicet eius coniux mulier pia, & B. Mariæ Lauretanæ dedita in paucis Deum Deiparamq; precibus, votiſq; placauit viro. Tandem igitur vitalis calor, qui totum propemodùm corpus reliquerat, artubus reddi, & ſpiritus liberiùs meare cœpit. Iamque alleuans Nerucius oculos, redeunte ſenſim animo, circumſtantes noſcitare. Demum iam compos mentis audaciam incuſare ſuam: veniam opemque à B. Maria expoſcere. Nec fruſtra. Animus religione exſolutus, pariter corpus ægritudine leuauit, vt morbi cauſam ipſamet curatio aperiret. Poſtquam conualuit, Pontificem tota de re admonitum, quid facto opus ſit, conſulit. Ille haud ignarus id
 nimia

nimia Architecti confidentiâ magis, quàm indignatione B. Virginis euenisse; miscens monitis imperia vrget Neruciũ, vt Dei Vicario authore non dubitanter exsequatur inceptum: & simul impensè monet, vt sacros parietes perfodiat non tam malleo & audacia, quàm ieiunio & veneratione Virginis armatus: sic demum rem ex sententia successuram. Neque enim timendum esse, ne Deipara Virgo suam domum peruiam fieri nollet, quæ eam peregrinis vellet cum salute, non modò sine pernicie patere. At Nerucium recenti malo, ex audacia timidiorem iam factum, ne Pontificis quidem authoritas perpellere potuit, vt iterum ipsemet experiretur, quod tanto suo periculo paulò antè tentarat. Ad vltimum, quia Pontificis imperium vrgebat, & mora patefaciẽdi ianuas ædificationem morabatur operis; inuentus est adolescens minimè timidus, qui authoritate Pontificis fretus & plenus amicorum vocibus rem auderet. Clericus is erat Basilicæ Lauretanæ. Venturam Perinum vocabant: hic triduano munitus ieiunio ad sacrum parietem cum malleo venerabundus accedit. Circa Perinum erat & aduenarum turba, & Clericorum, hæc solicita ex adolescentis fiducia, illa rei expectatione suspensa. At Perinus supplex ita præfatus dicitur: Sacra Virginis Domus, ignosce

ſcæ innocentiæ: non ego te hoc malleo, ſed Clemens Dei Vicarius ornamenti tui auidus fodit: ille te ornatam, ille te peruiam cupit. Placeat Dei parenti, quod Dei Vicario placet. Talia precatus deſignatum parietis locum percuſſit impunè. Eum deinde ictus tutò iterantem fabri pari ieiunio, ac reuerentia ſecuti, ianuas aperiunt tres, quarum duæ liberum populo ingreſſum, egreſſumque præberent, tertia ſacerdotibus aditum daret ad ſanctiorem ſacelli partem, vbi eſt Virginis ſimulacrum. Eodem tempore parua feneſtra, quæ vna in anteriore pariete erat ferme è regione ſimulacri, amplior ad accipiendum lumen facta; & clathris æreis inauratis pulcherrimè cõmunita. Cæmentis inde erutis; vetus ianua, quæ ſatis ampla in medio pariete patebat, obſtructa. Exin nouus paries duci, & inſigni cælati operis cruſta operiri, conueſtirique cœptus.

Clemens Lauretanæ Virginis ope adiutus eam impenſius exornat. CAP. XXIV.

SVb id tempus Clemens Ædi Lauretanæ adornandæ intentus, ingens periculum, Deiparæ Virginis præſidio euaſit. Fraude, doloque hoſtium captâ vrbe Roma, ipſe in arcem molis Adrianæ receperat ſe. Ibi à Cæſarianis obſeſſus, poſteaquam hoſtium

 vim

vim sustinere non poterat, non votis modò, sed etiam literis Lauretanæ Virginis implorat auxilium. Nec missæ incassum preces. Pontifex haud ita multò pòst inter hosti-
Bern. Cyril. um tela elapsus in tutum est. Ad hoc ex auro argentoque Lauretano, tria circiter aureorum millia coacta: & Pontifici inopiâ laboranti peropportunum subsidium missa. Ita Clemens gemino B. Mariæ Lauretanæ beneficio, præsens periculum inopiamque vitauit: ac demum discussa ingruente belli procella, pacem populis suis, atque otium peperit. Discrimine capitis belloque perfunctus, Lauretanæ Virgini gratiam non solùm habendam; sed etiam, quantum mortali fas esset, referendam existimauit. Igitur post Carolum Quintum insignibus Imperij ab se decoratum Bononiæ, Romam inde remigrans ad Lauretanam diuertit Ædem, Patronam Liberatricemque suam salutaturus. Gratiis rite actis, votisque Deo ac Virgini persolutis, vt tantorum erga se meritorum exstaret gratia, inchoata Lauretanæ ædificationis opera summa vi vrgere statuit. Architecto igitur, fabrisque instare cœpit, templum præcipuè ad culmen perducere aliquando festinans. His operibus perficiundis pecuniam, quam mutuam à Virgine acceperat, reddidit. Itaq; illo Pontifice, & Pontificia tecta Laureti strenuè

ædifi-

ædificata, & templo faſtigium impoſitum, cum egregio tholo, qui tantum ſe à faſtigio attollit, quantum faſtigium à terra. Inter hęc, haud vltima Clementis cura erat, de abſoluenda præclara illa cælati operis cruſta, quam vt principia dabant ſe, haud falsò augurabatur maximè inclytam toto orbe terrarum futuram.

Lauretum excisis nemoribus, lacunisq́; ſiccatis ſalubrius redditur. CAP. XXV.

DVm Lauretana Domus egregiis operibus ornatior indies exiſtit, etiã Lauretum oppidum exciſis circà ſyluis, exſiccatisque paludibus exiſtere cœpit ſalubrius. Infame incolarum morbis mortibusque erat illa tempeſtate Lauretanũ cœlum; quippe magna ex parte paluſtre ac noxium, multarum offenſarum cauſas corporibus afferebat, vt incolæ bonam anni partem pituitoſi eſſent omnes ac redundantes: plerique tenui, imbecillaque vterentur valetudine: pueri verò maximè immatura morte extinguerentur, vtpote qui propter corporum imbecillitatem, proximi ſtagni halitum, locique ipſius grauitatem ægerrimè ferrent. Et ſanè Lauretum ſitum eſt in tumulo vergente ab meridiem, orientemque ſolem; cæterùm ab Occidente ac Septentrionibus, quà ſyluarum paluſtrium, quà collium ob- *Bern. Cyrill.*

iectu clausum, excludebat ventos salubres: contraque ab altera parte apertum, noxios excipiebat grauesque. Nec procul planities erat caliginosa paludibus, quas restagnans amnis (Musioni nomen est) faciebat, & limosa insuper hyemalibus aquis, quæ paulatim collectæ, nullo motu agitante, torpebant. Crederes insalubrem sedem Deiparæ cordi fuisse, vt eius præsidij salubritas in loco insalubri magis emineret. Pertulit igitur fama ad Pontificem, in oppido Laureto ob cœli inclementiam, plerosque infantum ac puerorum, priusquam ætas adolesceret, interire: ita paulatim incolis metu orbitatis aliò demigrantibus, in oppido solitudinem fieri. Itaque ille Lauretanæ Virgini pulchrum ratus, & oppidum quàm frequentissimũ, & locum quàm saluberrimum esse; de architectorum sententia commodissimum existimauit, vicinas lacunas siccare, nemora exscindere, imminentes templo colles (Montem Regalem, & Montinorum incolæ appellant) æquare, vt nebularum origine sublata, cœloque patefacto, aër ventorum salubrium flatibus apertus salubriorem faceret locum. Igitur Ioanni Antonio à Statis Lauretano Gubernatori, & Antonio Sansouino architecto scribit his verbis. *Accepimus aërem istic præsertim æstiuo tempore reddi insalubrem, partim*

tim ex eo, quod quidam collis dictæ Capellæ, & Ecclesiæ supereminens, ventos montanos loco salubres excludit, partim quod in planitie dictæ Ecclesiæ vicina circum etiam ad quinque millia passuum plures paludes, & sylua ferè semper limosæ insalubritatem faciunt. Quamobrem nos illam Ecclesiam toto orbe Christiano ob gloriosissimæ Virginis Mariæ merita, & confluentium illuc populorum multitudinem celebrem, his causis sublatis, salubrem reddere cupientes, iam ordinauimus, vt dictus collis supereminens complanetur, paludes factis fossis, exsiccentur, syluæ excidantur. Lauretanus ergo Præses impensiùs etiam, quàm iubebatur, tam salubre opus aggressus est, anno huius sęculi XXXIII. ac strenuè per architectum, ingenti operariorum vi conducta, pauperibus etiã peregrinis corrogatis, syluam vico proximam deiicere, lacunas ductis fossis in pręterfluentem amnem, aut in mare proximum deriuare: imminentem oppido collem cædere instituit. Longum erat, ac penè infinitum opus. Proinde tum inchoatum magis, quàm perfectum. Cæterùm illa ipsa inchoatio, & salubritatis aliquid in præsentia, & spei plurimum in posterum, procedente opere, incolis fecit.

Clemens

Clemens tribus cubiculariis in Dalmatiam, & Galilæam missis, Lauretanæ Domus migrationem explorat. CAP. XXVI.

Tradi.Lau. Ann.Laur. Riera.

SAlubrior iam facta erat Laureti habitatio: cum Lauretanæ Domus historia facta est exploratior. Hieronymus Angelita ciuis Recinetensis domi suæ, vel generis nobilitate, vel integritate vitæ clarus in paucis fuit. Is Virginis Lauretanæ historiam ab se cõscriptam, Clementi Pontifici per id tempus dicauit. Scribendæ dicandæq; Pontifici historiæ causa fuit, quod per eadem ferme tempora, vt antè dictum est, sacrosanctæ Domus è Galilæa in Dalmatiam, indè in Picenum asportatę narrationem, ex Flumensibus Annalibus Dalmatæ quidam ad Recinetensem pertulerant ciuitatem. Itaque siue Angelitanæ historiæ admonitu, seu familiarium rogatu, seu potiùs cœlestis numinis instinctu, Clementem cupido cepit, migrationem Sanctæ Domus è Galilæa intentiùs explorandi. Haud erat ignarus idipsum olim, & à Dalmatis, authore Frangipanio, & à communi Picentium, ciuitatis Recinetensis hortatu, satis esse perspectum. Cæterùm præcipuas Pontificis partes esse ducebat, rem tam inusitatam, ac penè incredibilem denuo per certos homines explorare,

tare, vt aliorum indiciis accederet Pōtificalis authoritas, quæ ex mortalium pectoribus dubitationem omnem, ſiqua fortè reſideret, funditus tolleret. Proinde ex omnium familiarium numero, tres cubicularios ſuos delegit expertæ inprimis religionis, ac fidei. Hos, quid facto opus eſſet, monitos; rebusque neceſſariis abundè inſtructos dimittit, fauſtum eis iter precatus. Ergo illi Lauretum profecti, ſacramq; Domum intentiore cura contemplati dimenſiq;, conſcendunt nauim Illyricum petituri. Quò vt ventum eſt, ædiculam Lauretanæ inſtar ſatis vetuſtam, & miraculorum monumentis inſignem inueniunt. Porrò parieti eius ædiculæ inſcriptum, Lauretanam ibi Domum olim fuiſſe. Hæc accolæ ipſi monſtrabant: haud vana ab illis afferri veræ lacrymæ vbertim manantes ex deſiderio, teſtabantur. Confeſtim igitur Legati menſuris admotis, deprehendunt prorſus omnia conuenire; Protinus repetito curſu pergunt in Galilæam, Nazarethū veniunt. Sacræ Domus fundamenta monſtrata ab incolis cernūt: quoquò verſus metiuntur: congruere cuncta comperiunt. Ex Legatorum numero Ioannes N. erat Senenſis, qui nouo aliquo indicio veteris miraculi fidem adfirmādam ratus, duos inde attulit lapides ex iis, quibus vulgò ſtrui ædes Nazarethi ſolent. Lapis

quidem

quidem laterem naturali forma imitatur (cuiusmodi ex sectilibus lapidicinis erui alicubi solet) cæterùm flauentibus intermicat venis. Reuersus igitur Ioannes cum Collegis ad Ædem Lauretanam, cum eius lapidibus; Nazarenos illos lapides confert: reperit geminos eorum, ac simillimos esse. Ea quoque res auxit miraculi fidem, cùm talem lapidicinam in Piceno nullam esse constaret: & omnia quamuis vetusta ædificia; ob cæmentorum, taliumque lapidum inopiam, laterculo structa cernerentur. Illi igitur successu admodùm læti peruolant Romam. Pontificem exspectati adeunt, comperta renuntiant. Ioannes insuper Nazarenos lapides Lauretanis simillimos ꝓfert tãti miraculi testes: res summa & Põtificis lętitia, & asseclarũ præcipuè sermone celebrat.

Tres viri illustres è mortis faucibus eripiuntur. CAP. XXVII.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rierra. Iulian. Cæsarinus à lethali morbo ereptus.

EOdem ferè tempore Ædes Lauretana nobilissimis est illustrata miraculis. Iulianus Cæsarinus vnus è Proceribus Romanæ ciuitatis, anno huius sęculi XXX. Bononiæ graui implicitus morbo ad vltimum periculi venerat. Iamque à Medicis destitutus, adesse sibi sentiebat supremum diem, cum implorato Lauretanę Virginis præsidio, repentè conualuit. Eodem anno Vaiuoda

Tran-

Transyluaniæ ab Abrahimo Prætore Regis Turcarum (Bassam ipsi appellant) prælio victus captusque, victoris irati iussu ex altissima rupe agendus erat præceps. Cæterùm ille, B. Maria Lauretana inuocata, seruitium quoque, non tantum præsens supplicium euasit. Nam fortè sermonem de religione cum Bassa ingressus, adeò efferatum eius animum diuina ope mitigauit, vt Barbarus odio in amorem verso, ipsum cum cæteris Transyluanis captiuis dimitteret gratis. Exstat hodie Laureti tabula ingens egregiè picta, auroque exornata, vbi tota res non solùm coloribus, sed etiam litteris expressa visitur. Iisdem ferè temporibus Ferdinandus Gonzaga adolescens nobilissimus, Mātuæ præferocem cursu exercebat equum. Quo vehementiùs concitato effusus in clathros ferreos vicini templi, B. Mariæ Lauretanæ opem implorat: mira dictu res. Ex tam graui, periculosoque casu, extemplo sanus vegetusque surrexit. Nec voti parùm memor, equestrem statuam argēteam Lauretanæ Virgini donum tulit. Ipse autem eiusdem effigiem Virginis ex argento expressam deinceps in omni vita perpetuò suspensam gestauit è collo, siue miraculi monumentum, seu vitę pręsidium: nec frustra: in maximis præliorū discriminibus vir bellicosus præsentem semper Deiparę Virginis exper-

Vaiuoda Transyluā. à præsenti mortis periculo liberatur.

Ferdinandi Gonzaga casus, & D.

expertus est opem. Horum igitur miraculorum famâ, & simul explorata Lauretanæ Domus ex Galilęa, & Dalmatia translatione mirè lætus Pontifex, enixè instare Nerucio cœpit, vt præcipuum sacrosanctæ Cellæ ornamẽtum quamprimùm absolueret. Sed Deo aliter visum, qui affecti tam eximij operis nomẽn Clementi dedit, absoluti decus alteri reseruauit. Enimuero in illo tam insigni opere exstruendo, & ad culmen (quantum in ipso fuit) perducendo, adeo pręclarè Clementis non sedulitas modò, sed etiam magnificẽtia exstitit; vt haud immeritò eum authorem fama ferat: etiamsi Leonis Pontificis symbola, insigniaque voluntaria, multis locis operi inserta cernantur. Clemens quippe nullum omnino inseruit sui monumentum, rarum vtiq; exemplum, Deoque acceptum adeò, vt eius haud dubiè nutu, tam excellentis operis glòria sequentem fugeret, fugientem sequeretur. Clementem porrò ferunt, cùm ad tergum operis, quod vergit ad ortum solis peruentum esset, consultum à Recinetensibus, vtrum in ea parte Lauretanam historiam inscribi vellet, respondisse, satius videri eam historiam in marmore similiter, vt cętera B. Virginis facta cælari, siue quòd historia ipsa per se satis nota ac testata foret, siue quòd cęlata historia satisfactura esset litteratis pariter,

idiotisque. Attamen Clementi VIII. Pontifici Maximo, & Cardinali Gallo Laureti Patrono, summam Lauretanæ historiæ in marmorea tabula, quæ cælaturæ subiecta erat, inscribi placuit: quo illustrius, cumulatius esset tantæ, ac tam insolitæ rei ad posteros monumentum.

F. Leandri Alberti de Lauretana Aede testimonium. CAP. XXVIII.

NOuum per eadẽ tempora haud ignobilis historici testimonium Lauretanis rebus accessit. Leander Albertus, homo ex Dominicana familia doctus ęquè, ac pius in libro, quem edidit de Descriptione Italiæ, Picenum describens, perhonorificã facit Ædis Lauretanę mentionem. Quem nos locum ex Etrusco sermone in Latinum totidem ferè verbis conuertimus. Sic igitur scribit. Recinetum inter, & mare Adriaticum, non longè à Musione fluuio, cernitur in colle templum S. Mariæ Lauretanæ toto terrarum orbe celeberrimum, quod simul cum oppido validis est munitũ mœnibus. Hîc multi sunt incolæ excipientes hospitaliter peregrinos, qui ex omnibus Europæ partibus eò votorum persoluendorum gratia confluunt, cum omnibus anni temporibus; tum maximè vere, & autumno. Equidem de tanto templo dicturus vnde ordiar *Leandri testimon.*

nescio. Obuersatur quippe animo hinc summa loci religio, illinc eximia templi opulentia. Enimuero me vires deficiunt conantem dicere de sanctissimo illo, religiosissimoq; cubiculo, vbi nata, vbi educata est cœli Regina semper Virgo, ac Dei parens Maria, eademque miserorum mortalium apud filium suum Patrona. Vbi Archangeli Gabrielis nuntio Dei Mater effecta, appellataque est, vbi humanam Deus naturam induit, vt nos ex faucibus inferni Draconis eriperet, cœlestisq; regni aditum per tot sæcula, Parentum humani generis vitio, clausum aperiret. Itaque, vt dixi, vnde talis loci descriptionem ordiar, ignoro. Cæterùm vt piis pariter, curiosisque lectoribus satisfaciam, pauca dicam. Principiò igitur dubitandum non est, quin hoc illud ipsum sit cubiculum, vbi cœli regina edita in lucem est. Nam præter certissima litterarum monumenta, quę Deiparę Virginis cubiculum ab Angelis huc translatum esse fidem faciunt, nemo est tam ferus, ac ferreus; nemo tot, tantisq; flagitiis, ac sceleribus coopertus, qui non in ipso sacræ Domus ingressu, præsenti numinis cœlestis religione perfusus, molliri suum sentiat pectus adeò, vt venerabundus B. Marię imploret auxilium, ac per eam à Christo suppliciter oret suorum veniam delictorũ. Et sanè ad ipsum

huma-

humanos animos diuina vis videtur impellere. Ad hæc accedunt prodigia, ac miracula ibi diuinitus edita, beneficiaque tributa iis, qui ad Dei parentem supplices confugerunt. Id adeò non solùm litterarum monumenta testantur; sed etiam aurea, argentea, cerea simulacra, votiuæ quoq; tabellæ, quæ per multas ætates, ac sæcula congesta visuntur. Longus sim, si velim numerando percensere diuina prodigia, ac dona inibi impertita mortalibus. Quæ quidem tot, tantaque sunt, vt incredibilia videri possint iis, qui non facilè adducuntur, vt credant, maternas à Deo preces audiri. Nec verò hæc magnificentiùs à Leandro dicta, quàm veriùs.

Lauretana Aedes plurimis, nec vulgaribus colitur donis. CAP. XXIX.

NOn aliâs magis antè, pluribus Ædes Lauretana votiuis floruit donis. In Lauretanæ Domus codicibus reperio, per hæc tempora omnes ferme Piceni populos quotannis solitos in supplicationibus argenteas Beatæ Virgini coronas ferre singulas, binas, ternas, vsque ad septenas, voti aut religionis ergô. Et quia iam satis, superque erat coronarum (coronæ quippe tum censebantur ad septuaginta) commodatas coronas accipiebant, à sacræ Domus *Cod. Laur.*

Custodibus, pro his precium ferebant. A plerisque etiam Piceni castellis, oppidis, vrbibusq; argentea ipsorum simulacra in supplicationibus præferebantur. Erant illis temporibus partim vrbium, partim oppidorum, & castellorum ex argento expressa simulacra numero duodeuiginti: inter quæ Firmum pondo librarum penè viginti & specie, & precio eminebat. Cæterùm hæc quoq; aliis populis, quibus deerat aurificis copia, commodata à custodibus in supplicationis pompa ferebantur, argento pro his repenso. Et vterque mos, vel coronarum, vel illius modi simulacrorum vsq; adeò increbuit, vt nunc, vel maximè vigeat. Nec se Piceni finibus ea tenuit consuetudo. Iisdem temporibus Pisaurenses argenteam Pisauri imaginem miserunt affabrè factam. Nec ea tempestate ciuitatum, ac populorum magis, quàm ciuium, ac nobilium virorũ pietas extitit. Ascanius Columna inter Romanos Proceres genere, atque opibus clarus, argenteam Beati Rochi effigiem libralem, & sacerdotis, solemnia sacra celebrantis, amiculum ex textili argenteo, donum Virgini attulit. Cardinalis sanctorum Quatuor Coronatorũ caput argenteũ pondo ferme quatuor. Comes Rãgonus Mutinensis, & Io. Frãciscus Bossius Mediolanẽsis, singuli crus argenteum librale. Pyrrhus Gonazaga eiusdem

Argentea simulacra Vrbium, & oppidorum XVIII.

Firmi argent. simulacr.

Pisauri argent. simulacr.

Ascan. Columna D.

Cardin. SS. Quat. D.

Comitis Rangoni D.

Io. Francisc. Bossij D.

Pyrrhi Gōzaga D.

dem

dem materiæ ac ponderis pedem. Pardus *Pardi Pappacodæ D.* Pappacoda Neapolitanus effigiem ſuam argenteam ponderis duplò maioris. Alexan- *Alex. Calcagnini D.* der Calcagninus imaginẽ ſuam ex argento *March. Tripaldæ D.* cęlatam trilibrem. Marchio Tripaldæ lychnum argenteum pari ferme pondere. Ma- *Magni Magiſtri Melit. D.* gnus Rhodiorum Equitum Magiſter alterum lychnum eadem materia, ſed pondere aliquantò maiore. Vincentius Alfanus Pe- *Vincentij Alfani D.* ruſinus ſimulacrũ ſuum ex argento expreſſum librarum XV. Alia porrò ab aliis (quorum nomina prodita nõ ſunt) ſigilla ſexdecim argentea, pondo librarũ ſeptem, & ſeptuaginta. Sed longè ante alia omnia huius temporis dona excellit Ludouici Giſilardi *Ludou. Giſilardi D.* ciuis Bononienſis effigies argentea pondo amplius quinquaginta. Sacra etiam ſubinde *Card. Montini D.* ſupellex aucta. Cardinalis Montinus (qui poſteà Pontifex factus, Iulius III. eſt appellatus) ſacerdotalem veſtem egregiam ex au- *Card. Palmerii D.* ro textili criſpante donum tulit. Cardinalis Palmerius aræ ac ſacerdotis ornatum ex veſte Attalica. Dux Traiectenſis ſacerdotis, ac *Duc. Traiectenſis. D.* miniſtrorũ ſolemnibus ſacris operantium, veſtes ex holoſerico villoſo violaceo diſtinctas auro. Oliuerius Fagnanus Mediolanenſis ex eadem materia, aræ, & ſacerdotis *Oliuer. Fagnani D.* ornatum. Marchio item Bitontinus ex veſte *March. Bitontini D.* Damaſcena aureis operibus inſignita. Alij quoq; alias altarium, ac ſacerdotum veſtes,

coronas argenteas, calices, aliaq; eiusmodi, quæ persequi longum foret, dona Deiparæ Virgini seu portarunt, siue miserunt. Nec ea propria virorum laus. Isabellæ Cardonæ Proreginę Neapolitanę corona aurea libralis, & ipsius effigies B. Virgini supplicantis argentea, pondo sesquilibræ, & pes libralis item argenteus: ad hæc arcula scitè facta eiusdem materiæ ponderisque: bini vrceoli aurei vnciarum XIV. armillæ itidem aureæ benefactæ donum fuit. Marchionissæ Vasti effigies B. Virginis puerum IESVM gremio gestantis argentea pondo ferè quatuor. Quin etiam à Turcis dona missa. Constat anno huius sæculi XXIX. Bassam Turcarum (nomen, & causa non proditur) argenteam aræ vestem, margaritis insuper adornatam, Lauretanæ Virgini donum misisse Clemente VII. Pontifice Maximo: vt intelligeremus Lauretanam Virginem communem omnium gentium esse Patronam, quicunque eius patrocinio vti velit.

Proregina Neapol. D.

March. Vasti D.

Bassæ Turcarum D.
Cod. Laur.

FINIS LIBRI SECVNDI.

HORA-

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANAE HISTORIAE, LIBER TERTIVS.

A Paulo III. beneficiis, decretisq; decoratur. CAP. I.

PONTIFICIAM inde sedem Paulus III. excepit, qui Æde Lauretana ornanda, augendaque etiam cum ipso Clemēte certauit. Namque initio ferme Pontificatus sui, & Indulgentiis eam, & beneficiis cumulauit. Quippe indignum ratus, sacræ Domus ministros ad vsum domesticum vix pecunia emptum salem habere posse; vicenos eis quotannis salis saccos ex Ceruiæ salinis assignauit gratuitos, non contemnendum beneficium, siue muneris perpetuitatem, seu necessitatem accipientium, siue dantis animum spectes. *Pauli III. beneficia.*

Eminet Pontificis animus in diplomatis procœmio, quod libet attexere: *Postquam, fœl. rec. Xystus Papa Quartus prædecessor noster, inter alia, motu proprio, Ecclesiam Beatæ Mariæ de Laureto, olim in honorem ipsius Virginis miraculosè funda-* *Pauli III. testimoniū.*

fundatam: in qua (prout fide dignorum habet assertio) ipsius etiam Virginis gloriosa imago, Angelico comitata cœtu, mira Dei clemẽtia collocata existebat, & ad quam propter crebra, & stupenda miracula, quæ eiusdem Virginis gloriosæ meritis, & intercessione ibi Altissimus operabatur, indies ex diuersis mundi partibus, etiam remotissimis, Virginis gloriosæ liberati præsidiis populi confluebat multitudo: & paulò pòst; *Recolendæ memoriæ Iulius Papa II. prædecessor noster attendens, quod non solùm erat in dicta Ecclesia de Laureto, imago ipsius B. Virginis Mariæ, sed, (vt piè creditur, & fama est) camera, siue thalamus, vbi ipsa Beatissima Maria concepta, & educata, vbi ab Angelo salutata Saluatorem sæculorum concepit.* Cætera item persequitur, quæ in suo diplomate Iulius Secundus posuerat.

Lauretum Recinetensium fidei committitur. CAP. II.

PAulus porrò haud ignarus, quantum boni sit in bono Præside, id semper egit, vt optimos Laureto Præsides daret, donum omnium fortasse maximum. Alexander igitur Argolus Tarracinensis Episcopus à Pontifice Lauretano Patronus constitutus, rem Lauretanam preclarè constituit, auxitque. Doctorum, grauiumque hominum complures in Canonicorũ Lauretanorum Collegium cooptauit: sacrorum ceremonias

Alex. Argolus Laur. Patron.

nias

nias ſolemni, ac planè Pontificali peregit ritu, ſummâ denique religionis, ac benignitatis laude, diuina, humanaq; omnia per quadrienniũ adminiſtrauit. Huic Caſpar Contarenus Cardinalis, vel ingenij dotibus, vel artibus animi clarus ſucceſſit, Laureti Patronus omnino bonus, ſed mortis interuẽtu breuis. Nam cùm per Galeatium Floremontium (qui poſteà Aquini Antiſtes fuit) rem Lauretanam optimè gereret, ingenti ſui expectatione concitata, ceſſit è vita. Eius in locum ſuffectus à Pontifice Rodulphus Pius Cardinalis Carpenſis Patronus iuxtà bonus, ac diuturnus. Qui ſanè Pij cognomen, etiam ſi à maioribus non accepiſſet, inſigni ſua pietate fuiſſet ſibi pariturus. Non alius antè impenſiùs Lauretanam Ædem ornare inſtitit. Itaque eius in Lauretano templo, adiectiſq; ædibus hodie monumenta exſtant & multa, & illuſtria. Inter hæc gliſcebat Turcicum bellum, quod Solimanus Turcarum Imperator, Tunetano regno per Ariadenum Ænobarbum ſubacto, Italiæ moliebatur. Paulus ergo Pontifex Carolo Cęſare, ac Venetis in ſocietatem adſcitis, in Turcicum bellum omnes intenderat curas, vireſque. Cæterùm illa tempeſtate Lauretano templo vel inprimis conſultum voluit. Et quoniam exhauſto in apparatum bellicum ærario, pecuniæ inopia

Card. Contar. Laur. Patr.

Card. Carpen. Laur. Patr.

piis eius consiliis obstabat; occasionem fortè oblatam sibi è manibus elabi passus non est. Per idem tempus Recinetensium Legati Romam ad Pontificem venerant, expostulantes, quod Lauretum, auita ipsorum possessio, à Iulio Pontifice ereptum eis esset ingenti cum damno, maiore cum dedecore ciuitatis suæ. Quem enim existimaturum à

Recinetensiũ Legatio ad Paulum III Pont.

„ sacrorum Principe, Christique Vicario, sine „ graui aliqua causa, antiquissimam Laureti „ possessionem, Recinetẽsibus inuitis, ademptam? Quo autẽ suo merito, tam insignem „ optimæ meritæ ciuitati inustam infamiæ „ notam? An quia Lauretanæ Virginis sedem „ impensè ab initio fouerit, donis coluerit, „ templo ornauerit, frequentauerit tectis, per „ CC. L. propemodùm annos iustè, sanctéque rexerit? Quando à Recinetensium Magistratibus auarè, aut superbè esse imperatum? quando incolarum, peregrinorum „ templi tutelam neglectam? Iam quoties latronum vias, obsidẽtium audaciam repressam? quoties Ædem ipsam magnis armatorum præsidiis ab hostium iniuria defensam? „ En cur Recinetenses libenter memorarent, „ Deipara Virgo natalem domum suam in „ Italiam transferens, in nostra potissimùm „ sylua sedem elegit: ter intra paucos menses „ locum mutans nostris finibus non excessit: „ tres in nostro agro locos suis vestigiis insignes

gnes fecit: nos illi ſatis ſpatij ad templum „ conceſſimus: nos templum, nos vicum circa eam condidimus: nos incolis Magiſtratus, & Iura dedimus. Multum verò iſta eis „ profuiſſe, vt eum locum optimo iure poſſidere viderentur: ſi quidem, indicta cauſa, „ ſint de antiquiſſima poſſeſſione deiecti. „ Quod ſi æquum videatur, munus à Deo, „ Deiparaque Recinetenſibus datum, à Dei „ Vicario reddi; profectò ipſos daturos operam, vt neq; Pontificem, neque Lauretanos „ Recinetenſis tutelę, ac regiminis pœniteret. „ Recinetenſes porro, vt vtriſque cautum foret, nullam conditionem, quam æquiſſimus Pontifex imponeret, recuſaturos. Ergo Paulus, Legatis benignè auditis, medium quiddam ſecutus eſt, vt & Recinetenſibus ſuum redderet, & tamen Ædi Lauretanæ ſuperiorum Pontificum beneficia cōſeruaret. Igitur oppidum Lauretum (templo excepto, & ſalua Prę ſidis iuriſdictione inter oppidanos, peregrinoſque) Recinetenſi ciuitati reſtituit, his conditionibus, vt Lauretanam domum aduerſus Turcā validò præſidio tueri, muros, ac munimenta, ſicubi opus foret, reficere: peregrinis vltro citroque cōmeantibus, itinera à latronibus tuta præſtare deberēt. Ad hæc octo aureorum millia, à Leone X. in Laureti munitiones inſumpta, Pontificali Fiſco, vnde erant deprompta, remu-

Lauretum Recinetenſibus redditur.

remunerarent ad vſum Turcici belli. Ita Lauretum ad Recinetenſium ditionem rediit ſæculi huius anno XXXV. poſt annum circiter XXX. quàm à Iulio II. ſui iuris factũ erat. Cæterùm exinde Paulus bello perfunctus, Lauretanam Ædem pręſidiis munitã, prædiis locupletauit. Namque eius iuſſu ex Duumuiris Caſtri Ficardi vicina Laureto nemora cum adiacentibus vineis, pratis, oliuetis coëmta ſunt. In eam rem ſex aureorum millia ex ærario Pontificis erogata. Alia porro prædia circa Muſionem amnem à Pontifice empta, & Lauretanæ Virgini donata.

Contubernium puerorum inſtituitur, qui Lauretanæ Virgini laudes canant.
CAP. III.

NEc fortunis tantùm Lauretana Ædes, ſed etiam miniſtris per id temp⁹ aucta. Pontifex ſatis gnarus integræ pueritiæ preces Deo, Deiparæq; acceptiſſimas eſſe, Collegium duodecim alumnorum inſtituit. Ibi lectiſſimos ex omni Piceno pueros ingenuos impuberes inſtitui iuſſit, ad laudes B. Virgini decantandas. In his porro legẽdis, corporum, animorumque integritatem ſpectari; in inſtituendis optimorum Magiſtrorum rationem haberi voluit. Pręcipua erat cura, vt non minùs caſtitate morum, quàm ſuauitate

nitate vocum ſanctiſſimam Virginem deli-
nirent. Ergo hi ex præſcripto Pontificis in
opportuno loco (Canonicam vocabāt) in-
tentiore cura educati, inſtitutique B. Mariæ
carmina in eius ſacello, ſtatis quotidie cane-
bant horis, pacem ac veniam à Deo, Deipa-
raque orantes, & opem Italiæ contra Tur-
carum rabiem expoſcentes. Nec puerilis
pietas Pontificis ſpem, nec B. Virgo pueriles
preces fefellit. Et ſi enim fœderatorum
Principum claſſem Ducum diſcordia inuti-
lem fecit; tamen Deipara Virgo & otium
Italiæ peperit, & Turcarum audaciam fre-
git. Quippe haud ita multò pòſt, compoſitis
inter Cæſarem, Galliæque regem contro-
uerſiis, ex triſti bello læta repentè Italiæ pax
reddita. Maxima, inſtructiſſimaque Turca- *Paul. Iou. lib. 41.*
rum claſſis, Ariadeni Ænobarbi ductu ex- *Ann. Laur.*
itium Italiæ ferens, ipſo menſe Auguſto A- *Riera.*
croceruniis illiſa ſcopulis, in cõſpectu pro-
pemodùm Ædis Lauretanæ, fecit naufra-
gium. Quo naufragio ſatis conſtat maxi-
mam claſſis partem amiſſam: viginti Bar-
barorum millia hauſta fluctibus: totumque
ferme Adriaticum ſinum hoſtium cadaue-
ribus, armis, tabulis, armamentis, aliiſque
naufragij indiciis ſtratum. Quorũ arma ad
Lauretum fluitãtia cognita in littore, priùs
ferè, quàm nunciari poſſet, inſignem fece-
runt hoſtium cladem. Ibi enimuero exſul-

tare Lauretani, aduenæq; : auditas profectò à Deo, Deiq; parente preces puerorum, piorumque: aperuisse aliquando oculos vltorem Turcicæ superbiæ Deum: alius alium hortatione firmare, talem vt Præsidem præcipuo colerent honore, cuius præsidio totam illam Italiæ oram cernerent præsenti Turcarum formidine liberatam.

Nosocomium, & Xenodochium excipiendis peregrinis aperiuntur: sacra Aedes ædificiis ornatur. CAP. IV.

Nosocomiū & Xenodoch.

AT Pontifex tali nuncio admodum lætus, ne benignior in indigenas, quàm in peregrinos foret; Nosocomium Laureti eadem ferè tempestate absolutum, aperuit, ægris aduenis præcipuè curandis. Alius porro locus scabiosis, leprosisque extra mœnia, ne quid cæteros eorum contagio læderet, assignatus. Ab ægris inde ad sanos cura conuersa, Xenodochium pauperibus peregrinis excipiendis institutum, vbi benignè alebantur per triduum: & discedentes pane, vino, calceis, pecunia iuuabantur. Hæc hospitalitatis, & Christianæ charitatis fama, mirùm, quantùm vel aduenis religionis, vel Lauretano templo opum adiecerit; cunctis ferme exteris gentibus expertam in suis peregrinis Lauretanam benignitatem remunerantibus. Adeò vera in pauperes libera-

Hospitalitas Lauretana.

beralitas auget magis opes, quàm minuit. Deus, quippe benignitatis fontem, ne exhauriatur, bonis identidem auget; ac benignis largitoribus benignè suppeditat, quod deinceps egentibus largiantur. Nec vero dum exardescunt hæc Christianæ charitatis officia. Lauretana opera à Clemente inchoata interim refrixêre. Nihilominus, Pauli iussu, syluæ noxiæ cædebantur; nebulosæ siccabantur lacunę: colles Lauretanę sedi officientes ad solum diruebantur. Surgebant eodem tempore Ædes Pontificię: exstruebatur porticus: templi tholus plumbeis integebatur laminis: magnifica illa sacrosanctę Domus cęlata crusta (quę haud procul fastigio aberat) pręcipuè vrgebatur. Iam peruetustum, ac fumosum lacunar, tectúmque architectus ex Pontificis authoritate deiecerat. Et, quia concamerandi sacelli ratio exigebat, summos etiam parietes semicirculis, & pictis fictilibus insignes, pariter cum tintinnabuli, caminiq; culminibus, demolitus erat. Igitur solidus fornix nouis magis, quàm veteribus parietibus incumbens, imponitur: nitidus tum quidem, & concinnus erat; sed hodie propter copiam luminum horridus fumosusque. Porrò ne ea, quę ex augustissima Virginis Cella necessitas detraxerat, hominum incuria perderet, sacras trabes, asseres,

tegu-

tegulas,tabulasq;, & quæcunque ad tectum sanctissimæ Ædis pertinebant, sub eiusdem pauimento defodi placuit. Itaque hæc cum fide inibi sunt defossa: vt loco mota, quàm minimùm locum mutarent.

Reliquiæ sacelli Lauretani miraculis fulgent, & Aedis Lauretanæ religionem propagant. CAP. V.

CÆterùm fictilia, & quędã laqueati tecti tabulę, pro sacris reliquiis, vt erant, asseruatæ, partim miraculorum materiam præbuerunt, partim etiam Ædis Lauretanę religionem longè, ac latè propagarunt. Vetus opinio erat, vasa illa fictilia in armario B. Virginis ab Apostolis olim reperta, atq; idcirco cùm Natalis eius domus consecraretur, ab iisdem in summis sacelli parietibus collocari iussa, non ornãdę magis Ædis gratia, quàm illorum religionis tuendæ. Adiuuabant hanc opinionem quædam non leues coniecturæ, quæ multis fidem facere videbantur, fictilia illa in supellectili Deiparæ fuisse. Namque ea vascula (quod ex iis ipsis, quę hodie exstant, coniectari licet) haud sanè à vilioribus, vulgatisque vsu abhorrent: & magnitudine sunt inter se longè imparia, cùm tamen cultus Ædis, & semicirculorum ratio, paria vtique postularet: vt appareat non tam illa ad sacelli ornatum esse quæsita,

ſita, quam ad ipſa ornatum ſacelli accommodatum. Verum ſiue illę patinę è B. Mariæ ſuppellectili; ſiue ex medio ſumptæ ad Cellę ornatum, haud immeritò cum ipſa Virginis Cella dedicatæ religionem habuerunt. Pleraſque tamen earum intercidiſſe reperio, ad propagandam Lauretanæ Virginis religionem, vt reor, interuerſas. Nonnullæ in Lauretani Templi pariete ad ianuam, quæ eſt ab latere, inſertæ hodieq; viſuntur. Paucę aſſeruantur haudquaquam miraculorum expertes. Compertum habeo Laureti ſacerdotem mihi notum grauiter ex capite laborantem, ſacrâ capedine capiti admota, ſubitò conualuiſſe. Alterum item ſacerdotem graui febri afflictatum; hauſta indidem frigida, extemplo morbum depuliſſe. Porrò ſacrarum tabellarum reliquiæ religionem Lauretanæ Domus toto propemodùm orbe protulerunt. Quippe vt ſemel diſpertiri ſunt cœptæ; aliis ab aliis diuiſæ ad omnes propemodùm nationes peruenêre: ac pro ſacris reliquiis, vt par erat, habitæ, mirandum in modum Lauretanæ Virginis auxêre cultum, cuius religione imbutas quodammodo illas eſſe conſtaret. Ac veriſimile eſt per hanc occaſionem plurimis locis Lauretanæ Virginis Ædes excitatas, ſiue tanti prędidij ad populos monumenta, ſiue ſolatia eorum, quos aduerſa valetudo, aut occupa-

tiones, aliaúe impedimenta Lauretum ire prohiberent. Satis constat per id maximè tempus, non in Piceno solùm & Italia, sed etiam in transalpinis, disiunctissimisque regionibus esse sacella Lauretanæ Virgini exstructa. Quorum conditoribus, quid optatius esse potuit ad illarum ædium religionem, quàm aliquid ex Lauretana Domo reliquiarum habere? quid cõsultius, quàm, cùm sacros inde lapides auferri religio vetaret, tecti particulam, quam custodum liberalitas haud ægrè largiretur, impetrare? Certè per ea ferme tempora plurimas vbique terrarum, Deiparæ Lauretanæ sacras ędes dicatas reperio: quod sanè haud in minimis Lauretanæ Virginis laudibus pono, tam gratam iucundamq; fuisse apud aduenas eius memoriam, vt perpetuum eiusdem monumentum, ac simulacrum, domi habere voluerint. Atq;, vt de Piceno taceam, cuius nulla vrbs, nullum ferme oppidum est, vbi non ædes aliqua exstet sacra Virgini Lauretanæ: nobilissimæ quæque Italiæ vrbes eidem nõ vulgaria templa consecrarunt. Romæ quidem templum visitur B. Mariæ Lauretanæ sanè magnificum, & Romana munificentia dignum, cuius formam fama est à Michaële Archangelo Bonaroto architecto nobilissimo, esse descriptam. Neapoli quoque haud inconcinna ædes Lauretanæ Virginis

Aedes Lauretanæ passim extruct.

Aedes Lauret. Romæ.

Aedes Lauret. Neap.

ginis visitur, & quidem orphanotrophio insignis. Iam in duabus nobilissimis Siciliæ vrbibus, Panormi, inquam, & Messanæ, exploratum habeo sanctissimã esse memoriã Virginis Lauretanæ, eiusq; nomini Ædem à Panormitanis intra vrbem, à Mamertinis in suburbio dedicatam. Nec verò Italiæ finibus se tenuit hæc Lauretanæ Domus religio, sed strenuè transgressa est Alpes. F. Vincentius quidam, sacerdos ex Franciscana disciplina, probus, ac pius fuit. Is Laureto regressus in Franciam, in suburbio Lauelis (quod oppidum est Diœcesis Cœnomanum) ædiculam exstruxit ad exemplum sacelli Lauretani, eamque Lauretanæ Virginis nomine appellauit. Hæc hodie quoque, vel ab accolis, vel à peregrinis impensè colitur. Et Lusitania quamuis celeberrimis, ac religiosissimis Deiparæ Virginis ædibus prædita, Lauretanæ quoque Ædis religionem secuta est. Itaque haud procul Conimbrica in suburbano, amœnissimo loco, templum Lauretanæ dicauit Virgini, quod quidem maxima etiam finitimorum populorum frequentia celebratur. Brigantiæ item alterum, tertium Olysippone longè augustissimum, quod etsi ab Italis conditum, excultumq; magnificè, tamen etiam ab indigenis religiosè frequentatur. Ad hæc optimis authoribus comperi, in Scotia duo B. Mariæ

Aedes Lauret. Panormi & Messana.

Aedes Lauret. in Fran.

Aedes Lauret. in Lusitania.

Lauretanæ ſacella exſtructa olim fuiſſe, alterum in oppido Pertho, quod etiam S. Ioannis nomine appellatur, alterum propter viam, qua iter Muſſilburgum haud procul Edimburgo, vrbe regia Scotiæ. Vtrobique porrò Lauretanam Virginem religioſiſſimè cultam: in Muſſilburgenſi autem ſuburbano, etiam maximis peregrinorum concurſibus, ac B. Mariæ miraculis celeberrimam extitiſſe, quamdiu orthodoxa religio in Scotia ſteterit. Poſteaquam verò, in illo religioſiſſimo quondam Regno Caluiniana peſtis furere, debacchari que cœperit, ſacram illam Ædem ab illis furiis ita dirutam, vt tamẽ ruinæ exſtarent, vel illorum væcordiæ, vel auitæ Scotorum religionis indicia. Ac Muſſilburgenſis quidem ſacelli hanc originem accepimus. Scotum eremitam olim peregrini habitu Lauretum ad ſalutandam Virginem acceſſiſſe, inde reducem ſacri tecti particulam ſecum in Patriam tuliſſe, ibi corrogata à piis hominibus pecunia, ad Muſſilburgum, Lauretanæ Domus excitaſſe ſimulacrum, eiq; B. Marię Lauretanæ nomen feciſſe: id templum, & ſacrarum reliquiarum, quas diximus, inibi depoſitarum cultu, & Lauretanæ Virginis (cuius celebre erat illis quoque gentibus nomen) religione inclytum extitiſſe, quoad, vt antè diximus, væſana Hæreticorum rabies ſiuerit.

Aedes Lau. in Scotia.

Calati

Cælati operis, quo sacrosancta Aedes vndique vestitur, descriptio. CAP. VI.

EOdem tempore Lauretanæ Domus cultus, & propagatus foris, & amplificatus domi. Paulus Pont. celeberrimum illud Pontificalis magnificentiæ monumentum ab Iulio destinatum, inchoatum à Leone, effectum à Clemente, ipse non quidem omni ex parte perfectum (deerant quippe statuarum pleræque, & æneæ valuæ omnes) sed tamen eò perductum, vt absolutum videri posset, aperuit anno huius sæculi XXXVIII. opus enimuero egregium ac mirabile, cui noua hæc operum magnificentia quicquam adhuc in pari mole adæquare nō potuit. Satis constat ex rationum libris, in id opus XXII. aureorum millia insumpta, exceptis viginti statuis egregiè factis, & valuis æneis quatuor pulcherrimè cælatis, quę penè tantidem stetêre. Quadratum est ornamentum, sacram vndiq; Virginis Cellam amplectens, totum ferme è candido marmore solido, ac mira arte cælato. Patet in longitudinem pedes ferme quinquaginta, in latitudinem circiter triginta; altitudo latitudini ferme par. Vniuersum opus è Carrariensi marmore candoris eximij constat, striatis opere Corinthio distinctum columnis, quarum senæ longiora latera ador-

nant, quaternæ breuiora. Imam partem faſcia pedalis è marmore Luculleo cingit, ſtereobatæ locum obtinens. Surgunt inde ſtylobatæ coronati, qui aptè ſpatia diſtinguunt. In ſpatiis ſtylobatiſque vel gentilia, adſcitaúe Leonis Pontificis inſignia, vel virtutum argumenta cælata viſuntur, ſigillis, quà pedalibus, quà cubitalibus mirè ſcitè, venuſteque factis. Supra ſtylobatas columnę diſpoſitæ binæ ad ſingulos angulos: in longioribus autem lateribus etiam binæ in medio, binis videlicet ianuis æquo ſpatio interiectæ. In ipſis porrò intercolumniis bini item ſignorum, ſuis loculamentis incluſorum, ordines deinde adiecti: vnus infernè ad baſes, ſacrorum Vatum: alter ſupernè ad epiſtylia Sibyllarum, Chriſti, aut Deiparę Virginis ortum vaticinantium. Ipſa loculamenta porphyreticis tabulis incruſtata, opere magnifico. In maioribus ſpatiis inter columnarum ſcapos, tabulæ ingentes è candido marmore ſolido integroque, vbi nobilium B. Mariæ factorum argumenta, ſimulacris naturalis ferè ſtaturæ, eminentibus, pulcherrimè cęlata, miraculo ſunt. Epiſtylia porrò columnarum egregiè facta opere Corinthio, multiplex corona cingit, cui ſubiecta ſpatia binæ aquilæ, tenentes mordicùs encarpos reſteſque pomorum, ac fructuũ, ergregiè cælatæ, interiectis leonum

roſtris,

rostris, adornant. In summo denique pulcherrimus columellarum ordo coronatus, angelorumq; eminentium figuris concinnè venusteque distinctus, qui vniuersum opus circumiens, pro coronide est, ambulationemq; vndique peruiam præbet, ad suspendenda votiua vexilla, quæ subinde B. Virgini afferri solent. Pluribus describere pretium operæ non duco, cùm spectare liceat. Opus omnino visendum, cuius eximiam pulchritudinem nemo concipere animo potest, qui non oculis antè subiecerit. Ergo vt apertũ sacrosanctę Cellę ornamentum longè pulcherrimũ fama vulgauit, cõfestim maximi Laurerũ fieri accolarum, peregrinorumq; concursus. Quippe artifices de industria illius ædificij fabricam, quoad perfectum esset opus, velis obductis quam maximè occultauerant, vt magnificentius deinde spectaretur, cũ absoluti operis pulchritudo recens atque integra, ad mortalium oculos peruenerit. Itaque insatiabili illa specie, & ad rationem, solertiamque præstantissima, cuncti auidè oculos, animosque pascebant suos.

Templi tholus rimas agens firmatur.
CAP. VII.

LÆtos tali spectaculo indigenas, aduenasque ingens repentè incessit metus

ſubitò amittendi, quod ſumma cum admiratione, ac voluptate ſpectabant, & (quod caput eſt) etiam illud ipſum, cuius id erat ornamentum. Baſilicæ teſtudo (cui ſubiectam in medio ſpatio ſacram Virginis Cellam diximus) ſtabat octo lateritiis innixa pilis. Attamen ſiue ſuperſtructorum parietum altitudine, ſiue nimio impoſiti plumbi pondere degrauante, ſuccumbere oneri, & rimas agere repentè cœpit, nouo Cellæ ornamento, Cellęque ipſi, cui imminebat, fędam ruinam minitans. Tam trepido nuncio excitus Pontifex, extemplò Antonium Sangallum architectum ſuum, maturare Lauretum iubet, & ſumma ope tanto illi incommodo obuiam ire, ne tot annorum, tot Pontificum labor momento temporis ad nihilum recideret: & duo pręcipua orbis terrę, alterum diuinę poteſtatis, alterum humanę artis miracula, ſubita templi ruina opprimeret. His plenus vocibus Sangallus, Lauretum aduolat, & re cum Nerucio architecto communicata, confeſtim de communi ſententia pilas tanto oneri impares intentiore cura munire, ac firmare aggreditur. Igitur validis trabibus teſtudinē protinus fulcit, & circum effoſſis ſtrenuè fundamentis, pilas impigrè conueſtit quadrato lapide, firmatque quatuor inter alternas pilas arcubus minoribus exſtructis, qui ſuper

impo-

impoſito oneri ferendo forent. Ac ne quid munimenti non neceſſarij tantùm, ſed etiã opportuni prætermitteretur, pilæ quoque ac parietes inter ſe ingentibus vectibus ferreis colligati, ſed ita, vt vectes ipſi aut nuſquam, aut non indecorè appareant; cætera quoque ita perfecta, vt non magis firmitas, quàm ſpecies quæſita videatur. Et ad celeritatem operis haud parùm fabrorum, architectorumque ſolertiam iuuit ſedulitas aduenarum. Quippe ingens eorum multitudo auertendi periculi, quod Lauretanę Domui imminere credebant, certatim conuectare lapides, ferre onera, machinis operam dare, læti ſe operam ſuam nauare Virgini Lauretanæ, ſanctiſſimæ orbis terrarum Cellæ, perfugio omnium gentium, nationumque: ita tota res omniũ opinione celeriùs perfecta, & imminens ſanctæ Domui periculum non magis conſilio, quàm celeritate diſcuſſum.

Nouis Lauretana Aedes donis augetur.
CAP. VIII.

PEr id tempus magna à nobilibus viris, ac fœminis donorum vis fuit. A Franciſco Sfortia Mediolanenſi Duce poſtremo, ſacerdotis ac miniſtrorũ ſolemni ceremonia ſacris operantium amictus egregij, ex veſte Attalica, magnificis operibus picta, Lau- *Cod. Laur.* *Ducis Mediol. D.*

retanæ Virgini dono missa. A Sigismundo Estensi, Herculis filij effigies argentea, pondo ferè quatuor: sua quoque effigies ex argento librarum nouem. A Bassano Mantuano suum simulacrum ex argento expressum, pondo amplius octo. Ab Honorio Sabello corona argentea ferme trilibris. Ab Octauio Farnesio crux aurea ex aureo torque pendula. A Bonifacio Cætano Duce Sermonetæ, argẽtea effigies Lauretanæ Virginis, atq; altera filij sui, pondere non contemnendo. Ab Hercule Maria Sfortia duæ ex argento expressæ imagines, singulæ octo librarum. A Bernardino Sanquinio Neapolitano simulacra bina ex argento cælata, pondo ferme quatuor. A Leonardo Bonafide Episcopo Cortonensi ipsius imago argentea quatuor librarum. A Iulio Monaldo Mantuano consimilis imago pondere ac materia par. Cæterùm inter omnia huius temporis simulacra, eminet Pompilij cuiusdam Bononiẽsis, viri Deo magis, quàm hominibus noti (neq; enim editur cognomẽ) effigies Ducis armati, solido ex argẽto egregiè facta, pondo librarũ quadraginta. Porro ab Antonio Pignatello Neapolitano torques aureus; alter ab Ludouico Comite Fulginate. A Leonardo Venerio Senatore Veneto calix argenteus pondere atq; opere egregius. Nec contemnẽda illustrium mulierum

Estensis D. *Bassani Mãtua. D.* *Honorij Sabelli D.* *Octauij Farnesij D.* *Ducis Sermonetæ. D.* *Her. Mariæ Sfortiæ D.* *Bernardini Sanquinij D.* *Cortonensis Episcop. D.* *Iul. Monaldi D.* *Pompilij Bonon. D. egregium.* *Antonij Pignatelli D.* *Lud. Comitis Fulg. D.* *Leonar Veneris D.*

lierum dona. Margaritæ Auſtriacæ Cæſaris filię cor argenteum bilibre. Conſtantię Ducis Amalphetanæ ipſiuſmet effigies argentea librarum pondo ferè quinq;. Proreginę Samnitium armillæ aureæ pulcherrimè factæ. Principis Biſinianenſis caput aureum librale. Alterum eadem materia, ac pondere caput Portiæ Comitis Populi. Marię Aragoniæ Marchioniſſæ Vaſti, argentea adoleſcentis effigies librarũ trium: & dono cauſa inſcripta his litteris.

Margarita Auſtr. D.
Duc. Amalphetana D.
Proregina Samnit. D.
Princip. Biſinian. D.
Comit. Populi D.
Marchioniſ. Vaſti D.

MARIA ARAGON. MARCH. VASTI.
OB RESTITVTAM SANITATEM
ANTONIO ADOLESCENTI FRATRIS
F. VOT. POS.

Iuliæ Veranæ Vrbinatium Ducis cor aureum ponderis haud pœnitendi. Nec ciuitatum, oppidorumq; dona deſiderata. Allatum Vici Varronis oppidi ſimulacrum argenteum librarum trium: Sarnani item ſimulacrum eiuſdem materiæ, ponderis triplo maioris. Macereti corona ex argẽto inaurato præclarè facta bilibris. Alia porro dona ab ignotis authoribus, haud tamen ignobilia. B. Rochi ſtatuę argenteę ſex, ponderis non contemnendi. Coronæ argenteæ circiter quadraginta, ex quibus plerǽque librales, multę bilibres, nonnullæ etiam trilibres, ab vrbibus, oppidiſq; magna ex parte donatæ.

Duc. Vrbinatium.
Vici Varronis ſimulac.
Sarnani ſimulac.
Maceret. D.
Beati Rochi ſtatuæ ſex arg.
Corona argent. XL.

Votiuæ imagines LX. donatæ. Votiuæ item imagines argenteæ (quarum plurimę singularum, multæ binarum, ternarumq; librarum) supra sexaginta. *Calices argentei LX.* Calices argentei haud multò pauciores. Quin etiam altarium, sacerdotumq; sacrificantium vestes complures, non sericæ tantùm, sed argenteæ, aureæq;. Mira quippe elucet in donantium plerisque simplicitas. *Donãtium simplicitas.* Donorum plurima (vt ex codicibus donorum apparet) clàm super aram posita sunt, aut tacitis donantium nominibus tradita. Multa suppressis ipsorũ cognominibus, & pro iis, Patriæ cuiusque nominibus editis: quę simplicitas etiam in plurimis donorum titulis cernitur; vt satis appareat noluisse illos (quod Christus vetat) *ante se tuba canere* vt præconium ac præmium pietatis suę non ab hominibus acciperent, sed à Deo, *qui videt in abscondito*, expectarent.

Turmæ equitum Præfectus abreptus impetu fluminis, euidenti periculo eripitur.

CAP. IX.

Trad. Lau. Bern. Cyril. Rier. in Annal. Laur. EST in agro Reatino (Italiæ vmbilicum vocant) lacus haud ignobilis, quem Velinus amnis efficit, à quo nomẽ trahit. Hinc Velinus emersus aliquanto spatio lenis, ac placidus fluit: inde ex altissima rupe per scopulos & saxa præcipitans, in subiectam petram ingenti fragore, ac strepitu aquarum cadit:

cadit: vulgò Pediluci ruinas appellãt. Haud procul rupe, quam dixi, turma equitum Petri Aloisij Farnesij (is tum Castri Dux erat) fortè ducebatur. Turmę Præfectus (Marescallum appellant) Petrus Terennaticus Senensis erat. Hunc cupido incessit spectandi propiùs amnem ex alto cadentem. Igitur duobus equitibus assumptis, ad locum, vnde Velinus præcipitat, visendi studio diuertit. Iamque potaturus equus flumen intrarat, cum procedẽs paulatim in profundum gurgitem prouexit incautum. Nec mora: sensit se à profluente abripi in præcipitem locum, quem spectaturus aduenerat. Iamque aquarum impetu ex equo deturbatus haud procul aberat interitu; cum Lauretanam Virginem lacrymabundus implorat. Nec surdis auribus preces adhibitæ. Extemplo in ipsa fluminis ruina B. Virgo adest periclitanti, porrectaque dextra præcipitem inter vndas, ac scopulos sustinet, tueturque donec ad ima perueniat: mira dictu res: ex altissima rupe deuolutum scopulus excepit, reddiditque innoxium. Igitur confestim Lauretum ad vota Deiparæ exsoluenda venit, votiuamque tabellam, in qua tota res ordine perscripta est, tanti miraculi testem exstare voluit: quę hodie ad dextram sacrosancti sacelli in pila suspensa visitur. In tabella inscriptũ. *Ego Petrus Terennaticus eques,*

& Ma-

& Marescallus equitatus Ducis Castrorum, & cæteri equites ex Piceno ad Vicum Varronis proficiscentes, cum Nonis Martij, M.DXLIII. ad Velinum lacum peruenissemus, ego, & duo alij milites, Tiberius ex Grauiscis, & Antonius Cortonensis à cæteris equitibus discessimus, vt illum viseremus locum, quo se Velinus in Nar præcipitat. Ac non procul inde, cum equũ adaquarem, ego vnà cum equo in quasdam fluminis angustias incidi, ex quibus præcipitem altissimo casu, circiter videlicet centum cubitos altum, & Deiparæ Virginis Lauretanæ opem implorantem quidam me scopulus excepit incolumem, & rei miraculo admirabundum, atque attonitum. Quapropter illico votum persolui Beatissimæ Virgini, quam tum præsentem, propitiamque sum expertus, testibus oculatis duobus Centurionibus Chiancio Vrbeuetano, & Raimundo cum vniuersa equitum alâ. Hanc nos inscriptionem ad verbum inseruimus, vt quàm testatum certumque sit hoc miraculum, magis appareat.

Paulus Tertius Lauretanam Aedem bis inuisit, Pontificiarum ædium opus vrget.

CAP. X.

Ann. Laur. *Raph. Rier.* INter hæc Paulus Pont. Ædis Lauretanæ celebritatem præclaris ab se operibus adornatam sua præsentia cohonestauit, ratus ab se Principibus viris prodendũ exemplum, non solùm ornandi cunabula Virgi-

nis, ſed etiam celebrandi. Itaque intra triennium ipſe bis Lauretanā Virginem inuiſit: ſemel anno eius ſæculi XLI, cum diſſuaſor Algerianæ expeditionis ab vrbe Luca, & à congreſſu Cæſaris per Æmiliam ac Flaminiam ad vrbem rediret: iterum triēnio ferme pòſt, cum Cæſari poſt Algerianum incommodum, ad Belgicum bellum properanti occurreret Bononiā. Tum enim Pontifex maturata, vt in tempore occurreret, profectione, Pontificiam ditionem obiens, venit Lauretum. Vtroque autem tempore, & immortalem hauſit ex Lauretana Æde lætitiam, & præclara Beatæ Virgini dona attulit. Pontificales altarium & ſacerdotales veſtes aureas, argumenta religionis, ac munificentiæ ſuæ. Cæterùm haud mediocrem ſuæ magnificentiæ fructum cepit, cum ex cæterorum operum ſuorum aſpectu, tum verò ex magnificentiſſimi operis, quo ſanctiſſimum ſacellum extrinſecus conueſtitur, inſatiabili ſpecie. Exinde obſtantis Fauonio collis æquandi difficultatem cōtemplatus, ratusque id eſſe non ſumptus tantùm, ſed etiam laboris infiniti, commodi autem, labori minimè paris; dixiſſe fertur, parcendum eſſe inani labori, inſiſtendumq; vtilioribus, verioribusque ſedis Lauretanæ commodis, quę exſpectationi hominū reſponderēt. Proinde ab æquādo colle ad exſtruen-

Pauli III. Dona.

ſtruendas Pontificias ædes Principum virorum hoſpitio deſtinatas, curam operamque conuertit. Ergò breui maxima eius ædificij pars abſoluta; expolita; inſtructaque adeò magnificè, vt in ea etiam Reges, ac Pontifices Maximi lautè diuerſari queant. Ex tribus ædium partibus vna tum perfecta eſt, quæ ad dextram templi ſita, ab ortu ſolis in occaſum porrigitur. Eius longitudo centum cubitorum, latitudo vigintiquatuor ſpatium æquat: ad XXV cubitos ſummum faſtigium peruenit, præter ingentes ſubſtructiones, æquando ędificio à Septentrione additas. Huic parti adiecta duplex porticus ſanè regia, quæ arcubus quindecim totidemque ferè ingentibus pilis interiectis longiſſimè exſpatiantur supernè, infernéque opus iuxta ad aſpectum, & ad vſum inſigne, atque præclarum.

Aedes Lauretana ſacellis pariter, & cœleſtibus prodigiis decoratur. CAP. XI.

NOndum hęc Lauretani ædificij pars à Pontifice abſoluta erat; cum Baſilicæ ſacella exornari à Principibus viris cœpta ſunt. Huius rei princeps Rodulphus Pius Cardinalis Carpenſis fuit, qui, vt antè diximus, in Lauretanæ Domus tutela Cardinali Contareno ſucceſſerat. Is igitur verè pius, Sacellum aſſeruando, miniſtrandoque ſanctiſſimo

Car. Carp. ſacellum.

ctissimo Christi corpori destinatum egregiis picturis opere marmorato, inauratoq; adornauit. Huius exemplum alios deinceps Proceres ad æmulandum pietatis decus accendit. Bisiniani Princeps S.Annæ, Archiepiscopus Altouitus B.Virginis Elisabetham visentis, Cardinalis Tridentinus Rosarij, Cardin. Augustanus S.Ioannis Baptistæ sacella exornarunt, laudatissimorum quà pictorum, quà plastarum operibus. Eminet tamen longè inter hos Vrbinatium Ducis magnificentia, qui sacellum suum non solùm candido marmore mira arte cælato decorauit, sed pulcherrimis picturis, Barocij, & Zuchari, nobilissimorum pictorum manu. Dum templum certatim à mortalibus ornatur, immortalium ornamentis omninò non caruit. Sub id tempus reperio vetus Lauretanæ flammæ prodigium nouo modo instauratum. Ignea per noctem, velut columna visa, ingenti splendore collucens Lauretano incubare templo: indè Maceretum versus (oppidum est Piceni nobile inprimis à Laureto millia passuum quatuordecim) paulatim progredi, demum super templum S.Mariæ, cognomento Virginum, in suburbano Maceretensi considere. Id prodigium à Franciscanis Capucinis suburbani Cœnobij, intentiùs, sæpiusque obseruatum, cùm à matutinis diuinarum laudum officiis ante

Bisiniani Prin. sacellum.
Archiepisc. Altouiti sacellum.
Card. Trid. sacellum.
Card. Aug. sacellum.
Ducis Vrb. sacel. exim.

Ann. Laur. Riera.

lucem de more ad orandum Deum recepiſſent ſe in proximam ſyluam. Ab iiſdem deinde vulgatum, ratis B. Mariam cœleſtis flammæ ſpecie lapſam è cœlo in ſuam natalem domum, deinde ad alterum ſuo nomini dicatam ædem proceſſiſſe, vt eo argumēto fidem faceret mortalibus, illam quoque ædem ſibi eſſe cordi. Et inſolita miraculorū in illa æde ſubinde patratorum copia, haud dubiam cœleſti prodigio addidit fidem, Hoc prodigium illum ipſum annum nobilitauit, qui Pauli Tertij Pontificis deceſſu inſignis fuit. Is quippe indicta in annum quinquageſimum Iubilæi celebritate, ipſe mortalitate exutus ad vitā tranſiit immortalē, Iubilęi cura, ac laude ſucceſſori relicta.

Iulius III. Collegium Societatis IESV *Laureti inſtituit.* CAP. XII.

Ann. Laur. Riera.

IVlius inde Tertius ſuperiorum Pontificum ritu, Lauretanæ Domus Indulgentias, immunitates, beneficia, ſua firmauit authoritate. Ac memor diuinę illius vocis *Domum tuam decet ſanctitudo, Domine.* Cleri, populiq; Lauretani mores legibus per Cardinalem Carpenſem latis, compoſuit ad ſanctitatem. Exinde ab incolarum diſciplina ad ornatū loci cura Pontificis verſa, ſacra ab eo ſuppellex ſatis aucta, marmorei grad⁹ in templi veſtibulo excitati, atriū ad loci mūditiem

Iulii III. Pont. beneficia.

ditiem laterculo ſtratum: nonnullæ etiam priuatæ ædes, vel ad plateæ ſpeciem, vel ad incolarum commoditatem è regione porticus, de qua diximus, exſtructæ. Ad vltimum ſumma, tectoque proxima Pontificię domus contignatio, rudis antea ac deſerta, ad habitandum ſatis exculta, eaque Societati IESV attributa. Pontifex quippe probè gnarus prauorum morum emendationem ex benè inſtituta confeſſione, fructum piæ peregrinationis eſſe vel maximum; Lauretano templo, cunctarum gentium peregrinationib⁹ celeberrimo, idoneos prouidere Pœnitentiarios ſtatuit. Etſi enim non deerant ſacerdotes pij doctiq; tamen eorum ſiue paucitas, ſiue peregrinarum inſcitia linguarum, minus vtique proficiebat, quàm opus erat. Itaque Pontifex omnia circumſpectans, demum Cardinalis Carpenſis admonitu, optimum factu exiſtimauit, Patres Societatis IESV Lauretanis ſacerdotibus adiungere: vt eſſent, qui linguæ commercio peregrinos allicerent ad expiationem animorum, & ſimul aduenarum cõfeſſionibus aſſiduam, ſedulámq; operã darent. Duodecim ſocij ad eam rem lecti. His alẽdis, quod ſatis eſſet ex Lauretanę Domus facultatibus aſſignatũ: ſedes in ſuprema ędiũ parte, quæ tum vacabat, vt dixim⁹, attributa anno huius ſęculi LIV. Hęc initia Collegij, Lauretani

Societatis IESV parua quidem, ſed haud paruo incolarum, & peregrinorum bono. Præcipua Patrum cura erat, peregrinorum, ac Tranſalpinorum animos confeſſione expiare: agreſtes homines Chriſtianorũ myſteriorum rudes informare: omnes ad piæ, Chriſtianæq; vitæ ſtudium accẽdere. Quàm porrò eorum opera, vel indigenis, vel aduenis frugifera ac ſalubris extiterit, ſatius eſt aliis cogitandum relinquere, quàm me literis prodere. Cæterùm hoc Patrum Collegium non mortalibus ſolùm, ſed etiam B. Mariæ cordi fuiſſe, incrẽmentum eius, maiorque indies progreſſus oſtendit.

Cœleſtia flammarum prodigia Laureti renouata. CAP. XIII.

Tradi. Lau. Ann. Lau. Rier.

HAud ita multò pòſt cœleſtia prodigia lõgẽ maiorem ſolito mortalium multitudinem conciuêre Lauretum, & expiandam Patribus, excolendamque præbuerunt. Nondum vertente anno; nocturni ignes tanquam ſtellæ, viſi erumpere è Lauretanæ Baſilicæ tholo, ac verſus Montem Filatranum (pagus eſt Laureto proximus) ſenſim, velut agmine quodam procedere: Ibi ſupra vetuſtam B. Mariæ ędiculam, quaſi choreas in orbem agitare aliquamdiu, deniq; ad Lauretanam Ædem, vnde diſceſſerant, recipere ſe. Id primò à paſtoribus eius pagi

pagi accolis, inde horum indicio etiam ab incolis notatum populoq; vniuerſo, tanta quidem omnium admiratione, vt ſtupor quidam cunctorum animos occuparet. Nec breue, aut fugax ſpectaculum erat, ſed diuturnum, ac propè ipſi æquale nocti. A ſecunda enim ferme noctis hora, vſque ad primam auroram tenebat. Itaq; complures rei propiùs viſendæ auidi, ad eum accurrebant locum, qui cœleſtibus ignibus collucere videbatur. At vbi eò ventum erat, repentè mirabilis illa ſpecies eminus conſpecta ſubducebatur oculis cominus intuentium, cùm tamen eodem ipſo tempore proſpectantibus appareret. Quæ cœleſtium luminum fama celeriter, vt fit, toto Piceno vulgata, ad tam iucundum ſpectaculum finitimos exciuit populos. Pernoctantes igitur ſub dio opportunis ad ſpectandum locis, cœleſtes flammas ex Æde Lauretana emicare, ſupraque ipſorum capita ferri videbāt, haud minore admiratione, quàm gaudio. Nec vana illa fuiſſe ſpectacula, mox miraculorum oſtendit euentus. Conſtans fama eſt, mortalium complures ædiculam illam ingreſſos, Dei Deiparæq; Virginis dono, variis depulſis morbis, domos ſuas reuertiſſe incolumes: Ex quo numero claudos, ſurdos, hernioſos, & energumenos fuiſſe. Sentires illas Lauretanorũ luminum in

alia B.Mariæ templa excursiones hoc significare mortalibus, Lauretanam Ædem longè, & fastigio, & dignatione inter alias eminere: quod in illis B.Maria diuersari, hîc quodammodo habitare videretur.

Flammæ cœlestes in ipso etiam templo Lauretano visæ. CAP. XIV.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Riera,

NEc foris modò, sed etiam intra ipsum templum cœléstes flammæ quandoq; visæ. Anno insequenti, qui fuit M.D.L V. cum vnus è Patribus Societatis IESV in Lauretana Æde concionem de more haberet ad populum, luce palam, plurimis inspectantibus, ignes quidam haud obscuri cœlo delapsi sacrosanctum sacellum insedêre: mox inde diffusi circumire concionem: denique cunctis rei miraculo stupentibus, recepêre sese in cœlum. Ea res, vix credibile est, quantum intuentium animis mistæ gaudio religionis incusserit. Aderat fortè in turba Raphaël Riera Sacerdos è Societate IESV doctus iuxtà, ac pius, qui hoc ipsum, & alia deinceps plurima ad Lauretanam historiam pertinentia memoriæ prodidit. Is tum rei miraculo, ac nouitate attonitus, repentè humi procubuit venerabundus. Cumque Deo, ac Deiparæ grates ageret, à quibus tali dignatus esset spectaculo; tantam cœlestis gaudij copiam in præsentia hausisse se

tradit

:adit, vt complures deinceps durauerit di-
s, pectore Dei charitate, & Beatæ Marię re-
igione semel accenso. Neq; verò id vni sibi
:ontigisse ait, sed aliis compluribus, qui à
:oncione idem sibi quoque accidisse, & ser-
monibus, & gestibus, & scilicet lacrymis te-
starentur: adeò insolita lætitia sacro horrori
mista ex vultu, oculis, gestibus corporis e-
minebat. Haud vanam fuisse speciem itera-
tio miraculi fidem facit. Biennio pòst vnus
item è Patribus sermonem de more ad Ca-
nonicos, & circumfusam multitudinem ha-
bebat: pleriq; Patrum confessiones excipie-
bant aduenarum: nonnulli in augustissima
Virginis Cella Deo supplicabant, cum re-
pentè è summo tholo cœlestis flamma, co-
metæ instar, emicare visa dicitur, atque inde
supra sacellum lapsa, parumper ibi stetisse:
hinc ad concionem progressa, cunctis mira-
culo ac stupore torpentibus gratum præ-
buisse spectaculum: Demum flexo in diuer-
sum cursu, ad destinatum confessionibus
locum (Pœnitētiariam appellant) supra sa-
cerdotum, confitentiumque capita discur-
risse: ad vltimum supra Christi crucifixi i-
maginem, quæ in sanctissimo sacello reli-
giosè colitur, paulisper morata sublimis
abiisse, omnium, qui oculis cœlestem il-
lam flammam hauserant, pectoribus in-
flammatis.

Duo Capucini fluctibus maris eximuntur. CAP. XV.

Trad. Lau. Ann. Laur. Riera.

NEc alia per id tempus defuêre miracula, ex quibus nos (quod nostrum institutum fert) maximè illustria referemus. Anno circiter M.D.LIII. Franciscani Capucini duo, Lauretana Virgine salutata, ex Ancona soluerant in Dalmatiam traiecturi. In medio cursu atrox coorta tempestas præsens omnibus intentabat exitium. Igitur Nauarchus ad leuandam onere nauim versus, iacturam vasorum, ac mercium facere, Franciscani in nauis angulo diuinam iram precibus placare cœperunt. At institores, siue damni dolore amẽtes, seu diabolicis instincti furiis, in Franciscanos illos periculi, vt videbantur, securos, rabiem vertunt. Enimuero illorũm vitio procellam exortam, eorundem exitio sedandam. Hæc vociferantes cooriuntur; in insontes impetum faciunt; comprehensos in mare deturbant. At illi Lauretanam Virginem, quam ingruente periculo inuocauerant, inter fluctus inclamare pergebant: mira dictu, visuque res. Extemplo diuina quadam vi, eos subleuatos cerneres toto exstare pectore, supinisque manibus Dei Deiparæq; laudes certatim canentes in ipso exasperati maris impetu placidè ferri. Itaque breui ducente, ac vehen-

vehente Deo, Anconæ portum pariter tenuerunt. E vestigio in madidis vestibus, vt erant, Lauretum ad agendas B. Mariæ grates regressi prosternunt corpora ante eius effigiem: obortisq; lacrymis enixè Deo ac Deiparæ grates agunt. Ex Lauretanorum custodum numero Bernardinus Galiardus erat, vir haud vana fide, idemque antiquus Capucinorum hospes: apud quem illi, & priusquam Anconam peterent, & inde Lauretum reuersi diuerterant. Hic igitur Franciscanos, quos dixi, salo perfusos hospitio recepit: & illi causam sciscitanti hospiti tandem rem omnem, vti gesta erat, exposuerũt hac lege, vt ipsorum nomina silentio premerentur. Galiardus itaque suppressis illorum nominibus, rem deinceps aliis, vti ipse acceperat, enarrauit.

Adolescens ex fluminis vorticibus eripitur. CAP. XVI.

HAud leuius periculum in flumine ali[9] vitauit, quàm Franciscani in mari vitauerũt presidio Virginis Lauretanę. Angelus Autanus ex agro Salernitano egregia indole, ac pietate adolescens in Vulturnum amnem, qui Capuam præterfluit, abluendi corporis gratia, cum æquali, gregalique suo descenderat. Cæterùm eius socius, dum incautè progreditur, cęcos delatus in gurgites *Trad. Lau. Ann. Laur. Riera.*

haud procul aberat exitio. Accurrit impigrè Autanus opem periclitanti laturus: sed ipse quoque idem periculum incurrit, quo frustra iam eximere alterum conabatur. Iamque vorticibus prærapidi fluminis haustus, è fundo semel emerserat, cũ B. Mariam Lauretanam, vtcunq; potest, semiuiuus inclamat. Nec irritæ ceciderunt preces. Repentè B. Virgo vocata adfuit: & iuuenem gurgiti ereptum, iamq; propè exanimatum gremio excipit, ac supra flumẽ ad mille passus delatum, in opportuna statuit ripa. Ille diu hæsit periculi pariter, miraculiq; stupore attonitus. Inde vt primùm ex pauore animum recepit; cœleste agnoscens beneficium, procumbit in genua, & B. Mariam liberatricem suam impensè salutans grates laudibus miscet. Protinus Lauretum petit, Deiparam colit, miraculum prædicat.

Puella Lauretana è puteo: ciuis Caietanus è carcere liberatur. CAP. XVII.

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.

NEc Lauretum ipsum Patronę suæ opẽ non sensit in pari suorum discrimine. Parua puella ad puteum, qui in ædibus Lauretani Præsidis erat, de more accesserat aquã haustura. Iam situlam fune religatam demiserat, & aquæ plenam incauta festinatione reuocabat; cum vase degrauante, ipsa vltrò in puteum deuoluitur B. Mariã inclamans.

Vidit

Vidit fortè de fenestra vnus è pcipuis S. Domus ministris cadentē puellam: eiq; B. Virginis implorauit opē. Protinˀ ipse cum domesticorū manu decurrit ad puteū. Mirum dictu: illam conspiciunt incolumē, lætamq; summæ incubantē aquę. Igitur properè maiorem situlā cū valido fune demittūt: puellamq; quid facto opus sit, monitā extrahere connitūtur. Iamq; illa situlæ insistens, & funē manibus tenens ad os putei attracta peruenerat: multorumq; eam manus petebant opem laturæ: at illa inter tot manus anceps consilij, dimisso perperā fune, nullaq; comprehensa manu, eòdem recidit. Cæterùm omnibus, qui aderant, Deiparā inuocātibus, ad aquam peruenit innoxia: etsi multa suberant fragmenta testarū. Itaq; illi ad vltimū scalis demissis, segniore, sed tutiore via eam educunt. Narrauit deinde puellā, labenti sibi in puteū Virginem eximia specie præstò fuisse, cuius manibus exceptā semet innasse aquæ, sine vllo prorsus incommodo. Idem quoq; sibi denuo cadenti vsu venisse. Quippe ipsam B. Mariæ exceptam manibus super aquas in gremio Diuæ sedissæ; quoad scalæ conquisitæ, colligatæq; demitterentur: ita duplici miraculo seruata, haud leue præsidij Lauretanæ Virginis documentum extitit. Nec leuius eiusdem pręsidij argumentū Romę vir fuit, quàm Laureti puella fuerat.

Caie-

Caietanus quidam, honesto loco natus, sed animo parùm forti, ac virili fuit. Is cùm falso homicidij crimine coargueretur à testibus, (vt erat natura, vsuque delicatus) insolito tormentorum aspectu conterritus, maluerat, vt sæpe fit, falsum confitendo, supplicium subire, quàm inficiando inter tormenta, vitare. Igitur morti addictus sacra confessione animi labes abstergit. Ibi Sacerdotis hortatu causam suam cęlesti committit Iudici: Lauretanæ Virginis opem exposcit. Auditæ preces. Haud ita multò pòst dulci oppressus sopore visus est sibi videre Virginem Lauretanam, quæ bonum animum habere iusso certam spem salutis, ac libertatis ostenderet. Nec mora: innocentia hominis diuinitus patefacta: authores sceleris, falsique criminis artifices conuicti: in ipsos pœna versa, quam parauerant innocenti.

Bassa Turcarum à Lauretana Virgine curatus, eam muneribus colit. CAP. XVIII.

Trad. Lau. Ann. Laur. Riera.

NEc Barbari Lauretanæ opis expertes fuêre. Corcutus Turcarũ Prætor (Bassam ipsi vocant) anno M. D.LII. Constantinopoli cùm esset, ex graui, occultoque pectoris apostemate ad extremum venerat vitæ discrimen. Apud eum seruitutem seruiebat

bat Christianus vir bonus ac pius. Qui Domini periculum suæ libertatis occasionem ratus, Prætorem adit moribundum, & de Beatæ Mariæ Lauretanę admirabili vi, in morbis cuiusque generis depellendis edoctum, bonæ implet spei. Igitur haud ægrè eum perpulit, vt secum Lauretanam Virginem inuocaret vouens si morbum depulisset, se in eius gratiam illi seruo libertatem daturum. Nec seruus Dominum, nec Maria pium seruũ fefellit. Protinus dirupto apostemate Prætor sanatur, & extitit ab eo quoque fides. Extemplò seruum illum libertate donatum cum literis, ac muneribus Lauretum ad Virginem destinat. Munera fuerũt, mantile egregio opere, ingentes cęrei, argenti vis non parua, arcus, & pharetra præclara cum sagittis, nõ tam precio, quàm donorum nouitate, donantisque admiratione grata, & accepta. Erat illa tẽpestate Laureti præses Gaspar Doctus Venetus. Is cæteris donis super aram positis, arcũ, pharetramque suspendi in sacrosanctæ Cellæ vestibulo iussit, rei ad posteros monumentum. Attulerat is, quem dixi, Bassæ Libertus miraculi testimonium, chirographum Patroni sui. Quod Gaspar ex Arabico in vernaculã linguam cõuersum ad posteritatis memoriam asseruari voluit. Id autẽ Latinè versum erat eiusmodi. Quod bonum, fortunatumque

nobis

nobis esse velit; magnus ac misericors mundi Dominus. Cùm mihi ipsi diuinitus quidam euenerit; Ego Corcut Bassa (ne meo desim officio tantęq; rei monumentum aliquod posteris exstet) rem omnem ordine exponā. Ortum erat atrox apostema nobis in pectore, iamq; haud dubium imminebat exitiū; cum desperata à Medicis salute, meus me seruus adiit; & sanè fidēter; si mihi libertatem polliceris (inquit) Dei mei Matrem exorabo, vt pristinam tibi restituat valetudinem. Itaq; ego confestim, accersito tabellione, libertatem ei repromisi, si ipse promissa pręstaret. Extemplò seruus positis humi genibus, & quędam super se signa ducens manu, rogitat, vt semet verbo pręeuntē sequar. Inde ipse pręire his verbis cœpit. Ego B. Marię Lauretanę opem imploro. Monēti obsecutus, triduo pòst, Deo fauente, cōualui. Ergo seruo in libertatem vindicato, hoc chirographum dedi cum votiuis donis, quę meę obseruantię, gratiquē animi monumenta sint, B. Marię parenti prępotentis Dei, qui nos saluos velit.

Aedes Lauretana Illustrium virorum donis augetur. CAP. XIX.

Card. Augustani. D. NEc miraculis magis quàm muneribus Lauretana Domus Iulio. III. Pōt. Max. illustrata. Cardinalis Augustanus vestem auream

auream opere præclaro: monile ex vnionibus centum quinquaginta; certa per interualla aureis distinctum globis, ad hæc aureum numisma pendulum gemmis, ac margaritis insigne Lauretanæ Virgini donum tulit. Cardinalis Cęsius aræ ornatum argenteum. Carpensis eximium Episcopi solemnii ritu diuina officia celebrantis amiculũ ex veste Attalica. Item alterum ex veste argentea auro crispante discretum. Cardinalis Medices (qui postcà Pius Quartus Pontifex fuit) aræ vestem ex textili auro. Bernardinus Sanseuerinus, Princeps Bisiniani, effigiem suam à pectore expressam ex argento, ingentis ponderis: aræ insuper, & sacerdotis ornatum ex holoserico villuto coccineo. Hercules Dux Ferrariensis aræ, sacerdotis, ministrorumque solemni pompa rem diuinam celebrantium præclaros ornatus ex veste Damascena ingentibus aureis floribus intertexta. Vidobaldus Vrbini Dux aræ pariter, ac sacerdotis amiculum ex Attalica veste. Dux Grauinæ ex eadem materia sacerdotis ornatum. Prorex Neapolitanus, & sacerdotis, & ministrorum solemni more sacrificantium vestes aureas opere Phrygio conspicuas. Mantuanus Marchio, eorundem ad eundem vsum vestes argenteas. Portia Cæsia, pluuiale aureum. Vxor Comitis Palenæ in Samnitibus monile

Cardin. Cæsii D.
Card. Carpensis D.
Card. Medices D.
Princip. Bisinian. D.
Duc. Ferrariensis D.
Duc. Vrbinatium D.
Ducis Grauinæ D.
Proreg. Neapolit. D.
March. Mantua. D.
Portia Cæsia D.
Comit. Palenæ D.

Constantia Leiua D. nile ex auro, margaritisq;. Constantia Leiua Hispana coronam auream libralem. Insigne etiam donum è Germania missum à *Ferdinandi Cæsaris D.* Ferdinando Rege Romanorum; argentea Beatæ Virginis effigies sesquipedalis pondo XXXI. cuius genibus adducta est Anna Bohemiæ regina ex argento. In basi titulus duplex, alter à fronte:

SERENISS. AC POTENTISS. ROMANORVM, VNGAR. BOHEMIÆ REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ, ET CÆT. FERDINANDVS

HANC ARGENTEAM EFFIGIEM D. VIRGINI OFFERENDAM TRANSMISIT AN. M. D. LII. MENSE MAIO.

Alter porrò titulus à tergo:

FERDINANDVS ROMANOR. VNGAR. BOHEMIÆ REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ, ETC.

EX VOTO SALVTIS IN MEMORIAM DVLCISSIMÆ CONIVGIS ANNÆ, HANC IPSIVS ARGENT. EFFIGIEM MARIÆ VIRG. DEDICAVIT, CONSECRAVITQ.

Marcellus Ceruinus Card. in sacro sacello Pontificem se futurum diuinitùs cognoscit. CAP. XX.

Hæc

HÆc inter Marcellus Ceruinus Cardinalis, vir doctrina pariter, & sanctitate clarus, in oppido Lauretanę Domui satis vicino (Montem Fanum appellant) domicilium statuerat. Suum id natale solum ferebat, reuera locum interuisendæ natali Beatæ Virginis Cellę peropportunum elegerat. Inde Lauretum incenso studio ventitabat, in augustissimo orbis terræ sacello sacris operaturus. Itaque sub Iulij III. Pontificis decessum, Marcello rem diuinam inibi de more facienti res euenit visu, euentuq; mirabilis. Eximio candore, ac specie columba, multis inspectantibus, supra eius caput placidè cùm volitasset, nunc in sacrificantis manibus, nunc in ipso missali libro requiescebat. Ea res obiecta oculis adstantium, plerosque animis immobiles stupore defixit. Sacerdos, qui de more Cardinali sacrificanti præstò erat, vulgarẽ aliquam columbam eò fortè delapsam ratus, abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parùm memor candidæ columbæ indicio diuinitus olim designatos nonnunquam esse Pontifices; inhibet abigentem: ipse cœlestem columbam quiescere sinit, quoad sacrificio peracto, sua sponte auolaret. Exinde cœleste visum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus non sustinuit viæ prius, & Pontifi-

Ann. Laur. Riera.

Card. Ceruini pietas.

ciis comitiis committere ſe, quàm veteri ſuo inſtituto Lauretanã Virginem ſalutaſſet. Et aderat dies Annunciatę Virgini ſacer, qui cęteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Feſto ipſo die, excluſa incondita turba, ſacrum in auguſtiſſima Cella facere attẽtiſſimè cœpit. Inter ſacrificandum poſt initium Canonis, Eccleſiam Pontifice orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixiùs commendabat. Effusè precanti B. Maria cœleſti ſpecie, cœlitum ſepta comitatu ſe offert: animoq́; eius diuina luce, ac dulcedine delibuto, ipſum fore Pontificem indicat: extemplò attonitæ mẽtis oculis ſubducit ſe. Marcello tam nouæ rei, ac ſubitę admiratio tantum repentè animi, corporiſque totius incuſſit horrorem; vt ad aram trepidans pedibus ægrè ſubſiſteret. Senſit Sacerdos eius adminiſter aliquid profectò Cardinali obiectum diuinitus, vtique cùm eius conſpiceret faciem inſolito quodam ſplendore fulgentem: mox etiam notaret totum eius corpus noua circundatum luce. Ergo quod ipſemet viderat, deinde cum aliis multis, tum Raphaëli Rieræ, qui rem literis prodidit, pro familiaritate narrauit. Quin etiam Cardinalis ipſe neceſſariorum, qui ſpectaculo adfuerant, precibus fatigatus, enunciauit denique totam rem, vti geſta erat: ac ſimul adiecit tantum

Card. Cervini promi.

tum

tum vtique Pontificis munus longè altius esse fastigio suo: ac propterea Deum fortassè alium sibi Vicarium quæsiturum. Cæterùm si Deo cordi esset talem in terris habere Vicarium; enimuero sibi antiquissimum fore, Christianam Rempublicam conseruare sartam, tectamque, atque Ædis Lauretanæ cultum longè, ac latè propagare. Itaque Montem Fanum regressus, accersito tabellione, publicis consignari literis iussit, quæ in B. Marię Lauretanę gratiam destinarat animo: nimirum vt publicæ tabulæ suam Deiparæ obstringerent fidem, eædemque si fortè, quod accidit, mors interueniret; testes forent suæ erga illam egregiæ voluntatis. Exstant hodie in eo, quod dixi, oppido tabulæ Marcelli Ceruini Cardinalis, ex quibus satis apparet, ei in animo fuisse Canonicorum, Cantorum, Ministrorum, Sacerdotum etiam Societatis IESV augere numerũ, vt sancta Domus aduenarum frequentia, pietateq; auctior foret. Ad hæc Laureti pomęrio longè, lateque prolato, muris propugnaculisque circà excitatis, nouam vrbem, nouam condere ciuitatem, Episcopali sede, mero, mistoque imperio, & octo finitimis oppidis attributis, insignem. Condendæ porrò ciuitatis facilem hanc expeditamque excogitauerat viám, vt pauperes familias ex omni Pontificali ditione, partim spe

præmiorum, partim etiam Beatæ Mariæ Lauretanæ religione ad nouam frequentandam ciuitatem pelliceret: nouis colonis proximam ſyluam publico ære coëptam viritim diuideret, vt exciſa ſylua, repurgatiſque ſaltibus, agros colerent ſuos: ita breui, & ſatis frugum, vini, olei, nouæ ciuitati fore, nec mercatores ſpe lucri ob loci celebritatem illectos, defuturos. Hac demum ratione Lauretanæ Virgini, & dignationis, & cultus acceſſurum eſſe vel plurimum. Ceterùm Deo, cuius *inſcrutabilia iudicia* ſunt, aliter viſum. Quippe illum præclara ſua de Lauretana Æde conſilia mandare literis, quàm factis exſequi maluit. Vt Marcellus Romam attigit, facilè quidem euenit, quod Deo cordi erat, vt fieret Pontifex: & extitit Beatæ Virginis fides; Pontificis tamen exſtare non potuit. Is namque intra XXII. diem, vixdum, inito Pontificatu, exceſſit è vita. Pontifex egregiis cõſiliis magis, quàm operibus memorandus. Salubria quippe eius conſilia plures deinde Pontificum ſecuti, multis ac magnis ſimul Eccleſiam, ſimul Lauretanam Ædem præſidiis, ac muneribus adornarunt.

Aucto Iesuitarum Collegio à Paulo IV. Lauretana celebritas, & opulentia adaugetur. CAP. XVI.

QVorum ex numero Paulus IV. fuit, qui Marcello ſubrogatus, eiuſque ſalubribus vſus conſiliis, non modò lapſam Eccleſiæ diſciplinam, moreſque reſtituere cœpit; ſed Lauretanæ Domus etiam cultum amplificare inſtitit. Pontificatus initio vetera aliorum Pontificum beneficia nouo ſanxit diplomate; ædificationem ſedulò iuuit: auxit numerum Miniſtrorum: nihil denique prætermiſit, quod ad amplificandam loci religionem pertinere exiſtimaret. Cęterùm illud præcipuum eius munus ex Marcelli vtiq; conſiliis ortum, quod Societatis IESV Collegium auctius reddidit. Nam etiam ſi Patres illi, qui tum erant, maiorem, quàm pro numero peregrinis nauarent operam; tamen ſacerdotum paucitas creſcenti indies aduenarũ multitudini ſatisfacere haudquaquam poterat: præſertim cum ex remotiſſimis quoque regionibus, peregrini homines ſermone diſſoni quotidie plures eò confluerent, quorum plerique confeſſione expiari nequibant linguæ commercij expertes. Hos irritos ſpei votiq; domos redire, haud ægriùs ipſimet, quàm Patres patiębantur. Igitur ea res Cardinalē Carpenſem

perpulit, vt de adaugendo Patrum numero cogitaret. Is quippe admodum lætus Collegium ab ſe in ſolo Lauretano ſatum, quamuis adhuc tenue ac tenerum, ſatis vberes pietatis, quà ferre, quà oſtentare fructus, de eo impensè amplificando cum Pontifice agitauit, ratus fore; id quod euenit, vt vberrimam frugem, auctis maturiſque iam fructibus ferret. Itaque anno huius ſæculi LV. approbante Pontifice perfecit, vt ſociis duo de triginta ſuperiori numero adiectis, XL. è Societate Laureti aleretur. Nec Cardinalis, aut Pontificis ſpem Societas eſt fruſtrata. Auctum per eam occaſionem ſacerdotibus exterarum linguarum peritis Collegiũ, magno & religioni peregrinorum incremẽto, & Lauretanæ Domui emolumento fuit. Ex eo tempore omniũ ferme nationum peregrini ſuæ quiſque gentis ſacerdotes nacti, quibuſcum liberè agerent ſine interprete, eorum opera Chriſtianis etiam inſtitutis, præceptiſque imbuti, non tantùm peccatis expiati domos repetebant. Lauretanæ porrò Ædis religio, ac res tantis ſubinde auctibus creuit; vt ſatis conſtet, vel aduenarum frequentiam, vel donorum copiam ſolito longè fuiſſe maiorẽ. Nimirum aduenarum multitudo infinitè creſcebat indies, ac multis paſſim agminibus per omnes vias, ſemitaſque Lauretum vndique concurrebant.

Sæpe

Sæpe dena, nonnunquam vicena, interdum etiam tricena, eoque plura peregrinorum millia versabantur ad Lauretum, circiter natalem Virginis diem. Pleriq; autem templo, oppidoque exclusi, circumiectos agros syluasque complebant.

Lauretana Aedes donis cumulatur.
CAP. XXII.

ET cum aduenarum multitudine Lauretanæ Ædis opulentia crescebat. Satis constat ex eo tempore dena, duodena, quaterdena, senadena, vsque ad vicena aureorum millia in arcam quotannis ingesta. Nec vero vnquam vllus Pontificum quicquam ex arca Lauretana in suum vsum vertit. Sed omnibus æquè sancta ea pecunia fuit. Duo omnino tempora inciderunt, cùm aliquid inde pecuniæ ad Pontifices ita peruenit, vt paulò pòst ab iisdem eòdem rediret. Leonis X. Pontificis Duces, ad reprimendas Francisci Mariæ Vrbinatium Ducis populationes, sex aureorum millia ex sacra arca in stipendium militare deprompserant. Id vbi cognouit Pontifex, extemplò per Piceni Quæstorem B. Virgini eam summam renumerandam curauit. Clemens inde VII. sub direptionem Vrbis, cùm in summa difficultate esset nummaria (vt suprà demonstrauimus) tria aureorũ millia mutua ab Laureta- *Bern. Cyril.*

na Virgine accepit: quæ deinde periculo defunctus, cum fide persoluit. Itaque omnis illa pecunia, quæ in sacram arcam ingerebatur, in Lauretanam fabricam, aliosque S. Ædis vsus erogabatur. Paulo autem Quarto Pont. ad eam pecuniam accesserunt alia dona, quæ ad sacram supellectilem pertinebant. Christi crucifixi effigies argentea iustæ magnitudinis cum Caluario monte, ac simulacris B. Virginis, & S. Ioannis ex argento expressis, bina itidem argentea candelabra cubitalia, & patera argentea bilibris pulcherrimè facta. Ad hæc amiculum eximium Episcopale ex veste Attalica, cuius præcipuum ornamentum erat, aurea ingenti specie fibula, tribus cumulis margaritarũ insignis, quali Cardinales & Episcopi vti solent. Textilis insuper pictura Christi ortum referens ex serico auroque mira arte perfecta, Cardinalis Carpensis dona sunt. Ducis Vrbinatis, vestes sacerdotis ac ministrorum aureæ. Par donum Ducis Epirotarum, Ducis item Mantuani, nisi quòd hæ sunt ex auro argentoque contextæ. Ducis Bouini præclarum sanctissimæ Eucharistiæ ferculum ex argento, pedalibus angelorum simulacris innixum. Honorati Caëtani Ducis Sermonetę, sacerdotalis vestis aurea, aræq; ornatus ex veste Attalica. Augustini Auriæ caput argenteum, biniqúe sacerdotales ornatus

Card. Carpensis D.

Ducis Vrbinatis D.

Duc. Epir. Donum.

Duc. Mant. Donum.

Duc. Bouini Donum.

Duc. Serm. Donum.

Aug. Auriæ Donum.

tus ex auro textili. Margaritæ Austriacę Caroli V. Cæsaris filiæ, egregia vestis, aræ pariter, & sacerdotis, ex argenteo textili crispo. Marchionissæ Vasti ciborium aureum bilibre, opere præclaro. Alterum ciborium egregium, sed distinctum columnis ex argento inaurato, vxoris Ducis Ariani, Sacerdotis, ac ministrorum solemni ritu sacrificantium ornatus argenteus Ducis Mantuanæ. Denique Sacerdotalis vestis aurea insignis à tergo ingenti effigie B. Virginis sole amictæ, eademque auro, margaritisque distincta, Reginæ Vngariæ donum.

Marg. Aust. Donum.

March. Vasti D.

Duc. Ariani D.

Duc. Mantuanæ D.

Reg. Vngar. Donum.

A Gallico exercitu Lauretana Aedes cum multorum militum salute celebratur.

CAP. XXIII.

CÆterùm exorto sub id tempus inter Hispaniæ Regem ac Pontificem bello, nouorum armorum tempestas, quæ turbauit Italiam, Lauretanam illustrauit Ædem. Dux Guisius à Pontifice euocatus, annuente Franco Rege, instructissimas Gallorum copias in Italiam tradux erat, ea mente, vt simul præsidio esset Pontifici, simul Neapolitanum reciperet regnum. Qua tempestate religio Ædis Lauretanæ, diuinaq; erga eam prouidentia maximè enituit. Ingentes militum copiæ ex variis gentibus collectæ Picenum inundarant: nec tamen Ædes diui-

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.

tiis inclyta cuiusquam animum ad opulentæ prædæ cupidinem illexit: tanta etiam in bellico tumultu, militares animos religio Lauretanæ Virginis cœperat. Quamdiu autem Guisius in Piceno ſtatiua habuit, tanti exercitus manus ſpectaculo potiùs Lauretanis, quàm damno fuêre, Deiparâ clientes, non modò res ſuas tutante. Erant in eo exercitu permulti Caluiniana peſte contacti, nulla tamen cohortiũ, nulla turmarum omninò exſtitit, quin ad primum Lauretanę Baſilicę conſpectum, religione tacta ad eam viſendam, colendamq; acceſſerit, vota fecerit, dona tulerit. Itaq; pergebant eò pacatiſſimis agminibus, alij poſt alios turmarum, & cohortium Duces: pacatiores abibant, quã venerant, nuncupatis, aut exſolutis ante Virginis aram votis. Quin etiã in eiuſdem gratiam, ante Ædem militari more ludicra inter ſe ſimulacra belli ciebant, armis ſagiſq; conſpicui. Gratias deinde militaris pietas Deiparæ, Deoq; ſpectaculum præbuit. Militum plerique ſacra confeſſione abluti, ſacroſancto Euchariſtiæ epulo accubuerunt. Nonnulli etiam hęreticorum in rectam veritatis viam reducti, eiuratiſque erroribus reconciliati Eccleſiæ: & confeſſionis, atque Euchariſtiæ ſacramentis expiati, Deipara etiam impiorum perfidiam, in Dei cultum pietatemque vertente.

Vtinen-

Vtinensis ciuitas voto B. Mariæ Lauretanæ nuncupato, à circumserpente pestilentia prohibetur. CAP. XXIV.

PEr idem tempus multis sanè, ac variis Lauretana Ædes est nobilitata miraculis. Vtina vrbs est Carnorum, magnitudine ac nobilitate vni Aquileiæ secunda: hęc maximum salutis discrimen Virginis ope discussit. Anno M. D. LV. atrox pestilentia Venetiæ fines, Carnosq; peruagata, magnas edebat vbique strages incolarum. Ergo Primores ciuitatis Vtinensis, cùm serpere quotidie malum, & iam aduentare cernerent; consilium à necessitate petunt: votoq; publicè nuncupato, Lauretanam Virginem inuocant, & suam ciuitatem eius committunt fidei, tutelæque. Nec illa clientium suorum vota, ac preces fefellit. Biennio, quo grassata est lues, cunctis circà oppidis morbo exhaustis, (adeò præsens Beatæ Mariæ tutela fuit) sola Vtina communis mali perseuerauit immunis. Vtinensis ergo ciuitas non in faciendis, quàm in exsequendis votis religiosior, solemni supplicatione indicta, Lauretum venit. Trecēti erāt viri nobiles, quibus pulcherrima Christi Crucifixi effigies præferebatur: omnes linteati, omnes iisdem insignibus conspicui, cum donis vel publicis, vel priuatis, ad Laureta- *Tradi. Lauq. Ann. Laur. Rier.*

nam

nam Ædem pariter procedebant. Limen ingressi prosternere corpora certatim humi, & collacrymantes ciuitatis suæ, ac suo quisque priuatim nomine ingentes Deo, Deiparæque grates agere cœperunt. Inde consurgentes fraterne se inuicem complexari: fletuque integrato mutuis se perfundere lacrymis. Et insignem à pietate ortam complorationem par eorum, qui aderant, comploratio excepit, nullo ferè spectatorum in tàm pio talium virorum fletu lacrymas tenente. Ad vltimum intrant sanctissimam Cellam; Deiparaq; Virgine enixè consalutata, apud eam munera deponunt. In his votiua erat tabula egregiè picta cum titulo:

GLORIOSISSIMÆ VIRG. LAVRETANÆ OB SERVATAM A PESTILENTIA
VTINENSEM CIVITATEM
ET AGRVM.
SACRATISSIMI CRVCIFIXI SOCIETAS POSVIT DICAVITQVE AN.
SAL. M. D. LVI.

Cæcis duobus lumen oculorum restituitur.
CAP. XXV.

Trad. Lau. *Ann. Laur.* *Riera.*

TRiennio pòst admirabilius etiam spectaculum Lauretana virgo, & incolis, & aduenis præbuit. Senensis puella erat Venetæ matronæ haud sanè vilis, quæ in obsequio

quio Dominæ luminibus capta, nihil penitus cernebat. Et apparebant in oculis signa, quæ facerent cæcitatis fidem. Itaque Medicorum remediis frustra tentatis, Dominæ iussu à mulieribus duabus Lauretum adducitur, haud dubia spe lumen illi redditum iri, ope ac deprecatione B. Mariæ. Puella igitur inter illas duas fœminas augustissimam Virginis Cellam ingressa, submissis genibus, obortisque lacrymis, Deiparam enixè implorare cœpit. Refertum erat sacellum accolis & peregrinis, qui pariter Virginem orabant, seu puellæ misericordia capti, seu rei exspectatione suspensi. Ecce tibi illa dũ precibus lacrymabunda insistit, repentè hilarior facta, lucis se aliquid dispicere clamat: & simul eos, qui aderant, vt se precibus iuuarent, impensè rogat. Cæteris ad comprecandum Deum accensis, paulò pòst læta successu puella succlamat, iam cerni ab se ardentes ante Virginem faces, lychnosque. Enimuero ea vox accensa supplicantium studia vehementiùs inflammauit: cunctorumque ex oculis lacrymas gaudio mistas exciuit. Tandem puella gratulabunda exclamat: iam B. Mariæ effigiem, iam quæ circa illam sunt, dona cerno. O Dei, O Deiparæ clementiam: ô diuinum, & commemorandum vtriusque beneficium. Talia inter gratulandum illa mistis gaudio lacrymis iteran-

iterante, ingens orta est omnium complo-ratio Deo, ac B. Virgini grates agentium; quę semihoram tenuit: & plerosq; etiam sacellum egressos secuta, superuenietium pectora pari sensu, atq; admiratione compleuit: vtiq; cùm iidem, qui modò cęcam puellam conspexerant, nunc integris oculis, ac probè vidētem cernerent. Vix alia res eiusmodi in maiore populi frequentia gesta. Quippe secundum ferias Paschatis id miraculum patratum est: quá tempestate, maximo solet mortalium concursu Ædes Lauretana celebrari. Raphaël Riera, qui rem litteris consignauit, miraculo interfuisse se tradit: & egomet ab aliis accepi haud dubiæ fidei hominibus, qui se tũ adfuisse dicebant. Gesta res est anno huius sęculi LIX. Gasparo Docto Prætore Lauretano, qui tam euidens miraculum in tabulas publicas referri iussit. Sed antiqua simplicitate transacta res est. Nomina puellę & dominę (perinde ac si ad fidem miraculo conciliandam nihil admodùm pertinerēt) omissa; credo quod ab Euangelistis quoq; in euidentibus miraculis id factitatũ viderent. Minus celebre, sed nihilóminus admirabile est, quod de Thoma Parmensi perhibetur. Is ex graui oculorum morbo haud dubiè cæcus, nocte quadam acerbissimo oculorũ dolore cruciabatur. Igitur alleuat se super lectũ, vbi iacebat: posi-

positisq; genibus, multis cū lacrymis Lauretanæ Virginis implorat auxiliū. Precibus adiicit votum, si lumen oculorum recipiat, se Lauretanā Domum aditurū. Exinde recubuit, ingentem in B. Virgine spèm reponens. Nec sua illum frustrata spes. Manè experrect⁹ somno, matutinā lucem sanis oculis hausit. Extemplò igitur Deiparæ gratias agit, Lauretū proficiscitur, votà persoluit.

Nauarchus Genuensis duplici periculo eximitur, CAP. XXVI.

EOdem ferme tempore Lauretum alius venit duplicis voti damnatus, dupliciq; miraculo insignis. Paulus Genuensis Nauarchus nobilis fuit. Is è Gallia Narbonensi Genuam repetebat, cum subitò fœda exorta tempestas naufragio intentato, iacturam omnium mercium facere eum subegit. Cæterùm procella nauim pertinaciùs vrgente, ingens omnium animis terror incessit. Itaq; vectoribus nautisque dilabentibus, vt salutem natatu peterent, solus ipse mansit in naui, quam æquè ac seipsum saluam vellet; fortunarum scilicet suarum caput. Onerariam ergo illam suam plenam fluctibus cernens, effusus in vota, & sibi, & naui Lauretanā inuocat Virginem: haud frustra: ea inuocatio, & vires illi, & animos addidit: incredibile dictu: ingenti vi moliens velum

Ann. Laur. Riera.

solus

ſolus ipſe ſuſtollit, ac veluti ſuas preces auditas eſſe ſentiret, nauigium vndis exhaurire conatur. Inter hæc, tempeſtate ſedata, nauis vento ac B. Maria obſecundante Genuenſem tenuit portum, haud minore ipſius admiratione, quàm aliorum, qui onerariam ingentem, ſemiplenam fluctibus, vno Nauarcho nautarum omnium munera exſequente, ad portum appulſam videbant. Attamen Paulus voti compos, ſegnior quàm par erat, in voto reddendo fuit, ſiue aptius ſubinde tempus exſpectans, ſiue alia huic negotio præuertenda ratus. Nec mora diu impunita. Vertente anno, eo ipſe die (vt tempus beneficij pariter, ac delicti eum admoneret) eadem vectus naui cum paruo filio fecit naufragiũ. Perculit repentè ægrum animum memoria vitati nuper B. Virginis ope periculi, & votiuæ peregrinationis omiſſę. Igitur effusè lacrymãs, à Deo veniam exorat: expertamque Lauretanæ Virginis ſibi, ac filio expoſcit opem, veteris voti religionem voto ſanciens nouo. Nec fruſtratæ ſunt eum preces. Filiolum inter vndas quæritans, ſaluum reperit, ſublatumque in humeros per ingentem agitari maris tractum natans ad terram tranſuexit incolumem, cæteris vectoribus, nautisque inter fluctus hæſitantibus, obrutisque: vt aliorum clades cœleſte donum illuſtrius faceret. Ille igitur, vt atti-

vt attigit littus, non magis ſua, quam filioli, ex præſenti exitio recepti, ſalute lætus procumbit in genua: idemque paruum filium facere iubet: & manantibus gaudio lacrymis, tendens ſupinas in cœlum manus, Beatæ Mariæ ſecundum Deum gratias agit, quę votum fruſtrata nō ſit ingrati hominis vota fruſtrantis. Et quoniam haud dubiè iniecta exſoluendæ religioni mora nouum ſibi periculum crearit: nequaquam ſe commiſſurum profitetur, vt noua mora obeſſe in poſterum poſſit. Ergo veritus, ne ſi reuertiſſet domum, cura aliqua domeſtica Lauretanam moraretur peregrinationem; & ſimul priorem in reddendo voto negligentiam compenſaturus, è veſtigio contendit Lauretum, omiſſa domus, Patriæque reuiſendæ cura. Ita precario, mendicatoque cibo ſe, paruumq; filium ſuſtẽtans, ad Lauretanam peruenit Ædem, inſignis non magis recuperata priùs naui, quàm deinde amiſſo nauigio, filioq; ſeruato: nec minùs exſoluta poſtea voti religione memorabilis, quàm antea neglecta.

Iuuenis innocens carcere, alter bis ſuſpenſus exitio, ac ſupplicio liberatur. Cap. XXVII.

HAud minùs in ſuppliciis, quàm in fluctibus propulſandis Lauretana Virgo

Tradi. Lau. Ann. Laur. Rier.

admirabilis per idem tempus fuit. Augustinus à Rocca Valdonia (oppidũ est ditionis Senensis) falso crimine postulatus, vinculis tenebatur. Ibi cũ innocens multos iam dies torqueretur, Lauretanam Virginem, cui mirificè addictus erat, implorat. Nec irritæ preces: nocte intempesta excitus somno, manicas ferreas, quibus vinctus erat, sua sponte elapsas videt è manibus. Protinus B. Maria consilium, viresq; ad fugam suppeditante, carceris parietem subruere aggressus, cæmenta quædam reuellit manu, ita patefacta fenestra, quæ illi effugium dedit. Cæterùm, duo restabant ostia, quæ obstarent fugæ: hæc forte quadam diuinitus aperta, & incustodita reperit. Ergo euadit in tutum, B. Mariæ munere non effugium solùm nactus, sed etiam perfugium. Hic imminenti, alter iam vrgenti supplicio exemptus. Franciscus erat quidam Ferrariensis, homo rusticanus, sed pius. Is anno sęculi huius L VI. Picenum peragrãs in Ducis Guisij, qui pro Paulo IV. aduersus Philippum Regem Hispanię bellum gerebat, copias incidit, à quibus de ratione itineris sui interrogatus, ac liberaliter habitus, cum litteris Galli Ducis ad Pontificij exercitus Pręfectum in thoracem insutis, certisq; notis, de quib. inter eos cõuenerat, dimittitur, rei toti⁹ ignarus. Igitur ad Anagniã Cãpaniæ Vrbem ab excubijs

cubiis hostilis exercitus interceptus, excussusq; ad M. Antonium Columnam adducitur. Qui ex repertis in thorace hostium litteris, notisq; exploratorem haud dubiè ratus, continuò suspendi miserum rusticum iussit. Confestim igitur ad supplicium rapitur, prosequente ingenti militum, ciuiumque Anagninorum manu. Nec tamen ille defuit sibi. Facta orandi diuini numinis potestate, submittit genua, à Deo veniam orat. Protinus Mariam Lauretanã inclamans; Non te fugit B. Virgo Dei mater (inquit) me innoxium mori, neq; vllo modo conscium istiusmodi litterarum. Proinde te oro, quæsoq;, tuum mihi propities filium, vt alias meas noxas, quibus grauiora commeruisse me fateor, oblitus, pro sua singulari clementia, innocentiam indicio aliquo declaret meam. Hęc magna voce elocutus, fidenti animo graditur ad mortem. Eum carnifex ad furcam religatum, è scalis deiicit, ceruicibusq; pede oppressis relinquit pro mortuo. Mira dictu, visuq; res. Parumper miser ille pependerat, cùm fracta reste subitò corruit; apparuitq; incolumis, sanusq;. Sed miraculum pro fortuito casu habitum, quò deinde foret illustrius. Extemplò carnifex solidiore laqueo ceruicib⁹ inserto miserum illũ reducit ad patibulum, obtortoq; strenuè collo, deturbat è scalis. Ecce tibi rursus

Dei vtiq;, ac Deiparæ nutu funis rumpitur; & Franciscus præceps ruens, fracto capite, iacuit semiuiuus. Tum enimuero mouit circumfusam multitudinem miseranda rustici species, admirationemque auxit funis præualidus sua sponte ruptus. Et simul subibant animos vadentis ad supplicium preces, ac Lauretanæ Virginis imploratio. Itaq; plerisque veniam insonti, ac B. Mariæ charo iuueni deprecantibus, cœlestium munere bis seruatũ à mortalibus perdi religio fuit. Ergo M. Antonius ab insita humanitate, eximiaq; in Lauretanam Virginem religione, impensiùs etiam, quàm rogabatur, condonat illi supplicium. Et ciuitas Anagnina rei gestæ testimonium ritè obsignatum eidem tradit. Quod ille Lauretum ad agendas Virgini grates profectus apud eam deposuit, illustre apud posteros miraculi monumentum.

Sicula mulier iugulata sanatur. CAP. XXVIII.

Ann. Laur. Riera.

NIhilò minus, ac fortasse etiã magis admirabile est, quod deinceps de muliere traditur. Sicula puella (cuius nomini parcitur) meliore forma, quàm fama, Venetias perducta, multos ibi annos vulgato corpore questum fecerat. Iam satis rem auxerat familiarem, cùm icta patriæ desiderio, domum

mum aliquando redire decreuit. Ergo bonis omnibus in pecuniam redactis, familiari quodam suo comite, Lauretum petit, ea mente, vt detersis inibi confessione superioris vitæ sordibus, ac Lauretana Virgine salutata, inde lętior in Siciliam pergeret. Ventum erat ad Rauennatem syluam, cùm bonus ille familiaris, posteaquam omnia circà tuta videbantur, prædæ spe stimulante, stricto ferro inuadit incautam. Nec tamen eam penitus fefellit. Mulier infesto mucrone se peti cernens, Virginem Lauretanam inuocat. At latro (differente B. Maria auxilium, quò esset illustrius) puellam gladio transuerberatam è iumento, quo vehebatur, deiicit: deiectam insequitur, conciditq; plagis B. Mariæ subinde præsidium implorantem. Ad vltimum, ne qua sit reliqua vitæ spes, fœminecem iugulat fœdum in modum: auroque, ac gẽmis ablatis, muliere insuper vulneribus confossa, recedit. Illa in suo natans cruore, iam moribunda luctantem animam B. Virgini commendabat; cùm in ipso articulo haud dubiam Patronæ suæ experta est opem. Repentè ei B. Maria in veste candida se offert cœlesti emicans luce: & bono animo esse iussam benignè complectitur: moribundamque gremio fouens, simul vulnera corporis tactu sanat, simul ægrum animum cœlesti perfundit gaudio. Dein castæ

vitæ admonitam relinquens, ex eius oculis elabitur. Ibi tum mulier, velut ex profundo excita somno, corpus suum perlustrans oculis, recentium vulnerum cicatrices iam obductas videt: mortiferam iuguli plagam persanatam sentit explorans manu. Itaque tam insigni Dei, ac Deiparæ beneficio admodùm læta, submissis genibus maximas, secundum Deum, certissimæ Patronæ suæ grates agit. Vnum erat, quod liquidam turbabat lętitiam: in subucula cruenta, ac lacera, à latrone illa relicta erat in sylua. Cæterùm, haud segniùs nudæ mulieris pudori Deipara Virgo consuluit, quàm cæsæ cõsuluerat saluti. Ecce tibi, illa mistas laudibus grates B. Mariæ impensiùs agente, præstò fuêre muliones, qui illac fortè trãsibant. Hi cruentæ puellæ, peregrinæq; Lauretum (id ex ipsa cognôrant) petentis speciem, nuditatemq; miserati, illico seminudam cẽtone contegunt: muloque impositam deuehunt Anconam, Lauretanæ Virginis religioni fauentes. Ibi illa viliore vestitu emendicato, protinus Lauretum lætabunda contendit. Post absterſas confessione vniuersas vitæ labes, Virgini vota persoluit: passimque expertam prędicat eius opem, cuius haud dubio, post Deum, beneficio viuebat, ex media morte ad vitam vtique reuocata. Ad faciendam rei fidem, recentem mortiferæ plagæ

cica-

cicatricem ostentabat in iugulo. Et accesserat diui nitus tanti miraculi haud obscurum indicium. Circa collum cicatrix aurea, monilis in modum, fulgebat: vt facilè diuina B. Mariæ manu plagam illam tactam, sanatamque sentires. Id verò cunctis, qui aspexerunt (ex quorum numero fuit Raphaël Riera, qui rem memoriæ tradidit) ingens non modò miraculi monumentum, sed etiam miraculum fuit. Porro mulier, siue Lauretanæ Domus dulcedine capta, siue Deiparæ optimè de se meritæ gratiam relatura, Lauretum prætulit Patriæ. Quippe annos complures ita inibi vixit, vt diuinis identidem expiata mysteriis, Lauretanā inuiseret Virginem, plures incolarum ad Dei, Deiparæque obsequium excitans singulari innocentiæ, ac pietatis exemplo.

Genuensis quidam, de Lauretana Domo dubitans, malè multatus resipiscit.

CAP. XXIX.

SVb id tempus Lauretanæ Cellæ religionem Deus insigni miraculo sanxit, ne quis ea de re posthac ambigeret. Anno M. D. LVII. Genuensis quidam (cuius nomini parcitur, vt famæ parcatur) haud obscuro quidē loco natus, sed curiosus magis, quàm pius, Genua Lauretum petebat eques. Is in itinere, Diaboli vtique instinctu, suspicari *Ann. Lauret. Riera.*

primò, deinde etiam credere cœpit, Lauretanam Ædem non vetus esse monumentum B. Mariæ, sed nouum commentum superstitionis, auaritiæq;. Cæterùm impia hominis cogitatio impunita diu nõ fuit. Illo ipso die equus, quo vehebatur, corruens equitantem totius mole corporis oppressit adeò, vt miser ille fractus, ac semianimis sub equo iaceret in via, nullo mortalium, quia nemo aderat, opem ferente. *Dedit vexatio intellectum.* Itaque temeritate in religionem versa, B. Mariam Lauretanam inclamat. Nec frustra. Protinus expeditus equo surgit incolumis. Sed prompta Dei clementia non discussit semel conceptam hominis vecordis insaniam. Breui ad ingenium rediens miraculũ illustrius fecit. Paulum indè progressus, acrius instigante Diabolo, quæ de Lauretana Æde mirabilia ferrentur, vana esse omnia omnino in animũ induxit suum: haud impunè. Iam Lauretana Ædes in conspectu erat, cum animi cæcitas redundauit in corpus, offusa oculis caligine: ac repentè cum vires destituũt haud satis compotem mentis. Ergo trepidus, & attonito similis cùm regere nequiret equum, ab equo ipso prouectus Lauretum ad proximum hospitium sistitur. Ibi linquente penè animo, defluens ab hospite excipitur, atque inter manus in cubiculum delatus, collocatur in lectulo.

Tum

Tum verò manifestam iram Dei, bis in eodem itinere expertã, intentiùs animo reputare, & ex præsenti luminũ orbitate grauiorem insuper cladem extimescens, vbertim flere cœpit. Is metus saluti fuit. Diuino subinde tactus numine resipiscit: & receptum pœnitenti ad expertã Virginis clementiam tutum fore sperans, veniam à Deo, Deiparaq; exposcit: profitetur ac vouet, in posterum semet haud secus de Lauretana Cella, quàm Christianus orbis crederet, crediturum: mirabile dictu: mentis lumen oculorum lux cõsecúta est. Igitur ad Lauretanam pergit Ædem, & vitæ maculis sacrà confessione abstersis, augustissimam intrat Cellam: B. Virginem enixè veneratur, lætus illam ab se cerni iis oculis, quos nuper eadem irata amiserat, placata receperat.

Sacrosancti Sacelli violatores diuinitus suæ audaciæ pœnas luunt. CAP. XXX.

SVbinde etiam in sacrosancti sacelli violatoribus euidens Dei numen apparuit. Anno huius sæculi circiter LVIII. vir quidam ex præcipua Italiæ ciuitate, nobilis inprimis, & copiosus (nomen & hominis, & Patriæ silentio supprimitur, quia ipse suppressum voluit) Lauretum venit, documentum haud inultam temeritatẽ talia audentium esse. Hic multis antè annis exiguum *Ann. Laur: Riera.*

 lapi-

lapidem, ex sanctissima Virginis Cella subtractum, domi suę asseruabat omni honore, cultuq;. Haud tamen ille cultus cœlestem leniuit iram. Sed Deo matris suæ iniuriam vindicante, miser ille sacrilegam religionem orbitate filiorum, & amissione fortunarum omnium luit. Ad hæc pertinaci magis, quàm pernicioso morbo vrgeri, vexarique cœpit. Itaq;, vt erat vir cæteroqui prudens, ac sapiens, aperuit aliquando oculos: & Deum profectò alicuius sui sceleris vltorem adesse sensit. Cæterùm & si omnia sibi accidere videbat aptè ad repręsentādam irā diuini numinis, tamen quo tandem suo merito illa acciderent, non videbat. Ergo ab ægritudine simul corporis, animique anxius, omni ope placare nitebatur iratum Deum. Sed irę materia apud eum, quamuis ignarum, residens, irrita omnia faciebat. Alia deinde spes, postquam hęc vana euaserat, ei affulsit. Lauretanæ Virginis, cui mirè addictus erat, memor, eius auxilium pariter, & consilium implorat. Nec mora, Beatę Marię monitu discit, lapidem ex Lauretana domo sublatum causam esse cœlestis iræ: eamque non, nisi sacro lapide restituto, posse placari. Tum ille obortis lacrymis, religiosæ, vt crediderat, audaciæ veniam à Deo, Deiparaque exposcens, desiderauit ipsemet referre Lauretum, quod abstulerat. Nec in irri-

tum preces cecidêre: hoc quoque culpam agnoſcendi ſuam Deipara indulſit. Extemplo igitur; depulſo morbo, alacer pergit Lauretum, ſaxum reſtituit, vota perſoluit. Aliud quoq; per id tempus huic haud abſimile accidit. Fœmina ex agro Piceno poſt diuturnũ matrimonium, nullos genuerat liberos. Hæc eius animum cura angebat maximè, vt vndique ſterilitatis remedia quæreret. Ergo ait illi, neſcio, quis mulieris gratiam initurus, nullum remedium præſentius ad abolendam ſterilitatem, quàm Lauretanæ domus reliquias piè, religioſeque cuſtoditas: ſi quid inde abſtulerit, breui eam matrem fore pollicetur. Id non promiſſum magis ſtolidè, quàm creditum. Illa igitur manifeſta Dei vltoris ira, ablatum inde lapidem cum febri domum retulit: & ægritudo corporis animum vrgebat; adeo non vehementiùs febris æſtu, quàm conſcientiæ iactabatur. Nec priùs ex iactatione illa conquieuit, quàm Laureto Sacerdotem acciuit, & lacrymas pœnitentię indices profundens, ablatum reddidit lapidem. Pœnitentiam valetudo, non tantùm venia eſt conſecuta. Magno etiam Illyricis mercatoribus ſimilis audacia ſtetit. Hi coëmpto ex Picentibus frumẽto, ſaxum ex Deiparæ Cella ſurreptum clàm in onerariam abdiderãt. Cæterùm, vt fallerent homines, ſacrilegij vindi-

vindicem Deum non fefellerunt. Profectos ex portu atrox vis tempestatis subitò adorta in ingentem adduxit metum: & trepidos vasorum, merciumq; iacturam facere subegit. Haud procul exitio res erat, cùm Deum parentis suæ vltorem adesse senserunt; & flentes, tendentesq; in cœlum manus, veniã pariter orare cœperunt. Placato precibus, ac lacrymis Deo, mare quoque placatur. Illi periculo erepti retro iter flectunt: ad Lauretum appellunt: lapidem Virgini restituunt. Prospero inde cursu in Dalmatiã prouehuntur. Peregrinorum quoque nonnullos, qui aliquid indidem seu lapidis, seu calcis abraserant, abeuntes morbus, velut diuinæ prouidentiæ lictor corripuit, nec antè eos dimisit, quàm regressi cum lacrymis, & confessione temeritatis suæ, ablata Deiparæ reddiderunt.

Sacræ Cellæ expilatores diuinitus comprehensi afficiuntur supplicio. CAP. XXXI.

CÆterùm his, quos religionis species deceperat, leniorẽ se diuina seueritas præbuit: aliorum, quos auaritia in fraudem impulerat, audaciam graui' vindicauit. Per eadem tempora nonnulli Lauretanæ Domus ministri, ex composito sacros thesauros compilarant, quos à compilatoribus tu- *Ann. Laur. Riera.*

tari

tari debuerāt. Sed celeriter Deus infandum ſacrilegium debita pœna eſt perſecutus. Iam res omnes in nauim cōditas, occulta aſportabāt fuga, cùm agri Piceni oram prætervectos aduerſa tempeſtas reiecit eò, vnde conſcenderant. Itaq; in Recinetenſiū poteſtatem delati, in manifeſto ſcelere deprehenduntur. Nec mora, prodēdi exempli gratia, ne quiſquam in poſterum talia auderet, pro Æde Lauretana ſuſpenſi, nefarium ſacrilegium fœdo ſupplicio luunt. Verùm fallendi ſpes alios ad ſimile facinus ſubinde pellexit. Haud ita multò pòſt facinoroſum hominē cupido inceſſit ſacroſancti ſacelli furtim expilandi. Is igitur ſacrilegi conatus ſocium idoneum nactus, ferramenta parat, quibus valuarum, & arcæ nummariæ ſeras aperiat. Omnibus in eam rem paratis, intra Virginis ſolerter occulit ſe. Inde nocte concubia ſacrilegium exſequens, ſacra dona aurea, argenteaq́; congerit vnum in locum: mox arca, & ſacelli foribus patefactis, templi quoque valuas molitur. Tandem his quoq; refractis, circumſpicere cœpit, quærens oculis adiutorem ſceleris, qui in templi veſtibulo (ſic enim conuenerat) illa ipſa hora præſtò eſſe debebat, ſacra dona, nummoſque in deſtinatum locum abditurus. Ecce ſibi dum intentiùs circumſpectat, armatorum agmē (cœleſtium manum ante Ædem Virginis excu-

excubantium fuisse, creditum est) adesse cernit. Quorum inopinatus aspectus tantum illi terroris incussit, vt clausis properè valuis, abderet se, ratus caput suum ab illis peti. Cæterùm, infelix perfunctus (vt credebat) periculo, stimulante auaritia rursus audere cœpit. Igitur cùm iterum, ac tertiò patefactis templi foribus, socium sceleris quęritaret, semper ei cœlestis illa manus infestis occurrebat armis: ac trepidum effusa fuga compellebat in templũ. Ita per spem, metumq; nocte absumpta, tandem de salute magis, quàm de præda sollicitus, irrito incœpto, abire statuit. Iamque appetente aurora, per auersam templi portam capessebat fugam; cùm cœlestium excubiarũ, quas diximus, occursu territus, in sacrosanctam Cellam refugit. Manebant adhuc manifesta sacrilegij incœpti vestigia, vt qui locus facinoris testis fuerat, etiam index foret. Superuenientibus igitur sanctissimi sacelli custodibus, valuæ refractæ, sacra dona congesta, haud leuibus argumentis illum suspectum sacrilegij fecerunt. Nec mora trepidans, conscientiæ notis prodentibus conceptum nefas, comprehenditur, quæstione habita, rem omnem confitetur: cum sceleris conscio merita pœna afficitur, haud leue diuinę prouidentię erga res Lauretanas documentum.

Duo adoleſcentes Dæmonum ſeruitio eximuntur. CAP. XXXII.

PORro alij facinoroſi homines, ac penè ad extremum perditi, Lauretanæ Virginis ope ad honeſtam vitam, viamque ſalutis reuocati. Adoleſcens erat nō genere magis, quàm vitiis nobilis: hic in rixa graue vulnus in genu acceperat, irato Deo. Proinde nequicquam curare plagam prius, quàm cœleſtem iram placare cœpit. Iam in Medicos, ac medicamenta bonā rei familiaris inſumpſerat partem: & curatio ad grauioris incommodi metum, quàm ad vllam bonam ſpem pronior erat. Ad vltimum ingens animum eius formido inceſſit, ſeu maturi exitij, ſeu perpetuæ imbecillitatis. Itaque damnata medentium ope, ad Lauretanam Virginem pariter ſpem, ac vota conuertit. Ac reſipiſcens lacrymis pœnitētiæ teſtibus Dei delinit iram: Deiparæq; auxilium implorat, vouens, ſi diſcrimen illud euaderet, Lauretum ſe cum donis ad agendas illi grates iturum: mira dictu res. Hæc ingenti animi ſenſu elocutus, repentè perſanato vulnere, recuperat corporis ſanitatem. Cæterùm, homini ingrato, ac diſſoluto reddita ſalus penè exitialis fuit. Tanti beneficij immemor non ſat habuit votum fallere, niſi etiam valetudinis beneficio ad priſtinam vitę licentiam

Ann. Lauf. Riera.

tiam abuteretur. Namque in deteriora pronus, luxuriæ impensiùs indulgendo, eò demum processit, vnde receptum ad pœnitentiam vix haberet. Adeo *nouißima eius facta sunt peiora prioribus.* Actum de illo erat, nisi perditum hominem Deus respexisset: cœlestique ope reduxisset in salutis viam. Tacitam subinde vocem audire visus iubentis ire Lauretum, & primo quoque tempore votum, cuius damnatus erat, exsoluere; tandem paruit. Lauretum igitur profectus Deiparam muneribus colit. Sed non parua dictu res, votiuæ peregrinationis fructum præripiebat. Venus quippe vsque eò deuinxerat illum sibi, vt adhuc in eodem hæsitans luto, quamuis Deo manum porrigente, ad sacram confessionem aspirare non sustineret. Ergo stimulante conscientia, nunc sacram Virginis Ædem, & destinatum sacris confessionibus locum obire: nunc templi formam, ac votiuas tabellas ex parietibus pendentes otiosè contemplari: modò impulsu mali Dæmonis templo exire: modò diuini numinis instinctu eòdem redire: insanum, ac mente captum diceres: adeo illum aliàs consilij aliàs pœnitentiæ ipsius pœnitebat. Et iam vix sui compos æstuabat animo pariter, & corpore; vt qui neque sacerdotum aspectum, nec conscientiæ stimulos ferre posset. Iam consilij anceps, an-

xiusque

xiusque per hasce curas triduum extraxerat, cùm Dei, Deiparæque benignitate, noua illi spes salutis affulsit. Intererat fortè rei diuinæ, cùm vocem è cœlo missam sibi audire visus est, cunctationem eius increpantis, iubentisque vnum è paratis Sacerdotibus aliquando adire, & noxis expedire animum cum proposito vitæ melioris. Perculit ea vox obstinatum animum, flexitque: ita demum victis, seu magis victor, mutata subitò voluntate, facit imperata. Et libidinis cœno aliquando emersus, ingenti vi lacrymarum vniuersas vitæ maculas eluit. Protinus cœlesti, vt fieri solet, gaudio alacer, ingentes Deo, ac parẽti Dei, grates agit, à præsenti corporis & animi periculo bis eius ope liberatus. Alterius iuuenis par conditio, nec dispar exitus fuit. Is in luxum, & ea quæ luxum sequũntur, effusus, breui opes paternas in flagitia, ac dedecora vitæ absumpserat. Dumque secum ipse nequitia, & improbitate certat, eò res tandem venit, vt non mortalibus magis, quàm infernis monstris ludibrio foret. Horribiles ei Dæmonum facies occursabant, quæ contemptim illum, velut mancipium suum excipiebant plagis. Nec corpori solùm, sed animo quoque infelicis adolescentis insultabant, subinde eum territantes indignis modis: credo vt illum ex malorum mole despe-

ratio incesseret. Adeo crudelis, atq; importunus est in flagitiosos homines Dæmonum dominatus. Itaque miser vndique iam malis oppressus, propè iam desperatione torpebat; cùm oblata subitò lux eum ad spē salutis erexit. Namque æstuanti, circumspectantique cœleste auxilium, Lauretanę Virginis; de cuius vi, ac benignitate mira multa inaudierat, memoria occurrit. Igitur subeunte animum pariter impuræ vitæ pœnitentia, obortis lacrymis Deiparam inuocare: Deum per eam placare: cœlestes iras auertere omni ope cœpit. Sed salubre consilium capessenti extemplò inferna illa obstabat manus, quæ contemptu in odium verso, miscens verberibus minas, à pio proposito absterrere hominem, & abstrahere conabatur. Cæterùm, vicit tandem Diabolicam importunitatem Christiana constantia. Adolescens Deiparę tutela fretus, decreuit rem benè cœptam perseueranter tueri. Prostrato igitur ante benignissimam Patronam suam animo, non tantùm corpore, spei, ac fiduciæ plenus aduersus infernas belluas eius præsidium implorare institit, rogitans, vt miserrimæ seruitutis iugum ab suis ceruicibus aliquando depelleret, quò ipse iam liber Lauretum ire, & ritè expiato sordibus animo, meritas liberatrici suæ grates agere posset. Nec spes, precesq; incassum ce-

cidêre,

cidêre. Extemplo diuina vis, oblata ſpe cœleſtis auxilij, & ſupplicem illum ingenti gaudio compleuit: & importunos illos vexatores procùl abegit. Auditæ frementium voces; & ſimul inuitis expreſſa confeſſio: Nihil ſe poſſe contra Mariam. Ergo ille vix præ gaudio ſui compos, impigrè Lauretum, vti vouerat, tendit. Ibi omnibus vitæ maculis confeſſione ſacra elutis, Deo, ac B. Virgini grates impensè agit: & nonnullis Sacerdotibus (ex quorum numero Riera fuit, talium rerum auidus in paucis) cœleſte beneficium lætus enarrat.

Iuuenem in ſeruitutem aſſertum à Dæmone liberat, chirographo reſtituto. CAP. XXXIII.

ALium porro iuuenem Lauretanæ Virginis tutela ſeruauit, quem in præcipitem locum libido inſana prouexerat. Hic vt erat proiectæ cupiditatis, audaciæque, in vetitas ſe effuderat voluptates. Expugnato multarum matrumfamilias pudore, immodico mulieris cuiuſdam amore flagrabat: qua cùm nec prece, nec precio, nec vi, doloúe potiri liceret; vltima experiri ſtatuit. Igitur conciliatum magicis cantionibus Dæmonẽ rogitat, vt ſe voti compotem faciat, ad omnia ſe deſcẽdere paratũ oſtendẽs, ſi eo, quod expeteret, frueretur. Diaboli ergò *Ann. Laur. Riera.*

iussu à Christo deficit: seque totum illi dedit, traditque. Super hæc omnia iurat conceptis ab illo verbis, & chirographo suam obstringit fidem. Vsque eò impuras mentes voluptatis amor excæcat. Cæterùm, vt potitus est, quod cupierat; fecit, vt sit, fastidium copia: & cœlesti luce oborta, magnitudinem sceleris sui sera æstimatione perpendit. Ergo posteaquam animum curis anxium pœnitentia subiit, ad veniæ spem erectus, cœlestem opem spectare, Deum, Deique parentem implorare cœpit. Inter hæc occurrit animo Virgo Lauretana, eiusque Ædis Sacerdotes amplissima facinorum expiãdorum authoritate præditi. Protinus, Deo authore, ac duce Lauretum petit, haud dubius, quin inibi esset tantis malis remedium inuenturus. Nec sua illum frustrata spes. Lauretum vt venit, Sacerdotem idoneum nactus, re omni exposita, consulit, ecqua sibi spes sit reliqua salutis. Ille primò sceleris atrocitate exterritus paulisper hęsit: deinde immanitate facinoris demonstrata, ita spem illi salutis ostendit, si precibus, ieiuniis, voluntariaque corporis vexatione Deum placare penitus insistat. Cùm ille nihil omnino pœnarum recusaret; promisit Sacerdos, si imperata fecisset, se faciles aures ei daturum, & tantum piaculum Deo propitio, vtique expiaturum. In digressu hominem

nem monet, vt per triduum inedia, cilicio, flagris corpus affligat. B. Virginis opem implorans: per eam à Deo veniam exposcat: se eodem triduo rem diuinam pro ipsi sincolumitate facturum. Et vtrinque exstitit fides. Ita triduo extracto, Sacerdos optimum ratus est ante absolutionem, chirographum à Dæmone extorqueri, ne quid omnino iuris in illum haberet. Proinde hominem ab se dimittit, monitū, vt augustissimum sacellum ingressus, precibus, lacrymisque Deiparam vsque eò fatigaret, dum chyrographum à diabolo extortum reciperet. Morem gerit ille suæ salutis, securitatisque auidus, haud dubia spe, id se deprecatione Deiparæ Virginis impetrare posse. Ergo prostrato ante Virginem corpore, lacrymans obnixè eam precatur, vt recepto illo nefario chirographo, saluti incolumitatique suæ consultum velit. Ingenti miraculo voti compos efficitur. Versiculos illos ex animo iterabat. MONSTRA TE ESSE MATREM: SVMAT PER TE PRECES, QVI PRO NOBIS NATVS, TVLIT ESSE TVVS. Talia precatus subitò chirographum in manus suas delapsum conspicit. Itaque vix sibimet ex inopinato gaudio credens, integrato fletu, grates Virgini enixiùs agit. Inde sacello egressus lætitia exultans ad sacerdotem accurrit: receptum Deiparæ be-

neficio ſcriptum oſtendit. Id erat tot, tantiſque in Chriſtum, atque in ipſum, qui ſcripſerat, diris & exſecrationibus refertum, vt facilè appareret, à ſempiterno humani generis hoſte dictatum. Veruntamen tantum vinculum omni diabolica fraude potentior vis diuina diſſoluit: ita deuotum illud inferis caput, Deiparæ benignitate, aſſeritur in *libertatem filiorum Dei*: ne quiſquam omnino quamuis facinoroſus ac perditus, ſi modò ipſe perire nolit, de ſua ſalute deſperet; neu cuiquam in dubium veniat Dei clementia, quæ vltro Matrem ſuam reis Patronam dederit ad ſalutem.

FINIS LIBRI TERTII.

HORA-

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER QVARTVS.

Pij Quarti, & Cardinalis Vrbinatis studium Lauretanæ Domus ornandæ.

CAP. I.

INTER hæc Paulo IV. Pius sublectus, cuius Pontificatus, vt pace Italiæ lætior, ita decore Lauretanæ domus clarior extitit. Pius quippe superiorem dom⁹ Pontificię porticũ magna exstruxit ex parte. Vetus Xenodochiũ nouo adiecto ędificio, amplius & cõmodius fecit. Lauretanũ oppidũ Recinetensibus ademptum sui iuris esse iussit anno ſęculi huius LXV. Adimendi causa fuit, quod negligenter ius dicere, labãtes multis locis muros negligere arguebantur. Ita Lauretum trigesimo anno, quàm à Paulo III. attributũ Recinetensi ciuitati fuerat, à Pio Quarto in pristinam libertatem vindicatum est; & Lauretanus Præses octo *Trad. Lau. Riera in Ann. Lau.* *Pii IV. beneficia.* *Lauretum Recineten-sibus ademptum.*

aureorum millia Recinetensibus, vel inuitis renumerare iussus. Nec minor in cultu Beatæ Virginis, quàm in re Lauretana amplificanda, optimi Pontificis pietas enituit. Canonicorum, ministrorumq; numerum non nihil imminutum suppleuit. Collegium Societatis IESV, à Paulo amplificatum, simul Pontificali diplomate stabiliuit, simul reditibus auxit. Inter quę Cardinali Carpēsi humanis rebus erepto, Pontifex Laureti tutelam permisit Cardinali Vrbinati, qui nulli veterum Patronorum pietate, ac studio erga Lauretanam Virginem cessit. Ac primùm Pompeio Palanterio Ædis Lauretanæ cura mandata, per eum templi tholum intrinsecus exornandum marmorato opere curauit. Ad radices Lauretani collis in via, quæ fert ad portum Recinetensem, satis vberem, ornatumq; peregrinis præbuit fontem. Inde per alios Præsides multa magnificè fecit, vt dicetur in loco.

Picentium cura Aedis Lauretanæ aduersus Turcas tuendæ, & B. Virg. tutela Domus suæ. CAP. II.

Ann. Laur. Rier.

CÆterùm ea tempestate Turcicæ classis Lauretum petentis terror, & Picentiū erga B. Mariam religionem, & B. Mariæ in Picentes beneuolentiam ostendit. Renunciatum erat ab exploratoribus, ingentem Turca-

Turcarum classem (in qua essent triremes, centum, & quinquaginta) ex Epiro soluisse, eo consilio, vt Lauretano templo dispoliato, Anconam inuaderent. Igitur paucis interiectis diebus, fama haud procul ab Italia visæ hostium classis, ingenti tumultu conciuitPicentes. Inter primum tumultum pubes Recinetensis Lauretum conuolant, ad Ædem præsidio, armisque obtinendam: & Patriæ, ac suorum immemores, Lauretum aggeribus, ac propugnaculis muniunt. Certatimque alij Picentium populi accurrunt: cuncta vicina littora complent armatis, Lauretanam præcipuè Domum aduersus Barbaros summa ope defensuri. Omnibus quippe votis expetẽdum existimabant, si ita res ferret, pro illa, & in illius conspectu, honesta morte defungi. His armorum præsidiis accesserunt acerrima aduersus immanes Barbaros tela, assiduæ piorum preces. Quicquid sacerdotum, quicquid piorum hominum Laureti, atque in finitimis circà oppidis fuit, Deum placare precibus, supplicationibus B. Virginem suæ Domui, clientibusque tegendis inuocare non destitit. Nec preces, ac vota in irritum cecidêre. Deipara Virgo non solùm à sua natali Domo Barbarorum vim arcuit; sed etiam à Piceni finibus prohibuit. Quippe Turcicæ classis Duces, mutato repentè Anconitanæ

oppugnationis consilio, in Samnites maritimos rabiem verterunt suam. Itaq; descensione facta, Ortonam, Vastum, Francauillam, aliaque haud obscura Samnitium oppida vi capta, ferro flammaque populantur. Samnio magna ex parte depopulato, haudquaquam tamen ausi sunt finitimam, prædæque expositam regionem attingere: adeo præsens Lauretanæ Virginis tutela fuit. At Pontifex mirè lętus Lauretanam Ædem diuinitus præsenti exemptam periculo, suas quoque partes esse duxit prouidere, vt illa in posterum non tantùm à periculo abesset, sed etiam à periculi metu. Ergo de architectorum sententia, vicinos oppido colles, vnde oppugnari Ædes ab hostibus posset, mœnibus, propugnaculis, fossis, aggeribus munire statuit: nimirum, vt non solùm repentinos hostium impetus prohibere; sed obsidionem quoque sustinere egregiè valeret. Cæterùm, pium Pontificis consilium alia ex alia cura distulit, deniq; mors intempestiua discussit.

Conimbricensis Episcopus malis doctus ablatum Lauretanæ Domui lapidem reddit. CAP. III.

Trad. Lau. Ann. Laur. Riera. NEc verò hæc tempestas, aut miraculorum expers, aut donorũ fuit. Haud facilè aliâs ante, tam paucis annis, tam multa, tam

tam teſtata, tam ſermonibus hominum celebrata miracula. Illud toto Chriſtiano orbe celeberrimum. Ioannes Soarius Conimbricenſis Epiſcopus, vir doctrinâ pariter, ac pietate clarus exſtitit. Is anno huius ſæculi LXI. ad Tridentinum Concilium à Pio IV. indictum proficiſcens, ex itinere diuertit Lauretum ſub natalem Virginis diem. Ibi fuſis rite precibus, votiſque perſolutis, ingens eum cupido inceſſit, ædiculam Lauretanæ ſimilem in ſuo Epiſcopatu condendi: ad eam rem, vnum aliquē lapidem ex Lauretana auferendi Domo. Verùm loci Præſes, ac Patronus obſtabant, interdictū Pontificium intentantes. Itaque Soarius honeſtum præferens titulum, cultus Lauretanæ Virginis propagandi in Luſitania, quod optabat, impetrat à Pontifice: ab eoque aufert ſolemne diploma. Id per Franciſcum Stellam aſſeclam ſuum (nam ipſe Tridentum perrexerat) ad Laureti deſtinat Præſidem: is erat Pompeius Pallanterius. Poſteaquàm Conimbricēſis Epiſcopi ſacerdotem, Pontificali armatum diplomate, ad ſubruendum auguſtiſſimum Cellæ parietē veniſſe fama vulgauit; enimuero nō Præſidi magis, & Canonicis, quàm oppidanis, aduenisque indigna res viſa: nec tam præſenti damno, quàm futuro exemplo pernicioſa. Proinde paſſim querebantur, nimirùm actum eſſe

esse de sacrosancta Virginis Cella: si semel initium auferendi eius lapides fiat, breui nullum lapidem reliquum fore. Veruntamen, quia Pontificis vrgebat authoritas; Canonici, Sacerdotesq; Lauretani, re diuina, ac supplicatione solemni ritu peracta, in sanctam Virginis Cellam coëunt, imperata passuri magis, quàm facturi. Cunctis tale ministerium obstinatè detrectantibus, ipsemet Stella ferro lapidem è pariete eximit, aufertque, custodibus palàm frementibus. Breue scilicet gaudium illud Episcopo futurũ. Auferret sanè sacrilegij minister Deo, Deiparęq;, quod vtiq; haud ita multò pòst, manifesta eorundem ira esset relaturus. Vaticinatio fuit. Hæ voces, velut è cœlo missæ, audacis hominis perculêre pectus: & simul anxiis impleuêre curis. Itaq; fluctuans animo, quamuis vrgente Episcopi sui imperio, octo dies totos Laureti substitit; tempusque id omne, in placãdo omni ope Deo, nequicquam absumpsit. Neque enim cœlestem leniuit iram, qui causam iræ penes se residere pateretur. Deniq; ipsis Kal. Decembribus dat sese in viam, haudquaquam libero religione, ac solicitudine animo. Cæterùm postquam sine vllo incõmodo peruenit Anconam; securus periculi iter pergẽs, Deum adesse sensit suæ temeritatis vltorem. Ex eo quippe magnis semper imbribus, fœdaque tempe-

tempestate vexatus, procedere tamen, quò intenderat perseuerans, multa, magnaque adibat vitæ discrimina, in singula penè momenta. Viæ lacunis, voraginibusque tetterrimæ passim obstare: torrentes obuij exitium minitari: equus, quo vehebatur identidem corruere; ipse cadens lacunis hauriri: equi subinde mutati omnes inutiles reddi. Tandem variis casibus infaustum iter morantibus, Decembri mense exeunte Tridentum aliquando peruenit, maximis incommodis, periculisque defunctus. Ibi sacrum lapidem Episcopo tradit, exponens, quanti tandem sibi stetisset. At Episcopus nihilò cautior factus, cùm spatio diuinitus ad recipiscendum dato, non didicisset alieno periculo, didicit suo. In Februarij mensis exitu, sacrum lapidem, argẽtea inclusum theca, transmittere parabat in Lusitaniam; cùm repentè ardentissima correptus febri, miserandum in modum æstuare, iactarique cœpit. Ad febrim accedebat grauius, atque atrocius malum, acerbissimus inguinum dolor, qui nullam sinebat eum capere quietis partem. Confestim Medici adhibentur, qui omnibus rebus frustra tentatis (quia morbi causa consuetudinem, morbus ipse superabat artem) seuerè pronũciant, sibi nõ vim, non causam morbi humanam videri. Proinde videret ipse, ne fortè illud esset ab irato

irato Deo inflictum malum. Ita parum prosperæ curationis euentum veriti, desperata eius valetudine, discesserunt. Ingens Episcopum solicitudo incesserat anxium, vtrum occulti alicuius delicti tam atroces ab se Deus expeteret pœnas. Ergo destitutus à Medicis æstuare cœpit animo etiam magis, quàm corpore: in seipsum intentius inquirere: & Lauretani lapidis religione animum stimulante, precibus, gemitibusq; diuinum placare numen: ab Lauretana Virgine, si eam fortè, violata eius Domo, læsisset, exposcere veniam: se ad omnia descendere satisfaciendi causa paratum profiteri. Nec in irritum missæ preces, culpam vtcunq; agnoscentis, detestantisque. Mox tacitam velut missam è cœlo vocem sibi audire visus, iubentis ademptum Lauretanæ Virgini saxum reddere. At ille veritus, ne id ægræ mentis vanum esset ludibrium, simul quod lapidem ex authoritate Pontificis haberet, simul quod tanto bono iam parto fraudare nollet Lusitaniã; animi, consiliiq; incertus hærebat. Per hæc hebdomadæ aliquot absumptæ. Stella Domini sui iussu, cœnobiis duobus sacrarum Virginum ciuitatis Tridentinæ sanctimonia inclytis, Episcopi periclitantis salutem impensius commendat. Biduo interiecto, vnum ex vtriusque cœnobij Primoribus responsum tulit: si sal-

uus

uus esse vellet Episcopus, Lauretanæ Virgini redderet, quod abstulisset. Ea vox, vt ad aures accidit Stellæ, animum quoq; eius parumper defixit, mirantis, quî tandem de Lauretano lapide resciuissent claustris inclusę Virgines, quod Tridenti quidem præter se, & Episcopum (is rem summa ope taceri iusserat) sciret nemo? Haud dubius ergo totam illis rem diuino indicio enunciatam, Domino comperta renũciat. Tum verò ille attonito similis hęsit animo: inde cõscientia ictus crebros edidit gemitus. Mox super lectum, vbi iacebat, cubito alleuat se, & manus pariter, oculosq; tendens in cœlũ, manantibus vbertim lacrymis; veniam à Dei parente enixè petere insistit: ignosceret misericors Mater pio errori: ignosceret delictum agnoscenti suum: nihil Lauretanæ Domus penes se, ipsa inuita, futurum. Fixum sibi, ac statutum esse extemplo restituere, quod accepisset: nec deesse fiduciam recuperandæ per eam salutis, lapide restituto. Proinde ipsa opem ferret, quę spem fecisset. Nec verò, aut ille suum promissum, aut B. Virgo eius spem fefellit. Extemplo Soarius Stellam ipsum, qui attulerat, Lauretum referre saxũ illud, & iter maturare iubet. Vixdum ille vrbis porta citato excesserat equo; cùm Episcopus melius habere cœpit. Igitur alterum protinus cursorem submittit,

qui

qui Stellam ad iter quam maximè accelerandum incitaret. Itaque ille mutatis subinde equis, quietis penè immemor strenuè noctes, diesque currebat, Lauretum peruenire festinans. Dictu mirabile: quò propiùs is Lauretum accedebat (vt postea temporibus inter se collatis intellectum est) hòc melius habebat Episcopus; vt eodem tempore, & Virgini lapis, & salus Episcopo redderetur. Neque illud carere visum miraculo, quod Stella non magis difficili, impeditoque vsus erat itinere sacrum auferens lapidem, quàm facili, expeditoque vsus est referens. Satis constat illum Tridento Anconam (ea XV. millia passuum abest Laureto) non toto quatriduo peruolasse. Adeò non tam equorum celeritas, quàm diuina quædam vis obsecundabat redeunti. Hæc vti à me perscripta sunt, Raphaëli Rierę, qui tum Laureti erat, Stella ipse narrauit. Et sanè propter euidentiam miraculi, res est omnium sermone celebrata.

Sacer lapis magno apparatu, concursuq́ue in suo loco repositus celebratur.
CAP. IV.

Ann. Laur. Riera.

LAuretum Stella attigit mense Aprili ineunte. Protinus Lauretano Pręsidi rem omnem, vti gesta erat, enarrat: lapidem argentea, vt erat, theca inclusum cum Episcopi

ſcopi litteris tradit. Quæ fama poſteaquàm ad ſacerdotum, qui malè ominati rem tentantibus fuerant, peruenit aures; pro ſe quiſque fremere, Lauretanam Virginem natalis ſuę Domus vltricem, oculos aperuiſſe: & ne talia poſthac alius auderet, inſigne mortalibus documẽtum dediſſe. Cæterùm, vbi primùm relati tam euidenti miraculo lapidis fama percrebuit; cunctis oppidanis, aduenisque viſendi ſtudio concurrentibus ad portam oppidi, ſupplicatio eſt indicta. Ibi Epiſcopi Conimbricenſis litteris (hæ rem totam ordine exponebant) propalam recitatis, inſignis miraculo lapis ornatiſſimo impoſitus ferculo, quanta maxima tum potuit pompa à Præſide, Canonicis, Sacerdotibus circumfertur: & proſequentibus amplius duobus hominum millibus, in ſuũ reponitur locum. Lapidi duplex ferri retinaculum additum, quod monumentum foret ad poſteros, eum temeritate hominum exemtum, Dei prouidentia reſtitutum. Ipſius quoque Epiſcopi litteræ ad Pium Pontificem tranſmiſſæ, tanquam miraculi teſtes: quæ hodie cum aliis litteris ad Pontifices pertinentibus, Romæ aſſeruantur in arce S. Angeli, vnde nos exemplum habuimus, quod hoc loco viſum eſt intexere. Epiſtola igitur totidem penè verbis in Latinum tranſlata talis eſt. *Ioannes Epiſcopus*

Conimbricensis Præsidi Lauretano S. D. Pro mea erga Lauretanam Virginem religione, eius ædis lapidem (quod te non fugit) summa ope, operaq; curaueram. Ac demum interdicti Pontificij religione solutus à Pont. Max. impetrarã, Cardinale Carpensi Laureti Patrono non inuito. Sed Deus, ac Dei parens haud obscuris argumentis mihi denunciarunt, vt ablatum lapidem Lauretum remitterem. Quippe & inusitatus morbus prosperam meam valetudinem diuinitus afflixit: & piorum, Deoq; acceptorum hominum monitu hãc morbi causam esse perspexi. Itaque ego nulla interposita mora, veniam, pacemq; precatus à Deo, eiusq; sanctissima parente, sacrum lapidem per eundem Franciscum Stellam Aretinum sacerdotem meum, qui istinc eum abstulerat, referendum curaui. Quæso obtestorq;, vt remissum, qua par est religione, ceremoniaq; recipias, at suo reponas loco, vnà cum calce, quæ pariter remittitur. Vnum oro, vt arculas argenteas, quibus ea cõtinentur, velut testes miraculi asserues ad posteritatis memoriã sempiternam. Gratissimum quoq; mihi feceris, si Card. Patronũ, ipsumq; Pontificem Max. de tota re feceris certiores, vt posthac Censuras Ecclesiasticas in Ædis Lauretanæ violatores ratas esse, ac sanctas velint; ne quid omnino illinc in posterum auferatur. Orabis etiam cum istis sanctis sacerdotibus B. Virginem, vt hoc quicquid est, siue erroris, siue culpæ clementer mihi condonet. Data Tridenti VI. Id. Aprilis, Ann. M.D.LXII. Subinde tam certi, exploratiq;

mira-

miraculi fama per Picenum Italiamq; vulgata,& loci religionem, cultumque plurimùm auxit, & maximam vndique peregrinorum molem cùm donis exciuit. Satis cõstat, intra vnius mensis spatium, supra quinquaginta aduenarum millia confluxisse Lauretum, studio celebrati famâ lapidis visendi osculandique. Nec alia res illa tempestate, sermonibus hominum celebratior fuit.

Plures præcipitis ruinæ periculo liberantur. CAP. V.

PEr idem tempus, Deipara Virgo haud minus mortalium salutem, quàm domum suam sibi cordi esse claris indiciis ostendit. Troilus Ribera vir nobilis Lauretũ voti causa petens, haud procul maritimo Piceni castello (Cryptas vocant) per abscissas rupes iter faciebat eques. Ibi fallente vestigio, ex præcipiti in subiectum maris littus, equo inhęrens deuoluitur, Lauretanam subinde Virginem inclamans. Nec defuit diuinum auxilium: mira res dictu, visuque. Equus cum equite de rupe reuolutus hęsit in semita propter mare: ipse etsi gladio ac pugione pręcinct⁹, incolumis euasit, nullaq; læsus ex parte. Ita Lauretum ad duplex votum exsoluendum, lætus, atq; alacer tendit. Geminum ac par discrimen Sallustius *Ann. Laur. Riera.*

Turmæ equitum Pij IV. Ductor, ope Beatæ Virginis effugit. Is in altissima rupe Vmbriæ iter faciens, simul cum equo corruit præceps. Sed in ipso periculo memor B. Virginis Lauretanæ, quam antè adierat: eam lacrymabundus implorat. Adfuit ruenti B. Maria, & presentem strenuè opem tulit. Itaque ille, etsi ad imam vsque vallem deuolutus, tamen sine vllo grauiore incommodo surgit: & erat altitudo rupis, vnde ceciderat, cubitorum ferè centum, ne quis eam rem miraculo eximeret. Parem in pari periculo B. Virginis opem expertus est Iosephus à Monte Feltrio: hic editam conscenderat turrim ea mente, vt ibi statueret trabem. Cæterùm, vestigio fallente delapsus ferebatur preceps. Ibi tum Virginem Lauretanam inuocans extemplò visus sibi cœlesti quadam vi, & quasi manu sustineri, ac paulatim sine molestia, periculoque demitti. Igitur solum attigit integris non solùm membris, sed etiam sensibus. Illud autem admirabilius. Augustinus Cremensis Catari erat in Vrbe Dalmatiæ an. M. D. LXIII. Iunio ineunte, quo tempore ingens terremotus bonam vrbis partem hausit, strauitúe & Franciscum Priulum Prætorem vrbis cum vniuersa familia oppressit, haud miserabili magis, quàm memorabili clade. Tum igitur Augustinus, & ipse communis periculi particeps,

ticeps, B. Mariæ Lauretanæ implorauit opem: nec frustrà. Illi subitâ parietis ruina obruto, vestimentis dilaceratis, summa dũtaxat cutis perstringitur. Ita omnium opinione mortuus, repentè B. Mariæ præsidio exsistit incolumis. Cuius incolumitatem illustriorem fecit aliorum, qui par discrimen subierunt, fœda ac miseranda mors.

Nauta amissa naui, Beatæ Virginis ope seruatur. CAP. VI.

NEc minor in maris tempestate sedanda, quàm in terræmotu B. Virginis Lauretanæ vis exstitit. Sardus erat quidam Nauarchus peritus, & grauis: qui è Constãtinopoli onustam mercibus adducebat nauim. Hæc anno huius sęculi LX. ipso peruigilio S. Andreæ Apostoli, cum iam Miletus Asiæ minoris Vrbs in conspectu esset, repentè aduersa tempestate iactata, & validis verberata fluctibus fatiscere demum cœpit. Præcisa erat portus capiundi spes: & iam magis ac magis dehiscens carina vbertim admittebat aquam. Ergo Nauarchus, nautæq; humana ope damnata, Virginem Lauretanam inuocant supplices. Nec surdis auribus adhibitæ preces. Iam propè erat, vt nauis paulatim demersa hauriretur fluctibus, cum nautis, vectoribusque veniam exposcentibus à Deo, Deiparæque auxilium

Ann. Laur. Riera.

certatim implorantibus, repentè inter nocturnas tenebras lux cœlestis affulsit, quæ trepidis, & animos addidit, & viam ostendit salutis. Protinus scapham vident in mediis fluctibus penè immotam stare, velut ad effugium diuinitus paratam. Itaque euncti ea strenuè conscensa, cœlestem lucem præeuntem, quasi Ducem itineris sequuntur, Lauretanam esse Virginem rati. Paululum prouecti erant, cùm respectantes, nauim, quam reliquerant, haustam fluctibus cernunt. Deo igitur, Deiq; parenti gratias, laudesque iterantes, cœlestis luminis ductu in Adriaticum sinum deferuntur: ac tandem Italiæ oram legentes Anconæ portum capiunt, ipso Apostoli Andreæ solemni die. In terram egressis haud minori miraculo itineris celeritas, quàm Ducis benignitas fuit. Compertum quippe est paucarũ horarũ spatio millia passuum amplius mille scaphã peruolasse. Itaque è vestigio Lauretum profecti, sacrisque mysteriis ritè expiati; Deiparæ Virgini vota exsoluunt, miraculum enunciant, prædicantque.

Duo viri à fulminibus liberantur. Duæ item fœminæ steriles fœcundantur.

CAP. VII.

Ann. Laur. Rier. HAud præsentior aduersus fluct⁹, quàm aduersus fulmina tutela exstitit B. Maria

riæ Lauretanæ. Antonius à Sancto Stephano Castello Lucensis ditionis, atroci procella ingruente, turrim ascenderat, campanum æs de more pulsaturus. Ecce tibi fulmen è cœlo ruens turrim cum Antonio deiicit, qui fulmine afflatus, ruinaque oppressus, quatuor horas iacuit exanimis, obrutusque ingenti cumulo saxorum. Plura eodem tempore pro Antonij salute vota à propinquis Lauretanæ Virgini facta, quæ haud irrita ceciderunt. Remoto lapidum aceruo; Antonius viuus, valensque inuentus est. Qui breui receptis viribus, Lauretum venit anno. M. D. LXV. Deiparæ vota reddit, expertã eius opem impensiùs prædicãs. Huic aliud simile eodem ferè tempore. Marcus Antonius Ficinus à Monte Feltrio Carpenianæ Parœciæ Sacerdos, turri conscensa, ęre campano sacrificij signũm dabat. Cęterùm, subito ictus fulmine Lauretanam inclamat Virginem. Ergo afflatis duntaxat humeris, vestituq; ambusto, ipse haud dubia B. Mariæ ope saluus euadit. Properè igitur Lauretũ accurrit, vota Deiparæ reddit, votiuam tabellam nobilem, miraculi ad posteros testẽ relinquit. Nec min⁹ abolita clarissimis fœminis sterilitas, Lauretanam Virginem eadem tempestate nobilitauit. Iulia Roburea Alfonsi Estensis vxor, complures in matrimonio annos cum viro transegerat

 prolis

prolis expers. Ad vltimum damnatis Medicorum remediis, ad diuinum se conuertit auxilium. Itaque Lauretum venit, animoq; rite expiato, Virginem implorat, stirpem virilem exposcens. Addit precibus votum, si filioli compos fiat, se ad Lauretanam Ædem cum muneribus redituram, aut si quis casus obstet, pios viros suo loco cum donis esse missuram. Concepto voto domum reuersa prolem concipit; fœlicique enixa partu pulcherrimum edit infantem. Protinus voti memor, infantis effigiem egregiè pictam in argentea lamina pondo librarum octo: donum Virgini misit, & additus dono titulus accepti beneficij testis:

ALPHONSVS ESTENSIS ALPHONSI F. ALPHONSI DVCIS FERRARIENSIS N. ORTVS IDIB. NOVEMB. ANN. M. D. LX.

Huius miraculi fidem aliud consimile adfirmauit. Bernardinus Sanseuerinus Bisiniani Princeps, huius, qui nunc est, pater, plurimis iam annis cum coniuge exactis, nullos ex ea liberos genuerat. Igitur Medicorum, medicamentorumque spe diu frustratus mœrebat non modò expers, sed etiam exspes prolis, quã relinqueret tantę ditionis hæredem. Ad vltimum, quod natura negabat, sibi à Deo, Deiparaque precibus expo-

exposcendum ratus est. Voto nuncupato, Lauretum cum vxore contendit. Beatam Mariam ambo enixè orant, optatam sobolem exposcunt. Nec diu Beata Virgo eorum spem morata est. Enimuero, priusquàm Laureto discederet Princeps, vxorem vterum ferre certis indiciis comperit. Ac breui constitit, eodem illam tempore, quo votum domi conceperat, optatam sobolem concepisse. Cæterùm, nescio, quo casu id beneficium breue, ac fugax fuit. Princeps paucis annis, quàm pater factus erat, vnico orbatur filiolo. Nec tamen Beata Virgo eius fefellit spem, votumque. Haud ita multò pòst alium genuit filium, qui patri superstes, nunc Bisiniani obtinet Principatum.

Multis desperata sanitas restituitur.
CAP. VIII.

MVltis quoque per eadem tempora sal' (quamuis desperantibus Medicis) diuinitus reddita. Cardin. Moronus periculoso implicitus morbo, Lauretana Virgine implorata, repentè conualuit. Itaque damnatus voti Lauretum protinus venit: & Beatę Mariæ actis, exstare voluit diuini muneris monumentum. Proinde votiuam inibi tabellam suspendit hoc maximè titulo insignem: *Trad. Lau.* *Ann. Laur.* *Riera.*

Card. Moroni votu.

IOANNES CARD. MORONVS EPISC. PORT. GRAVISSIMA INFIRMITATE OPPRESSVS, A DEO, INTERCESSIONE B. MARIÆ SEMPER VIRGINIS LIBERATVS, VOTI COMPOS VOTVM PERSOLVIT, AN. DOM. M. D. LXV.

Iulian. Cæsar. mortifero morbo eripitur.

Aliud admirabilius, sed paulò antiquius. Iulianus Cæsarinus ex Romanis Proceribus, de quo antè diximus, anno huius sæculi LX. difficili, diutinaque dysenteria confectus iacebat. Exhaustæ iam erant cum cruore vires: nec magis iam Medici, quàm eius domestici, ac propinqui actum de eius salute credebant. At ille expertæ aliâs Lauretanæ opis memor Deiparam inuocat. Protinus cunctis stupore attonitis, periculo eximitur. Quò propior morti erat, hòc euidentius miraculum fuit. Sequitur aliud genere dispar, euidentiâ par. Ioannes Bapt. Asculanus multos iam annos laborabat ex pedibus adeò grauiter, vt per se ipse ingredi haudquaquam valeret. Igitur damnata Medicorum spe, Lauretanæ Virginis opem implorat. Cõfestim equo vectus Lauretum venit. Quò postquam ventum est à duobus familiaribus in augustissimam Cellam delatus, simul B. Mariam venerabundus salutauit, extemplò pristinam valetudinem recuperauit pedum, sic prorsus, vt per se suis pedibus regrede-

Aeger ex pedibus sanatur.

grederetur ad hospitium, vnde eum in sacrosanctam Cellam modò ægrum, & pedibus delatum esse constabat.

Duo Energumeni à vexatoribus Diabolis liberantur. CAP. IX.

PAr in Diabolis, atque in morbis depellendis, B. Mariæ virtus enituit. Illyrica subinde mulier Paula nomine, diu multũq; à malorum Dæmonũ manu, quibus obsessa tenebatur, vexata, sanè mirabile, ac multiplex Lauretanis incolis, aduenisq; spectaculum præbuit. Quippe cæteris humanis, diuinisque remediis frustra tentatis, statuit ad Lauretanam Virginem, certissimum ærumnosorum perfugium, conferre sese. Ergo Dæmones salubri consilio, itineriq; obstare summa ope: & Lauretanum iter ingressam modò fremitu, & clamore horrendo in fugam auertere; modò obfirmato pergentẽ animo prosternere humi; aliàs ipsam instigantes in itineris comites, sociosque incitare adeò, vt latratibus, infestisque dentibus cunctos à comitatu absterreret suo. Vicit tandem siue hominum pietas, siue diuina vis diabolicas artes. Itaq; quamuis obluctans mulier à valida, minimeque timida virorum manu abripitur in sacram VirginisCellam. Pius, ac peritus talium rerum Sacerdos adhibetur, à quo per incarnati inibi

Verbi mysterium iussu facessere, tandem Diaboli abscedunt muliere exanimi relicta. Cæterùm, illam deinde receptis viribus, actisq; gratiis abeuntem, haud procul Laureto, rursus inuadunt. Igitur retracta ad B. Virginis Ædem, mirà quædam edere cœpit, vaticinari, arcana patefacere multorum, peregrinis subinde linguis eloqui. Mirari primò, qui aderant, inde admiratio in misericordiam verti. Horum precibus exorata Virgo exagitatores illos denuò exegit. At simul Laureti portâ mulier pedem extulerat, confestim importuni illi vexatores aderant: & in eam, velut in antiquam possessionem suam remigrabant. Id cum iterum, ac tertiò euenisset, sensit aliquando mulier, se extra Lauretum saluam tutamque ab illis monstris esse non posse. Constituit ergo Laureti vitam degere: & sub vmbra, tutelaque Beatæ Virginis latere, eius semper obsequiis addicta. Ibi inter talia annis aliquot absumptis, felici exitu, supremum expleuit diem.

Aliud eodem ferè tempore accidit huic haud sanè absimile. Alexander Galiardinus Bononiensis Caupo fuit non ignobilis, is charissimam habebat filiam à quatuor teterrimis diabolis vexatam miseris modis. Hanc igitur magna spe, ac fiducia Lauretanæ Virginis fidei, tutelæque commendat: nec frustrà id fuit: paulò pòst excussis infe-

stis

ſtis illis vexatoribus, liberam & incolumem filiam recipit. Voti compos eam Lauretum adducit, Deiparæ Virgini gratias acturus, & Lauretani auxilij teſtis futurus.

Cæcis duobus videndi facultas redditur.

CAP. X.

CÆcis quoque per idem tempus videndi facultas reddita. Petrus Romanius Fauentinus erat Neophytus, qui vtroq; captus lumine multos iam annos in perpetua nocte mœſtam trahebat vitam. Ad vltimum fama de Lauretanæ Virginis miraculis Fauentiam perlata ad ſpem viſus recuperandi torpentem eius animum erexit. Lauretanam itaque Virginem bonæ ſpei plenus implorat. Mira dictu res: dum magna ſpe inſiſtit precibus, repentè diſcuſſis tenebris, optatam recipit lucē. Res ſatis teſtata. Lauretum is venit anno M.D.LXIV. Annibalis Caſalij Protonotarij Apoſtolici, & Vicarij Fauentini teſtes miraculi literas protulit. Aliud huic ſimile. Thomas Parmenſis ex longinquo, atrocique oculorum morbo, lumina prorſus amiſerat. Deſperata igitur humana ope, ad diuinam ſpectare cœpit. Nocte quadam acri oculorum dolore excitus è ſomno, in ipſo grabato, vbi iacebat, ſubmittit genua venerabundus: Deiparam Lauretanam enixè inuocat: veniam à Deo, *Ann. Laur. Riera.*

lumi-

luminumque sanitatem per eam exposcit, si voti compos fiat, se Ædem Lauretanam aditurum vouet. Et votum Deo, Deiparæque cordi fuit. Cùm recubuisset Thomas, dulci correptus somno paulisper quieuit. Inde euigilans orti iam solis lucem sanis, ac vegetis oculis lætus hausit.

Mutis duobus B. V. subuenit; alteri linguæ vsum, alteri exsectam linguam restituens. CAP. XI.

Ann. Laur. Riera. NEc in cęcos B. Virgo benignior, quã in mutos fuit. Ioãnis Vbaldi Patauini, clarissimi copiarum Ducis paruus filius, comitiali oppressus morbo, vsum amiserat linguæ. Iam triennium mutus, atque ęger iacebat, cum eius pater desperata Medicorum ope, Lauretanæ Virginis implorauit auxilium. Et auditæ paternæ pro filio preces. Extemplò puer pristinam non tantùm linguæ, sed corporis quoque diuinitus recuperat sanitatem. Igitur anno M. D. LXIII. Lauretum à patre adductus: Deiparæ Virgini ab vtroque grates actę: vota impensè reddita: tota res Lauretano Prælidi, aliisque compluribus enarrata. Cæterùm illud, vel maximè admirabile. Samnitũ Prætor Lauretum petens Ciuitellam diuerterat. Ibi nefarium hominem deprehendit assuetum in Deum, ac Virginem Lauretanã, impia subinde

inde verba iactare. Ergo infensus irâ protinus exẽpli prodendi causa, væsanam magniloquentiam exsectâ sacrilego lingua vindicauit. Neque hoc contentus, eundem in custodiam traditũ asseruari sedulò iubet, quoad ipse Laureto regressus decerneret, an esset pœna grauiore multandus. Itaque miser ille supplicio sumto æger, intentato sollicitus, aliquando resipuit, & scelere in cultum verso, dies noctesque Lauretanam Virginem tacitis placare precibus, votisque institit, obsecrans, vt infensam sibi Proregis leniret iram: daretque facultatem animi labes sacra confessione expiandi. Nec ingratæ Virgini, irritaúe exstiterunt impij hominis resipiscentis preces. Haud multò pòst species Deiparæ illi in somnis oblata est iubentis cum bono animo esse: breui fore, vt custodia emissus ad Lauretanam Ædem pergeret: ibique peccata confiteretur, nouę linguæ subsidio. Prædictionem comprobauit euentus. Experrecto quædam quasi lingua renasci cœpit, qua haud sanè ægrè sensa expromeret mentis. Et Prorex Laureto reuersus re cognita, parcendum existimauit, cui Virgo ipsa pepercisset. Confestim igitur eum liberũ dimittit monitum; vt suo posthac periculo saperet. Datisque ad Pœnitentiarios literis miraculi testibus, Lauretum destinat gaudio gestientẽ ad vota reddendá.

Quò vbi venit, haud magis Proregis epistola, quàm res ipsa miraculi fidem omnibus fecit. Quippe patefacto oris hiatu (mira dictu, mirabilior visu res) simul recisam linguam, simul lingulam quandam subnascentem videbant, & tamen vbi ille vellet, quamquam bleso ore, audiebant loquentem. Neq; hic stetit res. Postquàm domum reuertit, sacris mysteriis bis, terúe perceptis, noua lingua ad iustam magnitudinem nouo excreuit miraculo. Itaque Lauretum denuo ad agendas Deiparæ grates profectus, iis ipsis, qui exsectam paulò antè linguam viderant (quorum ex numero Raphaël Riera fuit, qui hæc memoriæ prodidit) immortali B. Mariæ dono renatam ostendit, cunctis rei nouitate atq; admiratione attonitis, & tam eximium, tamque illustre miraculum B. Virgini gratulantibus.

Iudæus à Beata Virgine vinculis exemtus, Laureti Baptismo expiatur.

CAP. XII.

Ann. Laur. Riera.

NEc Christianos solùm, sed etiam Iudæos Lauretana Virgo suæ benignitatis, opisq; participes fecit. Nazarenus fuit Hebræus vir aliôqui grauis, ac prudens, qui Nazarethi habitabat in vico, vbi Lauretanæ Domus diximus exstare vestigia. Is igitur ex loci vicinitate, de quo multa fando audierat

dierat admirabilia, religionis aliquid traxerat. Iam Mariæ ciui fauebat suæ, quam tanto à Christianis coli honore cognorat: iam à Christo ipso eandem ob causam haud sanè multum abhorrebat. Cæterùm, vt est genus hominum durum, atq; obstinatum, in auita hærebat superstitione, quâ illum à puero diuturnus vsus implicauerat. Sed grauis calamitas tandem obfirmatum animum flexit. Iam sexagenarius ob patratum nescio, quod facinus, à Turcis comprehensus æternis addicitur vinculis. Tandem ærumnis confectus, desperata salute corporis, de animo cogitare cœpit: mox iniectâ diuinitus ingenti salutis cura, veniam à Deo mundi conditore suppliciter orare instit, ita victa malis obstinatio, & diuina lux caliganti animo oborta. Ergo, & IESVM Christianorum Messiam, & Mariam Messiæ Matrem venerabundus implorat. Id cum impensè fecisset, discedit cubitum, spei, ac fiduciæ plenus. Nec vana spes fuit. Eadem nocte secundum quietem se illi obtulit Christus: quem cum ex specie, quâ coli à Christianis solet, agnouisset; verum Deum, ac Messiam professus, insuper supplex adorauit in somnis. Confestim illi eximia pulchritudine, ac maiestate virginis species oblata est, cuius iussu altera virgo eius comes Nazarenum catenis exi- mit, quibus vinctus tenebatur: foribusque

carceris reseratis, adhuc sopitum somno, sed per quietem, quæ re ipsa gerebantur, videntem deducit ad portum. Ibi potior virgo, quæ alterius Domina videbatur, nauiculam paratam ostendens: Iam liber es, inquit, esto liberatricis memor: en tibi effugium paraui, nec deero fugienti, tu modò Lauretum; quod oppidum in Piceno Italiæ regione est, pete: ibi Christianis initiatus sacris ad Mariæ aram te siste, suscepto consilio vitæ melioris. Tum verò Iudæus gratiis vtriq; ac præcipuè ei, quæ primas tenebat, actis, orare liberatricẽ suam, vt nomen suum edere ne grauetur. Et illa cum se Mariam Lauretanam, Luciam comitem esse dixisset, subitò cum comite ex oculis abiit. Tum demum euigilans Hebræus veram rei gestæ speciem sibi in quiete oblatam sensit. Dum rei miraculo defixus hæret, nullumq; grates agendi Lauretanæ Virgini modum facit, nauicula, quam B. Maria hortante, cõscenderat, per maria, sua sponte incredibili celeritate ferebatur. Itaque diuino ductu impulsuque Anconam appellitur biduo. Miraculo deinde vulgato, à primoribus ciuitatis benignè accipitur, quibus instantibus, vt ibi Baptismate ablueretur: atqui, inquit, Maria Christi mater Laureti me baptizari iussit. Ergo à Prætore Anconitano cum literis commendatitiis dimissus

missus Lauretum pergit: ibique Christianis mysteriis satis imbutus Baptismo expiatur, ingenti vel suo, vel aliorum gaudio, sæculi huius anno LX. Tota res ab ipso per interpretem Rierę, & aliis enarratur.

Præcipua dona Pio Quarto Pontifice Maximo Lauretum lata, missáue.

CAP. XIII.

NEc verò tam fœcunda miraculorum tempestas, donorum sterilis fuit. Cardinalis S. Praxedis effigięm suam à pectore argenteam pondo librarũ quinque. Franciscus Caëtanus è nobilitate Romana aræ ornatum aureum. Cardinalis Aragonius argenteum Phrygio opere & margaritis insignem. Alij porrò minùs nobiles alia minora dona Virgini attulerunt, quæ persequi operæ pretium non est. Nec ignobilis pietas illustrium fœminarum. Iuliæ Robureæ donũ fuit sacerdotalis vestis argẽtea, opere Phrygio magnificè picta. Ducis Grauinensis amiculũ aræ, ex Attalica veste crispante. Ducis Montis Alti pluuiale ex textili aureo: alterum Clœlię Farnesiæ ex holoserico raso, liliis aureis conspicuum, nec facilè aliàs insigniora tam paucis annis ciuitatum oppidorumque dona exstiterunt. Spelli oppidi in Vmbria effigies missa ex argento librarũ trium. Altera Sarnani in Piceno lib. XI. Alia

Codi. Laur. Car. S. Praxedis D.
Franc. Caetani D.
Ducis Grauinensis D.
Ducis Montis Alti D.
Clœlia Farnesia D.
Spelli oppidi simulacr. argent.
Sarnã. simul. argent.

Arretii sim. argent. Arretij in Hetruria, pondo VIII. Firmi quoque vrbis ſimulacrum argenteum alterum *Firmi tria ſimulac. argent.* (nam alterum ab hinc XXX. ferè annis miſſum) pondo XXII. his tertium acceſſit hac eadem tempeſtate, item ex argento, & magnitudine, & pondere eximium; quippe librarum XXXIII. Adiectus titulus votiuum donum nobilius fecit:

VRBS FIRMANA
OB RECVPERATAM REMPVB.
EFFIGIEM HANC ARGENT.
DIVÆ MARIÆ DE LAVRETO
VOTO PVBLICO D.

Hæc pręcipua Lauretani ſacelli miracula, ac munera Pio IV. Pont. Max. literis conſignata reperio.

Pij V. de Lauretana Aede teſtimonium, & Roberti Saxatelli, illo Pont. opera.

CAP. XIV.

Ann. Laur. Rier. PIus Quintus inde Pontificatum excepit, cuius inclyta omnibus in rebus pietas in D. Mariæ Lauretanæ cultu ſatis enituit. Nihil quippe illi antiquius fuit, quàm vt eam ſuo aliquo munere inſignem faceret. Proinde inter primum Pontificatus ſui rudimentum, illuſtre in ſuo monumento *Pii V. teſtimonium.* teſtimonium Ædi Lauretanæ dedit. Nam cæreos agnos de more conſecraturus, effigiem Domus Lauretanæ Angelorũ humeris

ris vectæ, multis eorum imprimēdam curauit, cum hoc titulo: VERE DOMVS FLORIDA, QVÆ FVIT NAZARETH. Quod quidem talis, tantique Pontificis testimonium eò nobilius censendum, quò plures orbis Christiani partes cum sacrorum agnorum imaginibus peragrauit. Neq; eo contentus Pontifex, Cardinali Vrbinati, Ædis Lauretanæ tutelam impensiùs commendauit; monito, nihil vt omnino prætermitteret, quod ad eam ornandam, augendamq; pertinere existimaret. Itaq; optimus Cardinalis ad id sua sponte pronuus, impellente Pontifice, in eam curā totus incubuit. Iam Pallanterij successor Ioan. Baptista Maremontius semestris Præses procuratione Lauretana, Vbaldus deinceps Venturellus paucis mensibus etiam vitâ excesserat. Cardinalis itaque Vrbinas pari animi magnitudine, ac pietate mādata Pij Pontificis facessens, Robertum Saxatellum virum manu, & cōsilio promtum Laureto præfecit cum summa potestate. Nec egregia Saxatelli industria Cardinalem, aut Pontificem frustrata est. Illo authore, ad augendam Lauretani templi maiestatem, Sacerdotum, Canonicorumque delectus habitus: eximiis vndiq; cantoribus ingenti pretio accitis, symphoniacorum chorus nulli secundus institutus: sacra supellectile aucta, tabulis pul- *Roberti. Saxatellus.*

 cher-

cherrimè pictis, peripetasmatis comparatis nitor altaribus, templo splendor additus. Illa autem præcipua augustissimæ Cellæ ornamenta. Sibyllarum signa duodecim è Ligustico marmore pulcherrimè facta, & in suis loculamentis disposita: quatuor insuper æneæ valuę ianuis impositæ mirabili opere cælatæ, Hieronymi Lombardi nobilis illa ætate statuarij, & fictoris manu. His accessęrunt bina Principum Apostolorum simulacra ex argenteo sesquicubitalia, præclarâ arte perfecta, præcipuis diebus festis ornamēto altaribus futura. Quinetiam Sanctissimæ Eucharistiæ honestè, ac decorè ad ægros deferēdę, mortuis rite sepeliendis, Nominis Iesu, & Mariæ religioni tuendæ; Sodalitates quatuor institutę, Corporis Christi, Misericordiæ, Nominis Iesu, Rosarijque B. Virginis. Et suum cuique sacellum cum sacra supellęctili, suus ad conueniendum locus, suæ leges datę. Quibus Sodalitatibus ingens sanè, & Lauretano populo commodum, & templo decus accessit. Nec templi finibus Saxatelli se tenuit cura. Publicam bibliothecam cuiusque generis libris instruxit. Noxiis nemoribus, quę superęrant excisis, circumiacentes lacunas penitus exsiccauit. Submotoque Musionis fluuij mœnia subterlabentis alueo, Lauretanā habitationem longè salubriorem fecit. Inde

Sibyllarum signa XII.

Aenea valuæ quatuor.

Bina Apostolorum simulacra.

vt

vt peregrinis Lauretum petentibus liber, & expeditus vndique pateret acceſſus, vias omnes, quę Lauretum ferunt, iam longo vſu vitiatas, atque corruptas partim latercuło, partim glareâ ſtrauit. Quanquam horum pleraquè Pio V. Pontifice inchoata, operâ Gregorij XIII. deinde perfecta. Nauigium quoque ingens ſubuehendis è Dalmatia ingentibus ſaxorum glebis, ad Lauretanę ędificationis vſum, Saxatellus ędificauit: magnamque ſaxorum vim Lauretum ſubuehendam curauit. Hiſce lapidibus à Ioanne Boccalino architecto haud ignobili, prędara Baſilicę Lauretanę facies antiquo opere ſtrui cœpta.

Domus Lauretanæ hoſpitalitas, eleemoſynaq́. CAP. XV.

NEc Saxatellus templo, oppido, vis ornandis intentus, charitatis, benignitatiſque Chriſtianæ munia intermiſit. Centenos primo, inde ducenos, ſæpe etiam trecenos, eoque amplius pauperes peregrinos hoſpitio exceptos, haud ſanè malignè, alebat quotidie. Et quoniam vetus Xenodochiũ viris erat attributum; creſcente indies fœminarum quoque multitudine, nouum mulieribus hoſpitium exſtruxit, inſtruxitque. Honeſtiores etiã pauperum, quos à petenda propalàm ſtipe retardabat pudor, oc- *Hoſpitalitas Domus Lauret.*

cultâ iuuabat ope. Princeps quoq; viros humaniter æquè liberaliterq; tractabat. Lauretanam Virginem omnium gentium, omnium ferè ordinũ hospitam diceres. Haud facilè aliàs apparuit magis diuina prouidentia in humana iuuanda benignitate. Eleemosynarum, votiuæque pecuniæ tanta vis exstitit, vt ad tot, tantaq; pietatis, Christianæque benignitatis opera non suppeterent solùm, sed etiam superarent. Adeò res familiaris Dei causa erogata, diuina quadam vi cumulatior redit. Itaque Saxatellus œconomus vnicus, ad augendam rem Lauretanam versus, ex pecunia, quæ supererat (quo benignitatis fons perennis foret) luculenta sanè, ac frugifera coëmit prædia. In agro Recinetensi Montem Vrsum, à Comite Bonarello aureorum millibus decem, totidem Turscionem in Auximano, alios porrò fundos in agro Castri Ficardi, egregium prędium (Aquauiuam appellant) duobus aureorum millibus & ducentis. Vineas tribus millibus. Et prata, ac saltus, ne vacua, & otiosa forent, armentis boum, equarum, bubalorum, gregibus ouium, caprarum, aliorumque pecorum impleuit. Quibus ex rebus cum aliæ commoditates plurimæ, tum verò annuum vectigal ternorum ferme aureorum millium Lauretanæ Domui accessit, haud leue subsidium benignitatis, cultus-

cultusque diuini. Hæc autem ferè omnia, sub Pio Quinto Pontifice, superfluente pecunia comparata. Adeò quod abundè dabatur pauperibus ingenti fœnore reddebatur. Deum cum hominibus liberalitate certare diceres. Quin etiam Pius Dei Vicarius diuinum pro virili parte consilium iuuit. *Pij V. Decretum.* Nunquam enim cuiusquam gratia, aut preces flectere eum potuêre, vt vota in Lauretanæ Domus emolumentum cedentia, in alia pietatis opera conuerteret, adeo fixum habebat, vnde accepta essent beneficia vouentibus, inibi vota soluenda: nec vspiam melius votiua munera, quàm in Lauretanæ Domus ornamentis, & hospitalitate collocari.

Pij V. & aliorum Principum dona.
CAP. XVI.

NEc nullam Pius Pontifex sui erga Lauretanam Virginem meriti gratiam, ac mercedem retulit. *Ann. Laur. Riera. Pij V. vota, ac D.* Michaëlem Bonellum Cardinalem Alexandrinum, sororis nepotem, graui, periculosoque implicitum morbo, iamq; morti proximum dolens, B. Virgini Lauretanę pro illo vota fecit, haud frustra. Extemplò Pij Pontificis preces auditæ, moribundo Cardinali salus reddita. Et Pontifex voti compos celeritati diuini muneris, pari religionis celeritate respondit. Vt *Cardi. Alexādrini D.*

primum Michaël per valetudinem iter illud exsequi potuit, cum ad Lauretanam Virginem misit, receptę diuinitus salutis testē votiuo cum dono futurum. Donum fuit aræ, & Sacerdotis præclara vestis argentea, opere crispo, hòc insignius; quod, & pro ęgregij Cardinalis salute, & à Pio Pontifice mittebatur. Nec facilè aliàs plura Lauretum, tam paucis annis Cardinalium munera allata.

Card. Mantuani D. Cardinalis Mantuani aræ ornatus ex veste Attalica. *Card. S. Georgij D.* Cardinalis S. Georgij ex eadem materia vestis sacerdotalis. *Card. Montini D.* Cardinalis Montini arę amictus ex Attalica veste bifariam crispante. *Card. Riarij D.* Cardinalis Riarij aræ, & sacerdotis ornatus ex veste Damascena, effigiesque Christi, & candelabra cubitalia ex argento, haud vulgari opere facta. *Card. Montis Alti D.* Cardinalis à Mōte Alto (is postea Xystus Quintus Pontifex fuit) duplex altarium, simplex sacerdotis, ac ministrorum solemnibus sacris operantium amictus, ex veste Damascena aureis floribus ingentibus pulchrè, sciteque distincta. *Cardin. Altaem. Donum.* Cardinalis Sittici ab Altaemps sacerdotalis ornatus ex auro, argentoque, opere tam reticulato, quàm Phrygio contextus. *Card. Perusini D.* Cardinalis Perusini sacerdotalis amictus opere Phrygio conspicuus; *Card. Pacechi D.* alius huic ferè geminus, eadem materia, & opere Cardinalis Pacechi. *Card. Vinerij D.* Denique Cardinalis Vinerij pluuiale præclarum, sacerdotisque,

tisque, ac ministrorum solemni ceremonia sacrificantium vestes aureæ, ingentibus floribus; auro crispo, & opere Phrygio insignes. Nec ciuitatū munera desiderata. Camertes pluuiale ex textili auro: Fabrianenses calicem argenteū magnitudine, ac pondere egregium: Viterbienses aræ amictum ex auro, argentoque contextum Lauretanæ Virgini dona portarunt. His accessêre alia haud ignobilia, vel illustrium virorum, vel ignotorum hominum dona, quorum memoria, nescio, quo casu intercidit. Exstat nudi pueri statua penè cubitalis ex auro solido, mirâ arte perfecta, cuius author, & causa non proditur: alij aliò trahunt: vulgatior fama est, votiuum donum esse Principis Asculani, vnius è Regni Neapolitani Proceribus; ei filium in Principatus auiti spem genitum, pede, manuque contracta deformem fuisse. Cæterùm, B. Virgine Maria Lauretana à parentibus inuocata, votoque pro filij incolumitate suscepto, diuinitus illi vsum redditum esse membrorum. Et sanè huic famæ ipsius quoque statuæ habitus ac gestus fauent. Exstant alia prætereà dona eiusmodi, quorum nulla, quod sciam, in litterarum monumentis exstat memoria. Huius quippe tempestatis codex donorum, decennium ferme complectens, aut intercidit, aut meas effugit manus. Proin-

Camertiū D. *Fabrianen. Donum.* *Viterbiens. Donum.* *Principis Ascul. D.*

Proinde quæ dona extremum Pij Quinti, primumque Gregorij XIII. Pontificatum attigerunt, eorum memoriam, quia non accepi, non queo prodere. Cætera cum fide tradidi, vti accepi ex monumentis litterarum. Per id tempus argentea simulacra Asculi, Recineti, Montis sancti, Bononiæ, Mediolani, & alia, quæ in sacrario hodie visuntur, B. Virgini dicata existimo.

Bern. Cyril.

Alij ab inundatione fluminis, alij à tempestate maris, & prædonibus liberantur. CAP. XVII.

Trad. Lau. Ann. Laur. Riera.

COmplura etiã huius tempestatis produntur miracula. Dominicus à Castro Florentino, homo rusticanus, haud procul Elsa flumine, in tugurio habitabat cum sociis duobus. Nocte igitur quadam maximis imbribus Elsa super ripas effusus, longè, lateque vicinos campos inundare cœpit. Inde ingenti ruens impetu, quicquid obuium erat, secum trahere. Ibi Dominicus sæuientis amnis murmure excitus somno, caput effert tugurio: latè stagnantes circà campos, aduentantemque fluuium conspicit. Ergo veritus, ne ingruente eluuione, obrueretur vndis, extemplò cum sociis tugurij culmen ascendit: ibi gliscente periculo perstabat, subinde Lauretanam Virginem inclamans, Nixa erat casa stipitibus parum altè defixis,

ſtructa ex cratibus, ſtipulaq;. Hanc igitur cum tribus illis faſtigio inſidentibus humo auulſam rapidus amnis abripuit. Nec tamen eis imploratum Mariæ auxilium defuit. Caſa illa vagantis licentia fluminis per duo circiter millia paſſuum circumlata, tandem ad ingentem accedit arborem. Illi perfugium diuina ope nacti, omiſſo tugurio, arborem ſtrenuè ſcandunt: ibique manent, quoad remiſſa aquarum vi, fluuius iam lenior ſe in alueum recipiat. Ita omnes vtique non tam arboris, quàm Virginis ſecundum Deum, ope ſeruati. Alij porrò, & piratarum, & tempeſtatis præſenti periculo erepti, duplici Lauretanę Virginis munere. Nauis Anconitana Alexandrinis onuſta mercibus Italiam repetebat. Cum eſſet in curſu, in piraticos complures incidit lembos, à quibus circumuenta bombardis, telisq; oppugnabatur acerrimè. Chriſtiani numero ac viribus longè impares, diuini ſpe auxilij Barbarorum impetum ſuſtinebant. Inter hæc aliis alios hortantibus, cuncti pariter Lauretanam inuocant Virginem. Precibus adiiciunt votum. Mira dictu res: extemplo additi omnibus ſimul animi viresq;. Redintegrato itaque prælio, hoſtium vim egregiè repellunt: ita fauente Virgine, præſenti periculo exemti. Cæterùm, prædonum defuncti periculo dum curis ſoluti ſecundo feruntur

runtur vento, mutata repentè tempestate, grauius maris adière discrimen. Haud procul Aulone, oppido ad Acroceraunios scopulos sito (Velonam, corrupto vocabulo vulgus appellat) atrox procella presens illis intentabat exitium. Igitur improuiso malo trepidi, voto Beatæ Mariæ Lauretanæ facto, peregrinum nautico more sortiuntur. Nec mora tempestas repentè sedatur; nauis cursum repetit, Anconam tenet innoxia. Tantaque fuit nauis celeritas, vt sex non amplius horarum spatio ab Aulone, peruolarit Anconam. Ergo cuncti simul vectores, nautæque Lauretum profecti, vota alacres exsoluunt, duplicis miraculi præcones pariter, testesque.

Plures Turcarum seruitio eximuntur.
CAP. XVIII.

Ann. Laur. Riera. CÆterùm, hi à vi Turcarum, alij etiam à seruitio liberati. Michaël Boleta ciuis fuit Catarensis haud ignobilis. Hic captus à Turcis in oppido Cabala, non procul Galipoli, versabatur. Quintum iam seruiebat annum, cùm seruitij tædio libertatem spectare cœpit, & cum conseruis duobus agitare consilia fugæ. Itaq; actuarium nauigium vacuũ in portu sine custode nacti, ex composito conscendunt, strenueq; propellunt ab littore. Sed eorum fuga haudquaquam

Turcas

Turcas fefellit. Qui confestim duobus expeditis, instructisque piraticis lembis fugientes seruos insectari summa ope cœperũt. Iamque haud procul aberat, quin Michaël cum sociis caperetur à Barbaris, graui vtique supplicio, cruciatuque multandus. Ergo vniuersi eius hortatu, à Deo, Deiparaque Virgine Lauretana exposcunt veniam, opemque. Mira dictu, visuque res. Repentè fœda coorta tempestas adeò mare, cœlumque turbauit, vt Barbarorum naues procul abegerit. Et immissam diuinitus in hostes procellam, res ipsa satis ostẽdit: quippe eodem ipso tempore, eodemque tractu maris, Turcæ iactabantur vndis; Christiani tranquillo æquore secundâ aura ferebantur. Respectantes igitur, vt quàm procul abessent Barbari cernerent, ex vittatis capitum tegumentis, quibus Turcę vtuntur pro pileis (vt ea modò extolli, modò deprimi videbant) senserunt hostes insanis iactari fluctibus: nec iam de aliorum fuga, sed de sua salute sollicitos cum aduersa tempestate luctari, adeò diuinitus iniectus terror Turcarum animos à cura persequendi alios, ad suimet tuendi curam auerterat. At Christiani non vento magis, quàm B. Mariâ obsecundante, incredibili celeritate Catarum tenuêre. Inde voti, cœlestisque doni memores Lauretum delati, Christianis myste-

riis

riis ritè perceptis, Virgini grates agunt, eximium eius beneficium memorantes.

Laqueo suspensus morti eximitur.
CAP. XIX.

Ann. Laur. Riera.

ALiis porro etiam extremo supplicio affectis salus reddita. Thomas Venetus Dux cohortis militum Sebenici in præsidio erat. Is milites præsidiarios aduentantis Turcicę classis fama conterritos, non potuerat in officio continere. Illis igitur fuga dilapsis, desertum præsidium cernens, protinus milite vno, qui reliquus erat, comite, Iaderam (Zaram vulgò vocant) contendit. Venetæ classis Duci fugam militum Sebenici periculum exponit suæ sortis ignarus. Dux quippe tali nuncio cõcitatus ira, Thomam cum comite suspendio extingui extemplò iubet, spatio tamen vtrique ad procurandos de more animos dato. Ibi Thomas sacra confessione ritè expiatus, Lauretanam inuocat Virginem: votoque concepto, collum laqueo inserit haud dubia spe cœlestis auxilij. Igitur fune ad antennæ cornu religato, antenna cum Thoma pendente sustollitur: alligatum erat pedibus ingens ferri pondus: & carnifex pendentis corpus, antennâ sublata, subitoque demissa impense quassauerat ter, quaterúe. Itaq; omnium opinione mortuus, post quartam horam patibulo

patibulo eximitur tradendus sepulturę. Excedit fidem, quod deinde traditur, non tamen Dei, ac Deiparæ potestatem. Qui extinctus credebatur, inuentus est viuus valensque, cum miles supplicij socius, parique conditione vsus efflasset animam. Thomas ergo cæteris admiratione defixis, è vestigio Lauretum iter intendit, Deo ac B. Virgini, quorum immortali beneficio viuebat, grates acturus. Et res apud Lauretanos sacerdotes satis testata mansit. Alia eiusmodi complura sciens prætereo, quod minus testata videantur, quàm vt memoriæ prodenda sint ab eo, qui nihil ex vano haustũ velit.

Duo ab vltimo supplicio liberantur.
CAP. XX.

ILlud autem satis notum exploratumq; quamuis ab Apostolorum temporibus penè inauditum, vt Apostoli Petri è carcere diuinitus liberati, vetus exemplum instauratum quodammodo nostra tempestate videatur. Anno post Christum natum circiter M. D. LXX. vir quidam genere, ac factis clarus (nomen authores non edunt; credo quod ipse celatum voluerit) ab vno ex Primoribus Italiæ Principibus, in custodia vinctus habebatur. Et falsis oneratus criminibus, iudice vtebatur iniquo infensoque. Ergo cum haud dubiè instare sibi vltimum *Ann. Laur. Riera.*

ſupplicium cerneret; Lauretanam implorat Virginem, orans, vt priuſquàm è vita diſcedat, faciat ſibi Lauretanæ Cellæ viſendæ poteſtatem. Et piæ inſontis preces Deiparæ cordi fuêre. Sub noctem anxietate animi grauatum corpus arctior complexus eſt ſomnus. Dormienti præclara Lauretanæ Virginis oblata ſpecies, quæ mœrentis pectus ingenti gaudio permulſit. Repētè diſruptis vinculis, foribusq; carceris diuinitus patefactis (obuerſabatur autem ſomniantis animo, quod extra ſomnium gerebatur) rei nouitate attonitum exire compellit, egreſſum ad proximum vrbis vicum deducit adhuc dormientē: protinusq; eius ſubducitur oculis. Tum verò ille expergefactus, vinculis & carceri ereptum ſe cernens, haud vanam ſibi in quiete obiectam imaginem ſenſit. Gratiis ergo Virgini enixè actis, lætitiâ ex mœrore geſtiens domum ſuam recipit ſe. Cæterùm, haud ignarus fore, vt à ſatellitio Principis conquireretur ſumma ope, & grauius in ſemet tanquam fugitiuum conſuleretur; implorata denuò Virgine Lauretana, facinus edidit memorabile. Summo mane, diuina fiducia armatus inſensū Principem vltro adit: obſtupeſcenti ad eius aſpectum, rem omnem ordine, vti geſta erat, exponit. Nec in tāto diſcrimine clienti Virgo defuit ſuo. Principi extemplò iniecta religio

ligio est eius violandi, quem Dei Parens saluum voluisset. Enimuero id haud leue esse innocentiæ argumentũ. Igitur diuina vi tactus, quãdoquidem, inquit, Lauretana Virgo tanto te miraculo liberauit, & ego mea sentẽtia libero. Agedum ad augustissimam illam Cellam, vti vouisti, perge: & Dei Matrem propitiari nobis memento. Itaque ille duplicis voti reus, Lauretum venit: noxis confessione elutis, vota B. Mariæ lætus exsoluit. Tam insigne miraculum ipsemet Raphaëli Rieræ Pœnitentiario enunciauit, qui ad posteritatis memoriam id litteris prodidit. Per idem tempus nobilis Hispanus (nomini parcitur, ne fama lædatur) ob patratum facinus morti addictus asseruabatur in custodia, supplicium in horas expectans. Interim subiit eius animum Virgo Lauretana; de cuius rebus admirandis multa olim in Italia, rumore nuncio, acceperat. Ergo ad spem salutis ac libertatis erectus, orat veniam à Deo pariter, Deiparaq; vtriusque misericordiam & opem exposcit, addit precibus votum, se primo quoq; tempore ex Hispania (vbi tum erat) ad Lauretanam Ædem pauperum peregrinorum ritu, pedibus iturum precariò victitãtem. Incredibile dictu: intra tres horas, iudices diuinitus reo recõciliati, sententia reuocata, atque rescissa: reus supplicio, ac vinculis

exemtus. Cæterùm, quem metus ad vouendum procliuem fecerat, voti immemorem securitas fecit. Iamque diutina mora tanti beneficij memoriam obruerat; cum Deus religionum vindex eam ab obliuione vindicauit. Nam cùm ille sclopetum forte exploderet, ferrea fistula in manibus diffracta citra noxam, & periculi eum præsentis diuinitus vitati, & veteris beneficij, votique admonuit. Subiit illico religio animum, ac terror irati Dei. Itaq; nulla interposita mora, ad vota Deiparę reddenda Lauretum, vti vouerat, iter contendit: ipsemet eidem illi Rieræ rem omnem, sicut à me est exposita, enarrauit.

Multiplex Lauretanæ Virginis auxilium in nauali de Turcis parta victoria. CAP. XXI.

IIsdem temporibus in vltimo ferme rerum discrimine, Lauretanæ Virginis vis, vel maximè enituit. Selimus Turcarum Imperator Cypro per vim potitus, cæteræ Venetorum ditioni, orbiq; Christiano imminebat. Pius ergo V. Pontifex communi periculo communibus viribus occurrendum ratus, Venetis & Hispaniarum Rege in armorum societatem assumptis, ingēti mole bellum apparare cœpit. M. Antonius Columna Dux illa tempestate inter Romános, gene-

genere famaq; clarissimus, Pontificiæ classi prępositus est,& maturè soluere in Turcam iussus. Ibi eius coniux Felix Vrsina, pari nobilitate mulier, stimulante metu orbitatis suæ,liberûmq;, statuit in tot maritimi belli casibus ad Lauretanam confugere Virginem. Properè igitur cum honestissimo comitatu Lauretum accurrit, haud dubia,per Deiparam facilè propitiari posse cœleste numen sibi, viroque. Solemnibus expiata mysteriis in sacrosancta Cella supplex pernoctauit, veniam opemque sibi viroq; suo à Deo, Deique Matre impensiùs exposcens. Inde B.Virgine accensis studiis, votiuisque muneribus cultâ,in eius gratiam Hebręum adolescentulum inibi è sacro fonte suscipit, & aureo donatum torque in suam adsciscit familiam. Nec irrita supplicatio, aut gratia fuit. Haud longo tempore intermisso, cumulati voti compos exstitit. Coniugem suum ex tam atroci prælio non reducem solùm,sed victorem etiam recepit; eundemq; in vrbe Roma, veteri Romanorum more renouato,insigni pompa ouātem, læta conspexit. Cæterùm,eodem bello haud certiorem illa in priuata re,quàm Pius Pontifex in publica Lauretanæ Virginis expertus est opem. Christianam classem vltimæ dimicationi instructam,intentamque esse iusserat. Nec ignarus erat, summā rerum in eo præ-
 lio

lio verti. Proinde Pontifex verè Pius, priuatis, publicisq; supplicationibus Deum conciliare institit. Præcipuè in augustissimá Cella Lauretana orari assiduè Deiparam iussit, vt in vltimo rerum discrimine pia Mater adesset Christianis. Nec Pij Pontificis, piorumque spes in irritum cecidit. Initâ pugna nauali, non tam humanæ, quàm diuinę opis res visa. Obsecundante Christianis, qui ante pugnam aduersus erat, vento, fumumque bombardarum, ac tela hostium in ipsorum ora retorquente, nobilissima est de Barbaris parta victoria. Plerique hostium cæsi, naues partim depressæ, partim captæ: Ingens præda, magna vis captiuorũ, supra X. Christianorum millia seruitio exemta. Quorum quidem pars longè maxima deinceps Lauretum persoluendorum votorum gratia venerunt. Satis constat ipso naualis prælij die, antequam signa canerent, Christiana mancipia remigio à Turcis addicta pro libertate, plerosque autem Duces, ac milites Christianæ classis pro salute ac victoria Beatæ Mariæ Lauretanæ vota fecisse. Vt dubium cuiquam esse non possit, quin tam insignis victoria post Deum, Deiparæ debeatur. Ergo non remiges modò captiui Turcarum; sed etiam milites, Ducesque Christiani ad agendas Deo, ac B. Mariæ gratias, votaque reddenda Lauretum contulêre se.

Et di-

Et diuini beneficij monumenta inibi exstare vtrique voluerunt: alteri quippe catenas, quibus religati ad remos fuerant, apud liberatricem reliquerunt suam: alteri Deiparæ velut authori victoriæ, manubias hostium consecrarunt. Hoc autem vltimum, atque haud scio, an maximum Pij Quinti humanorum operum fuit. *Ann. Laur. Riera.*

A Gregorio XIII. Indulgentiis, & viis egregiis adornatur. CAP. XXII.

SEcutus Gregorius XIII. Pont. Max. superiores Pontifices, vt Pontificatus diuturnitate: ita Lauretanæ Virginis religione, ac magnitudine animi vicit. Nihil enim habuit prius, quàm vt maximè inclyto in terris templo, si quid deesset, munificè adiiceret, Itaque indulgentias superiorum Pontificum non sua tantùm firmauit authoritate; sed prudẽtia etiam amplificauit, omnibusque promiscuè Lauretanam Ædem visentibus cunctorum indulsit veniam delictorum. Pœnitentiariorum insuper authoritatem auctiorem fecit, addita cœnobitarum quoque à delictis reseruatis absoluendorum facultate. Illud verò insigne Gregorij donum, indictâ in annum M.D.LXXV. Iubilæi celebritate, Indulgentiisq; toto orbe terrarum, vt fieri solet, in Vrbis gratiam suspensis, vnã excepit Ædem Lauretanam, *Ann. Laur. Riera.*

quam nihilò secius, quàm cæteris annis, illo quoq; Romanæ celebritatis anno, ius suum obtinere voluit: ne Romana frequentia quicquam de Lauretana decerperet. Quin etiam Iubilæi anno circũacto, illam ipsam, quæ Romæ fuerat, Lauretano templo concessit Indulgentiam, quam etiam Romæ adepti denuò Laureti consequerentur, si præscripta fecissent. Inde orsus magnificum opus, & tali Pontifice, ac Lauretana maiestate dignum. Satis gnarus erat, vias quæ Laurετum ferebant, etiam in ipsa Pontificia ditione multis locis esse asperas, angustasque; vix vt equiti, peditiq; expeditus pateret aditus. Pulchrum fore B. Mariæ Lauretanæ ratus est, itinera adeò lata, ac munita esse, vt etiam quadrigis facilè ac tutò adiri posset. Itaque præcipuas vias regio sumptu, propè ad veterem illam Romanorum magnificentiam, etiam per saxa ac rupes aperuit munivitque. Nempe, vel in ipsis Apennini iugis via tantâ est amplitudine, vt quadrigæ inter se occurrentes sine periculo commeent. Ita Pontifex perfecit (quod nisi factum videremus, fieri posse nemo crederet) vt essedis, quadrigisq; expeditus per Apenninos mõtes, ac iuga transitus pateret ex Vrbe, non solùm in Picenum, sed etiam in Æmiliam, in Galliam Cisalpinã, in Poloniam, ipsamq; Germaniam. Ergo ex remotissimis quoque

orbis

orbis Christiani partibus plurimi rhædis, essedisq; vehuntur Lauretum, inuitante itineris commoditate; quos difficultas antea deterrebat. Inter hæc Saxatellus viis præcipuis circa Lauretum laterculo, aut glarea stratis, egregiè ornatos addidit fontes, haud parua vel Lauretanæ peregrinationis decora, vel solatia peregrinorum.

Celebritas Lauretana sub annum Iubilæi. CAP. XXIII.

INterim, dum viæ sternuntur, anno M.D. LXXVI. qui Iubilæi celebritate insignis extra vrbem fuit, tanta vis hominum confluxit Lauretum, quantam nemo meminerat. Pompa vtique adeò insignis, vt etiam posteris memorabilis sit futura. Quotidie septenæ, octonęúe, nonnunquam etiam denæ ciuitates, seu pagi, viciq; distinctis agminibus Lauretum veniebant, argenteas coronas, ingentes cereos aureis, argenteisúe nummis obsitos, sacras vestes, calices, aliaq; dona B. Mariæ ferentes. Et ordo, ornatusque venientium religionem spirabat. Sacræ quippe sodalitates agminibus, insignibusq; discretæ, non solùm prælatis crucibus auro, argentoque fulgentibus, sed vexillis etiam conspicuis, & Angelorum, Diuorumque personis suum quæque agmen ornauerant. In singulis porro agminibus, alij nudis in-

Ann. Laur. Riera.

cedebant pedibus, alij flagris nuda, & cruenta sibi terga cædebant: alij Deo, ac B. Mariæ non sine symphonia, solemnia canebant carmina. Cæterùm, inter omnes eminebant sodalitates Picentium, quæ sacras quà priscorum, quà recentium monumentorũ historias interpositis personis referebãt: summaq; actorũ venustate in Lauretani templi atrio gratissima, vel cœlestibus vel mortalibus præbebant spectacula. Oppidũ est Piceni haud sanè obscurum, cui S. Genesius ex histrione Martyr nomen dedit. Oppidani veterem Patroni sui laudem piè, sanctèque æmulantes, inter omnes populos, piorum spectaculorum, sacræque pompæ facilè primas tenent. Horum circiter mille præter mulieres, inconditamq; turbam, Lauretum petentes obuiis miraculo fuerunt. Pompa erat talis. Præibant eorum complures pœnitentium habitu, cruciatuũ, ac necis Christi Domini insignia præferentes, qui cilicinis induti saccis: capitibus aspersis cinere, nudis pedibus, tergis assiduo verbere laceratis, longo ordine procedebant. Hos tria deinceps sequebantur ornatissima sodalitia variis distincta vestium, ac notarum insignibus: & quodq; agmen cruces, ac vexilla adornabant argento, auroque fulgentia. Æquè autem omnia agmina accensis sodalium facibus collucebant: & longè, lateque

percre-

percrepabant egregiis Symphoniacorum choris. Proximæ ibant tres velut cohortes; prima vetera sacræ historiæ argumenta, ac mysteria referebat. Altera Euangelij, Ecclesiasticorumq; annalium illustria documenta virtutum. Tertia martyrum, ac militantis Ecclesiæ decora, nobilesq; de Tyrannis victorias. Et personarum, rerumq; gestarum simulacra ita ad viuum exprimebantur, vt res non referri, sed fieri, geriq́ue viderentur. Omnino non temporis causa ficta spectacula, sed vera, & suis temporibus præbita crederes. Extremum agmen claudebat currus triumphantis Ecclesiæ, insignibus, cuiusq; generis ornamẽtis, ac mira rerum, personarumq́ue varietate conspicuus. Christus rediuiuus triumphali curru sublimis eminebat, qui super orbem terrarum sedens, & vndiq́ue splendore collucens, sublata dextra obuiis populis benedicere videbatur. Circa eum Symphoniaci pueri Angelorum faciem gerentes suauissimo concentu cuncta complebant. Currum porro vis ingens Martyrum, Diuorumq́ue cuiusq́ue ordinis, ac generis, virorum, fœminarum, Virginum coronata, cum victoriarum insignibus sequebantur, spectatorum turbam ad paria decora exemplis suis inuitantes. Sanè tota actio nõ magis spectaculum fuit, quàm inuitamentum pietatis.

Ioannis

Ioannis Austriaci eximia pietas in Lauretana Aede visenda. CAP. XXIV.

Ann. Laur. Riera.
Ioan. Aust. pietas & D.

NEc illa tempestate Ædes Lauretana populorum spectaculis, quàm Procerum præsentia celebrior exstitit. Ioannes Austriacus vir Carolo Quinto Imperatore patre dignissimus, nec paterna gloria, quàm sua virtute clarior, eodem ipso anno Lauretum voti causa aliquando perrexit: Is quinquennio antè aduersus Turcas nauali prælio dimicaturus Lauretanæ Virgini vouerat, si superstes ipse partæ de Barbaris victoriæ foret, Lauretum vtique ad eam iturum. Cæterùm, voti cōpotem publica negotia alia ex aliis morata erant, quo minùs ante id tempus posset fidem exsoluere. Itaq; cū Neapolim paulò solutiore animo tenuisset; non horror sæuientis hyemis, non publicæ, priuataque negotiorum curæ, non Procerum, populorumque preces flectere eum potuerūt, vt ne summa hyeme, itineribus, glacie, ac niue obsitis, fluminibus passim turgentibus, Lauretum ad Beatam Virginem iter intenderet: Et horrida tempestas insigniorem pietatem optimi Principis fecit, Recinetensem portum equo prætergressus, vt procùl Ædem Lauretanam conspexit: venerabundus caput aperuit, ac Deiparā Virginem salutauit. Inde, velut alienato à sui cura ad cœ-

lestis

lestis Reginæ venerationem animo, nunquam neque imbris, neque cœli inclementia perpelli potuit, vt semel apertum operiret caput: adeò se, caputque suum B. Virgini deuouerat, cuius præsidio se incolumem credebat esse. Postquam ad sacram Ædem peruenit, totius anteactæ vitę noxis confessione expiatis, grates B. Marię ingentes agit: protinus vota persoluta satis magnæ pecuniæ cumulat dono. Comites insuper, & voce, & exemplo ad parem pietatis laudem accendit. Voti, pietatisq; munere perfunctus Neapolim regreditur, ingens Lauretanæ Virginis desiderium secum ferens.

Singularis pietas, ac munificentia Ioannæ Austriacæ Magnæ Ducis Hetruriæ.
CAP. XXV.

NEc per id tempus Principibus viris, fœminę nobilissimę pietate ergaB. Virginem cessêre. Quadriennio antè (opus enim fuit rerum, personarumq; ordinem sequenti, negligere nõnihil ordinem temporum) inter initia Pontificatus Gregorij XIII. Ioanna Austriaca Ferdinandi Cæsaris filia, eademque Francisci Magni Hetruriæ Ducis vxor Lauretum petiit, diuturnam Virginis visendæ sitim explere cupiens. Ergo Pontificis iussu, tota Pontificia ditione, regio cultu excepta à Paulo Odescalco Atriensi, & *Ann. Laur. Riera.*

Pennensi

Pennensi Episcopo, qui ad id ipsum ab Vrbe destinatus fuerat à Pontif. Max. ad optatissimam Virginis Ædem deducitur. Cæterùm, pia mulier sub Recineti mœnibus, Lauretana Æde procùl conspecta, confestim vehiculo desilit, ac submissis genibus Deiparam enixè salutat. Inde reliquum iter conficit pedibus, vniuerso comitatu Dominę exemplum sequente. Lauretum intrauit in veste candida, tenuiq; ; ex qua candor mentis eius eximius pelluceret. Inde etiam modestia eiusdem exstitit singularis. Namque à duobus Episcopis in sacrosanctam Virginis introducta Domum, contemtis puluinaribus, ac tapetis, super nudo pauimento procumbit in genua: cœli Regem, Reginamq; illius domus olim habitatores, nunc Præsides impensè colit: manantibusq; lacrymis veniam sibi, ac viro suo: ad hæc concors coniugium, virilemq; insuper stirpem precibus exposcit. Solemnibus exinde expiata mysteriis, insequentem noctem totam supplex ante Beatam Virginem, impensiùs iteratis absumpsit precibus. Idem duobus consecutis diebus, totidemque noctibus factitauit: tantum illi virium incensa pietas suggerebat. Discedens porrò duo corda aurea aureis catellis ante B. Mariæ ora suspendit: siue vt monumẽto forent, illam sibi, viroque suo esse cordi, siue vt Virgo author

concor-

concordiæ talem coniugis sui animum præ- *Corda Magnæ Ducis Hetrur. Dona egregia*
staret sibi, qualem suum erga illum sciret esse. Neque his contenta donis, ita discessit, vt fixum haberet, Lauretanam Virginem aliquo dono colere quotannis. Idque quandiu vita suppeditauit, impensiùs etiam fecit, quàm statuit: Argentea Christi crucifixi effigies præclara, cum ingenti cruce ex ebeno, candelabra quatuor sesquicubitalia ex argento perbene facta, solemnes Episcopi Sacerdotis, ministrorum, aræque vestes, ex auro argentoque bifariam crispante contextæ, & Phrygio insuper opere insignes, amictus quoque aureus Beatæ Virginis mirabili arte conspicuus, alia porro are thoralia, & sacrorum calicum opere Phrygio, gemmis, auro, argentoque distincta, Ioannę Austriacæ sunt munera. Nec in irritum piæ mulieris preces, donaque cecidêre. A peregrinatione Lauretana, ex coniuge stirps ei virilis fuit, maternæ pietatis effigies, in spem paternæ, ac penè regiæ ditionis genita; quæ matri aliquandiu superstes popularium suorum animos ad spem haud dubiæ felicitatis erexerat. Cæterùm, subinde mater exstincta, & arcano Dei consilio matrem impubis filius secutus Hetruriam impleuit mœrore, luctuq́;. At Ioanna Austriaca non solũ facto rem Lauretanam ornauit, sed etiã exemplo.

Haud

Haud ita multò pòſt Margarita Auſtriaca (vt in eadem familia non magis virtutis ex viris, quàm ex mulieribus pietatis exempla peterentur) Caroli V. Imper. filia, eademq; Octauij Farneſij Parmenſis Ducis vxor, Lauretanam Virginem adiit cum egregia nobiliſſimorum Procerum manu. Ibi Confeſſionis Euchariſtiæque myſteriis ritè perceptis, totum triduum diuinis in templo officiis ſemper interfuit: in auguſtiſſimo ſacello haud diutius, quàm enixiùs Deo ac Dei Matri ſupplicauit. Ingentique auri vi in arcam coniectâ, B. Virginem ſe dignis muneribus coluit.

Margarita Auſtriaca D.

Ducis Lotharingi vxor paralytica Lauretum delata ſanatur. CAP. XXVI.

Ann. Laur. Rier. Vict. Brigant.

NEc Auſtriacarum mulierum, Italięque ea propria laus fuit. Chriſterna, ſeu Chriſtina Daniæ rege, & Caroli V. Auguſti ſorore genita, eademq; Dux Lotharingiæ, fœmina exſtitit virili virtute, eximiaq; pietate: hæc magno iam natu, quamuis ætate, ac paralyſi impedita, voti cauſa Lauretum venire conſtituit. Nec vnquam paſſa eſt, id ſibi votum, ſuorum rogatu à Pontifice cum aliis pietatis officiis cõmutari, adeò ardens erat Lauretanæ Virginis viſendæ cupido. Lectica igitur cum regio penè comitatu in Italiam, Picenumque delata pergit ire, quò

deſtina-

destinarat, satis fidens, ab se valetudinem B. Mariæ ope recuperari posse. Ergo in sanctissimæ Domus aditu, non cœlestem modò lætitiam hausit animo, sed pristinā quoque recepit corporis sanitatem. Illa membrorum, quibus capta erat, vsum ac vires extemplo sibi redditas sentiens, primùm præter morem, sine vllo adminiculo institit pedibus, periculum virium factura. Inde cum res satis procederet, egressa, per se nullo adiutore, sacrosanctam Virginis Cellam suis pedibus circumiit gratulabunda, eius familiaribus miraculo attonitis, Deique ac Deiparæ donum certatim extollentibus. At Christina, quam ea res propius attingebat, obortis gaudio lacrymis, in augustissimum sacellum regressa, ante cœli reginam prouolui: nullum diuini beneficij efferendi modum, nullum agendarum gratiarum finem facere: se suaque Deo, ac Dei Matri dedere. Exinde, vt tanti beneficij monumentum exstaret, ingens cor ex auro solido coronatum, quod hunc ad vsum domo attulerat, ante B. Virginem catella aurea suspendit. Regia deinceps dona promit, torquem ex auro egregium, coronam ex vnionibus, baccisq; , monile ex gemmis clarissimis: atq; insuper ac sacerdotis ministrorumque solemni ceremonia sacrificantium vestes argenteas, opere Damasceno sanè mirabilis

Ducis Lotharingiæ D.

demum regalia munera ingenti pecunia cumulat. Nec inde ipsa indonata abiit. Gregorius XIII. Pont. Iubilæum illi amplissimum ab Vrbe miserat, quod ipsa cum vniuerso comitatu (in quo erãt homines facilè quingenti) rite percepit. Cæterùm, lætum donis cœlestibus pectus, tristis de morte Sebastiani Lusitaniæ Regis (erat is sororis filius) nũcius nonnihil turbauit. Verùm in tãto, tamque improuiso vulnere, egregia generosæ piæque fœminæ enituit virtus. A luctu propinqui Regis, ad opem eius animæ ferendam versa, funus illa, quanta maxima potuit pompa celebrauit. Sed ita, vt in Æde Lauretana quàm plurima pro eo sacra facienda curaret. Ad vltimum Christiana pietate ardens, Nosocomium Lauretanum bis inuisit, binos singulis ægris aureos nummos impertiens, haud minore liberalitatis laude, quàm humanitatis.

Duo præcipiti ex equo periclitantes à morte reuocantur. CAP. XXVII.

Ann. Laur. Riera. D. Susanna Thainonia à morte reuocatur.

MInùs illustre si personas conferas; sin res ipsas, magis admirabile exstitit, quod paucis antè annis acciderat. D. Susanna Iacobi Thainonij Cordauellẽsis equitis nobilis cõiux fuit, hęc ab equo cui insidebat excussa, afflictaq; ad terram, ad vltimum periculũ venerat. Namque ossibus, quà fractis, quà

luxatis

luxatis, omnes amiserat sensus. Adhæc membra vitalis penè destituerat calor. Itaque desperata à peritissimis Medicis corporis salute, Sacerdos salutem curabat animi, moribundam de more Deo, Diuisque commendans, & lustrali subinde respergens aqua. Interim Iacobus charissimæ vxoris vicem sollicitus, templum proximum intrat. Ibi positis genibus, oculos pariter manusque tollit in cœlum, lacrymansque enixè Lauretanam inuocat Virginem: votum precibus miscet, se ad Lauretanam Ædem iturum, si sua ope seruet eam, quam nulla vis humana seruare possit. Nec irritum fuit votum. Vixdum planè id vouerat, cum mulier habere meliùs cœpit, ac breui consanatis diuinitus ossibus membrisque conualuit. Eques igitur voti memor anno M. D. LXXV. (qui anno Iubilæo celebris & insignis fuit) Lauretum cum vxore contendit, laminamq; argenteam cum Lauretanæ Virginis effigie, quam hinc viri, hinc mulieris imago supplex orat, votiuum donum Deiparæ tulit. Additus laminæ titulus, qui totã rem breuiter exponit miraculi ad posteros monumentum. Huic aliud consimile eodem ferè tempore. Nicolaus Pauonius ciuis Catacēsis nobilis erat. Is cũ eques exerceretur inter æquales corruente ab rapido cursu equo, effusus in terram cõfracto corpo-

Nicolaus Pauonius ab interitu liberatur.

corpore, brachio etiam comminuto iacuerat exanimis. Exſpiranti ſimilem famuli excipiunt, domumq; referunt, haud ſatis compotem mentis. Adhibentur confeſtim Medici, qui mali magnitudine victi, actum de illo eſſe pronunciãt. Pauonius ergo amicorum ſuaſu, B. Mariam Lauretanam implorat, vouens ſalute recuperata, ad eam ſalutandam eſſe venturum. Votum iucundiſſimus ſomnus excepit. In ſomnis Lauretanæ Virginis obuerſata ſpecies, quæ affectos iacentis artus manu contrectans, repentè ſanaret. Haud vanum fuiſſe ſomnium oſtendit euentus. Nicolaus è ſomno euigilans, membra perſanata comperit. Extemplò igitur exilit lętus è lectulo, Lauretum accurrit, votum exſoluit.

Quidam ex inimicorum manibus ereptus, quamuis duodecim mortiferis plagis acceptis, diuinitus ſanatur. CAP. XXVIII.

Ann. Laur. Rier. SEquitur aliud in alio genere, admiratione præcipuum. Ioannes Philippus Ambroſius Neopolitanus tenui re, ſed magna religione erga B. Virginẽ fuit. Is anno huius ſæculi LXXIX. inermis inciderat in armatos inimicos; à quibus, quàm tumultuoſiſſimè circumuentus cædebatur ad necem. Iam vulneribus cõfoſſus haud procul exitio aberat:

erat:nec quisquam opem misero ferebat; & illi animis, armisq; infesti non priùs cædendi finem facturi erant, quàm penitus exstinctum cernerent. Ambrosius ergo media iam in morte, Lauretanam Virginem venerabundus inclamat, nec frustra missæ preces. Extemplò è sæuientium manibus diuina vi ereptus præsentem interitum euadit. Ipsemet (quod postea narrauit) sublimem inde se diuinitus auferri sensit ad teli iactum: vbi exceptus à notis, exsanguis ac semianimis defertur domum. Nec tamē vitę discrimen euasisset, nisi nouam in eodem periculo B. Mariæ sensisset opē. Duodecim numero acceperat plagas, plerasq; mortiferas, quibus inspectis, Medici de eius salute penitus desperarāt. At ille cœlestis opis modò expertę memor, tātum miraculum haud frustra esse credidit. Itaq; vnde auxilium aduersus tela inimicorum adfuerat: indidem medicinam vulneribus sperare cœpit. Ecce nouum miraculum: B. Virgo impensiùs ab illo implorata, cœlestem plagis facit repentè medicinam. Ergo ille omnium opinione mortuus, repentè sanus vegetusq; surgit è lecto. Lauretumque profectus, vota persoluit, illustre Lauretani auxilij documentū: bis quippe vno tempore à media morte reuocatus. Proinde à notis, ignotisque non iam Io. Philippus appellabatur, sed Lazarus rediuiuus.

B. Maria in media morte præsidiū.

Mater, & filia à morte, alij ab aliis morbis liberantur. CAP. XXIX.

Ann. Laur. Rei.

HAud maior in vulneribus, quã in morbis sanandis, per ea tempora Virginis Lauretanæ vis exstitit. Melido quidam fuit è Vasto vrbe Samnitium, cuius vxor, & filia graui, diuturnaque febri pariter afflictatæ iacebant morti proximæ. Iamque sacris candelis ad capita earum de more accensis, simul ambæ agebant animam; cum Melido, qui vtramque vnicè diligebat, vltima experiri statuit. Igitur dolore ardens procumbit in genua: & manantibus vbertim lacrymis, Lauretanæ Virginis opem implorat: supplicationi votum addit, plurimum in Deiparæ benignitate spei reponens. Et spes nequaquam eum fefellit: mira res: repentè coniux, & filia periculo exemtæ, paucisque diebus persanatę. Inde à Melidone Lauretum adductæ, vota pro ipsarum salute suscepta, Deiparæ Virgini reddiderunt, anno M.D.LXXIX. Insecuto anno Ioannes Petrus Florentinus ex Anna Bassa Vercellensi coniuge sua filiolam genuerat, vtroque lumine penitus captam. Qua baptismo ritè lustrata, Anna mater Lauretanam Virginem enixè inuocans vouet, si puellæ vnius saltem oculi vsus redderetur, eam ab se Lauretum primo quoque tempore delatum iri.

Id votum Beatæ Mariæ cordi fuiſſe ſtatim apparuit. Extemplò nulla humana ope infans cæca altero videre oculo cœpit. Mater ergo voti haud parum memor, impigrè Lauretum petit, luſcam geſtans filiam ſinu, materiem noui miraculi, non ſolùm veteris teſtem futuram. Quò propius Lauretanam accedebat Domum, hòc melius puella cernebat. Itaq; poſtquam gratulabunda ſacroſanctam Virginis intrauit Cellā (is dies fuit III. Non. Maij anno huius ſæculi LXXX.) dextro oculo planè videbat: iámque etiam ſiniſtro videre cœperat: adeò Deus Deique parens vota exſuperant piorum. Sequitur aliud in diſpari genere non diſpar fortaſſe miraculum. Angelo Bernardino ex Æmilia, paruus erat filius, cui inter edendum, os (ex carne opinor, id enim non traditur) tranſuerſum hæſit in gutture, adeò quidem pertinaciter, vt nulla humana ope excuti poſſet: & tumorem gutturis conſecuta febricula puerum acriùs vrgebat. Iam puer exigua in ſpe trahebat animam, cum pater chariſſimum filium moribundum intuens, obortis lacrymis Lauretanā Virginē ſuppliciter implorat. Nec mora: puer extuſſito oſſe, diuinitus imminenti periculo eripitur. E veſtigio à patre Lauretum aductus B. Mariæ ſiſtitur. Ibi dum votū exſoluit (vt cumulatum foret beneficiū) febricula etiā, quæ ex mor-

Cæca infanti lumē redditur oculorum.

Puero trāſuerſum os excutitur ex gutture.

morbo erat reliqua, liberatur. Excipit aliud vsitatius, sed tamen non omittendum. Petrus Maria Florentinus diutinis podagræ doloribus confectus, adeò iam captus erat pedibus, vt sine adminiculis (cruces appellant) reptare non posset. Tandem igitur damnata medentium ope, Lauretanam Virginem enixè inuocat. Nec frustra preces fuerunt. Protinus, depulso diuinitus morbo, vsum recuperat pedum, & Lauretum profectus gratias agit Virgini. Inde cruces ipsas, quibus æger subniti assueuerat, apud sacrosanctum sacellum suspendit miraculi argumenta.

Podagricus liberatur.

Tres Ciuitates pestilentia liberantur. CAP. XXX.

Ann. Laur. Riera.

IIsdem temporibus Lauretana Virgo non magis ciuibus singulis; quàm vniuersis ciuitatibus præsens in malis auxilium tulit. Anno huius sæculi LXXVII. atrox morbi vis contagione vulgata, totam penè Siciliam peruaserat. Iamque nobilissimæ vrbes continuatis propè funeribus exhaustæ, horrenda superstitibus præbebant spectacula. Ibi Panormitana ciuitas, ingruente lue, cœlestem iram placare instituit, ita voto, & imploratione Lauretanæ Virginis, periculum euasit. Et votum cum fide exsoluit. Exstat hodie lamina ingens argentea librarum ferè no-

Panorm. pestil. liberat.

rè nouem, vbi Beatæ Mariç Lauretanç tecto insidentis expressa effigies visitur. Cui præclara imago Panormitanæ vrbis subiecta talem præfert titulum, depulsæ luis indicium: *Panormitanorũ D.*

FELIX CIVITAS PANORMI TRINACRIÆ METR. B. VIRGINI LAVRETANÆ DICAT.

EIVS PATROCINIIS A PESTE LIBERATA, AN. SAL. M. D. LXXVII.

Biennio ferme interiecto, Anicia Galliæ vrbs non ignobilis, triduo distans à Lugduno, in grauiore etiam periculo par Lauretanæ Virginis experta est præsidium. Diutina vrgente pestilentia, colonis, ac ciuibus penè exhausta, haud procul exitio abesse videbatur. Itaque ciues, quibus adhuc lues pepercerat, tam atroci, pertinacique malo conterriti, commodissimum rati sunt, per Dei Matrem placare iratum Deum. Communi ergo consilio, solemne Lauretanæ Virgini votum nuncupant: stratique passim in templo veniam delictorum, finemque morbo precibus exposcunt. Nec frustra. Nuncupationem voti, ciuitatis sanitas est cõsecuta: mali infesta vis profligata: pristina ciuitati facies reddi cœpta. Extemplò Lauretum votiua dona publicè per certos homines missa cum publico testimonio, *Anicia Vrbs pestil. liber.* *Aniciensiũ Dona.*

quod monumentum foret, & voti ab Anicienſibus facti, & morbi Virginis ope depulſi. Nec Lugdunenſis ciuitas Galliæ clara inprimis, ac nobilis, aut cōmunis cladis expers, aut Lauretani præſidij exſors fuit. Fæda namque lue claras iuxtà, & obſcuras domos populante, inopes humani auxilij Magiſtratus ad Deum, Deiparamque populum, ac vota verterunt. Publicè voto pro ciuitatis ſalute ſuſcepto, Lauretanæ Virginis imploratur auxiliū. Extemplo auditæ preces, ęgri ſanati, peſtilentia diſcuſſa. Ergo anno M. D. LXXXI. ab grata ciuitate votiuū donū B. Virgini mittitur, nec ciuiū religione, nec amplitudine vrbis indignū, calix ex argento cælato inauratus, non minùs opere, quàm magnitudine inter cæteros eminens. Alia prætereà dona haud exgui pretij, magna, & Lauretani auxilij, & Lugdunenſis pietatis argumenta. Inter hæc Roberto Saxatello Piſaurenſi Epiſcopo creato, Iulius Amicus ſublectus, qui etſi parùm lætis ob Longobardiæ peſtilentiam temporibus vſus: tamen Lauretanam Ædem nō parum ornauit. Per id tempus ſacra ſupellex, & inſtrumentum Ædis ſatis auctum. Venuſini Principis coniux oculos aureos, & coronam argenteam miſit. Sfortia Pallauicinus triremem argenteam pondo librarum quinque. Cardinalis Sitticus Abaltaemps pro recuperata

Lugdun. peſtil. liberat.

Lugdunenſium Don.

Venuſt. Princip. D.

Sfort. Pallа. D.

Car. Abaltaemps. D.

perata pueri propinqua cognatione iuncti salute, eius imaginem ex argento expressam decem pondo. Delia Sanseuerina Comes Briatici lychnum argenteum pensilem sanè egregium pondo XXII. Cardinalis Estensis cor aureum, Marchionis Vasti coniux argenteam arculam librarum ferè XVI. Vxor Principis Sulmonensis pollubrum, & vrceum argenteum operis, ac ponderis non pœnitendi. Cardinalis Riarius crucem auream specie, ac precio nobilem. Mitto minora omnia, quæ referre operæprecium non ducimus.

Comit. Briatici D.
Card. Estē. Don.
March. Vasti D.
Princ. Sulmon. D.
Card. Riarij D.

FINIS LIBRI QVARTI.

HORA-

HORATII TVRSELLINI E SOCIETATE IESV

LAVRETANÆ HISTORIAE, LIBER QVINTVS.

Card. Vrbinatis, & aliorum Principum Dona. CAP. I.

Cod Laur. Vict. Brig. SVBINDE Lauretanæ Domus opulentiam Patroni mors ac pietas cumulauit. Cardinalis Vrbinas, ne minùs liberalis moriēs in Lauretanam Virginem esset, quàm viuus fuerat; testamento sacram sacelli sui supellectilem luculentam inprimis, & copiosam B. Mariæ magna legauit ex parte. *Card. Vrbi. D.* Missa igitur ab hæredibus crux argentea præclara cum binis candelabris egregio opere factis. Pontificales amictus duo ex veste Attalica: totidem altarium, ac sacerdotum sacris operantium vestes ex auro textili: toralia insuper, & sacrorum calicum velamina, Phrygio opere, auro argentoque distincta. Ad hæc sacra ara mobilis (petram sacratam vocant) è gemmis compacta: calices aliquot aurei, bini

vrceoli

vrceoli argentei cum ſuo polubro pulcherrimè cælati, aliaque generis eiuſdem haud obſcura Roburęę munificentię argumenta. Porrò Vrbinati Cardinali in tutela Lauretana, ſucceſſit Cardinalis Moronus: hic Vincentium Caſalem Lauretanæ rei adminiſtrationi præpoſuit, ſpectata pietate ac fide virum. Quo Præſide Lauretanum inſtrumētum, ac ſupellex haud parua incrementa cepit. Lichnus egregius cum ſubiecta patina ex argento librarum XV. vaſculum item odoramentarium argenteum Marchioniſſæ S. Crucis munera fuerunt. Caroli Archiducis Auſtriæ numiſma aureum ſuo nomine inſcriptum. Maximilianæ Bauari Ducis filiæ corona deliciis magis, quàm precibus aſſueta, è ſuccino precioſo, auro gēmiſque diſcreta: crux aurea gemmis cęlatiſque operibus inſignis, & aliæ præterea gemmæ. Alberti Marchionis Aquauiuæ effigies argentea in ſupplicantis formata morem decē pondo. Alberti Bauariæ Ducis crux ingens ſmaragdina, auro Pyropiſque exornata, & cryſtallino quaſi monti impoſita. Duodecim aureorum millibus æſtimatam ferunt. Et munus per ſe inſigne, mittentis diſſimulatio inſignius fecit. Satis conſtat, hoc regale donum vulgaribus inuolutum linteis per obſcurum hominem eſſe latum, ſuppreſſo donantis nomine. Itaque diu author tam

Car. Moronus Laur. Patron.

March. S. Crucis D.

Archi. Austriæ D.

Baua. Duc. filia D.

March. Aquauiua D.

Albert. Bauar. D. Donum egregium.

eximij

eximij muneris homines latuit. Cæterùm, Dei vtique nutu; cui non magis eximium donum, quàm donantis egregia moderatio cordi fuerat, tandem doni author proditus, haud minore cum laude regiæ munificentiæ, quàm Christianæ modestiæ. Amadei Dynastæ (is Emmanuele Philiberto Duce est genitus) imago sua in argentea lamina expressa, & auro ac gemmis inclusa, donum est. Virginiæ porrò Sabellæ Rotelliæ effigies votiua ex aurea lamina, ebeno inclusa, holoserico villoso substrato. Constantiæ Carrettæ corona aurea gemmis, vnionibusque conspicua. Cardinalis Madrucij aurea fibula ingens (quali Cardinales, Episcopi vti in Pontificali amiculo solent) tribus margaritarũ aceruis, instar nodorum, nobilis. Cardinalis Austriaci crux aurea aureo insidens monti, gemmisque distincta clarissimis. Hæc egregia nobilium virorum ac mulierum dona. Alia porro vulgaria, aut ignotorum, quæ percensere nostri instituti non est. Vnum tamen huius generis non tam precio, quàm precatione donantis insigne, non quco reticere. Aureus annulus egregia Smaragdo insignis, repertus in calice, donum hominis ignoti mortalibus, noti cœlestibus, cum hisce verbis in scheda inscriptis:

Amadei Sabau. D.

Virginia Sabel. D.

Constantia Carretta Donum.

Card. Madruc. D.

Card. Austriaci D.

VIRGO SINGVLARIS, MITES FAC ET CASTOS,
O AMOR, QVI SEMPER ARDES, ET NVNQVAM EXTINGVERIS,
ACCENDE ME, SVSCIPE ME SERVVM TVVM B.

Lauretani templi cultus augetur.
CAP. II.

CAsalis interim Preses pro suo munere, Lauretanæ dignitatis studio flagrans Canonicorum, Clerique vniuersi studia accendere omni ope institit. Ille alternis hortando rogandoq; nunc singulos, nunc vniuersos ad sua munia incitauit. Ille non dictis magis, quàm (quod efficacissimum suadendi genus est) factis & exemplis perpulit ad sedulam Deo, Deiparęq; operam in augustissima illorum Æde nauandam. Nam cùm omnia Canonicorum officia siue canendis diuinis laudibus, siue confessionibus audiendis, Præses ipse obiret primus; Canonicos cæterosque pudor haud segniter stimulabat. Ita quãuis multiplicato labore, haud inuiti sequebantur Præsidem præeuntem, nemine detrectante munus, quod ille occupasset. Et Casalis sedula fideliqve eorum opera vsus, egit transegitque cum Patrono, ipsoque Pontifice, vt auctis Lauretani Cleri laboribus, stipendia pariter augerentur. *Ann. Laur. Riera.*

Cum

Cum ſtipendio cunctorum etiam ſedulitas creuit. Canonicis nouo munere ad amplificandum templi cultum incitatis, Pœnitentiarios linteis veſtibus ſuperindutos ſericis infulis (ſtolas vocamus) ornauit. Ex quo non plus ipſis, quàm templo decoris acceſſit. Duodecim inde pueris ſacrorum miniſtris ab ſe inſtitutis rubræ veſtis inſigne dedit. Et quia vetus Odeum aucto Sacerdotum, Symphoniacorumq; numero, erat anguſtius; nouum multò amplius, multoque commodius inſtituit ornauitque, ſumtu Biſinianenſis Principis. Id nunc Odeum vſurpatur, pulcherrimè laqueatum, præclaris tabulis pictis, exedriſque viſendum. Ad ſolemnem inſuper aræ ornatum, duodecim Apoſtolorum ſimulacra ex argento ſeſquicubitalia egregio opere fecit. Fama eſt conflata omnia ex votiuis imaginibus argenteis iam vetuſtate exoletis; ſingula verò ſimulacra eſſe pondo circiter ſexaginta. Ex quo coniectari licet, quanta tandem fuerit talium imaginum copia, quæ ſummam efficeret ſeptingentarum, ac viginti librarum: quanta ſit etiam hodie illiuſmodi donorum vis, ac multitudo. Illud verò præclarum, ac frugiferum Caſalis inuentum, vt omnium nationum aduenis Lauretanæ hiſtoriæ cognoſcendæ copia foret, eius capita à Teremano Præſide olim edita, in octo præcipuas linguas

Odeum à Biſin. Prin. ornatum.

XII. Apoſt. ſimula. arg.

Vict. Brig. Hiſt. Laur. octo linguis mandata.

linguas Græcã, Arabicam, Hiſpanam, Gallicã, Germanam, Illyricam, Latinam, Italicam vertenda curauit. Eademq; in totidem ingentibus tabulis deſcripta medio propoſuit templo, non minùs decorum ratus B. Mariæ Lauretanæ Domũ ab omnibus gentibus, quàm hiſtoriam linguis omnibus celebrari.

Collegium Illyricum inſtituitur. Peregrini præſertim illuſtres lautè tractantur. CAP. III.

AT Gregorius Pont. memor eius, quòd initio Pontificatus imbiberat, Lauretanæ Domus, reiq; Chriſtianæ amplificandæ, vt Romæ, atq; alibi diuerſarum Nationum: ita Laureti Dalmatarum Collegium inſtituit, ingẽs afflictę Nationi vel auxiliũ, vel ſolatium. Quippe tricenos ibi adoleſcẽtes litteris, bonisque moribus inſtrui iuſſit, haud maiori genti Illyricę adiumẽto; quàm Ædi Lauretanæ ornamento futuros. His ex arca Lauretana ſtipendium, certasque ædes, vbi antè erat Noſocomium, aſſignauit, nouo Noſocomio alibi excitato. Illyrici alumni feſtis diebus in templo linteati ſacris ſolemnibus adeſſe, ac miniſtrare iuſſi: Iidem Patribus Societatis Ieſu in diſciplinam traditi. Porrò in ſacri cultus curam intentus Pontifex, muſicum organum alterum condidit, *Viſt. Virg.*

X ſanè

ſanè multiplex, ac varium, & auro pictu-
risque conſpicuum. Ex eo tempore bina egregia organa in templo Lauretano eſſe cœperunt, Iulianum, & Gregorianum, quo maior concentuum varietas ſolemnia ſacra decoraret. Cæterùm, Cardinali Morono vitâ functo, Vaſtauillanus Cardinalis ſororis filius à Pontifice ſubrogatus. Qui Vincentio Caſali Maſſæ Epiſcopo deſignato, Vitalem Leonorium ſublegit, Laureti Præſidem non pœnitendum. Is quippe, vt erat homo induſtrius, ſedulâ agrorũ culturâ, Lauretanæ Domus vectigalia auctiora fecit, ac benignitate in pauperes peregrinos nihil remiſſa, in Procerum hoſpitium lautum ac liberale curam intendit. Itaque nouum, egregiumque conclaue, quod nuper in Pontificiis ædibus exſtructum erat, magnificè ad hoc ipſum ornauit. Ibi Principes viros excipiens, quæcunque ad hoſpitalitatis munus pertinebant, ſumma cum cura exſequebatur. Ita omnes læti domos redibant, liberaliter ſe Laureti habitos, cultosque memorantes. Et ea res fructuoſa etiam Lauretanæ Domui, non ſolùm decora B. Mariæ exſtitit.

Vital. Leonorius Præſ. Lauretan.

Hoſpitalit. Laur. Dom.

Ducis

Ducis Ioiosæ, & Regis Galliæ pietas, ac munificentia in Aedem Lauretanam.
CAP. IV.

NVnquam aliàs antè plures diuersarum gentium Proceres, Lauretanam Ædē præsentia sua;ac muneribus coluerunt. Author est Victorius Brigantius (is Lauretanus sacerdos assiduus, ac pius appendicem scripsit Historiæ Lauretanæ)complures per id tempus Dynastas cum donis venisse Lauretum. Ioiosa Dux Deiparæ salutandæ studio; ex Gallia Lauretum profectus, haud minora liberalitatis, quàm religionis signa præbuit. Quippe octo dies totos cultui Beatæ Mariæ, & admirationi Ædis Lauretanæ dedit: quo temporis spatio ter in augustissima Virginis Cella pastus est cœlesti dape.Discessurus autem quatuor aureorum millia in arcam coniecit munificentia memorabili. Nec eo contentus munere, cum ex vrbe Roma Pontificem de more veneratus,diuertisset Florentiam,parem auri summam denuò Lauretanę Virgini donū misit: doni appendix bini argētei lychni ingentis ponderis fuêre, qui assiduè ante B. Virginem ardentes eximiam, ac penè regiam testantur munificentiā Ioiosæ Ducis. Hæc pecunia Lauretanarum ædium, quas Principibus viris excipiendis destinatas diximus, *Vict. Brig.*

Regis Francisca D. egre. bonam condidit partem, eam scilicet, quæ è regione templi Lauretani, perducta quidem ad culmen, sed rudis adhuc, & impolita hodie cernitur. Nec regali Galli Ducis munificentiæ Rex ipse Galliæ cessit. Henricus III. cum Lauretanam Virginem publicis implicatus negotiis visere, ac muneribus colere ipse nō posset; Lusitanum vnum ex Proceribus Galliæ suo loco ad eam destinauit cum regali munere, anno M. D. LXXXIV. Donū votiuum scyphus egregius erat Virgini, vt virilem Regi regnoque stirpem impetraret, munus & materiâ & opere maximè insigne. Scyphus ipse è gemma excauata, lapidem Lazuli hodie vocant, veteres Sapphirum (vt quibusdam placet) appellabant. Hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum scyphi crystallinum tornatile, quod auro circumclusum clarissimæ gemmæ distinguunt. Porrò in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne Lilium adamātinum sustinet manu. Constat quippe Lilium ex tribus Adamātibus auro mira arte illigatis, scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque substernitur, circà gemmis eximiisque vnionibus adornatus. In ipsa smaragdini pedis solea, quam aureā esse diximus, doni author & causa his litteris incisa.

VT QVÆ PROLE TVA MVNDVM REGINA BEASTI; ET REGNVM, ET REGEM PROLE BEARE VELIS.

HENR. III. FRAN. ET POLON. REX ANNO M. D. LXXXIV.

Cæterùm, occulto Dei consilio, preces interdum non audientis ad voluntatem, vt audiat ad salutem; donum ratum, votum irritum fuit.

Alia Gallorum Dynastarum munera. CAP. V.

DVx inde Humalæ, vnus è Primoribus Galliæ Dynastis, Lauretanam Ædem accessit. Ibi solemnibus mysteriis ritè procuratis totum ferè quatriduum in augustissimo sacello B. Virginis supplex exegit precibus. Demum, Deiparâ muneribus culta discessit. Egregium Ducis Pernonij munus subinde Lauretum affertur, memorabili quidem insigne miraculo. Dux Pernonius è Vasconia Lugdunum, ad Henricum Galliæ regem tendens, in via Gioiosæ Ducem offendit eòdem petentem. Itaque salute data acceptaque, ambo pariter iter facere cœperũt. Ventum erat ad angustum in præruptis rupibus viam, cùm Pernonij equus factus est insolentior, & equi insolentia in Domini caput vertit. Pernonius obstinatè se erigentem iactantemq; equum cohibere *Vict. Brig.* *Ducis Pernonij casus.*

connixus, de altissima rupe agitur præceps. Pro mortuo sublatus in proximam Lugduno villam properè defertur. Hic omnium amicorum charissimus erat Regi. Rex igitur trepido nuncio excitus accurrit, totamque ibi transigit noctem, summâ ope remedia amicissimo viro adhibenda curans. Et Gioiosa vicem amici sollicitus, pro ei9 salute Lauretanæ Virgini votum suscipit. Nec frustra id fuit: Paucis horis interiectis, Pernonius liberiùs iam meante spiritu, alleuare oculos cœpit: inde paulatim redeunte animo, circumstantes amicos cognoscere. Ibi Gioiosa, vt illum mentis compotem, laxataque morbi vi, magnitudinem mali sentire vidit, accessit propiùs, & bono animo esse iussum monet, magnam vt concipiat spem, sibi Beatæ Mariæ Lauretanæ opem affuturam, cui ipsemet paulò antè pro ipso vota fecisset. Rogitat deinde, vtrùm id votū ratum habeat. Ille cum voce assentiri non posset, capite annuit. Incredibile dictu, paucis horis sensus omnes cum voce pariter recipit, paucis diebus è lecto surgit incolumis. Ergo beneficij satis memor, certum hominem suo loco ad exsoluendam voti religionem destinat exinde Lauretum: per eum binos solido ex argento angelos cubitales dicat, qui ad pedes B. Mariæ hinc, & hinc accensis perpetuò cereis lucerent, monumento-

Ducis Pernonij D.

mentoque essent posteris, Lauretanæ Virginis ope redditam sibi huius lucis vsuram. Hanc Gallorum Principum pietatem ęmulata Claudia Turnonia, arcis Turnoniæ effigiem argenteam misit, seruatęne arcis votiuum donum, an voluntarium tutelæ Virginis conciliandæ? Dono inscriptum:

HOC ARCIS TVRNONIÆ.

Eximia Dona, ac pietas Gulielmi Bauariæ Ducis, & aliorum Principum Germaniæ. CAP. VI.

CONstans tam euidentium in nobilissimis Principib⁹ miraculorũ fama, Germaniam peruagata, plures Dynastarum ad visendam, ac muneribus colendam Ædem Lauretanam accendit. Horum Gulielmus Bauarię Dux primas tulit, vir vel opibus, vel pietate Germani nominis longè Princeps. Hic paternæ in Virginem Lauretanam munificentiæ satis memor, regalis opulentiæ dona partim misit Lauretum, partim attulit. Inter dona missa erant equus generosissimus, laminaque argentea ebeno inclusa, vbi Beatæ Mariæ IESVM puerum gremio gestantis, Iosepho fugæ comite in Ægyptum, effigies expressa cernitur. Candelabrum item argenteum pensile, non magis pondere, quàm opere egregium; pondus est

Vict. Brig.

Ducis Pernonii casus.

librarum LXXX. opus autem eiusmodi, vt quatuor & viginti veluti rami ex eodem emineant trunco, scitè omnes venusteque dispositi, adeò vt totidem cereos satis laxè sustineant. Ergo id candelabrum in ipsa Virginis Cella perpetuò ante eius effigiem pendet, nobile omninò Bauari Ducis donum; sed hòc nobilius, quod dotatum venit. Dotis nomine perpetuum assignatum à Duce stipendium, vt quotannis per quadragenos dies festos ac solemnes, candelis vicenis & quaternis candidis B. Virgini luceat. Inde Dux ipse sua munera secutus, & quatuor dumtaxat comitantibus Laretũ, mutatis subinde equis cucurrit ignotus. Annus agebatur M.D. LXXXV. Eximia tanti Principis modestia pietatem quoque insigniorem fecit. Namque humanas aspernatus delicias, vt diuinas liquidiùs hauriret, publicum magnificumque Principibus excipiendis destinatum hospitium posthabuit priuato, tenuique. Quippe ex aulici strepitus, pompæq; fastidio, auidus religiosæ quietis ad Patres Societatis Iesu, de quo ordine optimè meritus erat, perfamiliariter diuertit. Ibique apud eos dies aliquot diuersatus est, vulgari quidem victu, cultuque contentus. Cæterùm, tanta virtus diu latere non potuit. Præses Bauari Ducis aduentu cognito, properè ad eum venit: perlibera-

beraliter inuitat hoſpitio, rogitat, vrget, inſtat: Demum, vt obfirmato animo recuſantem vidit, incepto irrito diſcedit. Nec minor in templo modeſtia Ducis fuit, quàm in hoſpitio fuerat. Scabellũ ad genua ſubmittenda, ſellaque ad conſidendum apparata erant penè regio cultu. At ille non luxum ex Lauretana Æde, ſed pietatem petens, adeò aſpernatus eſt ea, vt ne aſpexerit quidẽ. In auguſtiſſima porrò Virginis Cella vſque eò Chriſtiana eius humilitas, pietaſque enituerunt, vt cæteris miraculo forẽt. Nam tanta animi corporiſque ſubmiſſione ſupplicabat in turba, vt vnum aliquem de populo crederes. Obuerſabatur, credo, eius animo Dei filius, *qui cũ in forma Dei eſſet* inibi, *exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens.* Ita porrò aſſiduus erat in ſupplicando, vt in B. Virginis Domo habitare videretur. Nec obſcuriora Laureti reliquit munificentiæ ſuæ, quàm religionis veſtigia. Præcipuum eius donum fuit libellus ex auro ſolido, qui trifariam diuiſus, quatuor velut paginis gemmata ſigilla, egregiaſque imagines continet. Integumentum ex auro, vnionibus, gemmiſque clariſſimis, opere mirabili perfectum, pendet ex tribus catellis aureis, quas ex aureo fluentes annulo ingens Sapphirus excepit. Fama eſt, hoc donum octo aureorum millibus æſtimatum. Nec ferme

Duc. Bauariæ D. eximium.

aliud est in Ædis Lauretanæ thesauris, quod iucundius à peregrinis, auidiusque visatur: adeò non solùm ornatus; sed etiam interiorum imaginum, sigillorumq; eximia pulchritudo spectantium oculos capit, arte certante cum copia. Eiusdem donum Christus aureus fuit, ea specie, qua rediuiuus exstitit è sepulchro: sed sepulchrum Adamantibus, Pyropisque collucet. Egregia Bauari Ducis pietas multis Germaniæ Proceribus exemplo fuit Lauretanæ Virginis salutandæ, colendæque muneribus, quorum deinde aduentus in Xysti V. Pontificatum incidit. Ducis tamē Braunsuichiensis vxor amiculum argenteum B. Virginis, auro distinctum opere Phrygio, egregiam quoque aræ vestem, margaritis, Adamātibus, Pyropisq; distinctam, dona portauit Gregorio Pontifice. Cardinalis porro Madrutius ex legatione, qua apud Rodulphum Cæsarem functus erat, reuersus, crucem argēteam talium Legatorum insigne, Lauretanæ Virgini donum tulit, legationis feliciter obitæ illius præsidio atque ope, monumentum.

Duc. Brau suichien. D.

Card. Madrutii D.

Italiæ Principum pietas, ac dona.
CAP. VII.

Vict. Brig. Ioā. Piccolhominei. D.

NEc obscura per id tempus Italiæ Procerum pietas, aut liberalitas fuit, Ioannes Piccolhomineus laminam argenteam, in qua

qua muli duo lecticam ferentes expressi, quorum alter hominem humi iacentem calcibus petit, haud dubium depulsi Virginis ope discriminis argumentum. Ioannes Baptista Duara Gonzaga compedes argenteas pro ferreis, quibus vinctus fuerat, donum attulit, indicium partæ per Virginem libertatis. Ludouicus Martinengus Brixiensis calices quatuor ex argento inaurato. Marchionissa Estensis suam, filijq; sui imaginem B. Mariæ supplicantem ex lamina argentea pondo XIV. Dux Atriæ bina Angelorum simulacra sesquicubitalia præclaro opere, pondo XXXVI. quæ ante B. Virginem, apud aram ipsam locata ardentes cereos perpetuò præferunt, Votiuum id donũ esse titulus basi incisus ostendit. Dux Terræ nouæ lychnum argenteum pensilem librarum XXII. haud minùs opere, quàm pondere egregium. Emmanuel Philibertus Dux Sabaudiæ effigiem suam corona, sceptroq; insignem, in supplicantis modum ex auro expressam, pondo librarum X. Cardinalis Columna Piceni Legatus vas argenteum opere eximio, pondere non contemnendo. Cardinalis Aragonius calicem aureum opere, gemmis, & margaritis insignem, crucem crystallinam cum Christi effigie aurea, & quatuor candelabra argentea pulcherrimè facta. Cardinalis Riarius aræ, & sacerdotis orna-

Duara D. Vict. Brig. *Ludouici Martinengi D.* *March. Esten. D.* *Duc. Atriæ D.* *Duc. Terræ Nouæ D.* *Duc. Sabaudiæ D. egregium.* *Card. Columnæ D.* *Card. Aragon. D.* *Card. Riarii D*

Card. Cusanus D. ornatum ex veste Damascena. Augustinus Cusanus, qui subinde in Cardinalium Collegium est cooptatus, sacerdotis aræque vestem ex auro, argentoque contextam Lauretanæ Virgini donum dedit. *Greg. XIII. Pontif. D.* Et Gregorius ipse Põtifex Lauretana Domo cultu, ac muneribus aucta admodùm lætus, suum quoque proprium Põtificis donum exstare voluit. Romani Pontifices Dominica Quadragenarij ieiunij quarta (ea ab Missæ introitu, Dominica Lætare dicitur) veteri solemnique more Rosam auream consecrant. Ea stirps est, seu planta rosarum vernantiũ ex auro, quæ aureo inserta vasculo, & ex tripode eminens aureo, sequicubitalem altitudinem facilè excedit. Aureis nummis æstimari fertur circiter mille. Pontificale hoc donum Reginis plerumque mitti solitum, Gregorius Lauretanæ Virgini vtpote Reginæ mortalium & cœlestium misit. Et exstat in medio vasculo titulus donantis monumentum. Porrò Nicolaus Gaëtanus Cardinalis *Card. Sermoneta D.* Sermonetæ nouo doni genere per id tempus Lauretanam Ædem honestauit. Hic siue communi familiæ (erat enim ex gente Bonifacij VIII. Cuius Pontificatum sacrosanctæ Cellæ in Italiam aduentus insignem fecerat) seu priuato quodam studio, Lauretanæ Virgini vnicè deditus erat. Itaque sanus, ac valens in templo Lauretanæ, haud procul

procul Deiparæ Cella, ſedem ſepulchro ſuo delegit, idque magnifico ſanè opere exſtruxit. Præclara vtique ac perampla eſt monumenti ſpecies, vario diſtincta marmore; & æneo Nicolai Cardinalis ſimulacro pulcherrimè facto inſignis. Tabula marmorea ſub eo poſita his inciſa literis:

NICOLAVS GAETANVS CARDINALIS SERMONETA GENTILIS PAPÆ BONIF. VIII. CVM SVB ID TEMPVS, QVO ILLE PONTIFICATVM INIIT, SANCTAM HANC DOMVM HIC TANDEM DIVINITVS CONSEDISSE,

ET MVLTA SE A DEO OPT. MAX. B. VIRG. DEIPARÆ PRECIBVS OBTINVISSE MEMINISSET, SPERANS EIVSDEM OPEM MORIENTI NON DEFVTVRAM:

MONVMENTVM HOC MARMOREVM, VIVENS ET INCOLVMIS SIBI FACIENDVM CVRAVIT, ATQVE IN EO, VBI MORTALITATEM EXVISSET, CORPVS SVVM RECONDI VOLVIT AN. AGENS LIV. OBIIT ANNOS NATVS FERME LX. AN. SAL. HVM. M. D. LXXXV. MENSE MAIO.

Nicolaus igitur vita functus ab vrbe Roma Lauretum defertur. Ibi funus maximo

appa-

apparatu factum, & absoluto dudum sepulcro corpus illatum, lapisq; superpositus cum hoc titulo:

HIC HABITABO, QVONIAM ELEGI EAM.

Exstat hodie in templo Lauretano stragulum ingens ex veste Attalica, quod vndique ambit fascia prægrandis ex holoserico villoso nigro; quà gentilitiis Gaëtanæ familiæ insignibus, quà crucibus aureis magnificè distincta; haud obscurum magnifici funeris argumentum.

Lapidum, calcisue particulas ex sacrosancta Domo auferentium temeritas diuinitus vindicatur. CAP. VIII.

Vit. Brig. EOdem ipso anno, qui fuit à Christo nato M. D. LXXXV. nouo miraculo intellectum est, quantæ curæ sit Deo Lauretana Domus. Lapidis fragmentum relatum est ex Sicilia, cuius ablati, & culpa vetustior, & pœna longinquior. Panormitanus ciuis viginti antè annis Lauretum profectus lapidem è sacra surripuerat Cella. Nec quantacunq; pietatis in temerario facto species, aut interdicti Pontificalis ignoratio diuinam auertit iram. Domum regressus graui extemplò implicatur morbo: ac ne repentini mali causa dubia foret, quotannis circa id tempus, quo culpā admiserat, pœnam luebat.

bat, Septembri mēſe, aut certè Octobri, deficientibus ſubitò viribus atroci vrgebatur febri. Nec medentium iudicio, naturalis vlla morbo ſuberat cauſa, & ipſe culpam pietatis nomine inuolutam minimè agnoſcebat. Tenuit ea res annos viginti: per quos annos inſanabili morbo nec cauſa, nec finis inueniebatur. Ad extremum, cum alia nulla cauſa appareret redeuntis in orbem mali; religio ſubiit ægrum animum; & conſcientia ſtimulante, ſacerdoti vulnus aperuit. Ille enimuero temerariam pietatem talis morbi originem eſſe ait; impensè monens, vt ſacro lapide reſtituto; ſalutem in tuto locaret ſuam. Haud ſurdis hęc aurib⁹ dicta. Æger veluti cœleſti voce iuſſus, lapidem eidem tradit remittendum, vnde olim ab ſe fuerat ablatus. Nec mora: ſaxo illo reddito, æger valetudinem recepit. Et res ſatis teſtata. Io. Baptiſta Carminata Societati IESV Prępoſitus in Sicilia Prouincia, ſacrum lapidem cum literis totam rem enarrantibus Romam deſtinauit ad Cardinalem Vaſtauillanum Laureti Patronum. Ille eundem lapidem Leonorio Lauretano Pręſidi cum Sicilienſibus literis tranſmiſſum, ſuo reponi loco iuſſit. Leonorius ergo ſimul ac Lauretum perlatus eſt lapis; ſolemni ſupplicatione indictâ, obuiam ei procedit ad portam. Inde ſaxum miraculo clarum, quantâ maxima poteſt

pompâ

pompâ ad ſacram defertur Ædem. Mira res dictu, viſuque. Vix ſacroſanctæ Domui illatum erat, cum ſtatim (tanquam Deo monſtrante) vacuus apparuit locus, vnde viginti ab hinc annis fragmentum illud auulſum eſſe conſtabat. Repoſito in ſuum locum nota addita index miraculi, comprimendæ peregrinorum audaciæ. Per ea quippe tempora in minoribus lapidum fragmentis noua ſubinde mortalium temeritas noui prodendi exempli materiam Deo præbuerat. Multa inuenio exempla multorũ, qui idem auſi celeriter pœnas dederunt ſtultitiæ ſuæ, quoad malis docti ablata reddiderunt. Ea nos, ne ſimilitudo ſatietatem pariat, omittemus. Nec ſacrorum lapidum maior, quàm calcis interlitæ, qua lapides colligantur inter ſe, per idem ferme tempus Dei cura extitit. Alexandria vrbs eſt Longobardiæ haud ignobilis, in Alexandri III. Pontificis Maximi gratiã à fœderatis ciuitatibus condita, appellataque. Huius ciuis Lauretum profectus paululum calcis furto abſtulerat è ſacroſancta Virginis Cella. Inde domum regreſſus comminutam calcem ſimul cum cerea agni cœleſtis effigie includit argento. Cæterùm ſtulta pietas Deo Deiparæq; grata haudquaquam fuit. Vbi primùm ille thecam (incertum quam ob cauſam) de coniugis ſuæ collo ſuſpendit, Dæmonum Dux eam

eam inuasit, cum nō exigua satellitum suorum manu. Iamque annum nonum infelix mulier non sine ingenti sui viri dolore miseris vexabatur modis, cum remedium illi diuina benignitas obtulit. Io. Baptista Vanninus Sacerdos è Societate IESV per id tempus Alexandriæ sermones sacros de more habebat ad populum. Is vbi rem cognouit ex ipso viro, tanti mali authore, hortatur eum, vt sacrum illum restituat puluerem, si fecerit, haud dubiè coniugem breui ab exagitatore Diabolo liberam fore. Facilè persuasum. Ergo ille sacram calcem theca exemtam Vannino ipsemet tradit, orans, vt primo quoque tempore remittat eam Lauretum. Nec alterutrum spes fefellit. Paucis intermissis diebus, non tam exorcismorum vis, quàm B. Mariæ deprecatio ex obsessæ mulieris corpore tres Dæmones exagitatores excussit. Confestim igitur Vāninus creditam sibi calcem theca inclusam Lauretum ad Rectorem Societatis IESV destinat, rogans per literas, vt simul, quod ablatum erat, Lauretanæ restitueret Domui, simul miseræ illi fœminæ pacem, ac veniam à B. Virgine oraret, quo scilicet cæteris vexatoribus Diabolis expulsis, pristinam ei redderet sanitatem. Quod deinde ita, vt orauerat, euenisse compertum est. Relata calx honesto asseruatur loco, documentum morta-

Y libus,

libus, ne tale quid audeant. Exstant quoq; Vannini literæ. III. Idus Nouemb. Anno M.D.LXXIX. datæ, miraculi testes.

Epidauria nauis, insigni miraculo è manibus piratarum eripitur. CAP. IX.

Ann. Laur. Rsera. CÆterũ nobilissimũ maximeq; illustrẽ Gregorij Pontificatũ nobili illustriq; claudam⁹ miraculo. Epidauria nauis preciosis onusta mercibus per eadẽ tempora Constantinopoli redibat Epidaurũ, Ragusá vulgus appellat. In medio cursu, tãta subitò maris malacia, ac trãquillitas exstitit, vt deficiẽte vento nauis oneraria se loco mouere non posset. Extẽplò plures adfuerunt myoparones piratarũ, qui circumfusi destitutã nauim sũma vi oppugnare cœperũt, Christiani primũ etsi pauciores numero, Barbarorum impetũ egregiè sustinebãt: ad vltimũ labore & vulnerib⁹ defatigati cedebãt, nec virib⁹, nec animis pares. Iã ꝓpè res erat, vt victi caperẽtur à Barbaris, cùm subiit eorũ animos memoria Lauretãę Virg. Eã igitur cũcti inuocãtes vouẽt, si imminẽti eximãtur periculo, egregiũ calicẽ Ædi Laur. donũ laturos: atq; inibi labes animorũ sacra cõfessione pariter abstersuros. Nec mistæ voto preces in irritũ cecidêre. Repẽtè spissa exorta caligo intẽdẽtib⁹ se tenebris cõdidit lucem, & piratis ꝑdæ inhiãtib⁹ cõspectũ Epidauriæ nauis eripuit. Agnouêre Christiani Deiparæ auxiliũ & læ-

titia

titia ex metu gestiētes, Deo Deiq; Matri certatim grates agebāt. Cōtra furere, ac fremere Barbari dolore ereptę de manibus p̄dæ, & tñ oīa conari, vt recuperent amissā. Sed frustra. Incubans mari quędā, quasi nox iā prospectū abstulerat, & Barbari haud secùs, quā in cæcis tenebris errabāt. Inter hęc: ecce tibi p̄opportuna inter nebulā afflās aura onerariā impellit. Ita nauis B. Maria fauēte, p̄iculo erepta, Epidaurū appellitur. Inde nautæ, vectoresq; Lauretū petūt, vota persoluūt. Hæ ferme Lauretāę res Greg. Pōt. M. euenerūt.

Lauretum à Xysto V. ciuitatis iure donatum, Episcopali sede decoratur. CAP. X.

EXindè Xystus V. Gregorij æmulator, vt cæteris rebus inferior videri noluit: ità studio Lauretani cult⁹ augēdi, voluit haberi prior. Is q̄ppe in Piceno nat⁹, p̄cipuā Picentiū Patronā omni ope ab se ornandā existimauit. Itaq; velut Marcelli II. Pōt. cōsilia exsequeret̄, Lauretū ciuitatis iure dōnatū Episcopali sede decorauit, aliquot circa oppidis ei cōtributis. Primus Lauretanus Ep̄s Frāciscus Cantuci⁹ fuit, ciuis Perusin⁹, vir doctrina ęquè, ac sanctimōia clar⁹, q̄ nouā sedem egregiis imbuit institutis, exēplisq;. At Xystus ne Lauretanæ vrbis nomē vanū, aut tenue foret, collē Laureto proximū (Montē Regalē incolę appellāt) coēmptum æquare instituit: ita nouæ vrbi amplificandæ spatium ab *Vict. Brig.* *Franc. Cantucius Episc. Laur.*

ab ea parte fieri cœptum. Huic ſpacio coædificando, ſingulis Piceni ciuitatibus imperatum; vt ſuas quæque inibi excitarent ædes. Haud grauatè obtemperatum. Interim Pontifex Picenum, cæteramque Pontificiam regionem latrociniis infeſtam non magis ferro, quàm auro, ſalubri ratione pacauit. Quippe latronibus ipſis, atque exulibus impunitatis, ac præmij ſpe in ſocios incitatis; Duces eorum cæſi, cæteri partim interfecti à ſociis, partim ob interfectos ſocios reſtituti. Ergo Picentium ciuitates Pincenti Pontifici; & de ſua gente, & de Æde Lauretana optimè merito egregiam ex ære ſtatuam locauêre. Nec ſuis per id tempus ornamentis Ædes Lauretana caruit. Pilæ, quæ pro columnis fornicem ſuſtinent, & ipſe templi fornix, Cantucij Epiſcopi ſumptu marmorato opere adornari cœpta. Sacellum vnum è maioribus à Cardinali Aragonio picturis, Diui Thomæ Aquinatis præclarè facta exprimentibus, gypſo, auroque adornatum. Sacellum porrò omnium maximum à Ducibus Hetruriæ, & Bauariæ expeditum, dirimendi certaminis cauſa, à communi Picentium, eximiis pictorum plaſtarumque operibus excultum, plurimoq; exornatum auro. Inter hæc Leonorius Laureti Præſes ornandæ, augendæque rei Lauretanæ intentus,

Card. Aragon. ſacell.

Sacell. com. Picen.

tentus, Lactantij Venturæ nobilis architecti opera, faciem Basilicæ, opus à Gregorio maxima ex parte perfectum ad culmē penè perduxit. Bonam Pontificiarum ędium partem excitauit ę regione templi. Et Ferdinandus Archidux Austriæ de Lauretana ædificatione admonitus à Duce Bauarię, eiusdem instinctu Lauretanæ Virgini cæsam è sylua materiam donauit, quæ in onerariam imposita, & Adriatico commissa mari Lauretum incolumis, B. Maria fauente, peruenit. In ea magna vis erat ingētium trabium, asserumq;, facilè tribus aureorum millibus æstimabilis. *Archiducis Austr. D.*

Cardinalis Gioiosa suum Galliæ patrocinium Virgini Lauretanæ commendat.

CAP. XI.

CAntucius inde primus Laureti Episcopus, septimo, quàm Episcopatum inierat, mense excessit è vita. Ingens omnibus sui desiderium reliquit, pauperibus maximè, quorum parens habebatur. Porrò tanta eum sanctitatis fama prosecuta est, vt facilè appareret, verum esse, quod prouerbij obtinet locum: primum cuiusque ciuitatis Episcopum sanctum esse oportere. Cantucio sublectus Rutilius Benzonius ciuis Rom. qui eruditione, & Ecclesiasticæ dignitatis studio clarus, quà sacris concioni- *Vict. Brig.* *Rutilius Benzonius Episcopus Lau.*

bus, quà præclaris institutis Lauretanam ædem excoluit: vt iam sacro cultu, ac maiestate, nulli propemodùm sacrarum ædium sit secunda. Sub id tempus Cardinalis Ioiosa nouus Galliæ Patronus Romam petens ex Gallia, cum nobilissimorum hominum comitatu Lauretum diuertit. Deductus est in Ædem Lauretanam à Mattheucio Archiepiscopo Raguseo, eodemq; Anconæ Prætore, Octauio Bandino Piceni Præside, & Rutilio Benzonio Episcopo Lauretano, qui aduentanti Cardinali obuiam processerant. Ibi Ioiosa in Virginis cella piè admodùm sacris operatus, sibi in animo esse dixit, suum Galliæ patrocinium certissimæ mortalium Patronæ impensiùs commendare: ac proinde solemnem quadraginta horarum súpplicationem inibi instituere. Pium Cardinalis consilium non modò authoritas probauit Lauretani Episcopi, sed etiam concio decorauit. A concione supplicatio summis hominum studiis celebrata, tum à Clero Lauretano, oppidanisque, tum à Capucinorum manu, quam ad id Ioiosa secum adduxerat. Cardinalis autem in eo, cuius ipse author foret, nemini cedens, suis cæterisque omnibus, vel pietatis, vel modestiæ exemplo fuit.

Cardinalis Galli Patroni Lauretani, egregia ſtudia erga Beatam Virginem.
CAP. XII.

CÆterũ, ille annus haud celebrior Lauretanis rebus fuit, quàm funeſtior. Biduo poſt peractas ſupplicationes, Leonorius Laureti Prætor, Patronus inde Cardinalis Vaſtauillanus, alter ſuper alterum peſtifero morbo abſumpti. Itaque Lauretana tutela delata ad Anton. Mariam Cardinalem Gallum, tum Peruſinum Epiſcopum, nunc Auximatem. Ab eo Ioan. Franciſcus Gallus patruus Lauretanæ adminiſtrationi præpoſitus. Nec ita multò pòſt Card. Gallus nouus Patronus, Lauretum Pontificis iuſſu contulit ſe. Ibi ſumma omnium ordinum lætitia & gratulatione exceptus, creandorum Lauretanæ ciuitatis Magiſtratuum leges, ac iura deſcripſit. Annus tum agebatur à Virg. part. M.D.LXXXVII. Quo eodem anno ſignum æneum Xyſti Quinti Pontificis Maximi pulcherrimè factũ Bernardini manu, ſũmi, ſtudiis Lauretanorũ, Picentiumq́;, maxima accolarum, peregrinorumq́; frequẽtia in templi gradibus poſitum eſt. Exinde Io. Franciſco Gallo Laureti Pręſide, templi facies ad faſtigium aliquando perducta, egregium ſanè Ædis Lauretanæ decus. Quippe & magnificè deſcripta

Vict. Brig.

Card. Gallus Patron. Lauretan.

Franc. Gal. Præſes.

Laur Templi facies.

est,& perfecta solerter. Tota constat ex Istro lapide (is ex Istria aduectus, Tiburtini, quo tantopere vsi sunt olim, & vtuntur hodie Romani, speciem reddit) examussim quadrato: tanto autem artificio structa, vt tantum opus penè ex vna lapidis gleba constare dicas. In media facie tanquam os, ianua patet maxima, striatis columnis marmoreis,& arcuata corona insignis. Huius latera binæ ianuæ minores cingunt stylobatis, parastatisque columnis interpositæ, quibus facies subnixa consurgit. Supra ianuam maximam, Beatæ Mariæ paruum filium complexæ, effigies ænea visitur pulcherrimè facta, Lombardi manu. Sub fastigio in ipsa fronte ingens fenestra oculi instar, striatis columnis, cælatisque operibus adornata Basilicæ lumen præbet. Super fenestram titulus Ædis Lauretanæ aureis literis in Lucullео marmore incisus; DEIPARÆ DOMVS, VBI VERBVM CARO FACTVM EST. Humiliores ianuis minoribus fenestræ datæ: quæ Basilicæ alis impertiant lumen. Et supra hasce fenestras sua cuique inscriptio in pari marmore, aureis pariter incisa literis: altera est:

SIXTVS V. PONTIF. MAX. PICENVS
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA
CATHEDRALEM CONSTITVIT XVI.
CAL. APR. AN. M.D.LXXXVI.
PONT. AN. I.

Altera verò;

SIXTVS V. PONTIF. MAX. PICENVS
LAVRETI OPPIDVM EPISCOPALI
DIGNITATE ORNATVM CIVITATIS
IVRE DONAVIT, ANN. M.D.
LXXXVI. P. AN. I.

Abſolutum erat opus, niſi quod gradus deſiderabantur, quibus aſcēderetur in templum. Igitur Ioan. Franciſci Galli ſucceſſor Hieronymus Gabutius, nouos gradus ab illo inchoatos ex Iſtro item lapide ſatis amplè magnificeq́; perfecit. Idem laternam egregiam tēpli hemiſphærio impoſuit. Ea quoque ex eodem ſtructa ſaxo, cōſtat columnis octo nouenorum pedum, opere Ionico. Intercolumnia feneſtras octo præbent arcuatas, quibus aliæ totidem ſuperadditæ latitudine pares, altitudine longè minores. Super has corona ducta, culmen octo, quaſi coſtis diſcretum ſuſtinet. Id verò ſimiliter, vt hemiſphærium, plumbeis intectum laminis longè lateque conſpicitur. Cardinalis porro Gallus, vt eum ſua pietas admonebat, ab Æde ornanda ad pauperes ſubleuādos verſus, congeſta ingenti pecuniæ vi, Laureti

Montem Pietatis instituit: vbi pauperibus oppidanis pecunia mutua daretur gratis, ne cogerentur iniquitatem subire fœneratorum. Cæterùm, illud maximè memorabile Xysti V. Pontif. munus,(alij ad Gregorium XIII. trahunt) quod Lauretani templi valuas ex ære cælandas locavit aureorum millibus XL. Trium ianuarum fores erunt æneę, vbi sacrarum historiarũ argumẽta mirabili opere cælata visantur. Magnũ omnino opus, ac multorum annorum, & quantum ex principiis coniectari licet, longè egregium ac mirabile. Sic prorsus, vt nobilissimis S. Ioannis Baptistæ valuis, quæ Florẽtiæ miraculo sunt, ab iis, qui vtrasque inspexerunt, haud immeritò conferantur: maximum vtique Lauretano templo ornamentum, & iucundissimum peregrinis spectaculum prabituræ.

Dona Lauretanæ Virgini lata missaue.
CAP. XIII.

Cod. Laur Bononien. Sodalit. D.

NEc verò Lauretana Domus pauperum incolarum cõmodis seruiens, peregrinorum muneribus caruit. Fabrorum ferrariorum Bononiensis sodalitas, ingens cãdelabrum fusile ex aurichalco donum portauit, nõ minùs opere, quàm inusitata magnitudine, ac pondere visendum. Catharina Medicea Franciæ Regina, ac Regum mater

Reginæ Frãciæ D.

lychnum

lychnum argenteum & pondere, & artificio insignem, donum Lauretanæ Virgini misit cum dote, vt perpetuò luceret. Ducis Cliuię vxor amiculum B. Virginis aureum, argẽto illusum opere Phrygio, effigiemq; suam in lamina argentea Beatæ Mariæ Lauretanæ supplicantem: sed hoc posterius donum commune multorum. Parmensis Ducis filia binas, Fædericus Tomacellus, & Antonius Spinellus Neapolitani, Alphonsus Vicecomes Mediolanensis, Marchio Capursius, & Episcopus Eugubinus singulas laminas argenteas cum effigie quisq; sua supplice, quaternarum ferè librarum; Marchio Vasti imaginẽ suã in aureo orbe, minutis Adamãtibus, Pyropisque circumfulgente depictam, Lauretanæ Virgini consecrarunt. Horum donorum, pleraque votiua esse indicat Eugubinę laminæ titulus: EXAVDITA EST ORATIO TVA. Cæterùm, hi sua, alij suorum votiua simulacra miserunt. Princeps Stiliani argenteã filioli sui effigiẽ Deiparæ dicauit supplicem. Liuia Pignatella Neapolitana viri sui paruũ filium B. Mariæ offerentis imaginem, ex argento expressam põdo quatuor. Princeps Amalphetana infantem argenteum fascijs obligatum, põderis dimidio maioris. Philibertus Emmanuel Dux Sabaudiæ donum in hoc genere egregium, infantis fasciis inuoluti simulacrum

Duc. Cliui. D.
Duc. Parm. filia D.
Fæd. Toma.
Ant. Spinel.
Alphon. Vicecom. D.
March. Capursi D.
Episc. Eugubini. D.
March. Vasti D.
Prin. Stiliani D.
Liuia Pignatella. D.
Princip. Amalphet. D.
Du. Sabaudia D. egre.

crum aureum iustæ staturæ, ob filium Beatę Mariæ precibus ex recenti matrimonio genitum. Quin etiam Cornetana Ciuitas suæ
Cornetisi-mulac. arg. vrbis simulacrum in lamina argentea ebeno inclusa, donum portauit, subiecto titulo insigne: CORNETVM CIVITAS FIDELIS. Ab aliis porro sacra supellex data. Gu-
Duc. Mantuani D. lielmus Mantuæ Dux bina candelabra ex argento sesquicubitalia, Christique crucifixi effigiem præclaram ex auro in cruce aurea: omnia mirabili opere, atque arte perfecta B. Virgini dona transmisit. Nec ita mul-
Principis Mant. D. tò pòst Mantuæ Princeps paternam pietatem æmulatus, aræ, sacerdotis, ministrorum solemni ceremoniâ sacrificantium vestes argenteas opere Phrygio, margaritis, auroque distinctas, votiua pro suscepta prole
Ferd, Card. munera attulit. Ferdinandus Cardona calicem argenteum egregiè factum B. Mariæ dono misit. Ioannes Spinota: Hippolytus Bensinotus: Octauius peregrinus Neapolitanus; præter singulos ex argento calices, binos vrceolos, cum suis paruis polubris ex eadem materia tulerunt. Petrus Demetrius Princeps Vallachiæ calicem cum patina au-
March. Imperial. D. reum. Marchio Imperialis Auria, vir insigni aduersus Lauretanam Virginem religione, aureo adiecit calici lychnum triplicem argenteum, pondere iuxtà, & opere eximium, quem ab se certo stipendio dotatum præci-

puis

puis diebus festis in medio ardere sacello voluit. Indidem lychnus alius argēteus pendet egregio opere trifariam distinctus, votiuū Marchionis Lippæi Mediolanensis donum. Comes quoque Oliuarensis Catholici Regis apud Pōtificem Legatus, cum coniuge Lauretum profectus, lychnum argenteum B. Mariæ dono dedit. Aræ insuper, & sacerdotis vestem auro, argentoq; fulgentem, opere Lusitanico sanè egregio, & dona ingenti pecunia cumulauit. Proregina Neapolitana argenteum ciborium auro illusum, magnificoque opere cælatum. Portia Vitellia Christi crucifixi effigiem auream ebeno inclusam. Cardinalis Austriacus bina candelabra solido ex ebeno gemmis, auroq; distincta. Hieronymus Grimaldus Genuensis totidem candelabra ex argento cubitalia pondo XV. Lychni præterea argentei non vulgari pondere, atque opere complures, tacitis donantium nominibus, latit: vnus aureus multorū instar, Francisci Mariæ Vrbinatium Ducis donum, nō materia magis, quàm opere inclytū. Lychnus quippe trium Angelorum humeris sustinetur, & Angeli ramos quernos (insigne id est Robureæ familię) prętendunt manibus: totum opus ex auro solido mirabili arte perfectum pondo librarum decem. Ergo ob eximiam dignationem, præcipuus ei locus datus, vt

March. Lippæi D.

Comit. Oliuarensis D.

Proreg. Neapol. D.

Portiæ Vitellię D.

Card. Austriaci D.

Hiero. Grimaldi D.

Duc. Vrbinatium D.

ante

ante ipſa ora Beatæ Virginis medius inter argenteos lychnos ex catellis aureis pēdens perpetuò luceat. Iam altarium veſtes aureæ

March. Roburei D. ſingulæ dono datæ à Marchione Robureo,

Card. Iuſtiniani D. itemque à Benedicto Cardinali Iuſtiniano,

Camilla Peretta D. à Camilla Peretta Xyſti Pontif. ſorore germana, quæ etiam amiculum Beatæ Mariæ tulit, auro, Phrygioque opere viſendum.

Duc. Bouini D. Aliud amiculum dono miſit Dux Bouini fœmina lectiſſima ex holoſerico raſo violaceo, margaritis, gemmisq; conſperſo ad regiam magnificētiam, niſi breuitas obſtaret. Attalicam quoq; veſtem precioſis ſubſutā pellibus, curſorum præmium, Florentię ludis partū

Comit. Iuſtin. Don. Iuſtus Iuſteius Comes Veronenſis B. Marię velut authori victorię conſecrauit. Ab aliis alia Beatę Virgini ornandę dona ex

Duc. Cliuiæ D. mundo ferè muliebri deprompta. Dux Cliuię eximia pietate mulier, torquem aureum pondere iuxtà, & opere eximium; armillas aureas Pyropis, Adamantibusq; diſtinctas: aureumque annulum nobili gemma inſi-

Equit. Vidoboni D. gnem dono dedit. Vidobonus eques, Ducis Bauarię œconomus, ſuo, & coniugis ſuę nomine binos aureos annulos adamāte, ac pyropo inſignes inuicem inſertos, quibus inſcriptum eſt: QVOS DEVS CONIVNXIT, HOMO NON SEPARET.

Ludouici Georgij D. Ludouicus Georgius Papienſis torquem aureum libralem

Marc. Ant. eleganti opere perfectum. Marchius Anto-

nius

nius Blanchettus Bononiensis coronã gemmeam auro illigatam. Casteluetrani Principis coniux aureũ orbẽ ingentis instar Numismatis, Adamantibus, Smaragdis, Margaritisque fulgentem. Illud verò haud magis doni precio, quàm donandi modo memorabile. Comes Antonius Martinengus, cùm Caratæ Marchionis filia de gemmata paruæ molis, sed ingentis precij cruce, multos iam disceptarat annos. Cum nullus litis exitus reperiretur, conuenit inter eos, vt controuersa crux Lauretanæ Virgini adiudicaretur. Gratum id Deiparę fuisse, docuit euentus. Eam crucem depositam apud se Hieronyma Columna Dux Montis Leonis habebat. Igitur sorte quadam diuinitus accidit, vt cùm Martinengus religionis ergô ad Ædem Lauretanam venisset, ineunte Maio, eodem tempore, iisdemque diebus Hieronyma quoque veniret, Martinengi aduentus prorsus ignara. Ergo illum ex improuiso Laureti conspicata obstupuit primò: inde salute data, redditaque crucem illam B. Mariæ adiudicatam se mira opportunitate secum attulisse, ait. Et aderat solemnis inuentæ Christi Cruci dies. Itaque ambo rei diuinitus attemperatæ miraculo attoniti, ad sacrosanctam Cellam pariter pergũt: gemmatamq́; crucem, ipso die Cruci sacró dedicant Virgini: dicas, illam

Blanchetti Don.

Prouer. Casteluetr. D.

suo

ſuo tempore repetiiſſe depoſitum. Ea crux hodie è gemmata B. Virginis Zona pendet eximij ornamenti præcipuum decus, conſtat quippe Adamantibus ſatis magnis nouem, quos tres vniones ingenti magnitudine, inſtar ceraſorum adornant, quatuor circiter aureorum millibus æſtimatur.

Epiſcopus Hybernus bis Hæreticorum piratarum manus euadit. Adoleſcens præſenti naufragio eripitur. CAP. XV.

NEc munerib⁹, quàm miraculis clarior per id tempus Lauretana Ædes exſtitit. Edmundus Hybernus Ardacacenſis Epiſcopus eodem ferme tempore duplicis voti reus Lauretum venit. Veniendi cauſa hęc fuit. Is ob religionem ab Eliſabetha Angliæ Regina pulſus in exilium, cum fidis aliquot famulis profugerat in Scotiã. Sed vnde præſidiũ quærebat, periculum exſtitit. Scotiæ Proceres Angliæ Reginę rogatu, Edmũdum in vincula coniici iubent. At ille rem odoratus, clàm conſcenſa naui, Reginę inſidias ſolerter eluſit. Cæterùm, manifeſto periculo perfunctus, haud multò pòſt occultum aliud diſcrimen occurrit. Nec fortuita res, ſed diuina fuit. Id adeò, & diſcriminis tẽpus, & oblatum in tempore cœleſtis auxilium oſtendit. Nam dum Galliam Edmundus

dus petit, in Dracum Anglum Archipiratam nobilem incidit, pridie Natalis diei B. Mariæ, qui dies ab Episcopo, eiusq; famulis præcipua veneratione agitabatur. Et oblata in somnis vni ex comitibus species omnes ad spem salutis erexit. Is ea nocte, quæ occursum hostium antecessit, visus sibi erat in quiete cum hæreticis in magno hominũ consessu disceptare nudus. Ibi nuditatem suam erubescenti virgo excellenti forma, candida in veste occurrit, quæ illum enixè rogitantem, vt suam nuditatem tegeret, benignè, comiterque sua operuit pallá. Hoc ille deinde visum cum enuntiasset Episcopo, cõmuni consensu statuerunt, obuersatam in somnis Virginem, vtique Deiparam fuisse, cuius præsidio tegendi forent. Itaque Edmundus, aduentãte hostium classe, cum humanum nullũ pateret effugium, Mariæ Lauretanæ (cuius dies natalis certam ei spem ostendebat salutis) cum suis implorat opem, adiectum precibus votum. Hostium manus si euasissent; ad Lauretanam Ædem ituros, ac per triduum inibi sacris operaturos. Nec irritæ preces votumue. Gubernator nauis, qua vehebantur, specie hæreticus, Catholicorum fautorem se in ipso temporis articulo præbuit. Namque, vt Anglicanam classem adesse vidit; ratus id, quod erat, Catholicos, quos vehebat, ad ne-

cem quæri, Episcopum cum famulis occu-
luit in sentina, remotissimo ab oculis, tene-
bricosissimoque loco. Ibi naui iam ab An-
glis capta & in Angliam abducta, octo ipsos
latuerunt dies, Nauarcho cibaria semel in
die clàm subministrāte. Neq; tamē interim
prædones Angli segniter captam scrutati
sunt onerariam. Quotidie certatim infen-
sis animis, omnes rimabantur angulos, Epi-
scopum de cuius fuga cognorant quæritan-
tes. Ad vltimum accensis facibus, cuncta in-
tentiùs perscrutantes delabuntur in senti-
nam. Ventum erat ad latebram. Quò præ-
sentius periculum, hòc euidentius Deiparæ
auxilium exstitit. Iam Sacerdotem, cui vi-
sum in somnis obiectum diximus, depre-
hensum in proximum attraxerant tabula-
tum, cæteros vestigaturi, cum diuinum Ca-
tholicis præsidium senserunt adesse. Mox
quippe sacerdotem illum diuinitus ex ipso-
rum elapsum manibus nunquam postea re-
perire potuerunt. Ergo octauo demum die
scrutandi de fatigatione, curā quærendi E-
piscopi omiserunt: ita nauis demissa à præ-
donibus iter cœptum repetiit. Ecce autem
aliud ex alio periculum: in eodem Gallica-
no cursu classis alia piratarum occurrit, qui
truculentiores prioribus, Edmundum Epi-
scopum Elisabethæ Reginæ instinctu quæ-
rebant ad necem. Hi naui capta, in eam trā-
siliunt

ſiliunt, euertunt merces, admotisque luminibus cuncta loca ſcrutantur intentiore cura. Venitur ad latebram: tandem Epiſcopus ipſe comprehenditur. Actum erat, niſi præſens Deiparæ tutela furorem hoſtium retudiſſet. Ecce tibi dum captum extrahere conātur, repentè capti ipſi oculis, lymphatisq; ſimiles errare cœperunt. Tandem haud dubia Dei vindicis ira conterriti, captam onerariam dimittunt. Illa repetito curſu, optatum fauente Virgine tenuit portũ, bis paucis diebus vltimo periculo defuncta. Epiſcopus eiusq; familiares votorum, haud parũ memores, protinus ex eo loco, vbi in terram deſcenderant, pedibus Lauretũ vſq; venerũt An. poſt Chri. natũ M. D. LXXXVI. Et Epiſcopus votis ritè perſolutis totã rem litteris conſignatam apud Ædem Lauretanam reliquit, duplicis in duplici periculo ſuo auxilij B. Mariæ argumentum. Inſequẽti anno alium B. Virgo haud minore miraculo à maris fluctibus liberauit, quàm illos ab infeſtis prædonibus liberauerat. Ioann. Baptiſta Capra à Monte Albodo (oppidi in Piceno nomen eſt) adoleſcens probus, ac pius, phaſelo vectus Calabriæ oram legebat. Ventum erat in conſpectum Inſulæ Vulcaniæ (ea Siciliæ Inſulæ obiacet) cum repētè eum atrox vis tempeſtatis adorta in vltimum diſcrimen adduxit. Iam fractis remis,

veloque amisso, propè erat, vt vexata nauicula mergeretur vndis, cum ipse ad spem salutis semet erexit. Itaque Mariam Lauretanam inuocans, exclamat. Vt Angeli tuam Domum in Picenum, vbi nunc colitur, detulerunt: sic tu Deipara Virgo nauiculam hanc defer in portum, mira res. His precibus, velut fræno iniecto, procella sedatur, secundus repentè ventus existit. Phaselus in tutum appellitur B. Virginem clieti suo obsecundare, & famæ, transuectæ ab Angelis Domus suæ fauere sentires.

Duo Sacerdotes Lauretanæ Domus calcem furto sublatam malo docti restituunt.

CAP. XV.

Vict. Brig. CONfirmata hoc miraculo Lauretanæ historiæ fides, aliò subinde sacrosanctæ Domus religio sancita. Eodem ipso anno Sacerdotes duo Placentini, ex composito, calcis aliquid è sacro pariete sustulerant eo consilio, vt id secum circumgestarent, Lauretanæ Virginis monumentum, vitæq; præsidium. Sed quæsitum inuito Deo præsidium in periculum vertit. In patriam regressos, atrox pariter, minaxque occupat febris, qua pertinaciter tertium iam mensem vrgente, tandem resipiscunt. Subit animum memoria Lusitani Episcopi, qui quãquam permissu Pontificis, lapidem ex Lauretana

Æde

Ӕde sumpsisset; tamen infenso Deo, penè exitiali oppressus sit morbo, ex quo non antè conualuerit, quàm sacrum Virgini restituerit lapidem. Ergo ambo communi consilio decernunt B. Mariæ reddere, quod abstulissent, eamque enixè orant ipsorum inscitiæ ignoscat, suaque recepta re, pristinam eis restituat sanitatem. Nec mora, calcem illam serico sacculo includunt: literas addunt miraculi testes: peregrinis Lauretum petentibus tradunt, ipsi valetudinem recuperant. Calx vt erat in sacculo serico à Placentinis aduenis Lauretum ad Rutilium Benzonium Episcopum perlata. Recitatis Placentinorum sacerdotum literis, fides miraculo facta: vulgata inde res: & duorum exemplo repressa audacia multorum.

Duobus B. Maria eadem specie, qua Laureti colitur, oblata desperatam à Medicis salutem reddit. CAP. XVI.

NEc natalem magis Domū, quàm effigiem suā cum Domo allatam sibi cordi esse B. Virgo per id tempus ostendit. Tiberius Delphynus Ducis Mantuani assecla charus in paucis fuit. Hic graui, diutinaque febris tabe consumptus, vrgente vi mali, haud procul aberat à fine. Iamque sacerdos eius animum Christianis mysteriis munitum solemnibus precibus Dei, Diuorumq; *Vit. Brig.*

tutelæ impensiùs commendabat, cum moribundo Lauretana Ædes miraculis inclyta occurrit, quam cùm valeret, occupationes visere prohibuerant. Subinde per quietem oblata Lauretanæ Domus, ac Virginis species eum, & ad votum Deiparæ concipiendum, & ad benè de se sperandum erexit. Nec spes irrita fuit. Qui modò omnibus destitutus iacebat sensibus, quasi reuiuiscens, apertis oculis, liberiùs meante iam spiritu, loqui cœpit: & conceptum Lauretanæ Virginis adeundæ votum exposuit cunctis, qui aderant, rei admiratione obstupefactis. Paucis inde intermissis diebus planè conualuit. Cæterùm ille, vt primum per valetudinem votiuæ peregrinationis iter exsequi vtcunque potuit, (adeò incensa erat voti exsoluendi cupido) nondum ex morbo satis validus Lauretum petit. Eò vbi ventum est, gratiis Deo, Deique Matri auidè, impenseque actis, vota alacer gaudio soluit. Exinde religiosissimum Beatæ Mariæ simulacrum cominùs intentiore contemplatus cura; enimuero (inquit) hac ipsa specie mihi moribundo Beata Maria secundum quietem est visa; vt facilè appareat Lauretanam effigiem illi, aut similimam esse, aut certè charissimam. Alio deinde consimili miraculo huius rei adfirmata fides: Ioannes Raffredus adolescens è Lasturo vico Venetæ ditio-

ditionis non procul Bergomo, inſanabili oppreſſus morbo iacebat. Ad morbi tabem, qua miſerrimè conficiebatur, accedebant dolores acerrimi, ac penè perpetui membrorum omnium. Itaque deſperatis medentium auxiliis, Lauretanam Virginem inuocat vouens, ſemet ad eam, ſi voti compos fuerit, primo quoque tempore iturum. Nec incaſſum votum cecidit. Iam deſtitutus à Medicis, non tam cum morbo, quàm cum morte luctabatur; cum repentè animam agenti ſpes ſalutis affulſit. Beata Virgo, velut ex inſperato ſe illi oſtendit eadem ſpecie, qua Laureti colitur (quam tamen ipſe nunquam, ne pictam quidem anteà viderat) bonoque animo eſſe iuſſum ingenti lætitia ſimul, & religione perfudit. Confeſtim æger vtcunque poterat, ſuper ſtrato genua moliri venerabundus; magnaque fiducia in vltimo illo ſalutis diſcrimine, Deiparæ fidem implorare cœpit. Et illa blando, maternoque vultu, omitte, inquit, timorem fili: haudquaquàm ex iſto morbo morieris. Tu modò gratus eſto, ac voti memor. Cæterùm, illo domeſticos inclamante, vt illuc properarent, cœleſtem Reginam veneraturi, Beata Virgo repentè ex oculis abiit. Et exſtitit vtrinque promiſſi fides. Æger paulò pòſt valetudine recuperata, Lauretum protinus

ad reddenda vota perrexit, anno sæculi huius XC. Ibi per otium Deiparæ contemplatus effigiem, affirmavit ijs, quibus rem omnem enunciarat, eâdem prorsus formâ, ornatuq; sibi in quiete B. Virginem obuersatam. Credas illam speciem, habitumque esse cordi B. Mariæ.

Eques Belga insigni miraculo liberatus ab hostibus, ingenti mole cereum dicat.

CAP. XVII.

Vitt. Brig. CEreus votiuus vastæ magnitudinis, pondo CCC. per idem tempus à Belga equite nobili B. Virgini dono missus est, penè incredibilis miraculi testis. Voti, doniq; causa fuit, quod ille eques (nomen nō proditur, quia ipse occultatum voluit) in Flandria, B. Mariæ ope manifestū capitis discrimen effugerat. Quippe iussu Parmēsis Principis, cum equitibus octo explorandi causa improuidè progressus, in hostium præcipitarat insidias. Erāt hostes circiter octingenti partim equites, partim pedites, qui impigrè circumfusi omnem illi effugij spem ademerant. Non tamen animis cecidit Belga, sed inuocata B. Maria Lauretana, adhortans socios fortiter pugnam capessit. Tantumque apud eos valuit fiducia Virginis; vt facilè tanti periculi cogitationem excuteret. Itaq; repentè paruæ illi manui creuêre animi

mi viresque: nec imploratum cœleste auxilium pugnantibus defuit. Cùm tot vndique manus eos incessérent telis; Deiparæ præsidio tecti hostilem impetum, telorumque procellam tantisper sustinuêre; quoad Hispanienses copiæ venêre subsidio. Tum verò periculũ in hostes vertit: plerique eorum cæsi, captiúe. Ac ne dubia foret vis cœlestis auxilij, neq; ipse eques, neq; comitum quisquam omnino: nec verò vllus eorum equus in tam atroci pugna, quæ tenuit horas duas, vlla est læsus ex parte. Sentires illos eodem Deo protegẽte pugnasse, quo propugnante vicissent. Ergo ille tam insignis miraculi ęternum Laureti voluit exstare monumentum. Ingenti mole cereum, quem dixi, ea lege misit, vt ante augustam Virginis Domum certis arderet diebus: stipendiumque certum attribuisse dicitur, vt illo absumpto, alius deinceps pari magnitudine cereus substituatur, ad posteritatis memoriam sempiternam.

Surdus aurium vsum recuperat. CAP. XVIII.

MIrandum minus, sed magis etiam testatum est, quod subiiciam. Erasmus Decanus Cathedralis Ecclesię Cracouiensis in Polonia, vtraque captus aure nihil admodum audiebat: sic prorsus, vt nõ tam verbis, *Ann. Laur. Riera. Vict. Brig.*

 quàm

quàm nutibus cum eo agēdum foret. Is ante obstructas morbo aures, de admirabilibus Lauretanæ Virginis rebus, rumore nuncio multa cognorat. Tandem igitur, postquàm in Medicis nihil opis esse apparuit, ægrum morbo animum subiit diuina vis Domus Lauretanæ. Ergo haud dubia spe erectus Lauretum venit. In augustissima Virginis Cella sacrum facit, Diuæ opem implorans. Ibi præsentissimum morbi remedium inuenit. Sacris operatus sinistram sibi apertã sensit aurem: postridie re diuina inibi facta, dexteræ quoque auris vsum recuperat. Ita qui surdaster, aut surdus potiùs sacrosanctam Ædem intrauerat, intra biduum exiit lætus aurium vsu recepto. Totam rem ipsimet Rutilio Benzonio Episcopo, & Andreæ Bentiuolo Præsidi Lauretano mistis gaudio lacrymis enarrauit. Non. Apr. Anni M. D. X C. Inter hæc Lauretum noua vrbs, laxato spatio strenuè ædificabatur. Cæterũ, immatura Xysti Pontif. mors opus ab aliis quoq; Pontificibus frustra tentatum subitò interrupit. Mons Regalis circumcisus, ac semirutus relictus: nouæ ædes extra vetus pomœrium sitæ nunc pro suburbio sunt, quarum etiam bona pars inchoatę manent: credas B. Mariæ Lauretanæ, quæ in solitudine sibi sedem quæsierit, ciuitatis celebritatem cordi non fuisse: ne quem aduenarum magis

Andreas Bentiuolus Præs. Laur.

gis

gis vrbis fama, quàm loci religio inuitaret. Sub id tempus Andreæ Bentiuolo extincto in administratione Lauretana succeſſit Fulius Paulucius Protonotarius Apoſtolicus, cuius virtutem difficilima tempora exercuerunt pariter, & illuſtrarunt. *Fuluius Paulucius Praef. Laur.*

Munera difficilimis Gregorij XIV. temporibus Virgini miſſa, lataúe. CAP. XIX.

ANno deinde M. D. XC. Septembri menſe, Vrbanus VII. Pontifex creatur, nõ minùs breuitate Pontificatus, quàm cunctorum deſiderio memorandus. Subiectus Vrbano Gregorius XIV. vir bonus ac pius, ſed ferme valetudinarius, Põtificatum geſſit annuum. Tempeſtas fuit omnino miſera, & infelix, nec vlla facies mali defuit. Latrones, quos extrema Xyſti tempora effuderant, gregatim impunè volitabãt. Pontificiæq; regionis vias infeſtas habebant. Ad hæc erat ſumma cum caritate, inopia. Super omnia fœda lues, extremæ famis comes, tota penè Italia per omnes ordines, atque ætates vagabatur. Neque is ſolùm, ſed etiam inſequens annus Italiæ funeſtus fuit. Ergo agri cultoribus, vrbes ciuibus, oppida viciq́ue incolis propemodùm exhauſti; nec tam morbo, quã (quod miſerius eſt) fame. Hac igitur tempeſtate Laureti minus vtiq;

ſolito

ſolito aduenarum, ac donorum; Cæterùm plus votorum fuit Lauretani templi viſendi adornandiq́;. Id adeò inſecuti anni ſatis oſtenderunt. Nec tamen illa ipſa tempeſtas, quæ ciuibus vrbes exhauſit, non auxit muneribus Lauretanā Domū. Lælius Pignatellus Neap. lychnum argenteum bilibrē Virgini dicauit. Cardinalis Sfondratus Gregorij XIV. fratris filius B. Mariȩ Lauretanæ effigiem ex argentea lamina expreſſam librarum ferme trium. Hercules Sfondratus Comes conſimilem B. Mariæ effigiem argenteā X. pondo, aliam inſuper laminā argenteam ſimili opere, ſed pondere diſpari, & binos vrceolos argenteos. Alfonſus Coroneus gemmeam pateram ingentis precij. Ea tornatilis eſt ex vna gemma excauata, Achatis genus videtur, vulgò Agatham appellant. Dionyſius Delphynus Venetus præclarum ſacrificaturi Sacerdotis ornatū ex textili argento N. Perneſtaina Proreginȩ Bœmiȩ Soror auream pallā argenteis floſculis tanquā ſtellis ſcitè eleganterque diſtinctam (ex ea Epiſcopale amiculum ſanè egregium factum) Lauretanæ Virgini dicauit. Cæterùm, illud munus maximè memorabile, nec minùs fructu, quàm opulentia eximium. Petrus Tyrannus Callienſis, homo prædiues & opulentus inprimis, moriens Lauretanā Virginem teſtamento hæredem fecit ex aſ-

Lælii Pignatelli D.

Card. Sfondrati. D.

Comi. Sfondrati. D.

Alfonſi Coronei D.

Diony. Delphyni D.

Proreginæ Bœmiæ ſororis D.

Petri Tyrāni hæreditas.

ſe.

se. Hæreditatis caput Falconaria, prædium sanè luculentũ. Id haud magis tritici, quàm vini ferax, loco situm est maximè opportuno. Haud procul abest Ancona marique: vt facilè inde fruges fructusq; Lauretum subuehi nauigiis queant. Æstimatur vniuersa hæreditas aureorum millibus circiter sexaginta: opportunum sanè Lauretanæ Domus necessitati, vel iam vrgenti, vel imminenti subsidium. Quippe summa illa rerum caritas atque inopia, quæ per id tempus afflixit Italiam, simul ingentes Ædis Lauretanæ sumptus impensè augebat; simul eleemosynarum, donorumq; prouentum maxima intercipiebant ex parte. Nam præter D C C C. nummos aureos, quos arca Lauretana quotannis Episcopo pensitat, circiter sena aureorum millia in Canonicos XII. totidem Sacerdotes Mansionarios, vt vocant, sex Clericos chori adiutores, Symphoniacos plurimos, aliosque complures templi ministros, cereos, oleum, cæterumque ædis cultum erogat. Præsidis quoque Lauretani cohortem, ingentem fabrorum, rusticorum, pastorum familiam alit. His accedunt Collegia duo, Societatis IESV vnũ, alterum Illyricorum. In quæ cùm meliora essent tempora, quinque ferme aureorum millia in annos singulos insumebantur. Ad hæc in Nosocomio & Xenodochio plurimi
pere-

peregrini, quà ægri, quà pauperes sustentan-
tur. Cœnobitis quoque, & sacerdotibus victus in triduum præberi: cæteris aduenis egentibus publicè panis diuidi solet. Episcopi porrò, Cardinales, aliique Principes viri benignè lauteque tractantur. Et ædificatio sumptuosa iuxtà & honorifica B. Virgini, nunquã ferme intermittitur. Igitur hi tanti, tãq; immanes annui sumptus XX. aureorum millia excedere dicuntur, quos in vtilitate rerum, & copia; ægrè Lauretana res sustinebat, illis temporibus crescebant in immensum. Et annonæ inopia ferme quadrienniũ tenuit. Quo tempore agrorum, arcæq; prouentus duplo, aut etiam triplo minor erat, quàm solebat: & tamen penè duplicabatur impensa. Lauretanis itaque difficultatibus Calliẽsis hęreditas mira opportunitate subuenit, non in præsens tempus magis, quàm in futurum. Subinde parua dictu res Ædis Lauretanæ religionẽ haud parum illustrauit. Marcus Sara latronũ Dux nobilis Pontificiam ditionem infestam habebat armis. Hic cum maxima consceleratorum manu in Picenum venit. Cæterùm, vicit eius animum religio Virginis. Lauretum prætergressus, vbi opportunum nactus est locum, festa cuncti agminis displosione Lauretanã Virginem salutauit. Adeòque non violauit res Lauretanas, vt etiam sacrosanctam Ædem

Marci Sara in Aedem Laur. reuerentia.

dem

dem coluerit donis. Nam cum templi, vrbisq; aditu prohiberetur, certum hominem destinauit Laretũ cum munere. Ita pecunia Deiparæ vltrò donata ab iis, qui etiã per vulnera, & cædes quærere pecuniam assueuerunt, Deo in Matris suæ gratiam efferata quoq; pectora mitigante. Paulucius interim Præses, & si summa erat annonæ caritas & inopia; tamen magnam vim panis egentibus peregrinis diuisit quotidie, eò gratius munus, quò maior illos vrgebat fames.

Præcipua Clementis VIII. Indulgentia.
CAP. XX.

ANnuum Gregorij XIV. Pontificatum Innocentius IX. bimestris ferme Pontifex excepit, quem cœptis ingentibus clarum subita mors præripiens eximiã bonorũ fefellit spem. Innocẽtio Clemens VIII. subrogatus paterna prouidẽtia nobilis. Is quippe Pontificatus initio annonæ caritatem improbitate hominum auctam sua sedulitate laxauit: grassatoribus de medio sublatis, obsessas aperuit vias magno Lauretanæ peregrinationis bono. Idem ab insita pietate erga Deiparam Virginem, Lauretanam Ædem insigni Indulgentiarum beneficio cumulauit; vt nihil iam adiici posse videatur. Haud ignarus erat Lauretanum templum quouis anni tempore ab aduenis celebrari.

brari. Superiorum Pontificum Indulgentias certis definitas temporibus videbat. Indignum rebatur complures peregrinorum per hyemem tot tantiſque itinerum laboribus periculisq; perfunctos à Virgine Lauretana diſcedere indulgentiarum expertes; præſertim ita tradito more, vt nullum Lauretanę peregrinationis munus tam ſolemne eſſet, quàm animos ſacra confeſſione impenſiùs expiandi, nouæque in poſterum vitæ inſtituendæ. Itaq; Clem. Pont. optimum ratus, ac B. Mariæ decorum, neminem ab ea triſtem diſcedere omnibus quocunq; anni tempore Lauretanam Virginis Cellam rite adeuntibus delictorum omnium veniā benigniſſimè conceſſit. Quinetiam permiſit, vt dies tranſlatę in Picenum Sacrę Domus quotannis celebraretur Quarto Id. Decembris. Inter hęc confluentibus vndique agminibus aduenarum, vetus Lauretanę maieſtatis nitor, ac ſpecies reſtitui cœpta. Nec modò ſtudia hominum, ſed etiam vota, donaq; temporum difficultate creuerūt. Cardinalis Sfondratus ad Bononienſem legationem proficiſcens Lauretum diuertit. Ibi Deipara enixè ſalutata, ingens eum cupido inceſſit, Lauretanam effigiem propiùs contemplandi. Igitur ſcalis admotis, venerabundus aſcendit, Beatę Virginis lineamenta, diu multumque contemplatus, annulum

Card. Sfondrati Dona.

nulum egregium, Cardinalatus insigne, clàm sibimet detrahit, & B. Mariæ dicatum descendens relinquit, siue religionis erga illam suæ pignus, siue illius erga se Patrocinij argumentum. Annulus est aureus, egregio Adamante illustris, quingentis aureis æstimatur. Hæc autem præcipua Cardinalis Sfondrati laus. Intra biennium ter Lauretanam Virginem ex itinere interuisit, tribusque eam eximiis muneribus coluit, adeò pium eius animum augustissimæ Cellæ dulcedo ceperat. Eodem quippe anno Bononia Romam remigrans, Lauretum ad Patronam suam salutandam reuertit, nec apparuit in eius conspectu vacuus. Crucem auream pulcherrimis Smaragdis visendam B. Virgini consecrauit. Ea crux quatuor circiter aureorũ millibus esse perhibetur: pendet ex opulentissimo Deiparæ torque gemmato, egregium eius ornamentũ. Insequenti deinde anno Cardinalis Sfondrat⁹ Mediolanum repetens, Lauretanam reuisit Virginem, eique annulum aureum eximio Adamante insignem dono dedit. Adamas humano vngue maior est, qui Christi pueri digito insertus, luminum repercussu, velut sidus emicat, hoc insignius donum, quod ad id ipsum ab illo emptum duobus aureorum millibus constat. Adamantem porrò alium aureo illigatum annulo Antonius Paraui- *Anton. Parauicini D.*

cinus Cremonensis donũ tulit, pari fortasse animo, sed precio haudquaquã pari: aureis circiter centum æstimatum ferunt. Cardinalis inde Lotharingus multiplex regiæ opulentiæ munus per certos homines misit, crucem crystallinam cum aurea Christi effigie, calicem item aureum pede suffultũ crystallino, cãdelabra duo, binos vrceolos cum pollubro, vasculum aquæ lustralis cum suo aspergillo, pyxidem, paciferamq; imaginẽ, omnia è nobili crystallo, auro, electroque perfecta: binis ternisúe aureorum millibus æstimantur. Cardinalis Cæsij hæredes picturam textilem eximiam dono dederunt. In ea Lauretanæ Virginis imago visitur tecto insidentis, multis circà Angelis affictis: opus omnino egregium, totum serico, auroq; cõtextum: ternos ferè cubitus quaquà versus patet. Deiparæ porro, & Angelorum imagines tanto artificio expressæ, vt spirare videantur. Cardinalis Rusticucius aræ, & sacerdotis vestes argenteas, Lauretanæ Virginis effigie, & gentis suæ insignibus conspicuas, donum attulit. Victorius Labdamarus Laudensis aræ ornatum egregium ex veste argentea, crispo opere, floribusq; eminentibus insignem: alterum aræ ornatum Princeps Venusinus ex Attalica veste auro crispante distincta. Iason Villanus ciuis Bononiensis sacerdotalem ornatum ex veste Atta-

Card. Lotharingi D.

Card. Cæsij Donum.

Card. Rusticucij D.

Vict. Labdam. D.

Princi. Venusini D.

Iason. Villani D.

Attalica, crispo auro, & gentilitiis insignibus nobilem. Bernardus Strozius Florentinus duas altarium, totidem sacerdotũ vestes auro, argentoq; fulgentes. Marchio Riani sacerdotis; ministrorũq; solemni ritu operantium argenteas vestes sericis flosculis, iusta per interualla conspersas. Super hæc Episcopale amiculum consimili materia atque opere. Lucas Turregianus Florentinus; aræ, ac sacerdotis ornatum ex argento textili, quod ingentes aurei flores crispãti opere distinguunt. Ferdinandus Gonzaga aræ vestẽ auream opere Phrygio, ac margaritis illustrem. Scipio Spinellus Dux Seminariæ bina vasa argentea cubitalia egregiè facta; cælataq;: vtrumq; sacris B. Mariæ emblematis, & argumẽtis insigne: ex altero argenteũ lilium multiplex, ex altero aureus vernantium rosarũ ramus existit: ea vasa ad Virginis pedes hinc, & hinc locata visuntur. Marcus Germanus Valcassani Baro coronam ex margaritis, gemmisque in rosarum modum compactis, auroq; illigatis. Io. Baptista Cigola Brixianus argenteam laminã cum sua effigie supplici. Eiusdem modi ac materiæ, sed longè insigniore specie imaginem suam Maximilianus Archidux Austriæ. Dux Terræ Nouæ Antistitem Beatæ Mariæ supplicantem in aurea lamina cælatum: calicem item, patinamque pariter ex auro. Virginij

Bernardi Stroz. D.

March. Riani D.

Luc. Turregiani D.

Ferd. Gonzag. D.

Duc. Seminariæ D.

Baronis Vallas. D.

Duc. Terræ Nouæ D.

Virg. Vrsin. Noment. D. Vrsini Nomentani vxor Virgini Lauretanæ supplicantis effigiem ex argento penè bilibrem. *Luca Turregiani D.* Lucas Turregianus Florentinus suã & vxoris imagines argenteas in morem supplicantium, ponderis nõ contemnendi. Alij deniq; alias imagines argenteis laminis expressas, binarum ternarumq; librarum Deiparæ Lauretanæ dicarunt. Illud huius generis eximium: *Petri Lomellini D.* Petrus Lomellinus Genuensis argenteum infantem naturali statura fasciis constrictum pondo X. dono misit: votiuum id donũ esse facilè coniectare licet. Illa haud dubiè votiua. Humanũ caput iustæ magnitudinis, *Iacobi Grimani D.* ponderisq; ex auro ab Io. Iac. Grimano missum. Maxilla cum dentibus ex argento expressa Adamantibus duobus, tribusq; *Franc. Deitristan. D.* Pyropis insignis à Franc. Deitristanio intimo Clementis Pontificis cubiculario: lychni etiam argentei complures dono missi, artificio, ac pondere præclari. Sed vnus eminet inter omnes, *Iõã. Caroli Imper. D.* Io. Caroli Imperialis Genuensis donum. Is lychnus tribus veluti ramis sigillatis conspicuus trifariã lucet: pondus est librarũ circiter XXX. Cæterùm aliud in alio genere donum eximium Ferdinandi *Magni Duc. Hetrur. D.* Medices, Magni Hetruriæ Ducis. Triremis argentea bicubitalis, remigio, armamentisque omnibus instructa, ornataq;, põdo circiter XL. Votiuum donum esse insculpta in vtroque triremis latere verba declarant:

FER-

FERDIN. MED. MAG. HETR. D.
OB TRIREMES SVAS A PESTE LIBERATAS DEIPARÆ VIRG. DICAVIT, AN. M. D. XCIII.

Egregium quoq; pondere, ac precio Cardinalis Montalti donum fuit. Is effigiem suam, ac fratris sui argenteam pulcherrimè factam, pondo CXL. Lauretanæ Virgini consecrauit pio cum titulo: *Card. Montalti D. eximium.*

ALEX. PERETTVS CARD. MONTAL. S.R.E. VICECANCELLARIVS, XYSTI V. NEPOS, D. MARIÆ IPSVM, ET MICHAELEM FR. PERPETVO SVSTENTANTI MEMOR ET GRATVS SACRVM MONVMENTVM POS. ANN. M. D. XCIV.

Opus pluris duobus aureorum millibus stetisse dicitur.

Illustrium fœminarum munera. CAP. XXI.

NEc nobilium fœminarum liberalitas per idem tempus obscura fuit. Polixena Perneſtaina Proreginæ Bœmiæ S. Gerionis Thebæorum Ducis caput, præclara inclusum theca, Lauretanæ Virgini donum misit. Theca argētea auro interlita, & egregiè facta S. Gerionis loricati speciem reddit à pectore: & lorica est argento, auroq; con- *Proregina Boemia. D.*

ſpicua, caput martyris gemmata redimitum corona. Huic ſubiecta baſis ex ebeno, argẽtoque ſacras Thebæorum martyrum reliquias cryſtallo incluſas oſtentat: votiuum donũ eſſe cõſtat: à Polyxena Proregina pro ſalute viri ſui recuperata, Virgini redditum.

Princ. Vaſtal. D. Princeps Vaſtallæ binas effigies aureas, alteram ſuam, alteram viri ſui cum duobus cordibus aureis, ſex pondo B. Virgini dedicauit.

Maria Boadilia D. Maria Boadilia triremẽ cum B. Mariæ Lauretanæ effigie ſublimi, ex lamina expreſſam argentea.

Princ. Caſteruet. D. Principis Caſteruetrani vxor crucem auream, mole quidem exiguam, ſed materia nobilem, quippe ſex Adamantibus auro illigatis nitet.

Ducis Niuerneſ. D. Ducis Niuernienſis vxor bina candelabra argentea benè facta pondo librarum octo, per coniugem ſuum Virgini donum miſit.

Hieron. Spinula D. Hieronyma Spinula ornatum aræ ex veſte Damaſcena violacea, auro conſpicuum, binoſque vrceolos cum ſuo pollubro ex argento pulchrè, ſciteque factos.

Violã. Farneſ. D. Violanta Farneſia bina candelabra argentea egregio opere.

Saluſt. Creſcent. D. Saluſtia Creſcentia Romana amiculum B. Virginis argenteum ſtellis aureis illuſtre.

Princ. Biſinian. D. Principis Biſiniani vxor Draconem aureolum gemmis diſtinctum clariſſimis, precio ſeptingentorum fermè aureorum. Iuſtina Vicecomes aræ veſtem ex auro, argento ſericoque ſutilem, pictam opere mirabili, nouoque. Nam continua-

tinuatis inuicemq; implexis aureis, argenteis, sericisque versicoloribus filis totum opus per se, nullo substratu, adminiculoque fultum acu pertexitur, vacuis in medio spaciis relictis: vulgò punctum in aëre appellant. Opus reconditi artificij ac laboris penè infiniti. Hoc igitur opere tota illa, quam dixi, aræ vestis perfecta est. Quindecim inibi B. Mariæ Rosarij mysteria scitè expressa visuntur, quadratis inclusa spaciis, alternisq; ingentibus floribus distincta, velut opere scutulato, ac ne inania sint vacua illa operis spacia, tota vestis argento textili subsuta internitet. Id verò (si famæ credimus) Vicecomitis matronæ nobilissimæ non donũ modò, sed etiam opus fuit, quanquam complura esse nobilium fœminarum munera, quæ earundem etiam opera sint, sacris constat: calicum præcipuè sacrorum velamenta & Beatæ Mariæ amicula. Isabella quoque Consobrina Ducis Sabaudię coniux, D. Sylvestri N. donum misit, sua (vt ferunt) elaboratum manu, sanè egregium, aræ, Sacerdotis ministrorumque solemni ceremonia operantium vestes ex serico, auroque contextas opere nouo, ac mirabili. Iacoba Dux Cliuiæ, Badensis Marchionis Germana soror torquem aureum, globo ex Pyropis, Adamantibusque pendulo insignem, Lauretanæ Virgini donum misit.

Isabella Sabaudia D.

Duc. Cliuiæ Don.

Aduentus, & dona Christinæ vxoris Magni Hetruriæ Ducis. CAP. XXII.

CÆterùm, Christinæ vxoris Magni Hetruriæ Ducis aduentus vel pietatis, vel munificentiæ argumentis maximè insignis fuit. Hæc cum regali penè comitatu Lauretum petens, ingentia secum dona attulit. Attamen Christianæ pariter modestiæ, & S. Francisci memor, vulgarem vestitum cinerei coloris adamauit, aurum, gemmasq; deposuit, vt cœlestis Reginæ, cui sciebat cordi semper fuisse paupertatem, illa cultus simplicitate caperet oculos. Et Dominæ exemplum apud ancillas, matronas, asseclas, ipsosque corporis custodes valuit. Omnes Lauretanæ peregrinationis comites, modestiæ quoque, & coloris socij fuêre. Nec Clemens Pontifex insigni clarissimæ fœminæ pietati defuit. Transeunti per Pontificiæ ditionis oppida, vbique lautiæ præbitæ regio apparatu, quàcunque incedebat, non magis vestitus tenuitas miraculo erat, quàm eximia pietas exemplo, vtique posteaquàm Laureto appropinquauit. Quippe vbi primùm Recineto egressa, procul Lauretanæ Basilicæ tecta conspexit; confestim lectica, qua vehebatur, exilit, procumbit in genua: Beatam Virginē salutat de via, nullo asseclarum detrectante pietatis officium,

quod

quod Domina occupasset. Inde pedibus cũ Episcopis aliquot. cęteroq; comitatu Lauretum ingressa, ad Beatæ Mariæ processit Ædem. Ibi contempto puluino, cæteroque apparatu, in sacrosanctæ Domus vestibulo genua submittit venerabunda. Hortantibus certatim Episcopis, ipsoque Cardinale Gallo, vt ipsam Deiparæ Cellam intraret, nefas esse respondit ante noxas sacra confessione abstersas, augustissimum illud limen intrare, & os suum sanctissimæ Virgini ostẽdere. Nec vllæ cuiusquam preces de proposito eam deducere potuerunt, adeò rara in eius mente insidebat religio Lauretanæ Domus. Tãdem igitur animo ritè expiato, cœlestique dape refecto, sacrosanctam Cellam ingreditur. Creuerat pietatis ardor, vt fit, iniecta mora. Ergo B. Mariæ visendæ, salutandæque studio accensa procidit supplex : ibique impensis precibus plures absumpsit horas. Neque id semel fecit, sed toto triduo, tãdiu enim Laureti substitit. Quo quidem tempore adeò erat in templo assidua sacrisq; intenta officiis, vt eam in templo habitare crederes. His pietatis indiciis par munificentia respondit. Sub digressum pueros cum donis regalis opulentiæ misit in templum. Altarium, Sacerdotis, ministrorumq; solemni ritu operantium vestes inter dona erant, auro argentoq; trifariam

crispante, mirabili opere, artificioque perfectæ: super hęc aræ thoralia, & materia & opere maximè insignia. Quippe totum penè eorum spacium occupant Prophetarum, Sibyllarum, Apostolorum, Euágelistarum: imagines egregiæ, scitè insertæ ramusculis, floribusq;: opus autem vniuersum acu mira prorsus arte depictum, affirmare ausim, vix quicquá in eo genere artificiosius, preciosius, admirabilius vspiam factum: satis constat eius manu precium ad octo aureorum millia peruenisse. Eximia sacrorum calicum velamenta, aliaque generis eiusdem in doni cumulum accessêre.

Sacerdotis Hispani testimonium, & donum miraculo insigne. CAP. XXIII.

PEr eadem tempora Alfonsus Sancius Hispanus sacerdos, doctus iuxtà, piusq; Lauretum venit, recens ab altero Oriente, Insulisq; Sinarum, quæ Philippinæ vocantur. Hunc egomet paulò antè Virginis Cella egressum, offendi loci religione attonitum. Stuporis causam familiariter quærenti mihi respondet admirabundus. Prô Deus immortalis, quid hoc tandem rei est? equidem nihil vnquam tale expertus sum in vita, nusquam reperi præsentiorem Deum, adeò in hac sacrosancta Æde, vis quædam diuina meo se animo superfudit. Adiecit

deinde se, & ad Vadalupæ, & ad Montis Serrati, aliasque nobiles in Hispania B. Virginis Ædes accessisse, cæterùm nusquam tam præsens sensisse cœleste numen, nimirum illic corticem, hîc medullam esse. Idem per Card. Caëtanum, cui⁹ in comitatu venerat, cũ impetrasset à Lauretano Præside, vt liceret ei in sanctiore Cellæ parte pernoctare; totam ibi precibus, ac vigiliis noctem exegit, ac deinde familiaribus suis affirmauit, nullam sibi in omni vita iucundiorem, beatioremque abiisse noctem. Porrò cupido eum cepit augustissimam Virginis Cellam munere aliquo suo ornatam relinquendi. Candidam vestem Damascenam inde vsque ab Sinis aduexerat, hac loculamentum Deiparæ Virginis, & Christi crucifixi cum sacra Æde delatam imaginem, decorare constituit. Igitur sarcinator accersitur, qui explicata, dimensaque veste Damascena negare primò ad vtrumque opus satis ibi materiæ esse: Inde Sancio instante, vt intentiore cura omnia dimetiretur, diu hæsitauit. Ad vltimum, Damascena veste sæpiùs in omnes partes versata, affirmare cœpit rationem ab se tandem repertam efficiẽdi, quod vellet, sed ita vt illa ornamenta paulò breuiora existerent, quàm opus foret. Agedùm igitur, inquit Sancius, & istam sequere rationẽ, si quid deerit, B. Maria sibi ipsa supplebit.

plebit. Morem gerit ille, ac ne qua foret erroris suspicio, vetus loculamenti peristroma ad manum habebat, ad quod formam referret noui. Vestem Damascenam, Sancio inspectante, dissectam defert secum in officinam. Postero die prima luce attonito similis Sancium adit exclamans: enimuerò B. Virginem in suo ornamento haud dubium miraculum perpetrasse Nouum loculamēti peristroma, quod hesterna die breuius iusto fuerit, iam esse longius palmo. Sequitur hominem in officinam Sancius, fidem oculis suis, non illius vocibus habiturus: comperit haud vana illum attulisse. Nec quicquam excogitare ipse potuit, quod rem miraculo eximeret. Videbat quippe Crucifixi velum, quod faciendum curauerat, iustum esse, nihilque inde detractum: & Damascena vestis erat peregrino quodam opere facta, vt fraus addentis ex nostrati, fallere gnarum talium rerum haudquaquam posset: quamquam talibus in rebus non addentis, sed detrahentis fraus timeri solet. Ad hęc ipsemet Sancius, cum aliis multis adfuerat sarcinatori vestem dimetienti, dissecantique, vt nihil per imprudentiam erratum esse constaret. Itaque & ab ipso, & ab aliis pro miraculo habitum: nos rem in medio relinquemus.

Armillæ Beatæ Virgini oblatæ sua sponte Christi pueri manibus inseruntur.

CAP. XXIV.

CÆterùm, illud non magis doni genere, quàm euentu mirabile. Beatrix Gazæa matrona honestissimo ciui Romano nupta erat Romæ, deliciis æquè, ac diuitiis nobilis. Ea religionis ergo Lauretum venit Maio mense anno huius sæculi XCIII. Confestim itaque interiorem sanctissimæ Cellæ partem intrat, vbi religiosissima Lauretanæ Virginis puerum IESVM gremio tenentis effigies propiùs visitur, coliturque, ea est preciosissima veste, cultuque ad magnificentiam exornata. Ibi igitur fusis ad Christum, Christique parentem precibus, Gazæam cupido cepit Virginis ora, ornatumque intentiùs contemplandi. Ergo obtusiorem oculorum aciem causata custodem (is tum erat Papyrius N.) rogat, vt admoto ardenti cereo, Deiparæ simulacrum sibi accuratiùs ostendat. Morem gerit ille haud grauatè: ardenti face admota simul Virginem ostentat, simul Gazææ rogatu, singulorum donorum laudat authores. Inter cætera donum erat egregium, frontale ex vnionibus eximia magnitudine, ac specie, à matrona Romana Virgini dicatum. Ea mulier deliciis, ac luxui dedita in paucis, etsi tro-

atroci genere mortis, tamen Christianè admodum, pieq; nuper è vita decesserat. Huius ergo nomine audito Beatrix, vt eam familiariter nôrat, extēplò admirabunda succlamat: En causa, cur illa B. Virginis munere, delicatæ vitæ tam pium exitū inuenerit. Inde ad custodem versa, & ego, inquit, hasce armillas, quibus nihil charius habeo, Christo, eiusq; parenti libenter dicarē, si crederē fœminæ improbæ donum nō ingratum illis futurum. Tum custos timidæ nimiùm mulieri animos facere: Christum improborum Saluatorem, Mariam Patronam esse memorans. Itaq; illa properè armillas antiquo opere ex gēmis, auròq; factas sibi detrahit, & custodi tradit offerēdas IESV, Matriq;. Protinus custos furcillā arripit tales ad vsus paratā: ambasq; ei armillas inserit: mox sacrosanctę statuę admouet ea mente, vt de pueri IESV erectis dexterę digitis (neq; enim occurrebat in præsentia locus cōmodior) eas suspenderet. Cæterùm, hastam reducens animaduertit, armillarum vnam hæsisse furcillæ, alteram digitis IESV pueri prætèritis, manum occupasse, idque ita aptè, vt aptiùs non posset: mira res, vt erat custodi visa, tamen poterat esse fortuita. Subinde igitur hastā nihil prorsus loco motam eòdē refert, armillam alteram indidem suspensurus. Ecce aliud haud dubium miraculū. Dum sen-

sim

ſim furcillam ad ſe reuocat, ratus in eadem Christi manu hæſiſſe donum, repentè videt armillam è dextra lapſam in læuam manum, deiectoq́; in gremiũ Virginis aureo globo, quem puer IESV illa manu ſuſtinet, ſiniſtræ manui inſertã aptè, atq́; eleganter adeò, vt ſcalis admotis, per otiũ, de induſtria aptiùs, elegantiusq́; inſeri haudquaquã poſſet. Tũ verò cuſtos repentè ex rei admiratione, ſacro quodã perfuſus horrore, mulierẽ compellat. En Chriſtus donum tuum ſibi cordi eſſe ſatis oſtendit, qui me alia omnia agẽte, ſibi ipſemet armillas induit duas. At illa extemplo cœleſti tacta numine ingemuit: & ſiue ex veteri ſuperioris vitæ luxu, ſiue ab recẽti diuinæ beneuolentiæ indicio, ingẽtem inter ſingultus, lacrymarũ vim profudit, ſic prorſus, vt ab iis, qui in altera ſacri cubiculi parte ſupplicabant, lacrymantis gemitus, & ſingultus exaudirentur. Itaq; nonnulli rei nouitate exciti properè ad ſanctioris cubiculi ianuam accurrunt: mulierẽ cernunt lacrymis, ac religione perfuſam, cuſtodem ipſum tantæ rei admiratione defixum. Is deinde cum aliis multis, tum mihi ipſi rem, vti erat geſta, narrauit. Omnibus facti, euentiq́; ſeriem reputantibus mira res viſa: multorũque ſermonibus, ac litteris celebrata. Hodie puer IESVS eas armillas manibus geſtat, huiuſce rei monumentum.

Duo ex mortis faucibus erepti.

CAP. XXV.

SEd hoc mirabile magis, quàm miraculum cuipiam fortaſſe videatur. Sequitur aliud manifeſtum certè miraculum. Eodem anno Bartholomæus Meliorinus Genuenſis, haud obſcuro loco natus, Placentiæ ex iurgio, vt fit, ad manus venit. Erat ipſe ſolus: rixa orta in ædibus Florentini mercatoris cum ipſo ædium domino. Accurrentes igitur ad primum tumultum domeſtici, arreptis armis domino ſubſidium ferunt. Ibi in pugna Meliorinus graue in humero vulnus accipit: & quo grauius ſit, pugio magna vi adactus in medio frãgitur. Rixa aliorum interceſſu ſedata: Meliorinus grauiter ſaucius domum relatus. Extemplo Medici adhibentur, abſterſum vulnus inſpiciunt, reperiunt mucronem oſſi altè infixum penitus hærere: nec aliter extrahi poſſe, quàm vt ſecando vulnus augerent; quo ars ad telum perueniret. Ergo diſſecta circa vulnus quadrifariam in crucis modum carne, pugionis fragmentum forcipe conantur euellere. Cum res non procederet, nouum durumque remedium excogitant. Mucronem pertinaciter hærentem, pulſato è regione pectore dimouere nituntur, exacerbantes ſubinde acerbiſſimum plagæ dolorem. Po-

ſteaquàm

steaquàm simul pulsatus, simul forcipe attractus pugio nulla lababat ex parte; seuerè pronunciant, actum esse de illius salute, nisi eum Deus respexerit. Et iam fama de eius morte Genuam perlata fecerat, vt pro mortuo lugeretur à suis. At ille humanæ opi diuinam addendam ratus, Lauretanæ Virginis auxilium implorat. Mira res dictu, visuq;: repentè mucro loco motus forcipem facilis sequitur: non tam humana vi, quàm cœlesti eum exire sentires. Itaque æger voti compos, vbi primum ex vulnere conualuit, Lauretum contulit se hoc ipso anno M. D. XCIV. cùm ibidem hęc maximè scriberemus: ingentibusque Virgini gratiis actis, fragmentum apud eam pugionis reliquit, tam insignis beneficij argumentum. Per idem tempus ex eadem ciuitate Ioannes Baptista Iudex, adolescens genere, ac diuitiis nobilis, voti reus Lauretũ venit. Eum proximo superiore anno Venetiis, grauis, minaxque adorta febris atrocissimè afflixerat. Ventum erat ad extrema. Deserto à Medicis nulla spes salutis suberat. At ille (vt erat Lauretanæ Virgini addictus in paucis) Patronã suam moribundus fidenter implorat. Nec sua illũ frustrata fides. Medici iam desperata ægri salute, mortem haud dubiã opperiebantur; cum à domesticis ad eum reuocati venarum pulsum explorant. Extem-

plo ſalubribus indiciis erecti, magnam & ipſi ſpem valetudinis concipiunt, & ægroto, ac neceſſariis faciunt. Nec irrita ſpes. Æger ex eo in horas ſingulas, ac penè momenta, leuius habere cœpit, quoad excuſſa febri, paucis diebus conualuit omnino. Igitur anno inſequenti perrexit Lauretum ad vota reddenda. Ibi mihi hæc ipſa memoriæ prodenti, rem omnem, vti à me commemorata eſt, ipſemet enarrauit.

Homo facinoroſus ante confeſſionem ſacroſanctæ cellæ aditu diuinitus prohibetur. CAP. XXVI.

HÆc quoque tempeſtas nouis miraculis oſtendit, quantæ Deo ſit curæ ſanctitas Lauretanæ Domus. Per ea tempora Lauretum venerat peregrinus quidam omnibus ſceleribus coopertus, & profligatæ vitæ apprimè tenax. Huic igitur ſanctiſſimæ Cellæ limen intrare auſo, repentè in ipſo aditu vmbra quædam horrenda ſpecie ſe obiecit, quæ proiectæ audaciæ hominem fregit, ac repulit ingenti pauore perculſum. Ergo ſcelerum conſcientia ictus, Sacerdotem adit animum expiaturus. Cæterùm, ad recolenda tot annis patrata facinora, multo opus erat tempore, magnoque ſenſu doloris: ipſe autem ad ſacram confeſſionem minimè meditatus,

ac paratus accesserat. Proinde à Sacerdote dimittitur monitus, vt in sacrum sacellum recipiat se, ibi Dei, Deiparæque ope enixiùs implorata, in anteactam vitam inquirat sedulò: tùm demùm paratior redeat ad confitendum. Dimissus ille mandata facessit; sed videlicet mala consuetudo veram pœnitentiam morabatur: & probri magis, quàm culpæ dolor anxium animum stimulabat. Eum itaque sacrum Virginis cubiculum repetentem, eadem illa species oblata iterum ingressu prohibuit. Tum verò ingens illi dolor inustus, se vt consceleratum, contaminatumque, ab augustissima sede, à conspectu Deiparæ bis abactum esse. Extemplo flagitiosæ tabis, vitæque tædio captum, haud vana pœnitentia excepit, & dolor offensi Dei. Ergo conscientia impensiùs excussa, flens redit ad Sacerdotem: labes non confessione magis, quàm lacrymis eluit. Expiato tandem animo, ad augustam Virginis Ædem verecundè, ac dubitanter accedit: mirabile dictu: qui audenti clausus fuerat, verecundanti aditus patuit.

Quidam patraturus cædem in Lauretana Aede, diuinitus in diuerſum mutatur.

CAP. XXVII.

Iſdem ferè diebus aliud haud abſimile accidit. Ciuis Aſculanus honeſtus, ac diues filiolum ex nouo matrimonio ſuſceperat menſe ſeptimo. Hunc nutrici alendum dederat; & quia vnicus, immaturoque partu editus erat, ſollicito ſubinde eum reuiſebat animo. Fortè euenit, vt puerum natura imbecillum, nulla nutricis culpa, repentinus morbꝰ extingueret. Enimuero nutrix haud ignara, quantum mali à pueri patre præferocis ingenij homine immineret ſibi; protinus occulta fuga properat Lauretũ; multum in Deipara præſidij ponens. Nec ſpes fefellit. Ille vt vnicum filium exanimem cõſpexit, dolore ſimul, iraque amens, furere, incuſare Deum, Diuosque, nutricem quærere ad necem. Cùm ea non compareret, iram in nutricium vertit, quem vulneribus confoſſum pro mortuo reliquit. Neque hic ſtetit cruore imbutus furor. Comperta nutricis fuga, properè ſuccinctus armis Lauretum aduolat. Irrumpit in templum ea mente, vt nutricem, vel in ipſa ſacroſanctâ Cella ante ora Virginis trucidaret. Luſtratis fruſtra templi receſſibus, ventum erat ad Deiparæ Cellam, vbi nutrix expiatis paulò antè

vitæ maculis, obnixè B. Mariæ implorabat fidem. Itaque sub eius tutela, vmbraque latuit. Quippe homini furenti, & cædem anhelanti hæc diuinitus iniecta est cogitatio; si sacrosanctum limen intraret, haud dubiè futurum, vt emollito pectore, vlciscendi omitteret curam. Proinde alio versus omnes templi angulos perlustrare cœpit. Ecce autem dum lymphato similis discurrit, fortè aram B. Mariæ Annunciatæ titulo inclytam prçterit. Hçc ara sacrosancto sacello extrinsecus adiecta est, sub fenestra, qua Gabriel Archangelus intrasse fertur. Igitur ille conspectis per fenestram fortè luminibus, quæ plurima ante B. Virginem vsque collucent; subita loci religione tactus, genua submittit: mira dictu res. Homo ferus, ac ferre⁹ repentè mollitur: mutatoque in diuersum animo, Sacerdotem adit. Ibi abiectis armis, eius genibus aduoluitur, iter alienæ cædis causa susceptum, vertere se in suam salutem velle memorans. Cæterùm, in eo quoq; tutela Deiparæ præsens apparuit, quod is ad eundem Sacerdotem applicuit se, ad quem paulò antè nutrix accesserat. Itaq; ille totius negotij satis gnarus, Asculani ciuis confessione audita, haud ęgrè lenitum iam animum perpulit, vt insonti fœminæ ignosceret. Et Asculanus vltrò recepit, certis se indiciis ostensurũ, bona fide redisse cum illa in gra-

tiam. Dictis facta benigniora etiam adiecit, Mulierem domum reductam domesticis virum eius benignè curatũ agrestibus præposuit rebus, periculo in emolumentum à Deipara verso. Sub id tempus Collegium Illyricum, vt eius alumni accuratiùs bonis artibus excolerẽtur, Romam transferri placuit. Clementis itaque VIII. Pont. iussu alumni Romam euocati, & Romano Seminario aggregati, ius ac nomen Illyrici Collegij pro sua parte tuentur. Incidit hæc migratio in annũ M.D.XCIV. qui est nostræ historiæ postremus, vt CCC. ipsos annos Ædis Lauretanæ, nostra historia cõplectatur. Hæc autem pauca de multis, ac propè innumerabilibus elegimus, quę litteris proderemus, Lectorem monuisse cõtenti, tantam esse Lauretanarum rerum, miraculorumque syluam; vt à nemine tam mulra, tam magna dici possint, quin multò plura ac maiora dictis supersint.

Celebritas & maiestas Aedis Lauretanæ. CAP. XXVIII.

CÆterùm operæprecium me facturum arbitror, si Lauretanam historiam breuis cõmemoratio de incredibili Ædis Lauretanæ celebritate, maiestateque concludat. Nullum omnino tempus anni, nullus mensis, dies nullus abit, quin sanctissimę Vir-

Virginis Cellâ à plurimis aduenis celebretur. Nec Picentium, Italorumque propria hæc laus pietatis, sed communis Transalpinis, Transmarinisque, maximè verò Illyricis, Francis, Belgisque. Nec desiderantur Hispani, Lusitani, Poloni, atque Germani, Duo tamē sunt anni tempora populorum, gentiumque omnium frequentia, ac celebritate præcipua, Ver, & Autumnus, quorum alteri dies concepto inibi Deo sacer, alteri natalis Deip. Virginis initium celebritatis facit. Vtraque autem celebritas trimestris est, quo temporis spacio maximis populorũ concursibus Ædes Lauretana celebratur penè quotidie; Namque agri Piceni nulla vrbs, oppidum, pagus, vicus est, quin quotannis cateruatim, populatimque Lauretanam Virginem interuisat. Quorum exemplum finitimos circa populos Samnitiũ, Vmbriæ, Flaminiæ, Æmiliæ, cæterǽque Italiæ ad similem pietatis laudem inuitat. Veniendi ferme ratio talis. Præeunt sodalitates suis quæque insignibus, vexillisque distinctæ. Plerique enim præter Christi Crucifixi effigiem, Deiparæ aliorumque Diuorum imagines pulcherrimè pictas preferũt. Agmina claudunt sodalitatum moderatores, Sacerdotesque cum sua cuiusque agminis symphonia. Sequũtur dona, argētęę coronæ, calices, cerei nummis obsiti, preciosæ

vestes, vrbium, oppidorumúe argentea simulacra, votiuæ tabellæ, diuinorum beneficiorum B.Maria deprecante partorum indices. Interponuntur sæpe Angelorum, sæpe sacrorum Vatũ, Sibyllarumq; de B. Virgine vaticinantium, aliaque personæ habitu vestis insignes. Sæpe etiam excipit incondita, & promiscua cuiusq; populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuisque per interualla inuicem canunt. Obuias vrbes cum transeunt, eas ad Lauretanæ Virginis religionem, cultumque exemplis pietatis accendunt. Simul ac verò Ædes Lauretana in conspectum se dedit (ea quia in edito colle sita est procùl conspicitur) extemplo vniuersi prosternunt corpora: & obortis præ gaudio lacrymis, Deiparam consalutant. Inde in ordines abeunt, instructisque agminibus procedentes canũt litanias, hymnosq;. Nec desunt, qui exuti properè vestibus, paratos ad id saccos induant, comitesque subsequantur nuda sibi terga cędentes. Ad Laureti portam peregrinis sodalitatibus Lauretani Sacerdotes linteati procedunt obuiam: easq; in templum deducunt cum egregia symphonia, festoque campanarum, ac tubarum sono. Vbi ad Ædis vestibulum ventum est, aduenæ denuò prostratis corporibus, impensè salutant Virginem, tanto vtique animi ardore, sensuque;

vt cæteri, qui adſunt, illorum vocibus emolliti, collacrymare cogantur. Poſteaquàm ad collucentem facibus, lychniſque Deiparæ Cellam peruentum eſt, Diuæque effigiem intueri, contemplariquе cœperunt; incredibile dictu eſt, quæ voces, qui gemitus, quæ lacrymæ, quæ ſuſpiria paſſim exaudiantur. Deum præſentem adeſſe facilè ſentias. Plerique porro diuino ſimul horrore, gaudioque perfuſi, adeò ſacris illis parietibus adhæreſcunt, vt inde auelli, abſtrahique vix queant. Dumque aram Apoſtolorum, ſacrum armariolum, obſtructam ianuam, ipſumque caminum venerabundi contemplantur: dum meditantium animis B. Virgo in iis locis aliquid agens occurrit, nullum intuendi finem, nullum oſculandi modum facerent, niſi plurimorum item petentium, ardor obſtaret. Finitimorum populorum hæc ferme ratio eſt. At exterarum gentium peregrini, alij aut pedibus, equis alij, aut vehiculis gregatim confluunt, plerique peregrinorum habitu, ac notis inſignes. Verùm in diſpari habitu aduenarum eminet Ædis Lauretanæ cultus idem. Omnium ferè hoc commune eſt, vt delictis expiati cœleſti menſa reficiantur: plerique autem B. Virginis aram iactata pecunia, & precioſis cumulent donis. Quanquam dona inſigniora ſacelli cuſtodibus tradi ſolent, vt in codicem

referantur, quò eorum, & simul donantium extet memoria ad posteros. Aram Apostolorum, & scilicet Deiparæ effigiem, pro varietate temporum, magnifica semper adornat vestis, incredibilisque cultus gemmarum, aliorumque donorum. Sacellum ipsum candidis semper cereis, lychnisque argenteis plurimis collucet: assiduis propè symphoniacorum, musicorumque organorum personat cantibus: & quod caput est, præsenti Dei numine semper affluit, quod in intrantes redundat aduenas: sic prorsus, vt pios insolito quodam gaudio, improbos horrore perfundat, ęgris remedio, mœstis solatio, torpentibus incitamento, præsidio periclitantibus, perditis sit saluti. Porrò præcipua Lauretani sacelli frequentia est circa ferias Paschatis, Pentecostes, & Natalem Virginis diem. Nam præter alios innumerabiles, qui pedibus, equis, quadrigis sub Pascha Lauretum petunt, plurimi ex Longobardiæ, Venetiæ, Dalmatiæque oppidis gregatim nauigiis Anconam delati, ad Lauretanam Ædem ferme pedibus pergunt. Hi ferè postridie Paschatis, quo die in Sacro Euangelium de peregrinis Emmaunte petentibus recitatur, peregrinorũ habitũ sumunt: & post faustã Antistitũ suorum precationẽ, cum Sacerdotibus innocẽtię custodibus pariter se dãt in viam. Quorũ qui-

quidem tanta est multitudo, vt duodena millia facilè excedant. Inde excipiunt finitimorum pagorum, oppidorum, vrbiumque concursus incredibiles, ac subinde agmina plurima; ac maxima fœnisecarum, messorumq;. Cęterùm, natalis dies B. Mariæ longè maxima aduenarum frequentia est insignis, toto penè Piceno (vt de cæteris regionibus taceam) Lauretum confluente. Satis constat illo biduo suprà CC. hominum millia Lauretanam Ædem nuper accessisse. Itaque necessitas Custodes sacrosancti sacelli cogit, interiori eius parti cancellos per id tempus extrinsecus circundare; vt in expedito sit, admittere, quos velint, aut excludere, turbasque vitare. Omnibus porro anni temporibus militum cohortes, ac turmæ equitum proficiscentes ad bellum diuertere solent Lauretum, vbi ritè expiati, ludicris certaminibus militari more celebrant Virginem. Atque hęc incredibilis aduenarum frequentia vias Lauretum ferentes frequentissimas diuersoriis fecit. Itaque hospitiorum opportunitas, commoditasq; viarum pedestrē quoq; peregrinationem, quamuis delicatis, ac debilibus, haud sanè difficilē præbent. Ad hæc itinerum celebritas tanta est, vt per ea tēpora passim occurrant varij peregrinorum greges, ingens vel incitamentum pietatis, vel leuamentum

tum laboris. Ergo ipse M. Antonius Columna (vt de aliis taceam) vir & opibus, & bellicis rebus inclytus votiuam peregrinationem Lauretanam exsequi sustinuit pedibus. Omnino vt Lauretum tandem ad conspectum Deiparę ventum est, superfundente se piis mentibus Deo, tantā omnes hauriunt cœlestis lætitiæ voluptatem, vt maximum quamuis laboriosæ peregrinationis fructum se cepisse fateantur. Hic ego quid memorem, quàm multi faciant B. Virgini vota? quàm multi reddant? quot è flagitiorum emergant cœno? quot inexplicabilibus incestarum illecebrarum vinculis animum exsoluant? quot veteres inimicitias, & inueterata odia deponant? quot homines desperatæ salutis, *qui fœdus pepigerant cum inferno*, ex inferorum faucibus erepti reuiuiscant? Nam quanto corporibus animi præstant, tanto plura, ac maiora in animis, quā in corporibus hominum curandis existunt Virginis Lauretanæ miracula, vt hæc & alia, quæ attigimus, explicare velle oratione, hominis sit diuinam potentiam (quæ Laureti, vel maximè se ostendit) humana imbecillitate metientis. Itaque satius duco succumbere oneri, quàm enarranda suscipere ea, quæ vtique pertractando detererem. Hoc vnum liquidò affirmare possum, Lauretanam celebritatem, maiestatemque tantam

esse,

esse, quantam qui oculis non subiecerint, haudquaquam concipere animis possint; vt si deinde cum narratis audita conferas, famam re ipsa longè minorem inuenias. Adeò vna in terris Lauretana res non fidem solùm, sed famam quoque ipsam, quæ cuncta in maius celebrare solet, incredibili maiestate, ac fastigio vincit.

FINIS.

INDEX RERVM MEMORABILIVM, QVÆ IN HAC HISTORIA CONTINENTVR.

Cæle-

Ducissæ

 Victo-

FINIS.

B.6s.